ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR

Cilt • 16

Anıtkabir Derneği Yayınları
-I-

ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR

"Altını Çizdiği Satırları, Özel İşaretleri, Uyarıları, Düştüğü Notlar ve Kitap İçerisindeki Özel Yazıları İle"

Cilt 16

Fransızca Kitaplar

Anıtkabir Derneği Yayınları
-I-

Başbakanlık Tanıtım Fonu Katkılarıyla

Yayın Koordinatörü
Recep Cengiz

Baskıya Hazırlayan
Aykut Tanıtım Danışmanlık - Ankara
Tel: 0.312. 495 02 25•26•27

Kapak
Murat Mutluoğlu

Sayfa Düzeni
Murat Mutluoğlu • Yeter Mutluoğlu
Hüseyin Kurt

Film
Candan Repro-Ankara
Tel: 0.312. 231 49 01

Baskı
Pelin Matbaası - Ankara
Tel: 0.312 418 70 93

Takım ISBN No:
975-95835-2-6

Cilt ISBN No:
975-8563-08-4

Tel: 0.312. 230 12 22
ANKARA • 2001

Orijinal metinlerde Atatürk'ün altını ve yanını çizdiği satırların Türkçeleri koyu harflerle dizilmiştir.

TERCÜMELER

Osmanlıca Tercüme
Bekir Koç • Haldun Eroğlu
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Fransızca tercümelerin bir kısmı ile İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Yunanca tercümelerin tamamı Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından yapılmıştır.

TÖMER Tercüme Editörü
Dr. Gülser Akdoğan • Tülin Yalman • Emel Zeytin

Fransızca Tercüme
Ali Osman Durmuş • Dilşad Özdamar • Özkan Güngör
Nurhayat Atan • Çelebi Akdaş • Şebnem Sunengin Çakır
Bayram Köse • Sebahat Alan

İngilizce Tercüme
Özlem Kitapçı Kara • Önay Çokluk • Fatih Ekinci

Almanca Tercüme
Ayşe Bahşi • Özmen Kara

İtalyanca Tercüme
Suna Ertekin

Yunanca Tercüme
Özge Ceylan

İçindekiler

KİTABIN HAZIRLANIŞI HAKKINDA BİLGİ

Mustafa Kemal ATATÜRK kısa süren yaşamı boyunca, bir insan ömrüne kolay kolay sığmayacak kadar büyük işler başarmıştır. Başarıyla sonuçlandırdığı Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimi ile dünya tarihi içerisindeki onurlu yerini çoktan almıştır.

ATATÜRK'ün yaşamı ve yaptığı işlerle ilgili yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından kütüphaneler dolusu eser yazılmıştır. Çeşitli dillere çevrilen bu eserler sayesinde ATATÜRK dünyanın her tarafındaki entelektüel, asker, bilim ve siyaset adamları tarafından çok iyi tanınmaktadır. Eylem ve düşünceleriyle bütün insanlığı etkileyen ATATÜRK'ün, düşünce yapısını tarihi süreç içerisinde hangi olaylar, düşünürler ve yazarlar etkilemiştir? İşte, bu sorunun yanıtlanmasına katkı niteliği taşıyan ve Gürbüz Tüfekçi tarafından hazırlanan "ATATÜRK'ün Okuduğu Kitaplar" adlı eser istisna tutulursa bu amaca yönelik ayrıntılı bir çalışma henüz yapılmamıştır.

O'nun düşünsel alt yapısını araştırmak isteyenler için, satırlarının altını çizdiği, özel işaretler, uyarılar koyduğu, notlar düştüğü veya bazı açıklamalarda bulunduğu eserleri Türkçe'ye çevirerek 20 cilt halinde sunmayı planladığımız bu çalışma da yukarıdaki sorunun yanıtlanması amacına yönelik küçük bir katkı olarak algılanmalıdır.

Bu çalışmanın ortaya çıkarılabilmesi için ATATÜRK'ün okuduğu kitapların hepsine ulaşılmaya çalışılmışsa da, bu ana kadar ANITKABİR ve Çankaya'daki ATATÜRK Kitaplığı ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi dışındakilere henüz ulaşılamamıştır. Ulaşılamayan kitapların sayısı mevcut kitap sayısı içerisinde çok önemli bir miktar olmamakla birlikte, yapılacak çalışmaya bütünlük sağlaması açısından önemlidir.

ATATÜRK'ün Askerî Ataşe olarak Sofya'da görev yaptığı sırada okuduğu kitapların Sofya Büyükelçiliği'mizde olduğu konusunda alınan duyum üzerine elçilik görevlileri ve orada olduğu söylenen kitapların uzmanlar tarafından araştırılması için ATATÜRK Araştırma Merkezi Başkanlığı ile gerek-

li koordineler yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucu daha sonra basılacak ciltlere yansıtılacaktır.

Ankara Halkevi'ndeki kitapların bir kısmının ANITKABİR'e verildiğini biliyoruz. Verilenler dışında ATATÜRK'e ait kitap olup olmadığının araştırılması amacıyla Kültür Bakanlığı ile gerekli yazışmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın da sonucu beklenmektedir.

Bu güne kadar tespit edilen ATATÜRK'ün okuduğu kitapların sayısı; 1741'i Çankaya'da, 2151'i ANITKABİR'de, 102'si İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve 3'ü Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi'nde olmak üzere 3997'dir. Cilt sayıları ile, dergi, harita, atlas ve nota albümleri bu sayının dışındadır.

Hazırlanan 20 ciltlik eserde; ATATÜRK'ün okuyup satır altlarını çizdiği, sayfa kenarlarına notlar aldığı, özel işaretler koyduğu, açıklamalar yaptığı kitap ve dergilerin bu bölümlerinin tamamına yer verdik.

Yalnız bu işaretli yerlerin çok az bir kısmının ATATÜRK dışındaki kişiler tarafından çizilmiş olması olasılığı üzerinde duranlar da vardır. Başkalarının işaretlediği birkaç eser, diğerlerinden, bu konuda araştırma yapan kişiler tarafından kolaylıkla ayırt edilebilir.

Yabancı dilden tercüme edilen metinlerin bugünkü dile aktarılışında özgün niteliklerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Ancak; bu yapılırken yazım kurallarında ve noktalama işaretlerinin kullanımında özellikle Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı "İmlâ Kılavuzu" ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca benimsenen ilkeler esas alınmıştır.

Eserlerin Türkçe'ye çevrilmesinde şöyle bir yöntem izlenmiştir.

• Çeviride ATATÜRK'ün altını çizdiği, işaret koyduğu veya bir açıklama yaptığı cümle, paragraf ve sayfalar dikkate alınmıştır.

• Aynı konuya ilişkin iki yer işaretlenmiş ya da çizilmişse daha ayrıntılı olana öncelik verilmiştir.

• Bütünlüğü ve anlamayı kolaylaştırmak için bir veya iki kelimesi çizili cümlelerin tamamı, bazen de bütün paragraf çevrilmiştir.

• Altı çizili sözcük, cümle ve paragraflar koyu olarak gösterilmiştir.

• ATATÜRK'ün el yazılarının çevirisi orijinal sayfanın yanına verilmiştir.

• Kitap ve dergilerdeki Önsöz, Giriş, Özelsöz ve Açıklamalar planlanan

cilt sayısını aşmaması için çoğunlukla özet halinde verilmiştir

• Köşeli parentezler çevirenlerin müdahalelerinde kullanılmıştır

• Özellikle Osmanlıca çevirilerde okumayı ve anlamayı zorlaştıracak kelimelerin bugünkü kullanılışları tercih edilmiş ve daha çok okuyucu kitlesine hitap edebilmek amacıyla da o dönem kurum ve kuruluşlarına günümüz terminolojisine yakın bir karşılık verilmiştir

• Değişik konulardaki yüzlerce özel isim doğrusuna ulaşıldığı ölçüde güncelleştirilmiş, ulaşılamıyanlar da ise Osmanlıca okunuşları esas alınmıştır.

• Yine Osmanlıca çevirilerde metnin dili sadeyse kesinlikle müdahale edilmemiş yazarın ifade şekli esas alınmıştır

• Kitap ve dergiler konularına göre [Tarih, Edebiyat, Hukuk vb] ayrılmış ve her cilt aynı konuda fakat farklı alanlarda yazılmış ve okuyucuyu sıkmıyacak hacimde ve konu yelpazesi dikkate alınarak hazırlanmıştır

Ayrıca kitabın teknik özelliklerini açıklayan bir bölüm hazırlanmıştır Eserin, bu konuda çalışma yapacak araştırmacılar için temel kaynak olacağı inancındayız.

Recep Cengiz
Yayın Koordinatörü

~~N 357~~

DEMETRIUS GEORGIADÈS

LA TURQUIE ACTUELLE

LES PEUPLES AFFRANCHIS DU JOUG OTTOMAN

ET LES INTÉRÊTS FRANÇAIS EN ORIENT

1871

PARIS

CALMANN LÉVY, ÉDITEUR

ANCIENNE MAISON MICHEL LÉVY FRÈRES

3, RUE AUBER, 3

1892

DEMETRIUS GEORGIADES

GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ

OSMANLI BOYUNDURUĞUNDAN KURTULAN
HALKLAR VE FRANSA'NIN DOĞU'DAKİ ÇIKARLARI

PARİS
CALMANN LEVY, YAYINCI
MICHEL LÉVY KARDEŞLER ESKİ YAYIN EVİ
3, RUE AUBER, 3

1892

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri	
Envanter No	: 1871
Yazar	: Demetrius Georgiades
Cild	: Kahve
Ebadı	:
	En : 16 cm.
	Boy : 24 cm.
Sayfa Adedi	: VI + XVIII + 377
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.

el yazısı

*

Fils du Sultan Abdul Aziz,

Abdul Medjid

1892

A MONSIEUR PAUL LEROY-BEAULIEU,

Membre de l'Institut, professeur au Collège de France,
Directeur de l'*Économiste français*.

* Sultan Abdülaziz'in oğlu Abdülmecit 1892

Enstitü üyesi, Fransa Koleji Öğretmeni,
Fransız İktisat Müdürü
SAYIN PAUL LEROY-BEAULIEU'YE,

Sayfa :I

Comme en tout pays de monarchie absolue et exclusivement autoritaire, le chef de l'État est plus particulièrement critiqué par les auteurs qui ont écrit sur la Turquie. J'ai moi-même très nettement signalé, sans périphrases, les grosses fautes politiques du règne actuel, mais j'ai aussi fait remarquer, et je tiens à répéter, que la responsabilité de l'état navrant de l'empire ottoman incombe plutôt à l'entourage néfaste du sultan Abd-ul-Hamid qu'au souverain lui-même.

Sayfa I

Mutlak monarşiyle yönetilen ve tamamıyla otoriter olan tüm ülkelerde olduğu gibi, özellikle devlet başkanı Türkiye üzerine yazan yazarlar tarafından eleştirilir. Kendim mevcut hükümdarlığın büyük siyasi hatalarını doğrudan ve çok açık bir şekilde belirttim, fakat ayrıca **Osmanlı İmparatorluğu'nun üzüntü verici durumunun sorumluluğunun Sultan Abdülhamit'in kendisinden daha çok, onun çevresindeki zararlı insanlara düştüğünü vurguladım ve bunu tekrarlamayı uygun görüyorum.**

Sayfa :III

Mais, hélas ! n'allez-vous pas ajouter une voix de plus à la *vox clamantis in deserto* ? Qui donc, aujourd'hui, se préoccupe des intérêts français dans le Levant ? Qui, parmi nos ministres, cherche à enrayer la France dans la pente fatale où l'ont placée nos politiciens boulevardiers ?

La question d'Orient ? Belle affaire en vérité ! Mais, me

Sayfa :III

direz-vous, il s'agit ici, non seulement des intérêts, mais de l'honneur de la France; il s'agit, également, de son avenir méditerranéen et de celui de nos compatriotes qui, bravement, opposent encore le drapeau français aux étendards allemand, anglais, italien et autrichien, en luttant, chaque jour, pour notre vieille prépondérance orientale.

Sayfa III

Fakat yazık! Clamantis'in çöldeki sesine, siz bir ses daha eklemeyecek misiniz? Günümüzde kim Fransa'nın Orta Doğu'daki çıkarlarıyla ilgilenip bu konuda kaygı duyuyor? Sokak politikacılarımızın yerleştirdikleri ölümcül yokuşta Fransa'nın gidişatını, bakanlarımız arasından kim önlemeye gayret ediyor?

Şark meselesi? İyi iş aslında! Fakat siz bana, Doğu'da Fransa'nın sadece çıkarlarının değil, aynı zamanda şerefinin ve de ayrıca Fransa'nın ve Doğu'daki eski üstünlüğümüz için her gün savaşarak Alman, İngiliz, İtalyan ve Avusturya sancaklarına karşı cesurca Fransız bayrağını diken yurttaşlarımızın Akdeniz'deki geleceğinin de söz konusu olduğunu söyleyeceksiniz.

Sayfa :IV

Sans doute, toutes ces raisons sont excellentes en elles-mêmes. Ce sont elles qui m'ont guidé dans la publication de mes deux volumes sur l'Orient, mais, encore une fois, qu'est-ce que cela prouve? Que nous sommes, vous et moi, de bien grands naïfs, s'imaginant qu'il suffit de crier casse-cou pour dissiper la cécité des aveugles volontaires!

Sayfa IV

Hiç şüphesiz ki bu gerçekler, kendi başlarına kusursuzdur. **Doğu ile ilgili iki cildimin yayınlanmasında** bana yol gösteren işte bu gerçeklerdir, fakat bir kez daha, bu neyi kanıtlıyor? Siz ve ben, bizler, bakar körlerin görmezliğini yok etmek için avazı çıktığı kadar bağırmanın yeterli olduğunu düşünen büyük saflarız!

Sayfa :V

Pour les plumes habituées à chanter des louanges à tant la ligne; pour certain de vos anciens compatriotes, jadis athénien exalté, aujourd'hui turcophile enragé, un livre ne peut, en effet, s'expliquer que par de vils intérêts! Pour ces hiboux, les rayons de la vérité sont choses blessantes au suprême degré. Oiseaux nocturnes, ils ne savent et ne peuvent vivre que dans le noir des passions humaines.

Sayfa V

Satırlarca methiyeler düzmeye alışmış yazarlar ve eskiden coşkulu Atinalı iken günümüzde yaman **birer Türk dostu olan eski yurttaşlarınızdan bazıları için bir kitap, yalnızca aşağılık çıkarlarla açıklanabilir. Bu baykuşlar için en yaralayıcı şey, gerçeğin ışıklarıdır. Gece kuşları olarak sadece insanî hırsların karanlıklarında yaşamayı bilirler ve yaşayabilirler.**

PAUL DE RÉGLA

Sayfa : VII

Depuis plus de vingt ans je n'ai jamais cessé de m'occuper des questions économiques et politiques de l'Orient, mon pays d'origine

Sayfa VII

Yirmi yılı aşkın bir süredir, ana yurdum olan Doğu'nun ekonomik ve siyasî sorunlarıyla meşgul olmaya hiçbir zaman ara vermedim

Sayfa : VIII

L'empire ottoman, dont la force et le prestige s'amoindrissent considérablement, notamment depuis l'usurpation du pouvoir par le sultan Abd-ul Hamid, « le geôlier » de son infortuné frère Mourad, est tombé au rang des Etats qui ne peuvent subsister qu'avec la protection d'une grande puissance européenne. Jusqu'à 1870, ce rôle de protectrice de la Turquie était rempli par la France

Sayfa VIII

İtiban ve gücü, özellikle bahtsız kardeşi Murat'ı zindana atan Sultan Abdülhamit'in iktidarı ele almasından itibaren, kayda değer bir şekilde azalan ve ancak Avrupalı güçlerden birisinin himayesiyle varlığını sürdürebilecek devletler sıralamasına giren Osmanlı İmparatorluğu'nu her zaman eleştirdim. Türkiye'nin korunması görevi, 1870 yılına kadar Fransa tarafından yerine getirilmiştir

Sayfa : IX

Depuis la dernière guerre, notamment, la Turquie est tombée dans un extrême engourdissement. Plongée depuis longtemps dans le désordre le plus barbare, elle ne présente plus, au milieu des nations européennes, que la caricature d'un État. Fondé sur l'égoïsme du conquérant, l'empire ottoman ne s'est jamais élevé au-dessus du despotisme militaire; maintenant il est même tombé au-dessous de ce régime. Sa force militaire a eu ses racines dans une armée véritablement nationale, mais, sous le règne actuel, l'esprit militaire se trouve complètement dégénéré et ses chefs suprêmes sont devenus, à l'exception de quelques rares patriotes, de braves concussionnaires. La puissance politique des Osmanlis reposait autrefois sur l'autorité despotique de ses vaillants sultans; mais maintenant le padichah et khalife des rives du Bosphore a depuis longtemps changé l'ancienne vie des camps contre celle de Yildiz-Kiosk et du sérail, où il se renferme prison-

Sayfa : X

nier volontaire, ayant renoncé à son pouvoir militaire et à la sévérité de la discipline, sans que son despotisme ait rien emprunté au caractère bienfaisant du despotisme occidental qui, mû par une philanthropie toute bourgeoise, s'applique à soigner

Sayfa :X

l'État et le peuple, comme la maison et la famille. Tout ce que, chez d'autres peuples, l'État a pour mission de garantir : la sécurité des personnes et celle des biens, la liberté, l'honneur, la culture intellectuelle, tout cela est entièrement refusé aux sujets ottomans, sans en excepter le peuple turc lui-même. On ne saurait mieux dépeindre l'état actuel de ces différentes contrées de l'empire ottoman, qu'en citant ici les paroles autorisées d'un profond observateur :

« L'Orient est une féerie, mais gardez-vous bien de pénétrer dans les coulisses ! quel changement et quelle désillusion ! Aux regards sévères du psychologue, de l'économiste, toutes ces belles apparences s'effacent devant de trompeuses réalités : l'attrait cède la place à la répulsion ; la déception vous saisit au cœur et vous fait monter l'amertume à la bouche. On comprend alors combien ce beau pays a été gâté par les hommes ; cette terre si riche et si généreuse ne porte que des misères ; ce ciel si pur abrite des horreurs ; dans ces *palais* de marbre, logent toutes les dépravations ; au milieu de ce grand calme de la nature, on devine les hypocrisies de l'égoïsme,

Sayfa :XI

et, à travers les parfums du jasmin, on sent l'odeur de la corruption !

Sayfa :XI

» C'est, en effet, un peuple qui se décompose : *le désordre, la cupidité, l'ambition, les vices, le crime,* TOUT CELA GROUILLE DANS LES RUISSEAUX FANGEUX QUI VERSENT LEUR IMPUR TRIBUT DANS LES NOBLES EAUX DE LA CORNE D'OR. A mesure que l'observateur pénètre plus profondément dans les bas-fonds de la vie de Constantinople, IL RESTE ATTERRÉ DEVANT CETTE POURRITURE dont il ne trouve jamais les limites et qui A RONGÉ LENTEMENT CE BEAU CORPS, en ne lui laissant que les apparences de la vie (1) »

Ce livre n'a pas pour objet de demander à l'Europe le bannissement des musulmans des territoires qu'ils occupent depuis plusieurs siècles. Son but est d'exposer fidèlement le sort misérable qui est fait, en plein XIXe siècle, à tant de populations laborieuses qui gémissent, pour la honte de l'Europe civilisée, sous un régime basé sur l'espionnage, la délation, l'exil et des supplices auxquels on est condamné sans être entendu par un gouvernement en violation formelle avec les lois de l'Islam, gouvernement qui, depuis quatorze ans, n'a amoncelé autour de lui que la misère et la ruine.

Sayfa IX

Son savaştan itibaren özellikle Türkiye, **aşırı bir şekilde körelmeye başlamıştır. Uzun zamandan beri en barbarca karışıklıklar**

içinde yitip giden Türkiye, Avrupa ulusları ortasında, artık yalnızca bir devletin karikatürünü temsil etmektedir. Fethetme egoizmi üzerine kurulu Osmanlı İmparatorluğu, hiçbir zaman askeri despotizmin ötesine geçememiştir; şimdi bu rejimin de gensinde kalmıştır. Osmanlı'nın askerî gücü, gerçekten büyük bir ordudan gelmekteydi; fakat mevcut hükümdar zamanında bu askerî, tamamıyla bozulmuş durumdadır ve gerçek birkaç vatansever dışında en kıdemli komutanlar cesurca zimmetlerine para geçirmişlerdir. Osmanlı'nın siyasi gücü eskiden kahraman sultanların zorba otoritesine dayanmaktaydı. Fakat şimdi kendi despotizmi, devleti ve topluluğu ev ve aile gibi iç içe getirmeye özen gösteren ve tamamıyla bir tavizsiz bir insan sevgisiyle, güç aşan Batı despotizminin kararlılığından hiçbir şey almamasına rağmen, askerî gücünden ve disiplin ciddiyetinden vazgeçen **[sayfa X]** Boğazın kıyılarının padişahı ve halifesi, gönüllü mahkum olarak içine kapandığı **Yıldız Köşkü'nün ve sarayın eski yaşamına karşı ordugâhların eski yaşamını bir süreden beri değiştirmiştir. Diğer toplumlarda devletin görevi, kişilerin ve malların güvenliğini, özgürlüğünü, şerefini, bilgiye dayalı kültürünü sağlamaktır. Tüm bunlar, Türk halkının kendisine de dâhil olmak üzere, Osmanlı uyruklarına hiçbir şekilde tanınmamıştır.** Osmanlı İmparatorluğu'nun bu değişik bölgelerinin şimdiki durumunu en iyi ancak derin bir gözlemcinin izin verilen sözlerine **yer vererek tasvir edebiliriz:**

Doğu, bir periler dünyasıdır, fakat kiliselere girmekten itina ile sakınınız! Ne değişim ve ne hayal kırıklığı! Psikolog ve ekonomici gözüyle tüm bu güzel görüntüler, aldatıcı gerçeklerin önünde silinmektedir. Çirkinlik, yerini iğrenmeye bırakır, hayal kırıklığı, sizi kalbinizden yakalar ve yüreğinizi ağzınıza getirir. **Böylelikle bu güzel ülkenin insanlar tarafından ne kadar bozulduğu anlaşılır; o kadar zengin ve o kadar verimli olan bu topraklar, sadece sefalete yol**

açmaktadır; o kadar saf olan bu gökyüzü, iğrençlikleri barındırmaktadır; bu mermer saraylarda, pek çok bozulmalar bulunmaktadır; [sayfa 11] doğanın bu aşırı sakinliği ortasında, bencilliğin riyâkarlığı sezinlenir; yasemin kokuları arasında, bozulmanın kokusu hissedilir!"

Aslında bozulan bir toplumdur. Düzensizlik, para hırsı, ihtiras, kötü alışkanlıklar, suç. TÜM BUNLAR, KİRLİ HARAÇLARINI HALİÇ'İN SOYLU SULARINA DOKEN BALÇIKLI DERELERDE KAYNAŞMAKTADIR. Gözlemci, İstanbul yaşamında sefaletin hüküm sürdüğü çevrelere daha fazla girdikçe, sınırlarını asla bulamadığı ve bedene sadece yaşam görünüşü bırakarak BU GÜZEL BEDENİ YAVAŞÇA KEMİRMİŞ BU ÇÜRÜME KARŞISINDA ŞAŞIRIP KALIR!

Bu kitap Müslümanların Avrupa'dan birkaç yüzyıldan beri oturdukları topraklardan sürgün edilmesini talep etmek amacında değildir. Bu kitabın amacı; casusluk, hafiyelik, sürgün ve de on dört yıldan beri etrafında sadece sefalet ve harabe biriktiren ve İslâmiyet'in kanunlarını çiğneyen bir hükümet tarafından devamlı çarpıtıldığımız işkenceler üzerine kurulu bir yönetim altında, medenileşmiş Avrupa'nın ayıbı olarak inleyen birçok çalışkan toplumun 19. yüzyıldaki sefil kaderini sadakatle göstermektir.

Sayfa :XII

Pourquoi ne vivrait-on pas de la même vie nationale unie et féconde, sous l'égide d'un sultan susceptible d'aimer sincèrement ses peuples et de se consacrer à la prospérité de son empire ? Ce livre n'a

Sayfa :XII

donc pas pour but d'encourager un esprit de sédition ni de réclamer un changement *radical* de la forme du gouvernement en Turquie. Cet empire n'a pas besoin pour vivre d'institutions constitutionnelles calquées sur celles de la France et de l'Angleterre Ce serait retomber dans une nouvelle bouffonnerie des plus burlesques. Ce dont il a un pressant besoin, sous peine de mort politique, c'est de mettre

Sayfa :XIII

un terme au pouvoir absolu et sans contrôle, centralisé aujourd'hui au palais de Yildiz-Kiosk, entre les mains de quelques courtisans et de conseillers néfastes qui trompent systématiquement leur maître, et, pour mieux s'emparer de son esprit, développent sa méfiance et ses craintes chimériques par le récit de complots imaginaires. Partout ailleurs, dans les pays civilisés, l'État met la main dans la poche des citoyens et puise les ressources dont il a besoin pour travailler à les rendre heureux et prospères. En Turquie où l'État c'est *Un* Homme, où la forme du gouvernement représente le despotisme le plus intolérable reposant sur la force et l'arbitraire avec un droit absolu sur la vie, sur la fortune et sur les libertés civiques des contribuables, il n'y a que des *moutons à tondre* impunément pour satisfaire aux exigences d'une liste civile et à l'entretien

Sayfa :XIII

d'une nombreuse cour de faméliques dont rien ne peut assouvir les appétits jamais apaisés.

Il n'y a vraiment pas de paysans plus malheureux que les paysans turcs; ils sont plus malheureux que les chrétiens, parce qu'ils souffrent comme ces derniers, avec cette différence, qui les met dans un état d'infériorité, qu'ils n'ont pas, comme ceux-ci, des consuls, des ambassadeurs, des gouvernements, et surtout une presse autorisée et indépendante pour les patronner et les défendre.

Oui, ce sont les contribuables musulmans qui

Sayfa :XIV

souffrent le plus de toutes les exactions; les *rayas* ou sujets chrétiens sont moins malheureux, pour cette excellente raison que le fonctionnaire issu du Sérail n'ose pas trop les pressurer de peur d'une intervention consulaire provoquée par l'autorité religieuse du plaignant. Le musulman a, il est vrai, la ressource du pétitionnement, mais il se garde bien d'en user. En effet, s'il a la témérité de se plaindre sur place, il est jeté et maintenu en prison sans autre forme de procès; s'il s'adresse à Constantinople, il peut être certain que sa pétition ne sera jamais exa-

Sayfa :XIV

minée ou référée à qui de droit. On sait, dans les divers ministères, que tel *vali ou caïmacam* est l'homme de tel ou tel dignitaire du sérail, et l'on redoute trop ces protecteurs tout-puissants pour oser s'attaquer à leurs créatures.

C'est ainsi que l'arbitraire et la vénalité se donnent libre carrière dans toutes les régions administratives. Du haut en bas de l'échelle hiérarchique les employés exploitent sans pudeur une position qu'ils savent toujours menacée. C'est ainsi que, bien que les contribuables payent l'impot plutôt deux fois qu'une, la plus grande partie des revenus du fisc ne rentre pas dans les caisses de l'Etat, que le budget est constamment en déficit; que le Trésor est obligé de recourir à des avances onéreuses (autre source de profits illicites); que les troupes et les petits fonctionnaires ne sont pas

Sayfa :XV

payés ; que les engagements ne sont pas tenus, etc.

La corruption des dignitaires du palais est devenue un lieu commun ; elle s'étale au grand jour. Elle est, d'ailleurs, tellement entrée dans les mœurs officielles qu'on l'accepte comme naturelle. Personne n'ose récriminer : on encourrait les cachots ou l'exil. Tout au plus se borne-t-on à envier la bonne étoile de X... Bey ou de Z... Effendi qui, entrés, il y a quel-

Sayfa : XV

ques années, sans sou ni maille, au service du padichah, possèdent aujourd'hui, l'un une fortune de cinq millions, l'autre de dix millions de francs!... Et X... et Z... tendent à devenir légion

Sayfa XII

İçtenlikle halklarını sevebilecek ve imparatorluğunun refahı için kendini adayacak bir sultan himayesinde, niçin aynı ortak ve verimli ulusal yaşamı yaşamayalım? Bu yüzden bu kitap, ne bir isyan zihniyetini teşvik etmek ne de Türkiye'deki hükümet biçiminin köklü bir değişimini istemek amacındadır. Bu imparatorluğun yaşamak için, Fransa ve İngiltere'dekilerin taklidi olan anayasa kuruluşlarına ihtiyacı yoktur. Bu, en gülünç soytarılıkların yeni bir tanesinin içine düşmek olacaktır. Siyasi ölüm tehdidi altında, imparatorluğun ivedilikle ihtiyacı olan şey (sayfa XIII) **birkaç nedimin ve de efendisini düzenli olarak aldatan, onun aklına hâkim olabilmek için, hayali komplo hikâyeleriyle onun kuşkusunu ve hayali korkularını geliştiren zararlı danışmanın elleri arasındaki ve de günümüzde Yıldız Köşkü'nde merkezleşen mutlak ve kontrolsüz güce bir son vermektir. Başka her yerde, medenileşmiş ülkelerde, devlet elini vatandaşlarının cebine sokar ve de onları mutlu ve refah kılmak için ihtiyacı olan kaynakları alır. Devletin bir adam olduğu yönetim biçiminin; güç ve yaşam üzerine mutlak bir hak ile keyfiliğe, zenginliğe ve vergi yükümlülerinin yurttaşlıkla ilgili özgürlüklerine dayanan en dayanılmaz despotizmi temsil ettiği Türkiye'de, sultana ayrılan ödeneğin gereklerini ve asla yatışmayan iştahlarını hiçbir şeyin gideremediği açlık çeken birçok sarayın bakımını karşılamak için kırkılacak koyunlar vardır.**

Türk çiftçilerden daha da mutsuz bir çiftçi gerçekten de yoktur; onlar Hristiyanlardan daha da mutsuzdurlar, çünkü Türkler Hristiyanlar gibi acı çekmektedirler, fakat onları aşağılık bir duruma sokan bir farkla; Türklerin Hristiyanlar gibi onlara yardımcı olmak ve onları savunmak için konsoloslukları, elçilikleri, hükümetleri ve özellikle de yetkili ve bağımsız bir basınları yoktur.

Evet tüm haksız vergilerden en fazla şikâyet edenler, Müslüman vergi yükümlüleridir; [sayfa XIV] reayalar ve Hristiyan uyrukları daha az mutsuzdurlar, çünku davalının dinî otoritesinin sebep olacağı bir konsolosluk müdahalesinden korktuğundan, saraydan çıkan memur, onları vergilerle ezmeye fazla cesaret edemez. Müslümanın şikayette bulunma hakkı vardır, fakat bunu kullanmaktan oldukça sakınır. Aslında olur, yerinde şikayette bulunma cesaretini gösterirse başka bir yola başvurulmadan hapse atılır ve hapiste tutulur; eğer Istanbul'a başvurursa, şikâyetinin hiçbir zaman incelenmeyeceği veya ilgili makama gönderilmeyeceği neredeyse kesindir. Değişik nazırlıklarda şu veya bu vali veya kaymakamın şu veya bu yüksek dereceli saray görevlisinin adamı olduğu bilinir ve onların yaratıcılarını kızdırmaya cesaret etmek için bu kadri mutlak koruyuculardan çok korkulur.

İşte böylece keyfilik ve rüşvet, tüm idari bölgelerde kolayca işlemektedir. Hiyerarşik kademenin en yukarısından en aşağısına kadar memurlar her zaman tehdit altında olduğunu bildikleri bir mevkiyi hayasızca sömürürler. Vergi yükümlülerinin [illegible] vergi ödemelerine rağmen, işte bu [illegible] vergi gelirlerinin büyük bir kısmı devletin kasasına girmemektedir, bildirmeye değer bir şekilde açık vermektedir. Nazırlar çok [illegible] başvurmak zorundadır, başka bir [illegible] düşük dereceli memurlara ödeme yapılmamaktadır. [sayfa XV] yükümlülükler yerine getirilmemektedir vs.

Sarayın ileri gelenlerinin yolsuzluğu, herkesçe bilinir hâle gel-

miştir; hatta güpegündüz aşikârdır. Zaten yolsuzluk resmî geleneklere öyle nüfuz etmiştir ki doğal karşılanmaktadır. Hiç kimse itiraz etmeye cesaret edememektedir, hücre veya sürgün cezasına çarptırılabilir. En fazla birkaç yıl önce, beş parasızken padişahın hizmetine girmiş olan ve bugün biri beş milyon franklık, diğeri on milyon franklık bir servete sahip olan X... Beyin veya Z... Efendinin şanslarına imrenmekle yetiniriz ve X... ve Z... soyluluk unvanı alma amacını güdüyorlardır.

Sayfa :XV

Il est inutile de s'étendre sur les résultats navrants d'un tel gâchis, d'une telle anarchie, — et ces infamies, ces crimes se commettent au nom et sous les

Sayfa :XVI

yeux du sultan! N'est-on pas allé, par exemple, jusqu'à prétendre que le padichah était de connivence et s'était même fait la part du lion dans les pots-de-vin donnés pour la conclusion des contrats relatifs aux fusils et aux cartouches Mauser, aux canons Krupp, aux torpilleurs, aux railways d'Anatolie, etc. :

Il n'est malheureusement pas possible à l'opinion publique, en Turquie, de se faire jour dans la presse indigène. Les journaux qui, sous Abd-ul-Medjid, Abd-ul-Aziz, Mourad V et au début du règne actuel, jouissaient d'une liberté relative, sont littéralement bâillonnés. Les beys de Yildiz et leurs dignes complices de la Sublime-Porte ont fait décréter, en 1885

Sayfa :XVI

sous couleur de raison d'Etat, la censure preven tive, — une censure *sui generis*, comme on n'en a encore vu nulle part, pas même en Chine

Sayfa XV

Böyle bir savurganlığın, böyle bir başıbozukluğun, ıstırap verici sonuçlarından uzun uzun bahsetmek yararsızdır; bu alçaklık ve bu suçlar [sayfa XVI] sultanın adına ve onun gözleri önünde gerçekleşmektedir. Örneğin, mavzer tüfekleri ve fişekleri, krupp topları, torpil gemileri, Anadolu'daki demir yolları ile ilgili sözleşmelerin sonuçlandırılması için verilen rüşvetlerde padişahın da suça ortak olduğunu ve aslan payını aldığını iddia etmeyelim mi?

Yerel gazetelerde kamuoyunun gün ışığına çıkması ne yazık ki Türkiye'de mümkün değildir. Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat zamanında ve mevcut hükümdarlığın ilk yıllarında kısmî bir özgürlükten yararlanan gazeteler, tamamen susturulmuşlardır. Yıldız Sarayı'nın beyleri ve onların Babıâli'deki sadık suç ortakları, devletin selâmeti bahanesiyle 1885 yılında önleyici bir sansür ile ilgili kararname çıkmasını sağlamışlardır, -hiçbir yerde Çin'de bile görülmemiş, kendine özgü bir sansür.

Sayfa :XVII

Remember! Les horreurs du despotisme n'ont porté bonheur à aucun des ascendants des padichahs ; ils ont été, tous ou presque tous, étranglés, étouffés, empoisonnés ou « cisaillés » par leurs favoris.

Sayfa :XVII

Aujourd'hui, il est encore loisible au sultan de reconquérir la faveur populaire et en même temps d'arrêter l'empire sur la pente de sa décadence, de le sauver. Demain, il sera peut-être trop tard, sinon pour la Turquie, du moins pour Abd-ul-Hamid II. Qu'il se rappelle le mémorable exemple que lui donne l'histoire du règne de son grand-père Mahmoud II. Ce souverain mettait une volonté de fer au service de l'œuvre de réforme qu'il croyait devoir aboutir à la régénération de son pays. Les janissaires, fiers des révolutions de palais nombreuses qu'ils avaient faites, étaient aux projets du padichah un obstacle qui paraissait insurmontable. On sait comment il le brisa.

Sayfa :XVIII

ne sera nécessaire d'employer contre eux le fer, le feu et la mitraille : un vigoureux coup de balai suffira pour faire disparaître cette valetaille impudente et cupide qui déshonore et avilit son maître et qui est la cause de tous les maux dont souffrent l'Etat et la nation.

Sayfa XVII

Hatırlayın! Despotizmin korkunçlukları, padişahların atalarının hiçbirisine mutluluk getirmemiştir, hepsi veya hemen hemen

hepsi, gözdeleri tarafından boğulmuştur, zehirlenmiştir veya "kellesi vurulmuştur."

Bugün sultanın halkın sevgisini yeniden kazanması ve aynı zamanda imparatorluğun çöküşüne engel olması ve hatta onu kurtarması hala mümkündür. Aksi taktirde, yarın Türkiye için, en azından Abdülhamit için çok geç olabilir.

Büyük babası II. Mahmut'un hükümdarlık tarihinin kendisine sunduğu unutulmaz örneği hatırlamalıdır. Bu hükümdar, ülkesinin yenilenmesiyle son bulacağına inandığı reform çalışmaları için, çok sağlam bir irade ortaya koymaktaydı. Yaptıkları birçok saray ihtilâlinden gurur duyan yeniçeriler, padişahın plânlarında aşılması zor gözüken bir engeldiler. II. Mahmut'un bu engeli nasıl ortadan kaldırdığı bilinmektedir.

Başka insanlar, başka yöntemler. Günümüzde Yıldız Köşkü'ndeki yeniçerilerin, Allaha şükürler olsun, 1826 yılındaki gözü pek savaşçılarla hiçbir şekilde ilişkisi ve benzerliği yoktur ve eğer kazan kaldırırlarsa veya daha ziyade istifa etmeyi reddederlerse **[sayfa XVIII]** onlara karşı kılıç, ateş veya top kullanmak hiç de gerekli olmayacaktır. Çünkü bir süpürge darbesi **efendisinin şerefini lekeleyen ve onu küçük düşüren ve de devletin ve ulusun şikâyet ettiği tüm kötülüklerin sebebi olan bu utanmaz ve para canlısı uşak takımını ortadan kaldırmak için yeterli olacaktır.**

Sayfa : XVIII

Je crois d'ailleurs que le moment est venu d'écrire la vérité sur la Turquie.

« Notre époque, a dit un illustre maître, M. Ernest Legouvé, n'est pas une époque d'imagination et de poésie, la réalité seule l'intéresse profondément. »

Sayfa XVIII

Öncelikle Türkiye üzerine gerçekleri yazma zamanının geldiğine inanıyorum

Meşhur bir üstadın, Ernest Legouvé'nin dediği gibi, "Çağımız hayal ve şiir çağı değildir, çağımızı derin bir şekilde ilgilendiren tek şey gerçektir."

Sayfa : I

LA

TURQUIE ACTUELLE

PREMIÈRE PARTIE

I

APERÇU GÉNÉRAL

A une époque où tout se transforme, où les vieilles civilisations éprouvent le besoin de se rajeunir et viennent demander à leurs cadettes le mouvement et la vie, la Turquie présente ce caractère original

Sayfa :1

de ne pas changer. De tous les engagements internationaux pris vis à vis de l'Europe pour établir l'égalité politique, tant de fois promise, des religions et des races aucun n'a été réellement tenu.

Aussi, non seulement la situation de l'Orient ne s'est pas en général améliorée, mais la confusion a

Sayfa :2

2 LA TURQUIE ACTUELLE.

encore augmenté depuis dans les choses de l'administration. La misère publique ne cesse de grandir. De vastes contrées, clairsemées d'habitants, dont chacune suffirait à donner la prospérité à un grand pays, se dépeuplent de plus en plus et les familles nombreuses deviennent très rares. D'immenses plaines sont désertes. La terre est grasse et fertile, mais on ne la cultive pas, faute de sécurité publique et de communications à l'intérieur.

Quand on visite l'Asie Mineure, les ruines indiquent, de tous les côtés, l'ancienne prospérité du pays avant la conquête musulmane. On n'y reconnaît plus ni les rues ni les maisons. Tout le pays est désolé. L'ignorance du peuple est sans limite. La dilapidation des biens publics est devenue l'habitude de tout fonctionnaire, sorti des fanges de

Sayfa :2

cette ignorance pour gouverner un des plus grands empires, en contact permanent avec le monde civilisé! D'un autre côté, depuis l'intervention plus active de l'Europe dans les affaires de la Turquie, on a tant inventé, adopté, abrogé et reformé pour regénérer l'Homme malade, qu'on a fini par désorganiser complètement tout l'edifice social et par faire un gâchis. même de celles des institutions communales et municipales du pays auxquelles tout le monde étant habitué et dont personne relativement ne souffrait

Sayfa :3

Le régime actuel est caractérisé par l'absence de toute notion des devoirs les plus élémentaires d'un gouvernement qui doit travailler sérieusement au relèvement moral et matériel des peuples dont il tient le sort entre les mains.

L'aveuglement des gouvernants turcs — soit à cause de l'apathie qui engourdit leur âme, soit à cause de l'incurie funeste qui les caractérise — pousse le plus beau pays de l'ancien monde à une ruine complète.

Sayfa 1

GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ

İLK KISIM

I

GENEL GÖRÜNÜŞ

Her şeyin değiştiği, yaşlı medeniyetlerin gençleşmek ihtiyacı duy

duğu ve yeni medeniyetlerden hareket ve yaşam talebinde bulunduklar bir çağda Türk'ye değişmeme yönündeki bu özgün karakteri sergilemektedir. Dinlerin ve ırkların siyasi eşitliğini sağlamak için Avrupa karşısında alınan uluslar arası bütün yükümlülüklerden hiçbiri, birçok defa söz verilmesine rağmen tamamıyla yerine getirilmemiştir. Ayrıca Doğu'nun durumu, genel olarak iyileşmediği gibi, yönetimle ilgili alanlarda karışıklıklar artmıştır. [sayfa 2] **Halkın sefaleti aralıksız olarak artmaktadır. Her birinin refahı, büyük bir ülkeye refah getirebilecek olan ve az sayıda insanın yaşadığı geniş bölgelerin nüfusu gittikçe azalmaktadır ve kalabalık aileler oldukça azalmaya başlamıştır. Çok büyük ovalar terk edilmiştir. Toprak bol ve verimlidir, fakat kamu güvenliği ve ülke içi ile iletişim noksanlığından toprak işlenmemektedir.**

Anadolu, ziyaret edildiğinde her koşedeki harabeler, ülkenin Müslüman işgalinden önceki refahını gösterir. Burada artık ne yollar ne de evler tanınır durumdadır. Tüm ülke harabe hâlindedir. Halkın cehaleti had safhadadır. Kamu mallarının israfı, en büyük imparatorluklardan bir tanesini yönetmek için bu cehalet balçığından çıkan ve uygar dünyayla sürekli iletişim içerisinde olan bütün memurların alışkanlığı hâline gelmiştir! Diğer bir yandan, Türkiye'nin iç işlerine Avrupa'nın en etkin müdahalesinden itibaren, Hasta Adam'a yeniden canlılık kazandırmak için, o kadar yasa hazırlanmış, kabul edilmiş, yürürlükten kaldırılmış ve yeniden düzenlemiştir ki tüm sosyal yapı tamamen bozulmuştur ve herkesin alışık olduğu ve de hiç kimsenin neredeyse hiç şikâyet etmediği ülkenin belediye ve bucak kuruluşlarında bile düzensizliğe yol açılmıştır.

[sayfa 3] **Mevcut yönetim, kaderini ellerinin arasında tuttuğu toplumların maddî ve manevî açıdan kalkınması için, ciddiyetle çalışması gereken bir hükûmetin en temel görevleri ile ilgili her tür kavramdan yoksundur.**

Türk yöneticilerinin körlüğü- ister ruhlarını uyuşturan gevşeklik yüzünden olsun, ister kişiliklerine yön veren öldürücü ihmal yüzün den olsun. Eski Dünya'nın en güzel ülkesini tam bir harabeye çevir mektedir.

Sayfa :4

Les mœurs, les lois, la forme du gouvernement, sont actuellement à peu près ce qu'elles étaient du temps de l'invasion barbare. Singulier effet de cette langueur et de cet engourdissement, dû à la fois à la religion et à l'éducation des sectateurs du Prophète, qui ont pour principe le mépris et l'asservissement de la chrétienté et pour règle de la vie sociale et politique cet autre principe : « A quoi bon faire aujourd'hui ce qui peut être remis à demain ? »

Descendants d'une race essentiellement conquérante, possédant les qualités et les défauts des peuplades organisées pour la rapine et la conquête, mais non pour l'assimilation ; soumis à un fatalisme religieux développé par un clergé ignorant et paresseux, les dominateurs actuels ne sont que les fils dégénérés de ceux qui firent plus d'une fois trembler la vieille Europe. Aussi, quand nous disons « la Turquie actuelle », nous ne voulons pas parler d'une Turquie nouvelle, inconnue, subitement dégagée de l'ancienne Turquie par le travail et le progrès, par la civilisation, les sciences et les idées

> *Sayfa :5*
>
> modernes, telle que le grand réformateur Rechid Pacha et ses partisans l'avaient rêvée. Il ne s'agit de rien de tel. Les récits des voyageurs impartiaux et des écrivains distingués modernes ne diffèrent pas sensiblement de ceux des siècles passés. « Turquie actuelle » signifie donc seulement « Turquie réelle, telle qu'elle n'a jamais cessé d'être ».

Sayfa 4

Günümüzde hükümetin gelenekleri, yasaları ve şekli neredeyse barbar istilası zamanındaki ile aynıdır. Bu durum inanca **dine ve de Hristiyanlık âleminin kuçümsenmesini ve köleleştirilmesini kendilerine ilke edinmiş ve "Yarına ertelenebilecek bir şeyi bugün niye boşuna yapayım?" ilkesini de sosyal ve siyasî yaşam kuralı olarak kabul etmiş peygamber müritlerinin eğitimine bağlı bu uyuşukluğun olağan dışı sonucudur.**

Her şeyden önce, fetihlere alışık bir ırkın torunları olan, yağmalama ve fetih için, kendisine benzetmek için değil, düzenli ilkel toplumların kusurlarına ve niteliklerine sahip olan, cahil ve tembel bir din görevlisi tarafından geliştirilen bir dinî kaderciliğine boyun eğen gunumuz fatihleri, sadece eski Avrupa'yı birçok kez sarsmış fatihlerin yozlaşmış çocuklarıdır. Ayrıca "Günümüz Türkiyesi" demekle, çağının ileri gelenlerinin ve de büyük reformcu Reşit Paşa'nın **[sayfa 5]** ve onun taraftarlarının hayal ettiği gibi medenileşmeyi bilmiş, modern [illegible] eski Türkiye'den kurtulmuş yeni ve tanınmayacak bir Türkiye'den bahsetmek istemiyorum. Kesinlikle böyle bir şey söz konusu değildir. Tarafsız seyyahların ve seçkin modern yazarların hikâyeleri geçmiş yüzyıllardan be

lırgın bir farklılık göstermemektedir. Bu yüzden "Günümüz Türkiyesi", sadece **"her zaman olduğu gibi gerçek Türkiye"** anlamına gelmektedir.

Sayfa :5

Lord Palmerston disait, en 1856, que, depuis trente ans, la Turquie avait fait plus de progrès que n'importe quelle nation de l'Europe (*sic*). Le vieux Palm, comme on l'appelait familièrement de l'autre côté de la Manche, savait à quoi s'en tenir à ce sujet aussi bien que personne ; mais il n'était pas homme à s'effaroucher d'une assertion hasardeuse quand ses plans politiques la réclamaient et quand il s'agissait, comme cette fois, de dorer la pilule à ses concitoyens. La vérité est que le Malade de 1856 est devenu le Moribond de 1877 ; — ce sera peut-être le Mort de 1893. Il n'est pas de nation qui

Sayfa :6

ait été enfouie sous une couche aussi profonde d'ignorance et de servitude que les nations tombées sous la domination turque. La conquête étrangère a quelquefois rajeuni le sang des vaincus. Pour les peuples conquis par les sultans, l'asservissement a toujours été et est encore sans compensation. Il n'y a dans tout l'empire qu'une oligarchie de favoris et de faméliques à Yildiz-Kiosk, qui s'engraissent et vivent uniquement des exactions et du labeur des populations opprimées.

Sayfa :6

La tyrannie des padichahs est, en un mot, un des plus terribles fléaux que, l'histoire des pouvoirs divins et absolus ait jamais enregistrés. Percevoir des taxes en opprimant les faibles, vivre dans le faste et dans la luxure, tel fut et tel est encore le principal, l'unique soin de ces conquérants malfaisants. Partout ou ils ont passé et ou ils campent, ils ont flétri les âmes et rendu le sol stérile. Retranchés dans leur stupide et pompeuse gravité, les hommes qui forment la cour de Yildiz-Kiosk regardent d'un œil indifférent le monde se mouvoir autour d'eux. Ils ne gardent plus aujourd'hui que l'orgueil du passé; ils en ont perdu les vertus guerrières.

Par cela même, ils sont aujourd'hui meprisés des musulmans eux-mêmes, leurs coreligionnaires.

Tout pousse donc aujourd'hui le pouvoir du commandeur des croyants à l'abîme, grâce aux néfastes conseils de ses courtisans. Aussi la situation des populations s'aggrave-t-elle chaque jour davantage.

Sayfa :7

La sécurité n'existe nulle part, et la sécurité est la seule compensation que le despotisme puisse offrir en échange de la servitude.

Sayfa 5

Lord Palmerston, 1856 yılında Türkiye'nin otuz yıldan beri herhangi bir Avrupa ulusundan daha fazla bir ilerleme kaydettiğini söylemekteydi. Yaşlı Pam, Manş Denizi'nin diğer tarafında kendisini samimice çağırdığımız gibi, bunu söylerken neyi kastettiğini herkesten daha iyi biliyordu; fakat siyasi planlar gerektiğinde ve bu sefer olduğu gibi yurttaşlarını şatafatlı sözlerle kandırmak söz konusu olduğunda **tehlikeli bir iddiadan korkacak bir adam değildi. Gerçek şu ki 1856 yılındaki Hasta'nın 1877'de can çekiştiğidir; 1893 yılında belki de Ölü olacaktır.** (Sayfa 6) Osmanlı hakimiyetinde yaşamış uluslar kadar kölelik ve sefalete düşmüş bir ulus yoktur. **Yabancıların fethi, bazen yenilenlerin kanını gençleştirmiştir. Sultanlar tarafından fethedilen toplumlar için kölelik, her zaman karşılıksızdı ve hâlâ karşılıksızdır. Tüm imparatorlukta sadece gözdeler ve de haksız vergilerle ezilen toplumların iş gücüyle semiren ve Yıldız Koşkü'nde yaşayan aclar meşrutiyeti vardır.**

Padişahların zulmü, tek bir kelimeyle, ilâhi ve mutlak güçler tarihinde kaydedilen korkunç felâketlerden biridir. Zayıfları ezerek vergi almak, şatafat ve lüks içinde yaşamak, fatih niteliği taşıyan bu zararlı sultanların temel ve tek kaygılarıydı ve hâlâ da öyledir. Geçtikleri ve kamp kurdukları her yerde, ruhları soldurup toprağı verimsizleştirmişlerdir. Aptal ve gorkemli ciddiyetlerinin arkasına sığınan ve Yıldız Köşku'nün ileri gelenlerini oluşturan insanlar, etraflarında hareket eden dunyaya kayıtsız gözlerle bakmaktadırlar. Bugün artık, sadece geçmişin gururunu korumaktadırlar, geçmişteki savaşçı erdemlerini kaybetmişlerdir.

Ustelik bugün Müslumanlar, kendi dindaşlarını bile küçük görmektedirler.

Dalkavukların zararlı tavsiyeleri neticesinde her şey, bugün inananların komutanının gücünü uçuruma itmektedir. Ayrıca

toplulukların durumu her geçen gün biraz daha ağırlaşmaktadır. (sayfa 7) Hiçbir yerde güvenlik yoktur ve güvenlik, despotizmin köleliğe karşı sunabileceği tek karşılıktır.

Sayfa :7

Depuis quelque temps, l'atmosphère est grosse de signes précurseurs de l'orage épouvantable qui gronde et peut éclater d'un moment à l'autre, si un vent plus salutaire ne souffle pour dissiper les nuages menaçants. Le pouvoir du sultan Abd-ul-Hamid repose sur des volcans qui inquiètent l'Europe anxieuse, au point qu'elle ne sait plus à quel parti s'arrêter pour conjurer le danger, dans la confusion qu'elle a elle-même créée en Orient.

Les hommes d'État d'aujourd'hui, en Turquie, manquent d'esprit public, de dévouement, et de patriotisme, pour compenser les grandes fautes et les grands méfaits du règne actuel. Cet état de choses développe tous les artifices de la corruption et de l'intrigue chez les hommes publics de l'empire, du plus haut rang jusqu'au plus petit. Dès lors, les ressources de l'État se tarissent, l'énergie guerrière s'engourdit, la force morale et intellectuelle s'émousse au plus haut degré. Tous les biens, toutes les fortunes considérables se cachent ; car ni la vie ni la mort du possesseur ne les garantissent contre

l'arbitraire et la rapine des pachas, qui, engagés vis-à-vis des usuriers de Galata pour le prix d'achat de leurs places, tombent sur les provinces comme des loups affamés. Cette lèpre, la vénalité des places, existait déjà, sous le règne de Soliman le Grand, mais elle éclata au grand jour à l'avènement d'Amurat III (1574), qui, le premier, donna l'exemple de la corruption, en forçant ses hauts fonctionnaires à lui acheter le droit de se maintenir dans leurs emplois. Ainsi, les régions les plus élevées de l'État furent atteintes par la plaie du *bakchich* (pour boire), cette lèpre qui ronge, aujourd'hui plus que jamais, le peuple turc, et dont Frédéric le Grand disait qu'elle ferait vendre aux Turcs leur Prophète **lui-même pour de l'argent.**

A propos de la corruption gouvernementale incurable existant en Turquie, M. James Baker nous cite **la curieuse anecdote suivante.**

« Schemsi-Pacha, un des descendants des princes seljoucides que la famille d'Othman avait dépouillés du souverain pouvoir, rentrant un jour chez lui, dit à l'un de ses domestiques, d'un air **tout joyeux :**

» — J'ai enfin vengé les injures que la famille d'Othman a faites à la mienne, et si la dynastie ottomane a causé notre chute, je crois avoir maintenant **préparé la sienne.**

» — Et comment vous y êtes-vous pris ? s'écria le **vieux serviteur.**

» — En persuadant au sultan qu'il devait vendre

Sayfa :9

ses faveurs ; et pour mon compte, je lui ai payé quarante mille ducats un service que je sollicitais. Dorénavant, le sultan donnera lui-même l'exemple de la corruption, et la corruption le conduira à l'abîme. »

« Schemsi-Pacha n'a été que trop bon prophète, ajoute M. James Baker. Les sultans ont besoin de sommes folles pour l'entretien de leurs courtisans, de leurs espions et de leurs harems. »

Sous le sultan Abdul-Hamid II comme sous Amurat III, la corruption étouffe, chez les gouverneurs des provinces, tout esprit politique et le sentiment de famille, aussi bien que tout sentiment d'honneur susceptibles de refréner l'abus de leur position ; elle étouffe toute sympathie pour les petits et les faibles, dans le cœur de tous les fonctionnaires subordonnés. Tous ces employés subalternes rivalisent avec les grands, d'arbitraire et de concussion ; les juges et les témoins se laissent corrompre et acheter ; ceux qui, dans la vie privée, sont les plus honnêtes gens, doivent, une fois entrés en fonctions, suivre le courant de la corruption ou renoncer aux affaires publiques. La pondération des devoirs et des droits sur laquelle repose toute législation bien ordonnée, a disparu dans cet Etat où, de tradition, la notion du devoir est sacrifiée au désir d'obtenir des droits, ainsi que la notion du droit au penchant pour l'arbitraire et pour l'oppression. La sécurité des personnes étant ainsi constamment troublée, il peut y être encore moins question

de sollicitude bienveillante pour favoriser l'essor de la prospérité générale et nationale. Comme il n'y a pas, pour ainsi dire, de flotte marchande turque, il n'y aurait pas eu de commerce turc sans les privilèges, sans la juridiction et les immunités accordés aux étrangers et aux diplomates, dont les résidences sont considérées comme ne faisant pas partie du territoire turc. Sans tous ces avantages, le commerce serait nul, malgré la position de la Turquie, pays merveilleusement propre au commerce et à l'agriculture, riche en côtes et en golfes, entouré de tous côtés par la mer et placé aux confins de trois parties du monde. L'isolement, dans lequel se complaît l'Orient, est antipathique au mouvement du commerce, qui efface les différences de religion et de nationalité, et fait voir, dans les étrangers, des amis à la place d'ennemis. C'est pourquoi les neuf dixièmes peut-être des meilleures terres du pays le plus fertile restent incultes ; la plus belle contrée du monde est devenue un désert, et là où la population la plus nombreuse aurait pu vivre dans l'abondance, quelques habitants clairsemés souffrent souvent de la famine ! L'état de nature, dans lequel vivent les peuples sauvages qui ne prêtent aucune attention aux conséquences et aux effets des choses, pèse sur le pays ; le manque d'ensemble et d'unité se fait sentir dans tous les travaux publics. En général, on ne connaît ni administration embrassant tout l'État, ni service pour protéger les propriétés contre les abus les plus grossiers des autorités, ni

Sayfa : 11

remèdes contre les désastres causés par les débordements des torrents, ou contre le mauvais état des routes. Ces vastes pays ressemblent à une immense ruine, et le centre de l'empire, la capitale, n'est qu'un amas confus de décombres, séjour de la luxure la plus fastueuse et de la misère la plus noire. La malédiction qui pèse sur ce pays et qui le porte à se détruire lui-même a sa cause primordiale dans cette administration Depuis longtemps, personne ne songe plus au but élevé de la culture morale et intellectuelle du peuple.

Sayfa 7

Belli bir süredir, eğer epey olumlu bir rüzgâr esip tehditkâr bulutları dağıtmazsa ortam, gürleyen ve her an patlayabilecek bir fırtınanın on belirtilerini içinde saklamaktadır. Abdülhamit'in gücü, endişeli Avrupa'yı kaygılandıran volkanlara dayanmaktadır, öyle ki Avrupa, Doğu'da kendisinin yarattığı karmaşada tehlikeyi önlemek için hangi tarafta yer alacağını bilememektedir.

Türkiye'de günümüzün devlet adamları, mevcut hükümdarlığın büyük hatalarını ve büyük kusurlarını telâfi etmek için gerekli olan kamu zihniyetinden, fedakârlıktan ve vatanseverlikten yoksundurlar. Bu durum, en üst düzeyden en alt düzeye kadar, imparatorluğun kamu görevlilerinde yolsuzluk ve entrikayla ilgili tüm kurnazlıkların gelişmesi için uygun zemin hazırlamaktadır. Hâl böyle olunca, devletin kaynakları tükenir, savaş gücü azalır, manevi ve bilgiye dayalı güç son derece körelir. Tüm mallar, kayıtda değer tüm servetler saklanır; çünkü mal sahibinin ne yaşamı ne de ölümü, bu malları ve servetleri, makamları karşılığında

(sayfa 8) Galata tefecileriyle anlaşan ve aç kurtlar gibi taşralara üşüşen paşaların keyfiliğine ve yağmalamalarına karşı koruyabilir. Bu cüzam, mevkilerin para ile satın alınabilirliği, daha önce Kanunî Sultan Süleyman hükümdarlığında da vardı; fakat yüksek dereceli memurlarını, bulundukları makamı kendisinden satın almaya zorlayarak yolsuzluk örneğini veren ilk kişi olan III. Murat'ın (1574) tahta çıkışıyla ayyuka çıkmıştır. Böylelikle, devletin en gelişmiş bölgeleri, bahşiş hastalığına yakalanmıştır; bu cüzam, Türk halkını her zamankinden daha fazla kemirmektedir ve büyük Frederic'in de bahsettiği gibi Türklere para için peygamberlerini bile sattırabilir.

Türkiye'deki tedavisi olmayan hükümet yolsuzlukları ile ilgili olarak James Baker, bize aşağıdaki şu nükteli ve ilginç fıkrayı anlatır.

Osmanlı ailesinin iktidar gücünden yoksun bıraktığı Selçuk şehzadelerinin torunlarından biri olan Şemsi Paşa, bir gün evine döner ve çok mutlu bir yüz ifadesiyle uşaklarından birisine:

"Osmanlı ailesinin benim aileme yaptığı haksızlıkların öcünü sonunda aldım ve eğer Osmanlı sülâlesi, bizim düşüşümüze yol açtıysa, inanıyorum ki ben de şimdi onlarınkini hazırladım." der.

"Bunu nasıl başardınız?" diye atılır yaşlı uşak.

"Sultanı, kendi lütuflarını satması gerektiğine inandırarak." (sayfa 9) Ve ben kendim, ısrarla dilediğim bir hizmet için kendisine 40.000 duka ödedim. Bundan böyle sultanın kendisi yolsuzluğun örneği olacak ve yolsuzluk, onu uçuruma sürükleyecektir."

James Baker, Şemsi Paşa'nın doğruyu bilen bir insan olduğunu ve dalkavuklarının, casuslarının ve haremlerinin bakımı için sultanların aşırı miktarda paraya ihtiyaçları olduğunu sözlerine ekler.

III. Murat zamanında olduğu gibi, II. Abdülhamit zamanında da rüşvet, tüm taşra yöneticilerinde tüm siyasî kişiliği ve aile duygusunu ve de hatta mevkilerini kötüye kullanmaya engel olabile-

cek her türlü şeref duygusunu öldürmüştür, buyruk altındaki tüm memurların kalbinde küçükler ve zayıflar için duyulan sevgiyi yok etmiştir. Tüm bu alt kademedeki memurlar keyfilikte ve zimmetine para geçirmede büyükler ile rekabet ederler; yargıçlar ve tanıklar rüşvet alırlar ve kendilerini satarlar; özel hayatlarında çok dürüst olan insanlar göreve başladıklarında yolsuzluk akımına uymak veya kamu vazifelerinden vazgeçmek zorundadırlar. **İyi düzenlenmiş her mevzuatın dayandığı yükümlülüklerin ve hakların dengeliliği ilkesi, yükümlülük kavramının hak elde etme tutkusuna ve de hak kavramının keyfiliğe ve zulme kurban edildiği bu devlette kaybolmuştur. Böylelikle insanların güvenliği, artık sarsılmıştır,** [sayfa 10] **genel ve ulusal refahın artmasını kolaylaştırmak için hoşgörülü bir şefkat, Türkiye'de daha da az söz konusudur.** Türk ticaret donanması hemen hemen olmadığından, ikametgâhları sanki Türk topraklarının içinde yer almıyormuş gibi düşünülen yabancılara ve diplomatlara sağlanan imtiyazlar, yargı ve dokunulmazlıklar olmasaydı bir Türk ticareti olamazdı. Ticarete ve tarıma çok elverişli olan deniz kıyısının ve körfezinin bol olduğu, üç tarafı denizlerle çevrili ve dünyanın üç parçasının sınırlarında yer alan Türkiye'nin bu elverişli konumuna rağmen, tüm bu avantajlar olmasaydı, ticaret hiç olmayacaktı. Doğu'nun mutluluk duyduğu yalnızlık, din ve ulusal farklılıkları yok eden ve yabancılarda düşman yerine dost kazandıran ticaret hareketine aykırıdır. İşte bu yüzden, dünyanın en verimli ülkesinin en iyi topraklarının onda dokuzu işlenmemiştir; dünyanın en güzel ülkesi çöl olmuştur ve çok kalabalık olan nüfusun bolluk içinde yaşayabileceği bu ülkede, dağınık olarak yaşayan insanların bazıları genellikle açlık çekerler. Olayların sonuçlarına ve etkilerine hiç önem vermeyen vahşi toplumların yaşadığı bu durum, ülkenin üstüne bir kara bulut misali çökmüştür; birlik ve bütünlük eksikliği tüm kamu işlerinde kendini hissettirmektedir. Genel olarak tüm devleti içine alan bir yönetim, mülkiyet sahiplerini yetkililerin suistimallerine karşı korumak için bir hizmet, [sayfa 11] **sel baskınlarının yol açtığı**

felâketlere veya yolların kötü durumuna çözüm getirmemektedir. Bu geniş topraklar, büyük bir harabeye benzemektedir ve yalnızca bir harabeler yığını olan imparatorluğun merkezi olan başkent, en şatafatlı lüksün ve en karanlık gizemin ikametgâhıdır. Ülkenin üstüne çökmüş olan ve ülkeyi kendi kendisini yok etmeye sürükleyen afetin esas kökeni bu yönetimdir. Uzun bir süreden beri hiç kimse, halkın ahlâki ve bilgiye dayalı kültürünün yüce gayesini düşünmemektedir.

Sayfa :12

Il n'y a que quelques rares Turcs, parmi les plus instruits, qui avouent, et ils en gémissent, que leur nation est tombée parce qu'elle a perdu sa foi active et militante sans avoir acquis la science de l'Europe; et pourtant, disent-ils, le Prophète estimait l'encre du sage plus précieuse que le sang des martyrs. La plupart des Turcs ont bien reconnu qu'une législation changeante et variable peut être avantageuse pour d'autres nations, mais non pour la leur, puisque tout est renfermé dans les écrits du Qôrân, qui, d'après eux, n'a rien omis de ce qui peut être nécessaire aux vrais croyants. Tous ont les yeux fermés pour ne pas voir les causes de leur décadence et l'essor des peuples avoisinants. Vivant à une époque où le progrès marche à pas de géant, mais s'isolant complètement et repoussant toute réforme venant de l'étranger, les Turcs doivent bientôt voir qu'ils dépendront à l'avenir de tous ceux d'entre leurs voisins qui les ont dépassés : même les peuples

Sayfa : 12

soumis à leur domination, qui ont su mieux suivre le mouvement du temps, leur font courir de sérieux dangers.

Sayfa 12

En aydın Türklerden yalnızca birkaçı, Türk milletinin, askeri ve etkin inancını kaybettiğini ve Avrupa'nın tümünü alamadığı için gerilediğini itiraf ediyorlar ve bundan yakınıyorlar. Bununla beraber, peygamberin **"Bilge kişinin mürekkebi, şehitlerin kanından daha değerlidir!"** buyurduğunu söylemektedirler. Türklerin büyük bir çoğunluğu, kendileri için yararlı olmayan, fakat diğer insanlar için yararlı olabilecek değişken bir mevzuatı kabul etmişlerdir; çünkü her şey, onlara göre, gerçek müminler için gerekli olabilecek hiçbir şeyi ihmal etmemiş olan Kur'an'ın içinde vardır. Gerilemelerinin ve komşu toplumların ilerlemelerinin sebeplerini görmemek için hepsi gözlerini kapamıştır. Herkesin en küçük hızla ilerlediği bir devirde yaşayan, fakat tüm yabancı yenilikleri kendilerinden uzak tutan ve yenilikleri reddeden Türkler, [illegible] kendilerini geçmiş olan devletlere gelecekte bağlı olacaklarını [illegible] kabul etmek zorundadırlar. Zamanı takip etmesini daha iyi bilmiş Türk egemenliği altındaki halklar bile Türklere ciddi sorunlar çıkarmaktadırlar.

Sayfa : 13

La politique de tous les grands Etats conquérants a toujours eu pour but d'absorber tous les principes vitaux qu'ils trouvaient dans la civilisation et dans les éléments populaires des nations conquises, afin de les fondre tous dans une même nationalité. La domination des Osmanlis, au contraire, avait été

Sayfa :13

imposée à un mélange de peuples. Ici, comme en Autriche, on voit plutôt les parties que le tout, plutôt les forces dissolvantes que celles qui poussent à l'unité, et on est frappé surtout de l'absence de toute civilisation qui, comme un ciment, devrait faire un tout homogène des membres épars de l'empire. Les Turcs ont donc pu à peine établir une unité purement extérieure parmi les peuples qu'ils ont subjugués. Une tolérance libre d'égoïsme et une véritable sagesse politique auraient pu se concilier les sentiments antipathiques et les dispositions contraires de tous ces peuples : Arabes, Grecs, Valaques, Slaves, Bulgares, Arnautes, Juifs, Arméniens, etc., et reconstituer un empire fort ; mais cette tolérance et cette sagesse ont de tout temps fait complètement défaut aux sultans. La race dominante des Osmanlis n'a jamais eu la moindre conscience des rapports sociaux inviolables qui rattachent l'individu à l'État. Par les souvenirs de leur histoire, par leur langue, leurs mœurs, leur foi, leur origine, leur civilisation et par leurs occupations, toutes les nationalités soumises des rayas ont été attirées par leurs voisins dont ils partageaient la foi. Jamais, à aucune époque, elles n'avaient été attachées au

Sayfa :14

centre commun de l'empire. Dès le commencement de ce siècle, au contraire, le gouvernement turc a tout fait pour les en détacher de plus en plus.

Sayfa 13

Tüm işgalci büyük devletlerin siyaseti, işgal edilen ulusları aynı millet içinde eritmek için bu ulusların halk ögelerinde ve medeniyetlerinde buldukları hayati ilkeleri sindirmek amacındadır. Buna karşılık Osmanlı'nın egemenliği toplumların karışımını gerekli kılıyordu. Burada Avusturya'da olduğu gibi bütünden çok kısımları ve daha da ziyade, birlik sağlayan güçlerden daha çok yıkıcı güçleri görmekteyiz ve özellikle imparatorluğun dağınık öğelerini bir çimento gibi bir arada tutacak medeniyet kavramının olmayışı bizi şaşırtmaktadır. Bu yüzden Türkler, etkin oldukları toplumlar arasında oldukça yapmacık bir birliği zorla kurabilmişlerdir. **Bencilliğin olmadığı bir hoşgörü ve gerçek bir siyasî ağırbaşlılık Arap, Yunan, Valak, Slav, Bulgar, Arnavut, Yahudi, Ermeni toplumlarının zıt hükümlerini ve antipatik duygularını birbirleriyle bağdaştırabilir ve yeniden kuvvetli bir imparatorluk oluşturabilirdi, fakat bu hoşgörü ve bu ağırbaşlılık, sultanlarda her zaman bir eksiklikti. Osmanlı'nın hâkim ırkı, bireyi devlete bağlayan kutsal ve sosyal ilişkilerin asla bilincinde olamamıştır.** Tarihsel hatıraları, dilleri, gelenekleri, inançları, kökenleri, medeniyetleri ve meslekleri ve reayaya ait tüm devletler aynı inancı paylaştıkları komşuları tarafından kışkırtılmışlardır. Hiçbir zaman, hiçbir dönemde imparatorluğun ortak **[sayfa 14]** merkezine bağlı olmamışlardır. Aksine, bu yüzyılın başından itibaren Türk Hükümeti onları kendinden daha da fazla uzaklaştırmak için elinden geleni yapmıştır.

Sayfa :14

« La flotte a été également renforcée, écrivait dernièrement un courtisan anonyme, dans un grand journal parisien, et, si elle n'est pas encore en état de prendre... *la mer pour porter des cadeaux à quelque souverain de l'Extrême-Orient*), elle peut, du moins,

Sayfa :14

concourir efficacement à la défense... (*de la Corne d'Or, où elle pourrit*), ce qui suffit, ajoute-t-on, à la politique de paix, *de dignité* et de stricte économie (!?!) d'Abd-ul-Hamid... »

Et pour conclusion de ces boniments qu'une cer-

Sayfa :15

taine presse servile nous ressert de temps à autre, on se plaît à faire remarquer que ces résultats de l'*âge d'or* de l'empire des « Mille et une Nuits » sont dus uniquement à la politique de centralisation de tous les pouvoirs publics à Yildiz-Kiosk et à la direction immédiate des moindres affaires par le sultan Abd-ul-Hamid lui-même *(sic)*.

S. M. ne sait pas à quel point ses adulateurs La compromettent et Lui nuisent. En affirmant qu'Elle s'occupe des plus grandes affaires comme des moindres details — tâche au-dessus des forces humaines, — ils reconnaissent avec nous qu'Elle a centralisé tout entre Ses mains et que, par conséquent, Elle a assumé toutes les responsabilités. Quoique opposé en principe au pouvoir absolu qui partout a causé tant de malheurs, nous aurions été des premiers à constater le bien en Turquie, s'il avait été le résultat de la politique du sultan. Malheureusement, il nous est impossible de manifester notre admiration lorsque la rente est à 18; les appointements ne sont pas payés régulièrement; la marine militaire n'existe

Sayfa :15

pour ainsi dire plus ; l'armée, malgré les admirables qualités du soldat turc, est dépourvue de commandement, d'intendance et de commissariat sérieux. Lorsque les voies de communication se trouvent dans un état rudimentaire ; lorsque les récoltes pourrissent sur place ; lorsque le commerce languit ; lorsque l'industrie fait absolument défaut dans l'empire ; lorsque, par contre, le brigandage fleurit, lorsque les principes les plus élémentaires de la jus

Sayfa :16

tice sont méconnus ; lorsque le favoritisme est à son apogée ; lorsque l'espionnage, la délation et le terrorisme sont élevés à la hauteur d'institutions d'Etat ; lorsque l'inquiétude règne partout ; lorsque l'administration est un mythe et la politique étrangère une farce, nous sommes, à notre vif regret, forcé d'opposer tous CES FAITS incontestables aux phrases boursouflées avec lesquelles on essaye de berner le public.

Sayfa 14

Son olarak Paris'in büyük bir gazetesinde ismi bilinmeyen bir nedim donanmanın kuvvetlendirildiğini ve eğer donanma Uzak Doğu'nun bazı hükümdarlarına hediyeler götürmek için denize açılmayacaksa en azından demir attığı Haliç'in savunmasını başarıyla yapabileceğini, bunun da **Abdulhamit'in barış, sadakat ve sıkı ekonomi politikası için yeterli olduğunu** yazmaktadır

Ve bu yalanların bir sonucu olarak **[sayfa 15]** bazı dalkavuk gazeteler zaman zaman bizim işimize yaramaktadır. "Bin Bir Gece" masalı imparatorluğunun altın çağının bu sonuçlarının tüm kamu güçlerinin sadece Yıldız Köşkü'nde toplanması politikasından ve Abdulhamit'in bizzat kendisinin en ufak işlerle ilgilenmesinden kaynaklandığını fark etmek hoşumuza gitmektedir.

Abdulhamit dalkavuklarının kendisini ne kadar tehlikeye attıklarını ve kendisine ne kadar zarar verdiklerini bilmemektedir. **Abdülhamit'in, en büyük sorunlarla çok ufak ayrıntılarmış gibi meşgul olduğunu – insan güçlerinin otesinde bir görev- teyit ederek bu dalkavuklar, bizimle birlikte Abdülhamit'in her şeyi kendi elleri arasında topladığını ve bunun sonucu olarak da tüm sorumlulukları yerine getirdiklerini kabul etmektedirler.** İlk olarak her tarafta birçok üzüntüye yol açmış mutlak güce karşı olmamıza rağmen eğer bu mutlak güç sultanın politikasının bir sonucu olmuş olsaydı, Türkiye'deki iyi durumu fark eden ilk kişiler olmuş olurduk. Tahvil oranı yüzde on sekizken **maaşlar düzenli olarak odenmezken, askerî donanma sadece lâf olsun diye varken, Turk askerinin hayranlık verici niteliklerine rağmen ordu, komutanlıktan, levazımlıktan ve karargâhtan yoksunken bizler için hayranlığımızı belirtmek maalesef ki imkānsızdır.** İletişim yolları çok az gelişmiş bir durumdayken, hasat tarlalarda çürürken, ticaret canlılığını kaybederken, imparatorlukta katî suretle sanayi yokken, bunca karışıklık eşkıyalık baharını yaşarken, adaletin en temel ilkeleri **[sayfa 16]** bilinmezken, iltimas doruktayken, casusluk mafyacılık ve terorizm devlet kuruluşlarına kadar nüfus etmişken, her tarafta endişe hâkimken, yönetim bir efsane ve dış politika bir komediyken, en içten üzüntümüzle, **TÜM BU SU GÖTÜRMEZ GERÇEKLERİ,** halkın alaya alınmaya çalışıldığı boş cümlelere karşı ileri sürmek zorundayız.

Sayfa :17

La construction des chemins de fer, dans certaines parties de la Turquie, a contribué en quelque sorte au développement de l'agriculture, limitée plutôt dans les parages du littoral du pays. Mais ce qui a surtout donné un certain essor à cette branche, c'est l'émigration en Asie des Turcs de la Dobroudja, de la Bulgarie, de la Roumelie orientale et de la Thessalie. Le gouvernement leur a distribué des terres en vue d'assurer en quelque sorte leurs moyens d'existence et, afin de se les attacher et de ne pas les voir regretter leur pays natal, passé aujourd'hui entre des mains chrétiennes, les a exemptés, pour un certain nombre d'années, du service militaire. Ces émigrés, venant de pays essentiellement agricoles, sont incontestablement supérieurs à leurs coreligionnaires asiatiques, dont l'indolence proverbiale et le manque d'énergie n'ont pas de bornes, mais ils n'en sont pas moins Turcs, et, comme tels, privés de toute notion scientifique dans l'art de cultiver la terre. Leurs méthodes sont des plus primitives. Ils sont réfractaires à tout ce qui peut être une amélioration de la manière de labourer la terre et ils ignorent absolument les engrais chimiques et artificiels. Par contre, les paysans chrétiens se montrent plus progressifs et sont de meilleurs cultivateurs.

En outre, l'esprit d'association fait absolument défaut chez les Orientaux et l'assistance gouverne-

Sayfa :18

mentale n'existe pas. Dès lors chaque paysan travaille pour son compte exclusif; quelquefois, mais rarement, il s'associe avec le propriétaire. En général chacun, dans la mesure de ses moyens, cultive de petites parcelles de terre, et encore est-il souvent réduit à recourir à des emprunts usuraires qu'il s'estime heureux d'obtenir à un taux variant de 20 à 50 p. 100. Si la récolte est mauvaise, le malheureux paysan, pour ensemencer de nouveau dans l'espoir de se rattraper des pertes subies, se voit forcément obligé d'aggraver sa situation en contractant de nouvelles dettes. Ces emprunts, à force de se renouveler, finissent par le conduire à la ruine, car le créancier, à défaut d'autres moyens de se couvrir de ses créances, lui enlève à la fin sa petite propriété.

Sayfa 17

Türkiye'nin bazı kısımlarında demir yollarının inşa edilmesi, daha çok ülkenin kıyı şeridi dolaylarıyla sınırlı olan tarımın gelişmesine bir şekilde katkıda bulunmuştur. Fakat bu sektörde belirli bir gelişme sağlayan şey, özellikle Dobruca, Bulgaristan, Doğu Rumeli ve Selanik Türklerinin Asya'ya göçleridir. Hükümet, onlara geçim kaynağı sağlamak için toprak dağıtmıştır, ayrıca onların ülkeye bağlı olmaları ve onların bugün Hristiyanların elinde olan ana vatanlarını özlememeleri için onları birkaç yıllığına askerî hizmetten muaf tutmuştur. Temel olarak tarıma dayalı ülkelerden gelen bu göçmenler, gevşeklikleri herkesçe bilinen ve tembelliklerinin sınırı olmayan, toprağı işleme sanatında tüm bilimsel **kavramlardan mahrum olan, ancak**

en az kendileri kadar Türk olan Asyalı dindaşlarından daha üstündürler. Asyalı Türklerin yöntemleri daha ilkeldir. Toprağı işleme şeklinde bir ilerleme olabilecek her şeye karşıdırlar, kimyasal ve yapay gubreyi kesinlikle bilmemektedirler. Buna karşılık Hristiyan koylüler, daha ilerlemişlerdir ve daha iyi çiftçilerdir.

Bunun dışında Doğu'lularda, ortaklık zihniyeti kesinlikle yoktur ve devlet yardımı (sayfa 18) bulunmamaktadır. Bundan sonra her koylü, kendi hesabına çalışır, takat çok nadiren, mülk sahibiyle ortak olur. Genelde her biri, kendi imkanları dahilinde ufak toprak parselerini, işler ve sık sık yüzde yirmi ile yuzde elli arasında değişen bir oranda aldıkları zaman kendilerini mutlu hissettikleri tefeci borçlarına başvurma durumuna duşerler. Eğer hasat kötüyse maruz kaldığı kayıpları telâfi etmek umuduyla yeniden tohum ekmek için zavallı koylü, yeni borçlara imza atarak durumunu daha da ağırlaştırmak zorunda kalır. Yenilenen bu borçlar, sonunda çiftçiyi iflâsa surükler, çünkü alacaklı, alacaklarını guvence altına almak için başka yöntem olmadığından sonunda onu kuçük mülkiyetinden çıkarır.

Sayfa :22

Qu'on vienne, après ces témoignages de la presse autorisée de Constantinople, nous reprocher de dénigrer systématiquement l'administration détestable du gouvernement qui, grâce aux rivalités mesquines et égoïstes des puissances, règne sur les rives du Bosphore, pour la honte de la civilisation et de l'humanité.

Sayfa 22

İstanbul'un izin verdiği gazetelerin bu delillerinden sonra, güç sahiplerinin aşağılık ve bencil rekabetleri sayesinde medeniyetin ve insanlığın ayıbı olarak Boğaz'ın kıyılarına hükmeden hükümetin çok kötü idaresini düzenli bir biçimde yermekten dolayı şikâyet etmeye başlarız.

Sayfa :23

II

LE FONCTIONNARISME ET LES ADMINISTRATIONS PUBLIQUES.

Le fonctionnarisme est sans contredit une des plus terribles maladies qui rongent l'Etat en Turquie. Cette hiérarchie intolérable de fonctionnaires rapaces pèse de tout son poids sur les contribuables, sans distinction de races. Nous faisons, bien entendu, la part de quelques exceptions fort rares. Il n'est question ici que de la grande masse, de l'immense **majorité des fonctionnaires.**

L'obtention des emplois dont dispose le gouvernement est devenue le but des ambitions universelles.

Le Turc, d'après les idées que ses gouvernants lui ont inculquées, ne connaît que quatre carrières : celles de fonctionnaire, de soldat, de prêtre ou d'agriculteur ; et quel agriculteur !

Sayfa :23

L'Osmanli est surtout fonctionnaire; c'est là son rêve. Il sait fort bien qu'il sera mal payé et rarement payé; il s'attend à perdre, chaque année, les deux tiers de ses appointements

Sayfa 23

II

MEMUR EGEMENLİĞİ VE KAMU İDARELERİ

Memur egemenliği, hiç şüphesiz ki, Türkiye'de devleti kemiren en feci hastalıklardan biridir. [illegible] memurların kabul edilemez bu hiyerarşisi [illegible] yükümlülüklerinin üstüne tüm ağırlığıyla çökmektedir. Bizim [illegible] oldukça nadir birtakım istisnaların bir parçasını oluşturmaktayız. Burada söz konusu olan yalnızca memurların büyük kitlesi, aşırı çoğunluğudur.

Hükümetin, [illegible] genel ihtirasların amacı olmuştur.

Türkler [illegible] fikirlere göre, sadece dört meslek tanırler: [illegible] veya çiftçilik, ama ne çiftçilik!

Osmanlı [illegible] Kendisine çok az ve nadiren ücret verileceğini çok iyi bilir; her yıl maaşlarının üçte ikisini kaybetmeye razıdır.

Sayfa :32

Le café et les cigarettes sont servis et, après les premiers compliments d'usage, les assurances réciproques d'amitié et d'estime, des phrases banales sur la dureté du temps, la difficulté des affaires et les obstacles que ces coquins de *giaours* apportent à la bonne marche des opérations turques, le séraf, qui est généralement un chrétien, c'est-à-dire un de ces giaours sur le dos desquels il n'a pas hésité à dauber pour être agréable à Son Excellence, s'écrie :

» — A propos, Excellence, — et, en prononçant ce mot, le séraf s'incline jusqu'à terre en élevant sa main droite, qu'il a abaissée jusqu'aux pieds du ministre, d'abord à son cœur, puis à ses lèvres et à son front, triple manœuvre qui constitue la grande salutation turque, ou *témela*, et peut se traduire par ces mots : *Je ramasse la poussière de tes pieds magnanimes pour la porter sur mes lèvres et à mon front*, — à propos, dit-il, j'ai là pour cent mille francs de quittances d'appointements militaires, et comme la misère est grande, que j'ai bien besoin de mon argent, je supplierai très humblement Votre digne et grande Excellence — nouveau salut — de bien vouloir donner des ordres pour qu'il me soit délivré un *havalé* (1), sur tel ou tel *vilayet* (province).

Sayfa :33

» Et ici le séraf a soin d'indiquer le gouvernement provincial dont les havalés sont les mieux cotés, car tous n'ont pas la même valeur. Les uns peuvent se négocier avec 15 ou 20 p. 100 de perte, alors que d'autres ne rendent guère que la moitié de leur valeur nominale.

» Son Excellence ne manque pas de faire valoir qu'il ne peut disposer, en ce moment, que des havalés sur telle ou telle province, etc. Arrivée à ce point, la discussion s'engage de plus en plus vivement, le premier voulant perdre le moins possible et le ministre voulant gagner le plus possible.

» Grâce au *sultan* Bakchich, on finit enfin par s'entendre à l'amiable. Son Excellence s'aperçoit qu'il lui reste, en effet, un havalé sur le gouvernement indiqué par son digne interlocuteur, mais — car il y a encore plus de mais en Turquie qu'ailleurs — cet havalé ne s'élève qu'à la somme de 80 000 francs.

» Le séraf, qui a fait rapidement son compte, qui joue cette scène depuis plusieurs années, sait qu'en défalquant de ces 80 000 francs les 25 000 qu'il a donnés pour l'acquisition des 100 000 francs de titres qu'il possède et qui vont passer entre les mains du ministre, les autres 15 000 ou 20 000 francs qu'il devra donner au gouverneur du vilayet et à ses principaux agents, il lui restera un boni de 35 000 à 40 000 francs, et... il se décide, le brave homme, tout simplement pour être agréable à Son Excellence, à accepter ce pauvre havalé de 80 000 francs. »

Sayfa :34

LA TURQUIE ACTUELLE.

L'instruction est complètement négligée parmi le peuple turc. Il n'y a aucune illusion à se faire là-dessus : du haut en bas de l'échelle sociale, en Turquie, l'ignorance est à peu près complète. Et cette ignorance n'empêche pas tous ces fonctionnaires et hommes d'État turcs de gouverner sans responsabilité d'aucune sorte le plus beau pays du monde! Et s'il n'y avait qu'ignorance, le mal ne serait pas aussi grand. L'ignorance, c'est l'absence de toute notion sur un sujet donné. Mais que dire du faux savoir et de l'infatuation qui brillent de leur plus bel éclat parmi un grand nombre de hauts fonctionnaires de Constantinople, qui se piquent de connaissances *universelles* et, avec des allures comiques, posent pour des diplomates, des économistes et des financiers consommés, capables de rouler l'Europe tout entière! Ce sont des vices que Jean-Jacques Rousseau estimait « cent fois plus méprisables que l'ignorance » et qui sont, il n'y a pas à en douter, infiniment plus dangereux.

Ce sont incontestablement les hommes au pouvoir en Turquie qui ont fait du Qôrân un instrument barbare qui semble signifier « ignorance », « indolence », « torpeur » et « inertie ».

Plus d'un Vieux-Turc, versé dans la connaissance des prescriptions du Qôrân, nous a déclaré, en protestant avec indignation contre les préventions injustes de l'Europe à l'égard des musulmans, que « l'islamisme n'est point un obstacle à la civilisation. L'islamisme, loin d'être hostile au développe-

* Okunamadı

Sayfa :35

ment de l'instruction, l'ordonne au contraire, comme un acte de foi...

Sayfa 32

[sayfa 33]

nal değerlerinin yarısı kalmaktadır

Haşmetlisi şu anda, şu veya bu vilâyette havalesi olduğunu belirtmeyi ihmal etmez. Bu noktaya gelindiğinde tartışma, gittikçe canlanmaya başlar, esnaf mumkun olduğunca en azını kaybetmek, bakan ise mümkun olduğunca en fazlasını kazanmak

ister

[illegible] Haşmetli [illegible] muhatabını [illegible] yönetmen [illegible] başka yerlere [illegible] fakat [illegible] bu havale, ancak 80.000 frank mik-
tarına kadar yükselir

Hızlı bir şekilde hesabını yapmış olan ve bu sahneyi yıllardan beri oynayan esnaf, bu 80.000 franktan sahip olduğu ve nazırın eline geçecek olan 100.000 Franklık tahvilleri elde etmek için verdiği 25.000 frankı ve vilâyet yöneticisine ve onun başlıca temsilcilerine mutlak suretle vereceği 15.000 veya 20.000 frankı düşerek kendisine 35.000-40.000 frank arası bir kâr kalacağını bilir ve sadece haşmetlisine iyi görünmek için bu iyi insan, 80.000 franklık bu cüz'î havaleyi kabul etmeye karar verir

[sayfa 34-35]

Eğitim, Türk toplumunda tamamen ihmal edilmiştir Bu konuda kendimizi hayallerle kandırmayalım Türkiye'de sosyal kademenin en yukarısından en aşağısına kadar cehalet, hemen hemen hat safhadadır. Bu cehalet tüm bu memurlar ve Türk devlet adamlarını hiçbir şekilde [illegible] olmaksızın dünyanın en güzel [illegible] etmekten alıkoymaz. Ve eğer sadece bu cehalet olsaydı, felâket bu kadar büyük olmazdı; cehalet, belirli bir konu hakkında bir şeyin bilinmemesidir. Fakat bütün Avrupa [illegible] edebi [illegible] mükemmel diplomatlar, ekonomiciler, [illegible] için komik tavırlarla poz veren ve evrensel tüm bilgilere sahip olduklarını iddia eden İstanbul'un yüksek dereceli memurlarının büyük bir kısmında [illegible] tüm güzel [illegible] yanlış bilgi ve kendini beğenmişlik için ne demeli? Bunlar Jean Jacques Rousseau'nun "Cehaletten yüz kat daha aşağıdır" diye belirttiği ve hiç şüphesiz ki çok daha tehlikeli olan kusurlardır

Kur'an'ı "cehalet", "duyarsızlık", "uyuşukluk", "tepkisizlik" tebliğ edermiş gibi gorunen barbar bir kitap hâline getiren, hiç

şüphesiz ki Türkiye'de iktidarda bulunan insanlardır.

Kendini Kur'an'ın tefsirine adamış yaşlı bir Türk, Avrupalıların Müslümanlara karşı haksız ön yargılarına öfkeyle karşı çıkarak bize "Islâmiyet hiçbir surette medenileşme için bir engel değildir. İslâmiyet, eğitimin geliştirilmesine karşı olmak şöyle dursun, aksine eğitimi bir inanç ibadeti gibi emreder." demiştir.

Sayfa :43

A la douane, ils sont les maîtres absolus : ce sont eux qui embarquent et débarquent.

Dans leurs mains légères la marchandise la plus précieuse, la plus delicate et la plus fragile, saute, rebondit, vole, mais souvent en éclats. Inutile de faire des observations, car elles ne seront pas écoutées si par hasard elles sont entendues dans le vacarme des querelles continuelles que tout le monde connaît et qui accompagnent inévitablement le travail de ces messieurs; cela doit faciliter leur besogne, selon toute apparence. Et les sacs et la marchandise emballée dans de la toile sont mal traités avec ces fameux crochets dont tout hamal est armé : le sac se déchire, son contenu se répand, la toile d'emballage est lacérée, l'étoffe est entamée: *Zarar yok!* (ce n'est rien) voilà la réponse. Une fois entré à la douane, votre main doit se livrer aux mouvements d'un tiroir à vapeur entrant et sortant de votre poche bien garnie pour offrir des *bakchiches* et payer, outre les droits de douane d'entrée, des droits de :

Sayfa :43

Arama parassi (visite de marchandise);
Ambar parassi (magasinage);
Tchj kartma parassi (sortie de magasin);
Atchma parassı (pour ouvrir la caisse).

Sayfa :44

Kapama parassi (pour la refermer),
Tartma parassi (pesage);
Maneta parassı (support pour pesage);
Poussoula parassi (bulletin de sortie),
et enfin transport à domicile.

Sayfa 43

Gumrukte hamallar mutlak efendilerdir, yukleyip boşaltanlar onlardır.

Onların hafif ellerinde en değerli, en hassas, en kırılgan mal, gecelikle parçalar hâlinde sıçrar, fırlar, uçar. Uyarılarda bulunmak yararsızdır, çunku bu uyarılar dinlenmeyecektir, eğer herkesin bildiği ve mutlak suretle bu bayların işlerinin bir parçasını oluşturan alışılagelmiş münakaşa gürültüleri arasında duyulursa her hâlyle onların işini kolaylaştırmalıdır. Çantalar ve bez içine sarılmış mallar her na malın sahip olduğu meşhur küçük kancalarla kötü muameleye maruz kalır. Çanta yırtılır, içindekiler yere saçılır, paket bezi parçalanır, kumaş kesilir. İşte cevap: **Zarar yok. Gümrüğe girdikten sonra bahşişleri, gümrük giriş ücretini ve aşağıdaki ücretleri vermek için eliniz, şişkin cebinize buharlı bir çekmeceye girer gibi girip çıkacaktır:**

Arama parası
Ambar parası
Çıkarma parası
Açma parası

[sayfa 44]
Kapama parası
Tartma parası
Manela parası
Pusula parası
Ve eve taşıma parası

Sayfa :45

III

LE POUVOIR PERSONNEL DU SULTAN ABD-UL-HAMID

La cérémonie de la ceinture du Sabre à la mosquée d'Eyoub constitue une consécration périodique au nom du peuple de la souveraineté des sultans, élective dans le principe. Cette souveraineté est devenue héréditaire, en fait, mais les sultans reconnaissent tout de même le droit populaire, en se soumettant, à leur avènement au trône, à la solennelle formalité dont il est question plus haut. Dans l'origine, les khalifes gouvernaient paternellement le peuple. Ils s'éclairaient de ses vœux et subissaient son contrôle effectif. Plus tard le sultanat devint absolu, mais il était représenté par des hommes célèbres comme Bayazit, Mahomet, Selim, Soliman et Mahmoud. Toutefois ce pouvoir n'était absolu qu'en théorie, car les sultans étaient entourés d'hommes éminents dont ils suivaient les avis et

Sayfa :45

qui les éclairaient de leur savoir et de leur patriotisme. C'est ainsi que l'empire ottoman réalisa des conquêtes incalculables, s'étendit du golfe Persique à l'Adriatique, conquit l'Egypte, le littoral africain, les Iles de la Méditerranée et s'élargit jusqu'au

Sayfa :46

Pruth; même après l'échec subi sous les murs de Vienne, et après les campagnes malheureuses contre le prince Eugène, la Russie et Napoléon, la Turquie resta une puissance redoutable.

- **Sayfa 45**

III

ABDULHAMİT'İN KİŞİSEL GÜCÜ

Eyup Cami'sindeki kılıç kuşanma töreni ilke olarak belirleyici olan halkın adına sultanların egemenliğinin [illegible] olarak kabulünü oluşturur. Bu egemenlik [illegible] halk [illegible] fakat [illegible] tahta çıkışlarında en had safhada söz konusu olan gösterişli muamelelere maruz **kalırken sultanlar, yine de halkın haklarını kabul ederler. Aslında halifeler, halkı babacan bir şekilde yönetmekteydiler. Halkın isteğiyle başa geçerlerdi ve halkın etkili denetimine maruz kalırlardı. Daha sonra sultanlık mutlak olmuştur,** fakat sultanlığı Beyazıt, Selim, Süleyman, Mahmut gibi ünlü insanlar temsil etmişlerdir. Yine de bu güç sadece teoride mutlaktı, çünkü sultanların etrafında, görüşlerine değer verdikleri ve kendilerini bilgileriyle vatanseverlikleriyle aydınlatan değerli insanlar vardı. İşte böylelikle Osmanlı İmparatorluğu, sayısız fetihler gerçekleştirmiştir, Basra Körfezi'nden Adriatik'e kadar genişlemiştir, Mısır'ı, Afrika sahil şeridini,

Akdeniz adalarını fethetmiştir ve **[sayfa 46]** Prut'a kadar genişlemiştir, Viyana surları önünde maruz kalınan başarısızlıktan, Prens Eugene'ye, Rusya'ya ve Napolyon'a karşı düzenlenen üzücü seferlerden sonra bile Türkiye, büyük bir güç olarak kalmıştır.

Sayfa :46

S. M. I. le sultan Abd-ul-Hamid II, rompant avec

Sayfa :47

les éclatants exemples de glorieux prédécesseurs, préfère détruire la tradition, plusieurs fois séculaire, en centralisant tous les pouvoirs à Yildiz-Kiosk. Cette politique néfaste fut adoptée après la promesse que le sultan avait solennellement faite, par un *hatt* impérial, d'observer et de faire respecter la constitution nouvellement promulguée. Or, ainsi que nous le démontrerons plus tard, les ennemis seuls de la Turquie avaient intérêt à discréditer le régime représentatif et à en empêcher l'application. Les sultans Medjid, Azis et Mourad avaient, eux, scrupuleusement observé le *tanzimat* ou *hatti-chérif* de Gulhané, limitant même en droit leur autocratie. En mettant en regard les résultats obtenus pendant cinq siècles avec la politique inaugurée depuis quinze ans, nous constatons que l'empire a perdu la Bulgarie, la Dobroudja, la Roumélie orientale, la Bosnie, l'Herzégovine, les territoires annexés à la Serbie et au Monténégro, la Thessalie, Chypre, Batoum, Kars, l'Égypte, Tunis, etc., etc. Il est fâcheux pour

Sayfa :47

le sultan Hamid que la responsabilité de telles catastrophes doive uniquement reposer sur sa tête, du moment qu'il a décidé de concentrer entre ses mains seules les pouvoirs, à l'exclusion systématique de la Porte.

Telle est l'opinion de tous les hommes impartiaux et sensés : ce sera le verdict de l'histoire. Nous ne comprenons vraiment pas comment Sa Majesté ne redoute pas les conséquences d'une pareille responsabilité. Il est évident qu'il s'est en

Sayfa :48

quelque sorte étudié lui-même à en dégager tous ses ministres. Comment pourrait-on s'en prendre logiquement de l'état pitoyable du pays à Kutchuck-Saïd, à Kheïredin, à Kiamil et à d'autres? Mais le sultan a précisément éliminé Saïd et Kheïredin, parce qu'ils avaient essayé de faire revivre l'autorité méconnue de la Porte. D'autre part, l'Europe désire fermement le maintien de la paix. Mais si l'état de la Turquie, malgré les fallacieusos assurances, s'aggrave de jour en jour, une explosion pourrait s'y produire, qui embraserait le continent tout entier. L'Europe pourrait donc avoir intérêt à rechercher les moyens de prévenir de si terribles éventualités et d'écarter préventivement le prince responsable. On l'a bien fait en Égypte sur une plus petite échelle, et depuis trente ans, nous avons vu des

Sayfa :48

choses tellement extraordinaires que rien ne nous surprendrait.

Sire, il en est temps encore; songez à votre empire qui pourra redevenir puissant; songez à vos peuples qui ne demandent qu'à vivre en paix. songez à votre dynastie; songez à votre propre couronne!

Sayfa 46-47

Şanlı seleflerinin kayda değer örneklerini yok eden Sultan Abdülhamit tüm güçleri Yıldız Sarayı'nda toplayarak yüzyıllardan beri süre gelen geleneği yıkmayı tercih etmiştir. Bu zararlı siyaset sultanın bir imparatorluk yazısıyla yeni onaylanmış anayasaya uymak ve ona saygı duyulmasını sağlamak yönünde törenle verdiği sözden sonra kabul edilmiştir. Oysa daha sonra da göstereceğimiz gibi, Türkiye'nin düşmanlarının çıkarı, sadece temsili yönetimin saygınlığını kaybettirmek ve bu yönetimin hayatta kalmasına engel olmaktır. Sultan Mecit, Sultan Aziz, Sultan Murat bile hukukta kendi mutlakiyetlerini kısıtlayan Tanzimat Fermanı'na veya Gülhane Hatt-ı Hümayunu'na titizlikle uymuşlardır. **Beş yüz yıl boyunca elde edilen sonuçları yeni uygulamaya konan siyasetle karşılaştırdığımızda, imparatorluğun Bulgaristan'ı, Dobruca'yı, Doğu Rumeli'yi, Bosna-Hersek'i, Karadağ ve Sırbistan'la sınırı olan toprakları, Selânik'i, Kıbrıs'ı, Batum'u, Kars'ı, Mısır'ı, Tunus'u kaybettiğini fark etmekteyiz. Abdülhamit'in Babıâli'yi düzenli olarak dışlayarak güçleri sadece kendi elleri arasında toplamaya karar vermesinden itibaren, bu felâketlerin sorumluluğunun kellesine dayalı olması, onun**

için üzücüdür.

İşte tarafsız ve duyarlı insanların görüşü. Bu tarihin bir kararı olacaktır. Hükümdarın böyle bir sorumluluğun sonuçlarından nasıl hiç korkmadığını gerçekten anlayamıyoruz. Bir şekilde **[sayfa 48]** tüm bakanlarından kurtulmaya çalıştığı aşikardır. Ülkenin acınacak durumunu nasıl Küçük Sait'e, Hayrettin'e ve Kâmil'e ve diğerlerine yük leyebilirsiniz? Fakat sultan, Sait ve Hayrettin'i, Babıâli'nin tanınmayan yetkisini yeniden yürütmeye çalıştıkları için kesin bir şekilde saf dışı bırakmıştır. Diğer taraftan Avrupa, barışın devamını kesin olarak arzulamaktadır. Fakat Türkiye'nin durumu, aldatıcı teminatlara rağmen, her geçen gün kötüleşirse tüm kıtayı kapsayacak bir patlama meydana gelebilir. Bu yüzden Avrupa'nın çıkar, en korkunç ihtimalleri önlemenin yollarını araştırmak ve önleyici tedbir olarak sorumlu şehzadeyi saf dışı bırakmak olabilir. Bu, daha küçük bir toprak olan Mısır'da gerçekleştirilmiştir ve otuz yıldan beri öyle sıra dışı şeyler gördük ki hiçbir şey bizi şaşırtamaz.

- **Hükümdarım, hâlâ zaman var; yeniden güçlü olabilecek imparatorluğunuzu düşünün; sadece barış içinde yaşamayı talep eden halklarınızı düşünün; sülâlenizi düşünün; kendi tacınızı düşünün!**

Sayfa :49

Mais, que peut, hélas! un souverain qui est le prisonnier de son Yildiz-Kiosk? Cependant, depuis son avènement au trône, le sultan Abdul-Hamid, rompant avec ses habitudes de quasi claustration volontaire, s'était rendu aux eaux douces d'Europe il y a quelques mois. Ce fait fut favorablement accueilli par le public de la capitale, et les personnes les plus sincèrement dévouées à Sa Majesté se mirent à espé-

Sayfa :49

rer qu'Elle se déciderait enfin à reprendre les nobles traditions de sa maison, dont invariablement tous les membres régnants avaient pour constante règle de conduite de se faire fréquemment voir en public. L'illustre grand-père du sultan actuel, le sultan Mahmoud, le grand Réformateur de la Turquie, malgré les inimitiés qu'il avait entassées autour de lui par la guerre contre les insurgés grecs, par la destruction presque complète des janissaires, par les guerres malheureuses contre la Russie et Meh-med-Ali, avait le courage de se montrer à ses sujets en se promenant dans sa capitale seul ou simplement accompagné par un aide de camp. Ses deux fils, les sultans Abdul-Med-jid et Abdul-Azis, père et oncle du sultan actuel, sortaient plusieurs fois par semaine à cheval, en voiture ou en *caique*

Sayfa 49

Fakat ne yazık ki kendi Yıldız Köşkü'nün mahkumu olan bir hükümdar, ne yapabilir? Bu yüzden, tahta çıkışından itibaren kendisini gönüllü olarak neredeyse tamamen içeri kapama alışkanlığına son veren Abdülhamit, birkaç ay önce Avrupa'nın hoş sularına açılmıştır. Bu olay, başkent kamuoyu tarafından olumlu karşılanmıştır ve hükümdarlarına en içten şekilde bağlı insanlar, tüm hanedan üyelerinin sık sık kamuoyunda kendini göstermeyi daimî bir davranış kuralı olarak kabul ettikleri, evinin soylu gelenekleri hükümdarın sonunda yeniden ummaya başlamışlardır. Mevcut sultanın meşhur büyük babası ve Türkiye'nin büyük reformcusu Sultan Mahmut'un isyancı Yunanlılara karşı verdiği sa-

vaşla, yeniçerilerin neredeyse tamamen imhasıyla, Rusya ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı yaptığı savaşla kendi etrafında topladığı düşmanlıklara rağmen, başkentinde tek başına veya yalnızca bir yaver eşliğinde dolaşarak kendini uyruklarına gösterme cesareti vardı. Mevcut hükümdarın babası ve amcası olan iki oğlu sultan Abdülmecit ve Abdülaziz, haftada birçok defa atla, arabayla, kayıkla dışarı çıkmaktaydılar.

Sayfa :52

De son côté, celui-ci, persuadé que l'assassinat le menace sans cesse, est porté à des mesures de répression les plus horribles pour effrayer ses ennemis et déjouer les projets qu'il leur prête. Les rancunes personnelles sont chez lui implacables, parce qu'elles naissent d'un sentiment de crainte toujours en éveil. Tourmenté constamment par des visions terribles, ébranlé par des secousses trop fortes pour son tempérament débile, atteint peut-être de remords, visité, en tous cas, par des craintes incessantes, son intelligence s'épuise peu à peu et sa mémoire s'affaiblit de plus en plus. Une des preuves de ce phénomène, c'est que Hamid II change chaque jour de sentiments et d'idées, ce qui, souvent dans la même journée, donne lieu à la signature d'iradélıs contradictoires

Sayfa 52

Diğer taraftan, her zaman öldürülme ihtimalinin olduğuna ikna olmuş olan Sultan Abdulhamit, düşmanlarını korkutmak ve onların kendisine hazırladıkları plânları bozmak için en korkunç baskı tedbirlerini getirmiştir. Kendi içindeki kişisel kinler amansızdır, çünkü bu

kinler, her zaman uyanık olan bir korku duygusundan doğar. Korkunç hayallerden dolayı ıstırap çektiğinden, zayıf mizacı yüzünden çok kuvvetli sarsıntılar geçirdiğinden, belki de pişmanlık duyduğundan, her zaman ardı arkası kesilmeyen korkular yaşadığından, **zekâsı yavaş yavaş tükenmektedir ve hafızası gittikçe zayıflamaktadır. Bu olgunun kanıtlarından bir tanesi Abdülhamit'in her gün, hatta genelde, aynı gün içerisinde duygu ve fikir değiştirmesi, bunun da çelişkili imzalara yol açmasıdır.**

Sayfa :53

« Oh ! que le génie et la folie se touchent de bien près !...

Sayfa 53

Ah! Deha ve delilik birbirine çok yakındır!...

Sayfa :54

Mais, hélas ! Abd-ul-Hamid est entouré, à l'exception de quelques serviteurs honnêtes qui dans l intimité sont les premiers à déplorer l'état de choses actuel, d'une armée de flatteurs, de créatures sinistres plus décidées à faire leur propre fortune que celle de leur chef suprême ; de conseillers qui n'ont en vue que la place occupée par leur voisin ; de fantoches lugubres, ridicules, qui vous tendent impudemment la main à la moindre approche ; de prévaricateurs prêts à trahir pour de l'argent les intérêts les plus sacrés de l'Etat.

Sayfa 54

Ama ne yazık kı Abdulhamit'in etrafında olayların şimdiki durumu, samimiyetlerine güvenerek ilk kullanan sadık birkaç uşak **dışında, padişahlarının servetinden önce kendi servetlerini yapma kararında olan en iğrenç yaratıklardan oluşan yalaka bir ordu,** komşusunun mevkiinde gözü olan danışmanlar, en ufak ilişkilerde hayasızca elini açan iç karartıcı, aptal kuklalar, para için devletin en önemli çıkarlarına ihanet etmeye hazır yiyiciler bulunuyordu.

Sayfa 56

IV

LE SULTAN MOURAD V

Comme M. E. de Kératry, un autre écrivain, versé dans les affaires turques, profitant d'un entrefilet publié, il y a quelques mois, dans l'*Evenement*, entrefilet qui a produit à Constantinople une certaine sensation en raison des souvenirs douloureux qu'il évoquait sur le sort de l'infortuné détenu impérial, nous faisait le très intéressant récit suivant :

Jamais souverain n'a été plus sympathique par ses malheurs et par son caractère; son détrônement a été un véritable désastre pour l'influence française en Orient, car il aimait la France, en goûtait la littérature et la musique. Lui, sur le trône, jamais l'Allemagne n'aurait pu s'implanter en Turquie et inonder de ses émigrés et de ses productions les plus belles villes de l'empire ottoman.

Sayfa :56

\ Depuis quatorze ans, il gît au fond d'un sombre château, séparé du reste des vivants, gémissant sur la perte de sa liberté! Je m'estimerai heureux si ma faible voix réussit à exciter quelque sympathie pour lui en Europe et suggère l'idée d'une enquête sur l'odieuse injustice dont il est l'objet.

Sayfa :57

Le sultan Mourad est le fils aîné d'Abd-ul-Medjid. Il est né le 21 septembre 1840. Il tient de sa mère, Circassienne d'une beauté remarquable, une physionomie élégante et une grande pureté de traits. Jamais prince musulman ne fut mieux préparé pour le trône. Il était doué, du reste, d'aptitudes les plus diverses et son père, qui avait pour lui une préférence* marquée, le retira de bonne heure du contact exclusif des femmes et des eunuques pour le confier aux maîtres les plus habiles, tant chrétiens que musulmans. Cette éducation virile et libérale dégagea, dès l'enfance, le jeune prince des étreintes du fanatisme et de la superstition. Ce fut aussi Abd-ul-Medjid qui lui donna un précepteur français et lui inspira cette sympathie pour la France, que, dans la suite, il ne perdit jamais une occasion de manifester.

Beaucoup de personnes se rappellent encore le plaisir qu'il avait à assister aux bals et aux fêtes de l'ambassade de France et le charme que sa physionomie douce et expressive inspirait à tous ceux qui l'approchaient. — Un grand malheur pour le jeune prince fut la perte de son père. Vers 1860, Abd-ul-Medjid mourut subitement. Mourad en fut inconso-

* Okunamadı

Sayfa :57

lable, car non seulement il perdait en lui un père tendre et un conseiller éclairé, mais sa vie allait être bouleversée du jour au lendemain par ce changement de règne.

D'après la loi musulmane, c'était à Abd-ul-Azis que revenait le trône. Or, jamais deux frères régnant l'un après l'autre n'ont offert un contraste plus frappant.

Sayfa :58

Autant Medjid personnifiait la douceur, l'humanité et la civilisation, autant Azis offrait le type de la dureté, de l'égoïsme et du fanatisme. L'un ne savait qu'aimer, l'autre que haïr. Böyle sultant

Sous ce règne, l'existence de Mourad fut un supplice de tous les instants. Sans cesse tenu en suspicion par son oncle qui se l'imaginait conspirant constamment pour le détrôner, et qui tenta même de l'empoisonner, afin que le trône revînt à son fils Yousouf-Izeddin, ce ne fut que par miracle qu'il conserva la vie. Cependant, malgré tout, il continuait ses études, s'efforçant de se rendre digne du rôle que sa naissance l'appellerait un jour à remplir. Grâce à la complicité des gens que son oncle apostait pour le surveiller et qui finissaient invariablement par être séduits par ce caractère aimable et charmant, il parvenait à s'entretenir avec les étrangers de marque qui visitaient Constantinople et sollicitaient l'honneur d'être présentés au prince héritier.

Sayfa :58

Une conversation, entre autres, qu'il eut avec un haut personnage américain est restée célèbre, car plus tard, communiquée aux journaux, elle lui attira de sévères remontrances et un redoublement de surveillance de la part d'Abd-ul-Azis. L'Américain ayant, au cours de l'audience, demandé à Mourad s'il avait jamais pensé à un plan de réforme et de réorganisation de l'empire ottoman, le prince répondit : « C'est la préoccupation de tous mes instants d'étudier tout ce qui pourra améliorer le sort de mes futurs sujets. Je crois que c'est par l'éducation qu'il faut com-

Sayfa :59

mencer les réformes. Avec des écoles qui réuniront sur les mêmes bancs les musulmans, les chrétiens, les juifs, les idolâtres, s'il s'en trouve, ils s'habitueront, dès leur plus tendre enfance, à se considérer comme des frères et non comme des ennemis, et quand un jour la patrie sera en danger, ils sauront mourir côte à côte pour la défendre. »

Ces simples paroles montrent combien était vive la perspicacité de Mourad et quelles grandes réformes il avait l'intention d'introduire dans son pays. Tout le monde admet aujourd'hui que ce qui perd la Turquie c'est précisément ces haines de race et de religion et que l'empire ne pourra prospérer que le

Sayfa :59

jour où elles auront disparu !

Cependant si le caractère arbitraire et soupçonneux d'Abd-ul-Aziz rendait la vie insupportable à son neveu, les souffrances mêmes que le jeune prince endurait lui gagnaient journellement de nouvelles sympathies.

C'était sur sa tête que se fondaient les plus grandes espérances. En effet, vers 1875, l'indignation contre Abd-ul-Azis était à son comble ; elle animait les prolétaires qui mouraient de faim par la stagnation du travail, et les rentiers que ruinait la suppression du payement des coupons. Elle animait les fonctionnaires civils et les troupes qui n'étaient plus payés. Elle animait la Jeune-Turquie sans espoir désormais de faire prévaloir les réformes constitutionnelles, et les Vieux-Turcs irrités de voir le sultan fouler aux pieds les lois sacrées du chérif. Abd-ul-Azis ne se

Sayfa :60

* V. Murat 200.000 Türk lirası tutarındaki borcunu bu kasalar yardımıyla ödedi.

doutait pas des haines qu'il inspirait. Les manifestations que les softas (élèves en théologie) faisaient de temps à autre, ne lui dessillaient pas les yeux. Il était convaincu qu'en sacrifiant son grand vizir aux mécontents, il apaiserait immédiatement les perturbateurs. Aussi, confiné dans son harem, préoccupé seulement de remplir ses coffres par les agiotages et les concussions, il refusait de croire à l'orage.

Ce fut le 29 mai 1876 que la foudre éclata par un coup d'État qui le renversa du trône et y éleva son

Sayfa :60

neveu. Beaucoup ont encore à l'esprit ce beau jour où Mourad se rendit solennellement au séraskiérat (ministère de la guerre), dans une voiture à quatre chevaux, pour être proclamé sultan! Quand on le vit, par un radieux soleil de mai, plein de vie et souriant, saluant, à droite et à gauche, la foule enthousiaste qui se pressait sur son passage, un immense soupir de soulagement souleva toutes les poitrines. Chacun se dit que l'ère de la tyrannie était finie, que celle du bonheur allait s'ouvrir. C'était une explosion de joie universelle; et les espérances de réformes, de justice et de liberté, comprimées sous le règne précédent, faisaient battre tous les cœurs! Hélas! qui pouvait prévoir que ces espérances allaient être si vite déçues!

Mais pour rendre plus clair ce qui va suivre, nous devons dire un mot de la santé de Mourad. Le jeune prince, quoique possédant une riche constitution et un bon tempérament, était en même temps d'une nature très impressionnable. Une frayeur qu'il prit

Sayfa :61

dans sa jeunesse, développa encore ces dispositions maladives qui, lors de certaines émotions, se changeaient en véritables crises nerveuses. S'il avait été conseillé au début par un médecin compétent, il est certain que la maladie aurait été vite enrayée; mais un malheureux hasard voulut que, dès son enfance, on eût attaché à sa personne un certain Capaléono

Sayfa :61

dont l'ignorance médicale n'avait d'égale que son entêtement. Les médecins particuliers, en Orient, ont toujours joué un rôle prédominant. C'est ainsi qu'il est de notoriété publique que c'est à Mavrogeny-Pacha que le sultan actuel Abd-ul-Hamid II « doit d'être sur le trône ». Ce prince, dont la mère était poitrinaire, avait peu d'espoir de vivre ; il s'était ensuite laissé aller, dans sa jeunesse, à un usage abusif des liqueurs fortes. Jusqu'à vingt-deux ans ses débauches furent célèbres à Scutari, à Beylerbey et à Phanaraki, où les habitants en conservent encore le souvenir. Cette existence à bride abattue ébranla gravement sa santé et ce fut alors que son médecin lui déclara qu'un mois encore de cette existence le conduirait au tombeau. Le conseil fut compris et, dès ce jour, Abd-ul-Hamid changea de vie et se rétablit peu à peu.

Si Mourad avait eu près de lui un ami aussi sincère, il n'est pas douteux qu'il ne se fût promptement guéri, mais Capaléone cherchait plutôt à servir qu'à combattre les faiblesses de l'héritier présomptif. Quand des crises s'emparaient de son client, il employait aussitôt des réactifs violents, qui, s'ils pro-

Sayfa :62

duisaient une amélioration locale et momentanée, ébranlaient profondément l'économie générale. C'est ainsi que quelques jours après son avènement, Mourad ayant ressenti une émotion des plus vives à l'annonce du suicide d'Abd-ul-Azis, qui n'avait pu supporter sa

Sayfa :63

déchéance et s'était tué dans un moment de misanthropie, Capaléone, appelé en toute hâte, prescrivit, en digne disciple de Sangrado, des bains chauds en guise de tonique et l'application de soixante-dix sangsues à la fois ! Cette forte évacuation de sang amena immédiatement les conséquences les plus fatales. En affaiblissant le malade, elle augmenta sa sensibilité nerveuse, produisit des insomnies, des accès d'irritation et des hallucinations. L'homme le moins au courant des règles de l'hygiène et de la médecine peut facilement se rendre compte des perturbations physiques qu'un pareil traitement, répété à la moindre occasion, pouvait produire sur l'homme le moins maladif. Bien loin de diminuer les crises nerveuses chez Mourad, il en augmenta la gravité au point que l'infortuné sultan dut complètement renoncer à s'occuper des affaires de l'État. Dans les moments où la maladie lui laissait un peu de répit, il s'inquiétait de la réalisation du rêve de toute sa vie. Il aurait voulu doter son pays d'une constitution, comme preuve que la Turquie était digne de figurer dans l'Aréopage européen. Dans ce but il avait chargé son conseil des ministres d'en élaborer une, sur les bases qu'il avait lui-même transcrites. Mais, au sein du conseil, la plupart des membres étaient du parti

Sayfa :64

avis, conforme sans doute, suivant la loi, aux intérêts de l'État, de frapper de déchéance le monarque incapable de remplir ses suprêmes fonctions? Nous ne saurions le dire avec certitude. Le fait est que Midhat alla trouver Abdul-Hamid, et lui demanda s'il voudrait se charger de la régence de l'empire. Sur le refus formel de celui-ci, Midhat lui posa alors la question : — « Consentirez-vous, puisqu'il en est ainsi, à devenir padischah? — Oui, répondit Abdul-Hamid, s'il est constaté que mon frère ne peut pas se rétablir ! »

D'autre part, des agents fidèles s'efforçaient de gagner chaque personnage influent du gouvernement, à la cause du prince héritier.

Entre-temps, deux lettres consécutives, publiées par un journal du midi de la France et reproduites par les journaux de Paris, répandirent une alarme générale. Elles racontaient que Mourad souffrait d'un ramollissement du cerveau provenant de l'alcoolisme, qui avait produit la folie, et d'un commencement de paralysie avant-coureur d'une mort prochaine.

Sayfa 56

IV

SULTAN V. MURAT

Türkiye işleriyle yakından ilgilenen başka bir yazar olan M. E de Kératry, birkaç ay önce Evenement gazetesinde yayınlanmış ve

bahtsız imparatorluk tutukluşunun kaderi ile ilgili hatırlattığı üzücü hatıralar nedeniyle, İstanbul'da bir tür heyecan yaratan **kısa bir gazete fıkrasından** yararlanarak bize aşağıdaki şu çok ilginç fıkrayı anlatmaktaydı:

Bir hükümdar, asla üzüntüler ve kişiliğiyle daha sempatik olmamıştır, **tahttan indirilmesi Doğuda'ki Fransız etkisi için gerçek bir felâketti, çünkü o, Fransa'yı seviyordu ve Fransız edebiyatından ve musikisinden hoşlanıyordu. O tahttayken Almanya ne Türkiye'ye yerleşebilecek ne de göçmenleriyle ve yapıtlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun en güzel şehirlerini istilâ edebilecekti.**

On dört yıldan beri diğer hanımlardan ayrı bir şekilde, özgürlüğünü kaybetmesi nedeniyle inleyerek loş bir sarayın derin köşelerinde hareketsiz bir şekilde yatmaktadır! Eğer zayıf sesim **Avrupa'da ona karşı biraz sevgi duyulmasını sağlarsa ve maruz kaldığı iğrenç haksızlıkla ilgili bir inceleme yapılması fikrini telkin ederse kendimi mutlu hissedeceğim.**

[sayfa 57] Sultan Murat Abdülmecit'in büyük oğludur. 21 Eylül 1840 tarihinde doğmuştur. **Dikkate değer güzelliğini, yüzünün zarif görüntüsünü yüz hatlarında büyük bir saflık olan Kuzey Kafkasyalı annesinden almaktaydı. Hiçbir Müslüman bir prens, taht için onun kadar iyi hazırlanmamıştır. Zaten kendisine çok değişik yetenekler bahşedilmiştir ve oun kayda değer bir şekilde üstün tutan babası,** onu en becerikli Müslüman ve Hıristiyan hocalara emanet etmek için kadınlarla ve harem ağalarıyla aşırı ilişkiden erken alıkoymuştur. Bu erkeksi ve hoşgörülü eğitim, çocukluktan itibaren genç şehzadeyi bağnazlığın ve batıl inancın kucağından kurtarmıştır. Ona Fransız bir lala getiren ve daha sonra gösterme fırsatını elde ettiği Fransa'ya karşı bu sevgiyi onda uyandıran yine Abdülmecit'tir.

Onun Fransız Elçiliği'nin balolarına ve şenliklerine katılmakta duyduğu hazzı, yumuşak ve anlamlı yüz görünüşünün kendisine yakla-

şan herkeste uyandırdığı çekiciliği birçok insan hâlâ hatırlar. Genç şehzade için babasını kaybetmek, büyük bir üzüntüdür. 1860 yılına doğru Abdülmecit ansızın ölür. Murat teselli edilemez, çünkü o, yalnızca şefkatli bir babayı ve bilgili bir danışmanı kaybetmekle kalmaz, ayrıca bu hükümdar değişikliğiyle hayatı gün geçtikçe allak bullak olacaktır.

Şeriata göre tahta çıkacak Abdülaziz'dir. Oysa iki hükümdar kardeş, birbirleri arasında asla bu kadar çarpıcı bir tezat göstermemiştir.

[sayfa 58]

Abdülmecit yumuşaklığı, insanlığı ve medeniyeti ne kadar temsil etmekteyse Abdülaziz de o kadar sert, bencil ve **bağnaz** bir tipi sergilemekteydi. Biri sevmeyi, diğeri ise nefret etmeyi biliyordu.

Bu hükümdar zamanında Murat'ın hayatı her zaman ıstıraplarla geçmiştir. **Onun kendisini tahtan uzaklaştırmak için sürekli komplo düzenlediğini düşünen ve tahtın, oğlu Yusuf İzzettin'e kalması için onu zehirlemeyi bile deneyen amcası, ona sürekli şüpheyle bakıyordu. Hayatta kalması sadece bir mucizeydi.** Her şeye rağmen yine de doğuştan bir gün yerine getirmeyi gerektireceği göreve sadık kalmaya çalışıyor, [illegible] ne devam etmekteydi. Amcasının [illegible] izlemek için [illegible] ve sonunda bu sevgi dolu ve çekingen [illegible] sürekli [illegible] kalan insanların sırdaşlığı sayesinde İstanbul'a gelen ve veliaht prensle tanışma şerefine [illegible] eden seçkin yabancılarla görüşmeyi başarıyordu.

Amerikalı muhterem bir şahsın yaptığı bir görüşme, değerlerine göre [illegible] daha sonra gazetelerde [illegible] bu görüşme [illegible] ve gazetelerin Abdülaziz tarafından [illegible] neden olmuştur. Görüşme sırasında Murat'a Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden yapılanması ve reformu için bir plan düşünüp düşünmediğini soran Amerikalıya şehzade şöyle cevap verir: "Gelecekteki uyruklarımın kaderini iyileştirebilecek

şeyler üzerinde çalışmak benim her an meşgul olduğum bir konudur. Reformlara eğitimle başlanması gerektiği inancındayım. (sayfa 59) **Aynı sıralarda Müslümanları, Hristiyanları, Yahudileri ve eğer var ise putperestleri bir araya toplayacak okullarda onlar, çok ufak yaşlardan itibaren birbirlerini düşman olarak değil, kardeş olarak düşünmeye alışacaklar ve bir gün ülke tehlikede olduğunda, onu savunmak için yan yana ölmeyi bileceklerdir."**

Bu [illegible] Murat [illegible] **ileri görüşlü** [illegible] ülkesinde ne [illegible] reformlar [illegible] göstermekte dir. [illegible] Türkiye [illegible] ırksal ve dini [illegible] gün impa[illegible]

Bununla beraber Abdulaziz'in keyfi ve şüpheci kişiliği, yeğenine hayatı dayanılmaz bir hâle getirmesine rağmen, genç şehzadenin dayandığı acılar bile, ona her gün yeni sevgiler kazandırmaktaydı.

En [illegible] kafasında. Aslında 1875 yılına doğru [illegible] Bu öfke iş[illegible] [illegible] ka[illegible] önemli hale [illegible] yaşı [illegible] Türk[illegible] Abdulaziz [illegible] **onun ilham verdiği nefretlerden şüphelenmemekteydi. Zaman zaman sofuların (ilâhiyat öğrencileri) yaptıkları gösteriler, onun gözlerini açmamaktaydı. Büyük vezirini, hoşnut olmayanlara kurban ederek kışkırtılan hemen yatıştıracağına inanmaktaydı. Ayrıca haremine kapanan, borsa oynayarak ve zimmetine para geçirerek yalnızca sandıklarını doldurmakla meşgul olan Abdulaziz, yaklaşmakta olan fırtınaya inanmayı reddetmekteydi.**

Onu [illegible] devlet darbesiyle

yıldırımın çakması, 29 Mayıs 1876 tarihine rastlar. Murat'ın sultan ilân edilmek için, dört atın çektiği bir arabayla, törenle seraskerliğe (savaş nazırlığı) gittiği o güzel gün, birçok kişinin hala zihnindedir! Güneşli bir mayıs günü, onu yaşam dolu ve gülümserken, onun geçişini görmek için akın akın gelen sağındaki ve solundaki kalabalığı selamlarken gördüğümüzde, tüm coşkulardan rahatlamanın verdiği derin bir iç çekiş yükselmişti. Herkes kendi kendine zalim yönetim döneminin bittiğini, mutluluk döneminin başlayacağını, söylüyordu. Bu genel bir sevinç patlamasıydı ve bir önceki hükümdar zamanında azalan reform, adalet ve özgürlük beklentileri tüm kalplerin çarpmasını sağlıyordu! Ama ne yazık ki bu beklentilerin bu kadar çabuk boşa çıkarılacağını kim önceden sezebilirdi.

Fakat bundan sonra neyin olup biteceğini daha açık bir hâle getirmek için Murat'ın sağlığı hakkında birkaç kelime söylemek zorundayız. Genç şehzade, her ne kadar zengin bir bedene ve iyi bir mizaca sahipse de, aynı zamanda çok çabuk duygulanan bir yapıdaydı (sayfa 61). **Gençliğinde yaşadığı ani bir korku, bazı duygular esnasında gerçek sinir krizlerine dönüşen hastalık eğilimlerinin daha da gelişmesine yol açmıştır. Eğer işin başında yetenekli bir doktora danışılmış olsaydı hastalığın çabuk bir şekilde yok olacağı kesindir,** fakat üzücü bir tesadüf, tıp konusunda cahil olduğu kadar dik başlı da olan Capaleone'yi çocukluğundan itibaren onun yakasına yapıştırmıştır. Doğu'da özel doktorlar her zaman baskın bir rol oynadılar. İşte böylelikle Mavrogeny Paşa ya göre şu an baştaki II. Abdülhamit'in "tahtta olması gerektiği", kamuoyu tarafından bilinmekteydi. **Annesi akciğer veremi olan ve yaşama umudu çok az kalan şehzade, bu yüzden kendisini gençliğinde kuvvetli likörlerin aşırı kullanımına kaptırmıştır. Yirmi iki yaşına kadar olan sefahatleri, yöre sakinlerinin hâlâ hatırasını koruduklan Üsküdar'da, Beylerbeyi'nde ve Fener'de ünlüdür.** Dolu dizgin bu yaşam, sağlığını ciddi bir şekilde sarsmıştır ve bunun üzerine doktoru, bir ay daha böyle yaşamasının kendisini mezara götüreceğini bildirmiştir.

Tavsiye anlaşılmıştır ve o günden itibaren Abdülhamit yaşamını değiştirmiş ve yavaş yavaş iyileşmiştir.

Eğer Murat'ın yakınında bu kadar samimî bir arkadaş olmuş olsaydı çarçabuk iyileşmiş olacağı şüphesizdir, fakat Capaléone velîahtın zayıflıklarıyla mücadele etmekten daha çok, onlara hizmet etmeye çalışmıştır. Hastası krize girdiği zaman Capaléone derhal **[sayfa 62]** anlık ve bölgesel bir iyileşme sağlamasına rağmen genel yapıyı derinden etkileyen, kuvvetli merkez sinir sistemi etkileyicileri kullanmaktaydı. **İşte böylelikle tahta çıktıktan birkaç gün sonra, gözden düşmeye dayanamayan ve yalnız kaldığı bir anda kendini öldüren Abdülaziz'in intiharının duyurulmasıyla Murat'ın en şiddetli duygulardan birisini hissetmesi üzerine aceleyle** çağrılan Sangrado'nun sadık öğrencisi Capaléone güçlendirici ilaç yerine, sıcak banyo ve bir seferde yetmiş sülük uygulanmasını emretmiştir. Kanın bu hızlı boşalımı doğrudan doğruya en öldürücü sonuçları beraberinde getirmiştir: hastayı takatten düşürerek sinirsel duyarlılığını artırmış, uykusuzluğa, sinir krizlerine, öfke ve sanrı nöbetlerine yol açmıştır. Temizlik ve tıp kurallarından en az haberdar olan bir insan bile, çok nadiren tekrarlanan böyle bir tedavinin hafif derecede hasta olan bir insanda ortaya çıkarabileceği fiziksel düzen bozukluklarını fark edebilir. İşte bu tedavi Murat'taki sinir krizlerini azaltmak şöyle dursun, bu krizlerin ciddiyetini o kadar arttırmıştır ki bahtsız sultan devlet işleriyle meşgul olmaktan tamamen vazgeçmek zorunda kalmıştır. Hastalığın kendisine bıraktığı çok az dinlenme anlarında tüm rüyasının gerçekleşmesiyle meşgul oluyordu: Türkiye'nin Avrupa tarafında yer aldığının bir kanıtı olarak ülkesini bir anayasa ile donatmayı istemekteydi. Bu amaçla nazırlar kurulunu, kendisinin belirlediği temeller üzerine bir anayasa hazırlamakla görevlendirmişti. Fakat kurulun bünyesindeki üyelerin büyük bir çoğunluğu, **[sayfa 63]** tutucu partidendi ve bu özgürlükçü hareketlere gizlice karşı çıkmaktaydılar. Ayrıca böyle bir plânın sonlandırılabilmesi

için, güçlü bir sultanın iradesi ve sebatı gerekmekteydi. Ve bahtsız Murat ıstıraptan bir yatağa çakılıp kalmıştı.

Öyle ki, nazır ayrıcısı tarafından aşırı sevgiyle okşanan bu reform plânı kısır tartışmalarda yokuşa sürülüyordu. Diğer taraftan sultan, artık imparatorluk onayını vermediğinden, hiçbir bölüm amiri girişimde bulunmaya cesaret edemiyordu ve tüm işler askıda bekliyordu. Osmanlı hükümdarı için özel görevlerle yükümlü elçiler, görüşmeye kabul edilmemekten rahatsız oluyorlardı.

Genel ve kuvvetli bir endişe İstanbul'u çalkalıyordu. Hükümet iki ay boyunca kamuoyunu Murat'ın gerçek hastalığıyla ilgili yanıltmaktan hoşlandı. Hükümet sultanın soğuğa yakalandığı, ateşten şikayet ettiği bir tanesi [illegible] bir şekilde halkın karşısına çıkmaktan [illegible] söylentilerini yaymaktaydı. **Bir gün gazeteler, onun bir önceki gün bir nazırla çalıştığını ve durumunun daha iyiye gittiğini, başka bir gün, Boğaz'da dolaştığını vs. bildiriyorlardı. Buna bir de, haremin ardı arkası kesilmeyen komplo ve entrika yuvası hâline geldiğini ekleyiniz.**

Hüseyin Avni'nin [illegible] hükümet gerçek Roma yargıçları **Rüştü'nun,** Mithat'ın ve Şeyhülislâm Hayrullah Efendi'nin ellerindeydi. **[sayfa 64]** Devletin çıkarlarını [illegible] ve yasaya riayet eden [illegible] hâkimlerin [illegible] hangisiydi? Hiç şüphesiz **bunu kesinlikle** söyleyemeyiz. Gerçek Mithat'ın Abdülhamit'in [illegible] gittiği ve [illegible] padişah [illegible] sorduğudur. Abdülhamit'in [illegible] üzerine Murat [illegible]. Madem ki öyle, padişah [illegible]? [illegible]

Öte yandan sadık temsilciler, veliaht prensin davasında hükümetin etkili her şahsını kazanmaya gayret etmekteydiler.

Bu arada, Fransa'nın bir [illegible] gazetesi tarafından [illegible] ve Paris gazeteleri tarafından yeniden yayımlanan ardışık iki mektup,

genel bir korku yaymıştır. Bu gazeteler, Murat'ın alkol düşkünlüğünden ileri gelen ve çılgınlığa yol açmış bir beyin yumuşamasından, yakın bir ölümün belirtisi olan bir felç başlangıcından rahatsız olduğundan bahsetmekteydiler.

Sayfa :64

Afin de remédier au scandale provoqué par ces publications, les amis de Mourad mandèrent de

Sayfa :65

Vienne un spécialiste, M. Leidesdorf, pour diagnostiquer sur son cas et rassurer l'opinion publique. Leidesdorf, arrivé quelques jours après à Constantinople, déclara que la maladie impériale avait été surtout aggravée par le traitement ridicule de Capoléone et qu'il répondait de la guérison de Mourad s'il voulait s'abstenir, durant deux mois seulement, de toute tension d'esprit. Mais il était déjà trop tard. Le diagnostic de Leidesdorf ne fut pas publié, le futur sultan avait mis à propos le temps de ces négociations. Le sort du malheureux Mourad avait été déjà décidé. Les événements que nous racontons sont encore trop récents et ce point est trop délicat pour que nous insistions sur les détails de ce qui suivit : nous dirons seulement que quelques jours après, le cheikh-ul-islam Hairullah rendait un *fetwah* (sentence), qui déclarait Mourad incapable de régner.

Sayfa 64

Bu yayınların yol açtığı skandala bir çare bulmak için, Murat'ın arkadaşları **[sayfa 65]** onun durumu hakkında bir teşhise varması ve kamuoyuna güven vermesi için Viyana'dan bir uzmanı, Sayın Leidesdorf'u getirirler. **Birkaç gün sonra İstanbul'a varan Leidesdorf, özellikle Capaléone'nin gülünç tedavisinin sultanın hastalığını ağırlaştırdığını ve eğer Murat iki ay boyunca tüm zihinsel gerilimlerden kaçınmayı isterse onun tedavisine kefil olacağını açıklamıştır. Fakat artık çok geçtir. Leidesdorf'un teşhisi yayınlanmamıştır ve bu görüşmeler olurken müstakbel sultan konuşmaya başlamıştır. Bahtsız Murat'ın kaderi çoktan belirlenmiştir. Anlattığım bu olaylar, hâlâ çok yenidir ve bu konu, bundan sonra olup bitenlerin ayrıntıları üzerinde ısrar etmem için çok hassastır. Ben, yalnızca Şeyhulislâm Hayrullah'ın Murat'ın hükmetmeye gücünün yetmeyeceğini ilân eden bir fetva verdiğini söyleyeceğim.**

Sayfa 68

En effet, pendant vingt ans, il avait caressé l'espérance d'être un jour célèbre, non à la manière de ces monstres couronnés, qui, par la conquête et la spoliation, agrandissent leurs États au détriment de voisins plus faibles, après avoir causé la mort de milliers d'êtres humains! Non! il voulait être illustre pacifiquement, en dotant ses sujets d'une constitution libérale! Ses peuples, courbés et abrutis par tant de siècles de tyrannie et d'oppression, il voulait les affranchir, les ranimer par l'infusion d'un sang jeune et nouveau.

Sayfa 68

Asında yirmi yıl boyunca Murat, binlerce insanın ölümüne yol açtıktan sonra en zayıf olan komşularının aleyhine fetih ve soygunlarla kendi devletlerini gitgide büyüten bu taç giymiş canavarların yaptığı gibi, bir gün ünlü olabilme umudu beslememiştir! Hayır o, uyruklarını özgür bir anayasayla donatarak barış yoluyla meşhur olmak istiyordu! Zulüm ve baskının hâkim olduğu onlarca yüzyıl, toplumlarının belini kırmış ve onları sersemletmiştir. Murat, onları azat etmeyi, genç ve taze bir kan değişimiyle onları yeniden canlandırmayı istiyordu.

Sayfa :69

Hélas! ce beau rêve a été détruit par une suite de machinations ténébreuses et d'intrigues de palais. Et ce prince, dont on attendait le règne avec tant d'impatience, et qui possédait dans le cerveau et le cœur tant de nobles idées, est aujourd'hui relégué comme un coupable au fond d'une prison perpétuelle, tandis que — ô sarcasme amer! — son successeur a proclamé et a juré, à la face du monde civilisé, de faire resperter la constitution du 11/23 decembre 1876. Cette constitution porte :

Art. 9 — Tous les Ottomans jouissent de la liberté individuelle.

Art 10. — La liberté individuelle est absolument inviolable

. . . .

Art. 6. — La liberté des membres de la dynastie impériale ottomane, leurs biens personnels, immobiliers ou mobiliers; leur liste civile, pendant toute leur vie, sout sous la garantie de tous (1)

[illegible]

(1) *Voici, à titre de curiosité, le hatt (rescrit), par lequel le sultan Abd-ul-Hamid avait promulgué la constitution ottomane :*

Sayfa 69

Ne yazık ki bu güzel rüya, sarayın birtakım karanlık dalavereleriyle ve entrikalarıyla yerle bir edilmiştir. Hükümdarlığını sabırla beklediğimiz, beyninde ve kalbinde birçok soylu düşünceye sahip bu şehzade, bugün bir suçlu gibi ömür boyu hapsin karanlıklarında sürgündedir. **oysa selefi, gelişmiş ülkeler huzurunda, 23 Aralık 1876 tarihli Kanun-i Esasiye'ye uyulmasını sağlayacağını ilân etmiş ve bunun üzerine yemin etmişti. Bu kanun şu hususları içerir:**

Madde 9: Tüm Osmanlılar bireysel özgürlükten faydalanır.

Madde 10: Kişisel özgürlük kesinlikle dokunulmazdır.

Madde 6: Osmanlı İmparatorluğu sülâlesi üyelerinin özgürlüğü, kişisel malları,menkul veya gayrimenkulleri, onlara sağlanan devlet ödeneği, tüm hayatları boyunca herkesin güvencesindedir. (1)

(1) İşte merak edenler için Sultan Abdulhamit'in Osmanlı anayasasını ilan ettiği hat.

Sayfa 72

Tout d'abord le sultan Abd-ul-Hamid se montra plein d'attentions pour son frère. Il avait dit à plusieurs reprises qu'il n'avait accepté le sceptre d'Othman que contraint par les circonstances, et afin que les affaires publiques ne périclitassent pas, ce qui semblait laisser à entendre que le jour où Mourad serait en état de reprendre la direction du gouvernement, il lui restituerait sa place. Au début, il se montra donc d'une générosité qui est loin d'être dans ses habitudes : ainsi la liste civile du prince déchu fut royalement réglée ; il augmenta considérablement son harem, en lui faisant présent de jeunes esclaves

Sayfa :72

nouvellement arrivées du Caucase. On avait même pensé jusqu'à monter les caves de l'ex-sultan à l'européenne. On les avait garnies des meilleurs crus et des plus fines liqueurs. Les âmes simples applaudissaient à cette conduite si délicate et si différente de l'odieuse coutume suivie par les précédents sultans avant Mahomet II, qui faisaient égorger tous leurs frères le jour de leur intronisation. Néanmoins quelques personnes disaient tout bas que c'était un mauvais service à rendre à Mourad que de lui faciliter ainsi des plaisirs vers lesquels son état le portait et dont il ne comprenait pas les perfides conséquences. On dit même que les courtisans d'Abdul-Hamid se rappelaient sans doute les dernières années du duc de Reichstadt et voulaient imiter la

* Tamamen yanlış.

Sayfa :73

conduite que tint l'Autriche en 1830 à l'égard de ce prince! Cependant, avec les dignitaires de sa maison, Mourad avait conservé le docteur Capaléone, ce fameux disciple de Sangrado, celui-là même qui, un jour, pour faire revenir son impérial client d'un évanouissement, avait ordonné d'appliquer soixante-dix sangsues à la fois! J'ai tort de dire « avait conservé » car il serait plus vrai de dire qu'on lui avait imposé cet empirique. En effet, quoique le docteur Leidesdorf eût déclaré, lors de son voyage à Constantinople, que

Sayfa :73

c'était surtout par suite du traitement ridicule de Capaléone que l'état de Mourad s'était aggravé, on avait exigé néanmoins que ce docteur continuât ses soins à Mourad, et, chose curieuse, on s'était rencontré en cela avec le plus vif désir de la sultane Validé. La mère de Mourad était, comme il a été dit précédemment, une Circassienne d'une grande beauté et aimant son fils jusqu'à l'adoration.

Pour elle un désir de Mourad était un ordre, pour l'exécution duquel elle eût donné sa vie, sans hésiter. Lors du détrônement de son fils, elle le suivit sans un regret, et, pendant douze ans, jusqu'au jour où elle mourut, il y a peu de temps, elle partagea sa captivité, lui témoignant jusqu'au dernier moment un amour et un dévouement sublimes. Toutefois, à ces brillantes qualités la sultane Validé joignait une simplicité et une naiveté extraordinaires. Parvenue, grâce à son idéale beauté, sans transition aucune, de l'humble cabane de la Circassie au trône d'Abd-ul-Medjid, elle n'avait pas eu le temps d'acquérir la

Sayfa :74

notion exacte des choses de la vie. Ainsi, tandis qu'elle avait accordé toute sa confiance au docteur Capoléone le croyant, de bonne foi, un excellent guérisseur, elle méprisait au fond de son âme, Leidesdorf et son diagnostic, elle traitait ce docteur d'ignorant « giaour », et encourageait secrètement son favori à continuer son précédent traitement, c'est-à-dire l'ap-

Sayfa :74

plication des sangsues et l'eau chaude! Quelque temps après, ayant entendu parler de l'influence extraordinaire d'un fakir arabe... elle le lui adjoignit. De sorte que, quand Capoléone avait terminé son traitement, le fakir commençait le sien, qui consistait en manipulations étranges, en prières, en récitations de versets du Qôrân qui devaient, d'après la sultane Validé, chasser les mauvais esprits qui s'étaient emparés de son fils. La bonne dame avait aussi son traitement : elle entourait journellement Mourad de fumigations aromatiques et aspergeait secrètement les salles où il se tenait d'urine de jeunes odalisques, remèdes souverains, croyait-elle, pour chasser les démons qui tourmentaient l'âme et le corps de son fils! Dans un moment de lucidité, Mourad déclara qu'il ne voulait plus de ces traitements empiriques. Son ordre fut exécuté à la lettre et, dès ce jour, il alla mieux. Il avait repris la plénitude de ses facultés. Bientôt la rumeur s'en répandit. Mais alors ce fut un coup de théâtre : la situation changea du tout au tout. Du jour au lendemain l'entourage de l'ex-sultan fut renouvelé. Trois chambellans qu'il affectionnait furent envoyés

Sayfa :75

en prison pour avoir propagé de fausses nouvelles nuisibles à la sécurité de l'État. Dès ce jour, Tcheragan fut gardé comme une forteresse inaccessible. Défense expresse fut faite à quiconque de pénétrer près de lui, et cet ordre fut si rigoureux que le propre frère de Mourad, le prince Kemal-Eddin, ne put faire fléchir cette consigne.

Sayfa 72

Sultan Abdulhamit, önceleri kardeşine oldukça ilgi göstermekteydi. Koşullardan korktuğundan ve kamu işlerinin daha da kötüye gitmemesi için Osmanlı Hükümdarlığı'nı kabul etmediğini birçok defa söylemiştir. Bu da sanki Murat'ın hükûmetin yönetimini yeniden ele alabilecek durumda olduğu gün Murat'a yerini geri vereceği izlenimini bırakmaktaydı. Bu yüzden başlangıçta, alışkanlıkları arasında yer almayan bir cömertlik göstermiştir. Böylelikle, bertaraf edilen şehzadenin kaldırılan ödeneği, olağanüstü bir şekilde ödenmeye başlamıştı, Abdülhamit Kafkaslardan yeni gelmiş genç köleleri ona hediye ederek onun haremindeki kadın sayısını kayda değer bir şekilde arttırmıştır. Eski sultanın Avrupai mahzenlerine kadar düşünülmüştür. Bu mahzenler, en iyi şaraplar ve en değerli likörlerle doldurulmuştur. Saf kişiler, II. Mehmet'ten önceki ve tahta çıktıkları gün bütün kardeşlerini boğduran sultanlar tarafından izlenen iğrenç gelenekten oldukça farklı olan bu çok nazik davranışı alkışlamaktaydılar. Bununla beraber bazı insanlar, Murat'a aldatıcı sonuçlarını fark edemediği ve durumunun sürüklediği zevkleri kolaylaştıracak bir hizmeti sunmanın kötü bir hizmet olduğunu alçak sesle söylüyordu. Abdülhamit'in nedimlerinin Reichstadt dükünün [illegible] son yıllarını hiç şüphesiz hatırladıkları ve Avusturya'da 1830 yılında bu prense karşı uygulanan davranışı taklit etmek istedikleri bile söylenmektedir. Oysa Murat, evindeki üst düzey görevlilerle birlikte, Sangrado'nun meşhur öğrencisi olan [illegible]

bu doktorun Murat'a uyguladığı tedavilere ve tuhaf şeylere devam etmesi istenmiştir ve bu konuda Valide Sultan'ın çok içten bir isteği ile karşılaşılmıştır. Murat'ın annesi, daha önce de söylendiği gibi çok güzel ve oğlunu tapacak kadar seven bir Kuzey Kafkasyalıydı.

Onun için Murat'ın bir isteği, gerçekleşmesi için hiç çekinmeden hayatını bile verebileceği bir emirdi. Valide Sultan, oğlu tahttan indirildiği zaman, hiç tereddüt etmeden onu takip etmiştir ve oğluna son ana kadar yüce bir sevgi ve candan bir bağlılık göstererek ölümünden kısa bir süre öncesine kadar on iki yıl boyunca oğlunun tutsaklığını paylaşmıştır. Bu üstün niteliklerine karşılık Valide Sultan, sıra dışı bir saflığa ve budalalığa sahiptir. Eşsiz güzelliği sayesinde, hiçbir ara kademe olmaksızın, Kuzey Kafkasya'nın basit bir kulübesinden doğrudan Abdülmecit'in tahtına gelen Valide Sultan'ın, yaşamın gerçek yüzünü tanıyacak **[sayfa 74]** zamanı olmamıştır. Böylelikle, iyi niyetinden Capoleone'nin mükemmel bir doktor olduğuna tüm kalbiyle inanırken ruhunun derinliklerinde [illegible] ve onun teşhisini küçümsemekteydi. Bu doktora bilgisiz bir 'gâvur'muş gibi davranmaktaydı ve gizliden gizliye gözdesinin önceki tedavisine yani sıcak su ve sülük uygulamasına devamı için eşini teşvik etmekteydi. Bir zaman sonra, bir fakir Arabın olağanüstü yeteneğinden bahsedildiğini duyan Valide Sultan, bu fakir Arabı Capoleone'ye yardımcı olarak vermiştir. **Öyle ki Capaléone, tedavisini bitirdiği zaman bu fakir, el ile yapılan tuhaf işlemlerden, dualardan ve Valide Sultan'a göre oğlunu zaptetmiş kötü ruhları avlaması gereken Kur'an ayetlerinin okunmasından oluşan kendi tedavisine başlamaktadır. Saf bayanın ayrıca kendi tedavisi vardı: Her gün Murat'ın etrafını kokulu tütsülerle çevrelemekteydi ve genç cariyelerin idrarının toplandığı odaları gizlice su serperek ıslatmaktaydı.** Bir ayrıntı [illegible] Murat'ın [illegible] artık istemediğini açıklamıştır. [illegible] 11 [illegible] rumu daha [illegible] kazanmış

tır. Çok kısa bir süre sonra söylenti yayılmıştır. Fakat bu durumu daha da karmaşıklaştırmıştır. Durum tamamen değişmiştir. Ertesi gün, sultanın etrafındakiler yenilenmişti. Murat'ın sevdiği üç mabeyncı, **[s. 75]** devlet güvenliğine zararlı ve yanlış haberler yaymaktan dolayı hapse gönderilmiştir. Bu günden itibaren Çırağan Sarayı, erişilemez bir kale gibi korunmuştur. Birisinin onun yakınına girmesi yasaklanmıştır ve bu emir o kadar katıdır ki Murat'ın öz kardeşi, şehzade Kemalettin, bu talimatı daha esnek bir hâle getirememiştir.

Sayfa :75

Voici, tiré du beau livre de M. le comte de Keratry, *Mourad V*, le récit d'une entrevue de l'ex sultan avec un de ses dévoués partisans, entrevue qui eut lieu au mois de janvier de 1878

« Cet ami du malheur parvint par ruse et au péril de sa vie, à pénétrer à Tchéragan ; il trouva le prétendu malade jouissant d'une parfaite santé. Il fut seulement frappé de voir combien, en si peu de mois, les cheveux de l'interné s'étaient argentés.

Sayfa :76

» S'apercevant de son étonnement à cet égard, Mourad lui dit : « Vous m'avez connu il y a un an » avec la tête d'un jeune homme, vous me revoyez » avec la tête d'un vieillard. Vous vous imaginez » peut-être que le phénomène s'est produit brusquement, comme chez Marie-Antoinette, ou qu'il » s'est développé graduellement par les ennuis

Sayfa :76

» d'une longue réclusion Il n'en est rien. Plusieurs » mois avant la mort de mon oncle, j'avais déjà » quelques cheveux blancs et j'avais voulu les con» server comme dénotant une certaine maturité » d'esprit, mais ma mère ne fut pas de mon avis » Dans les jours qui précédèrent mon avènement au » trône, elle apporta de Péra une eau merveilleuse, » dont elle me frotta à plusieurs reprises toute la » chevelure, qui devint d'une couleur égale et juvé» nile. — Cette opération me fit immédiatement » éprouver de violentes migraines attribuées par » Capoleone à une cause tout autre, mais que le » docteur Leidesdorf a déclaré provenir du nitrate » d'argent et d'autres ingrédients nuisibles, dont se » composait la lotion. Le fait est que depuis qu'on » ne me teint plus le crâne, les douleurs que j'y » ressentais ne me tourmentent plus. »

pensée ridicule

» Dans ce simple récit, ajoute M. de Kératry, se trouve probablement l'origine première de la maladie de Mourad. ~~Ce ne serait donc pas l'usage abusif des liqueurs~~ alcooliques, ~~ainsi qu'on l'a prétendu en haut~~ lieu mais une cause futile, une fiole de toilette! Parlant ensuite des incidents de la guerre qui se

* Saçma düşünce

Sayfa :77

déroulait alors entre l'empire et la Russie, de la mauvaise direction donnée aux opérations militaires par Abd-ul-Hamid qui, sans aucune notion de la guerre, prétendait diriger de son palais les chefs de corps, Mourad ajouta :

Sayfa :77

« Mon frère n'a pas d'autre souci que de m'empêcher de remonter sur le trône. C'est cela qui l'empêche de dormir et non les préoccupations de la guerre et le salut des peuples. On lui exagère les victoires, on lui cache les défaites. Son entourage épaissit les ténèbres autour de sa personne. Tous ceux qui auraient pu rectifier son jugement, il les a bannis, déportés, jetés dans la prison centrale de Stamboul ! »

Sayfa 75

İşte, Kont Keratry'nin V. Murat adlı güzel kitabından alınan ve eski sultanın kendisine candan bağlı yandaşlarından biriyle 1878'in Ocak ayında gerçekleşmiş bir görüşmenin hikayesi.

"Talihsiz Murat'ın bu arkadaşı, kurnazlıkla ve hayatı pahasına Çırağan'a girmeyi başarır; çok sağlıklı olan sözde hastayı bulur. Gözlem altındaki Murat'ın saçlarının birkaç ayda ne kadar beyazladığını görünce yalnızca şaşırır.

[sayfa 76]

Bu şaşkınlığını fark eden Murat, ona: "Siz beni bir yıl önce genç bir adam olarak tanıdınız ve siz beni saçları ağarmış yaşlı bir adam olarak yeniden görüyorsunuz. Belki de siz, bu gülünç olayın Marie-Antoinette'de olduğu gibi, aniden veya uzun bir inziva hayatının sıkıntılarıyla yavaş yavaş ilerlediğini düşünüyorsunuz. Yanlış. Amcamın vefatından aylar önce, zaten birçok beyaz saçım vardı ve onları kesin bir zihinsel olgunluğun belirtisi olarak korumak istedim, fakat annem benimle aynı görüşte değildi. Tahta çıkışımdan önceki günlerde o, Pera'dan tüm saçımı birçok kez övdüğü hayranlık verici bir su getirdi, saçlarım aynı renk oldu. Bu işlem, benim Capaléone'nin tamamen başka bir sebebe bağladığı fakat doktor Leides-

dorf'un bu losyonu oluşturan gümüş nitrattan ve diğer zararlı maddelerden ileri geldiğini açıkladığı kuvvetli baş ağrıları hissetmeme yol açtı. Gerçek şudur ki saçlarımın artık boyanmamasından itibaren hissettiğim ağrılar bana artık ıstırap vermemektedir."

Bay Keratry bu basit hikayede büyük ihtimalle Murat'ın hastalığının ilk kaynağının bulunduğunu sözlerine eklemektedir. **Bu yüzden bu ilk kaynak, yukarıda iddia ettiğimiz gibi alkol ihtiva eden likörlerin aşırı kullanımı olmayacaktır, fakat önemsiz bir sebep, yani küçük bir kozmetik şişesi olacaktır! Daha sonra, o zamanlar imparatorlukla Rusya arasında cereyan eden** [sayfa 77] **savaşın zorluklarından habersiz, hiçbir savaş kavramı bilmeksizin, sarayından birlik komutanlarını yönettiğini iddia eden Abdulhamit'in askerî harekâtlarındaki kötü yönetiminden bahseden Murat, sözlerine şunları ekler:**

Kardeşimin benim yeniden tahta çıkmamı engellemekten başka bir kaygısı yoktur. Onu uyumaktan alıkoyan, savaşın kaygıları ve toplumların esenliği değil, işte budur. Zaferler ona abartılarak anlatılır, bozgunlar ise ondan saklanır. Çevresindeki insanlar onun şahsı etrafındaki koyu karanlığı daha da koyulaştırmaktadırlar. Onun kararını düzeltebilecek herkesi cezalandırmış, göç ettirmiş ya da İstanbul'un merkez hapishanesine attırmıştır!"

Sayfa :78

Tout à coup, Ali-Suavi s'élance vers lui et l'entraîne dans la cour en s'écriant : « Si tu ne veux pas être sultan de bon gré, tu le seras de force! »

Sayfa 78

Ali Suavi birden ona doğru atılır ve bağırarak onu avluya doğru sürükler: "Kendi isteğinle sultan olmak istemiyorsan baskı zoruyla olursun."

Sayfa :79

Toutefois, il y a trois ans environ, une ~~jeune odalisque~~ du harem de Mourad réussit à s'évader. Toute la tourbe des espions et des policiers fut lancée à sa poursuite. Mais elle avait trouvé refuge, dit-on, à l'ambassade d'Angleterre qui l'aurait fait

Sayfa :80

partir secrètement pour l'Inde où elle s'est mariée depuis.

Sayfa 79-80

Yine de yaklaşık üç yıl önce, genç bir cariye Murat'ın hareminden kaçmayı başarmıştır. Gizli ajan ve ajanların tamamı peşine düşer. Fakat bir söylentiye göre, İngiltere Büyük Elçiliği'ne sığınmış ve büyük elçi onu evlendiği yere, Hindistan'a göndermiştir.

Sayfa :81

» S'il est encore malade, n'ai-je pas le droit de m'écrier : « Hé quoi! Sire, votre frère, celui dont vous occupez la place est malade... et vous le laissez ainsi, sans consolations, sans soins, sans un conseil médical, parqué comme une bête dangereuse, loin de ses amis, loin, bien loin de toutes consolations et de tout secours! Vous l'abandonnez aux griffes de la terrible affection qui effleure souvent votre propre front, sans que votre conscience de frère et d'homme puisse émouvoir votre âme de souverain? Et, cela

Sayfa :81

fait, vous retranchant derrière une méprisable *question d'État*, vous croyez être absous par l'humanité qui, suivant vos idées et celles de vos flatteurs, devra vous savoir bon gré de ne pas avoir fait tomber cette auguste tête sous la hache du bourreau ou par l'épée d'un des exécuteurs de vos hautes œuvres? Allons donc! quand le tigre non altéré, non affamé, garde sa proie vivante entre ses robustes griffes et

Sayfa :82

la laisse se débattre dans les phases sanglantes d'une lente agonie, assistant, impassible, à cet épouvantable spectacle, auquel il ne veut ni mettre un terme par la liberté, ni précipiter le dénouement par un coup de gueule, pensez-vous qu'il soit moins cruel, moins barbare, moins *tigre*? Répondez, ô vous le commandeur suprême des croyants, vous qui aspirez au titre glorieux de réformateur et sauveur magnanime d'un peuple sur la pente de l'abîme! Répondez, vous qui ne prononcez jamais une sentence capitale, vous qui n'avez jamais apposé votre seing au bas d'une condamnation à mort!!!

» Non! ne répondez pas! gardez le silence sur une action blâmée par votre propre conscience, suggérée, je veux le croire, par le triste entourage qui, pressé autour de votre trône, mendie vos aumônes et cherche à vous faire descendre à son niveau, afin d'être mieux votre maître.

Sayfa :82

» Et maintenant, si Mourad V n'est pas fou, s'il n'est que triste, malheureux, hypocondriaque ; si la griffe héréditaire ne pèse que légèrement sur son être pensant, comment votre conduite à son égard devra-t-elle être qualifiée, de quel nom faut-il l'appeler ?

« Hélas ! vous le voyez, mon dilemme est terrible. Il s'impose par la puissance même du fait.

» Quoi que vous en puissiez dire, vous êtes pris dans un cercle vicieux dont vous ne pouvez sortir

» Donc, d'une façon comme d'une autre, arrêtez-vous, cessez de suivre cette voie qui n'est ni celle

Sayfa :83

* Hikmet-i hükûmet

de la clémence, ni celle qu'impose « la raison d'Etat ».

» L'humanité a des droits imprescriptibles avec lesquels il nous faut compter. Ces droits, plus forts, plus divins que ceux que nous forgeons avec nos passions, nos préjugés, nos craintes et toutes nos mauvaises raisons, s'imposent encore plus aux souverains qu'aux particuliers. Et ces droits, Sire, voilà ce qu'ils viennent vous dire :

« Chef d'un grand peuple, empereur et pontife de » toute une nation, abaisse ta vue orgueilleuse sur

Sayfa :83

» les agissements des simples mortels! Vois, non
» plus comme souverain, mais comme homme, comme
» membre de la grande famille humaine, tout ce que
» ta conduite à l'égard de *ton frère* renferme d'hor-
» reur et de coupable faiblesse!

» Si tu crois réellement que sa vie est un danger
» pour l'Etat ; si tu penses qu'elle peut, en se mani
» festant publiquement, amener des désordres pou
» vant fâcheusement compliquer les tristesses et
» les difficultés du présent, n'hésite pas! Exile
» ton prédécesseur, l ex-sultan déchu de ses droits
» Exile-le loin de tes Etats, en lui laissant la faculté
» de vivre comme ont vécu tous les rois en exil;
» comme a vécu et vit encore Ismaël-Pacha, l ex
» khédive d'Égypte, aujourd'hui ton hôte

» En faisant cela, tu te conduiras dignement, en
» véritable souverain bienfaiteur de l'humanité ; en
» grand empereur et pontife!

» Si Mourad est réellement malade, incapable,
» fou, mineur, fais-le soigner au grand jour; mets

Sayfa :84

» un terme à toutes les infamies qui se murmurent
» tout bas, à toutes les hideuses accusations que la
» méchanceté humaine, stimulée par le silence et la
» nuit qui recouvrent la demeure de ton frère, col-
» porte de porte en porte, de demeure en demeure,
» de bouche en bouche!

Sayfa : 84

» Réponds à toutes les accusations, en leur faisant
» donner un démenti sérieux par des médecins euro-
» péens spécialistes, qu'on ne pourra accuser d'avoir
» fait un certificat de complaisance.

» Mais si ta conscience ne domine pas tes craintes
» affolées de souverain ; si tu continues à écouter
» les conseils pervers de certains de tes conseillers ;
» si le silence et la nuit persistent à envelopper le
» modeste kiosque qui sert de prison à ton prédéces-
» seur, attends-toi à être qualifié par la postérité du
» nom de « Abd-ul-Hamid-Khan II, le fratricide ! »

» Choisis entre ce titre et celui de « Abd-ul-Hamid-
» Khan II, le libérateur et le rénovateur des Otto-
» mans !!! »

Sayfa 81

Eğer o, hâlâ hastaysa benim şu şekilde haykırmaya hakkım yok mu? "Ey beyim! Yerini işgal ettiğiniz kardeşiniz hasta, siz ise onu böyle tesellisiz, bakımsız ve tıbbî bir tavsiyede bulunmaksızın, bir yere kapatılmış bir hayvan gibi, arkadaşlarından, her türlü teselliden ve yardımdan çok çok uzakta bırakıyorsunuz. Kardeşlik ve insanlık vicdanınız, hükümdarlık ruhunuzda en ufak bir kıpırdanma yaratmaksızın onu çoğunlukla sizin kendi alnınızı yalayıp geçen şefkatin pençelerine terk ediyorsunuz. Bunu yaptıktan sonra da değeri pekâlâ küçümsenebilecek olan bir devlet meselesinin ardına saklanarak sizin ve dalkavuklarınızın düşüncelerine göre bu yüce başı, cellâdın veya sizin özel işlerinizi yerine getiren cellâtlardan birinin kılıcının altına düşürmediğiniz için,

size minnet duyacak olan insanlık tarafından aklanacağınızı sanıyorsunuz öyle mi? Siz öyle sanın! Acıkmamış, susamamış bir kaplan, avını yüce pençeler arasında canlı hâlde bekletiyorsa, [sayfa 82] onu ağır bir acının kanlı evrelerinde çırpınmaya bırakıyorsa, ne avı bırakarak son vermek ne de bir ağız darbesiyle sonunu yakınlaştırmak istediği bu dayanılmaz manzarayı gören, bunun karşısında kayıtsız kalan kaplanın daha az zalim, daha az barbar, daha az kaplan olacağını mı zannediyorsunuz? Ey inananların yüce önderi, uçurumun kenarındaki bir halkın yenilikçisi ve yüce gönüllü kurtarıcısı olmaya talip olan siz, cevap verin! Ağzından bir defa olsun bir idam hükmü çıkmamış olan, mührünü bir kez dahi bir idam kararının altına basmamış olan siz, cevap verin?

Hayır hayır! Cevap vermeyin! Daha iyi bir biçimde sizin efendiniz olabilmek için tahtınızın çevresine üşüşen, sizi kendi seviyesine çekmeye çalışan ve lütuflarınızı dilenen zavallı çevreniz tarafından telkin edilen ve bizzat sizin için tarafınızdan [da] kınanan bir davranış konusunda sessizliğinizi koruyunuz. Bunun böyle olacağına inanmak istiyorum.

Peki şimdi eğer V. Murat, deli değilse sadece üzgün, mutsuz ve hastalık hastasıysa, eğer tahtın pençesi onun düşünceli yapısını sadece hafif bir şekilde etkiliyorsa ona karşı olan tutumunuzu nasıl nitelendirmek lâzım gelir, bu tutuma ne isim vermeli?

Ne yazık! Ne kadar yaman bir ikilem içinde bulunduğumu görüyorsunuz. Üstelik bu, gerçeğin gücüyle ortaya çıkıyor.

Bu konuda ne derseniz deyin, içinden çıkamayacağınız bir kısır döngüde bulunuyorsunuz.

O hâlde, her şekilde, izlediğiniz bu yola bir son verin. [sayfa 83] ne iyi yürekliliğin ne de devletin yararının gereği olan bu yolu takip etmekten vazgeçin.

İnsanlığın bizim göz önünde bulundurmamız gereken, zaman

aşımına uğramayan hakları vardır. Kendi tutkularımızla, ön yargılarımızla, korkularımızla ve tüm kötü bahanelerimizle ilgili olarak uydurduğumuz haklardan daha güçlü, daha ilâhî olan bu haklar, kendini bireylere olduğundan daha çok hükümdarlara dayatır. Ve bu haklar efendim, size şunları söylüyor:

"Büyük bir halkın başı, tüm ulusun imparatoru ve dinî babası, basit ölümlülerin yapıp ettiklerine bakma! Kardeşine karşı tutumunun içinde korkunçluk ve suçlu bir zayıflık taşıdığını artık hükümdar olarak değil, insan olarak ve büyük insanlık ailesinin bir ferdi olarak gör!

Eğer gerçekten onun hayatının devlet için bir tehlike olduğuna inanıyorsan; kardeşinin hayatının, içinde bulunulan zamanın sıkıntılarını ve güçlüklerini can sıkacak şekilde daha da karmaşık bir hâle getirebileceğini düşünüyorsan kendini açık açık ortaya koymak konusunda tereddüt etme! Haklarından mahrum kalan eski sultanı, selefini sürgüne gönder. Ona, sürgündeki kralların yaşadığı gibi; Mısır eski hidivi ve bugün ise senin misafirin olan İsmail Paşa'nın yaşamış olduğu ve de hâlâ yaşamakta olduğu gibi yaşama özgürlüğü tanıyarak onu senin ülkelerinden uzak bir yere sür.

Bunu yaparsan sana yakışan şekilde, insanlığın gerçek velinimeti olan bir hükümdar olarak, büyük imparator ve dinin babası olarak davranmış olacaksın!

Eğer Murat gerçekten hastaysa, yetersizse, deliyse ve henüz reşit değilse onu zamanı gelmişken tedavi ettir; (sayfa 84) alçak sesle mırıldanılan kötülüklere, kardeşinin evini kaplayan sessizlik ve karanlığın sebep olduğu insan acımasızlığının kapı kapı, ev ev, ağız ağız dolaştığı bütün iğrenç suçlamalara bir son ver!

Bütün suçlamalara hatır için, şirinlik olsun diye bir belge düzenlemiş olmakla suçlanamayacak olan uzman Avrupalı hekimler tarafından verilmiş ciddî bir yalanlama ile cevap ver.

Ama eğer vicdanın ve seni çılgına çeviren hükümdar korkuların baskın gelmezse; danışmanlarından bazılarının sapkınca tavsiyelerini dinlemeye devam edersen; sessizlik ve karanlık, selefine cezaevi olan mütevazi barakayı kaplamaya devam ederse, çocukların, torunların tarafından "Kardeş katili II. Abdülhamit Han !" olarak anılmaya hazırlıklı ol.

Bu unvanla " Osmanlıların kurtarıcısı ve yenilikçisi II. Abdülhamit Han" unvanı arasında bir seçim yap!

Sayfa :91

D'un air on ne pout plus aimable et où l'ironie perçait, il demanda si la chambre avait déjà pris une décision. En même temps les pans de la tente furent levés sur un signe du chambellan, et les magistrats se virent avec effroi cernés de tous les côtés par des soldats qui braquaient trois mitrailleuses sur eux. Devant de pareils arguments, ils comprirent que toute résistance **était impossible.**

* Biraz saçma

Sayfa 91

Alaya almanın hâkim olduğu biraz sevimli bir tutumla, odanın (adalet odası) bir karar alıp almadığını sordu (Lâtif Bey). Aynı anda mabeyncinin bir işaretiyle çadırın perdeleri kalktı ve bütün

yargıçlar, üzerlerine üç makinalı tüfek doğrultmuş olan askerlerin her tarafı sardıklarını dehşetle gördüler. Böyle kanıtlar karşısında hiçbir direnmenin mümkün olmadığını anladılar.

Sayfa :99

Midhat était éveillé; il se défendit, car on entendit des cris et le bruit d'une lutte pendant assez longtemps; Mahmoud, au contraire, dormait profondément et l'opération sinistre ne provoqua ni cris ni bruit.

Sayfa 99

Mithat uyanmıştı; kendini savunuyordu, çünkü uzun bir süre boyunca bir mücadelenin çığlıkları ve gürültüsü duyulmaktaydı; öte yandan Mahmut, derin bir uykudaydı ve bu uğursuz iş, onda ne çığlık ne de gürültü yaratıyordu.

Sayfa :108

S. A. Said-Pacha, ex-grand vizir, qui dit-on, en élabora les statuts et règlements. Le sultan avait alors promis de ne jamais destituer Said-Pacha du grand vizirat, celui-ci ayant de son côté juré le maintien d'Abd-ul-Hamid sur le trône. Mais, d'après un dicton devenu populaire, les promesses et les iradés du sultan Hamid ne durent jamais plus de sept jours : « PADICHAHUN IRADESSI YEDI GUN SURER »

Sayfa 108

Eski sadrazam S. A. Said Paşa'nın, bunun yasa ve yönetmeliklerini hazırladığı söylenmektedir. Said Paşa, Sultan Abdülhamit'in tahtta kalmasını desteklemek için yemin etmiştir, bunun üzerine sultan, Said Paşa'yı sadrazamlık makamından azletmeme sözü vermiştir. Ama o zaman çok yaygın hâle gelen bir söze göre, Sultan Hamit'in sözleri ve istenci, hiçbir zaman yedi günden fazla sürmezdi. "Padişahın iradesi yedi gün sürer."

Sayfa :109

Les statuts de cette espèce de franc-maçonnerie hamidienne se composent de vingt-sept articles, dont le premier prescrit que tous les membres s'obligent à combattre solidairement, par tous les moyens en leur pouvoir, les associations de toute nature ayant pour objet de se réunir dans des lieux communs pour délibérer en secret. Les autres articles portent tous sur les moyens garantissant la sécurité personnelle du sultan et avisant à la répression éventuelle de tout complot qui serait de nature à mettre son **pouvoir en danger.**

Comme corollaire indispensable de cette institution, on dit qu'il existe au palais de Yildiz un cachot secret où l'on enferme toute personne suspecte. Ce cachot aurait dix clefs, dont une se trouve entre les mains du sultan lui-même; une autre était confiée à Osman-Bey, le premier chambellan bien connu, et les autres sont tenues par les différents sociétaires R...-Bey, par exemple, lui aussi chambellan, très connu par les richesses qu'il a su accumuler dans un très court espace de temps, détient, assure-t-on, une

*

Raghib

Ragib

Sayfa :109

de ces fameuses clefs, ce qui explique bien des choses et des phénomènes inexplicables autrement.

Sayfa :110

aux simples profanes, des mystères impériaux. Ce personnage, qui au moment de son entrée au service de la cour du sultan n'avait pas le sou, est aujourd'hui le plus grand propriétaire de Péra; et sa fortune, qu'il ne se gêne pas d'afficher avec une ostentation on ne peut plus scandaleuse, est évaluée à plus de dix millions de francs. Cet homme, entré au palais pauvre et déguenillé, possède aujourd'hui des propriétés et des maisons princières à Péra. Ce n'est pas certes en faisant des économies sur ses appointements qu'il a réussi à accumuler ces richesses.

Tant que ce personnage néfaste pour la Turquie, aussi bien que ses semblables (car il n'est pas le seul), n'auront pas justifié de la provenance honnête de leur fortune, on sera toujours autorisé à dire et à crier *urbi et orbi* que ces serviteurs indignes prévariquent; qu'ils mettent à profit impudemment et impunément leur haute situation auprès d'un maître indulgent, pour s'enrichir; qu'ils reçoivent des pots-de-vin dans toute espèce de fournitures de l'État, dans les concessions et les affaires de toute nature; qu'ils vendent leur honneur contre l'argent quand ils patronnent et couvrent des opérations on ne peut plus scabreuses. Ce sont des sangsues qui pompent

Sayfa :110

le meilleur du sang des malheureuses populations; ce sont des vampires dont il est temps de débarrasser l'humanité.

Sayfa 109

Hamit usulü bu farmasonluk türünün yasaları, yirmi yedi maddeden oluşuyordu. Bu maddelerin ilki, tüm üyelerin dayanışma içinde, ellerindeki bütün imkânları kullanarak amacı kamuya açık yerlerde toplanarak gizli görüşmeler yapmak olan her türlü derneğe karşı mücadele etmekle yükümlü olduklarını buyuruyordu. Diğer maddeler, sultanın kişisel güvenliğini güvence altına alan ve onun iktidarını tehlikeye atması olası nitelikteki her türlü komployu olası bir şekilde bastırmayı amaçlayan yollara yönelikti.

Bu durumda çıkarılacak mantıklı ve kaçınılmaz sonuç olarak ise Yıldız Sarayı'nda, şüpheli görülen herkesin kapatıldığı bir zindan bulunduğu söylenmektedir. Bu zindanın biri sultanın kendi ellerinde, bir diğeri ünlü başmabeynci Osman Bey'e emanet edilmiş olmak ve diğerleri de farklı saray mensuplarınca elde bulundurulmak üzere on tane anahtarı bulunduğuna inanılıyordu. Örneğin yine aynı şekilde mabeynci olan ve çok kısa bir sürede biriktirmeyi başardığı zenginliklerle tanınan R... Bey'in de bu ünlü anahtarlardan birine sahip olduğuna kesinlikle inanılmaktaydı; bu da, bu konularla ilgili pek de bir şey bilmeyen (sayfa 110) basit insanlara başka türlü açıklanamayacak olan imparatorluk sırlarıyla ilgili şeyleri ve olguları çok iyi açıklıyor. Sultanın saray hizmetine girdiği gün cebinde bir tek kuruşu bile olmayan bu kişi, bugün Pera'nın en büyük sahibi ve bu beyin, artık kimsenin rezalet olarak görmediği, sırf gösteriş yapmak için açıklamaktan hiç çekinmediği servetinin on milyon frank değerinde olduğu bilinmektedir. Saraya yok-

sul ve üstü başı dökülmüş, hırpanî bir hâlde giren bu adamın bugün, Pera'da hükümdarlara lâyık mülkleri ve evleri var. Bu adamın bu kadar büyük zenginliklere sadece maaşını biriktirerek sahip olmadığı ise kesin.

Türkiye için zararlı olan bu kişi ve benzerleri (çünkü o tek değil), servetlerinin nereden geldiğini dürüst bir şekilde açıklamadıkları sürece, bizim dört bir yanda, her zaman için, bu alçak uşakların rüşvet yediklerini; zengin olmak için, kendi yuksek konumlarını bağışlayıcı bir efendinin huzurunda, büyük bir yüzsüzlük göstererek ve hiçbir ceza görmeksizin kullanıp yarar sağladıklarını; her türlü devlet malının elde edilmesinde, her türlü miras ve dava işlerinde rüşvet aldıklarını; artık sakıncalı olarak görülmeyen işlemlere arka çıktıklarında ve bunların üstünü örttüklerinde, şereflerini para karşılığında sattıklarını söylemeye ve haykırmaya hakkımız olacaktır. Bunlar zavallı ve mutsuz halkların kanlarını emen sülüklerdir; bunlar artık insanlığın yakasından kurtarılma zamanı gelmiş olan vampirlerdir.

Sayfa :111

On ne saurait mieux résumer la biographie de ce courtisan, qui, jusqu'au jour de sa mort fut constamment l'objet de faveurs insignes de la part de son souverain, qu'en reproduisant textuellement une correspondance de Constantinople, publiée dans le journal *le Temps* du 9 septembre 1890 :

La mort du premier chambellan Osman-Bey est un événement qu'on ne saurait passer sous silence. Par le temps qui court, où toute la puissance gouvernemantale est concentrée au palais, un premier chambellan est un gros personnage, son influence est grande et son action se fait sentir un peu partout On sait peu de choses

Sayfa :111

sur les débuts de cet heureux courtisan qui était, me dit-on, d'origine plébéienne et tout à fait obscure Il entra de bonne heure au palais, où il eut la chance d'être protégé par la sultane, depuis longtemps décédée, qui fut mère d'Abd-ul-Hamid II. Après la naissance de ce prince, qui devait être appelé plus tard à de si hautes destinées, le jeune Osman-Bey fut chargé de veiller attentivement sur le prince impérial; il fut plus tard le compagnon de ses jeux, son guide dans ses promenades, et, en fait, il est resté jusqu'à ces jours derniers attaché à la personne de son jeune maître, au point d'être appelé son *lala*. Ce mot, chez les Turcs, sert à désigner un surveillant à la fois attentif et dévoué qui est chargé de veiller sur un fils de famille. Quand Abd-ul-Hamid monta sur le trône, ce fidèle et dévoué serviteur fut naturellement désigné pour devenir son premier chambellan, et pendant près de quinze ans il a rempli avec zèle ses importantes fonctions Comme tous les Turcs, Osman-Bey aimait l'argent et peu d'Osmanlis s'entendaient aussi bien que lui à faire fructifier les livres turques. Aussi dit-on qu'il a laissé en immeubles et en espèces de 20 à 30 millions de francs. Un ancien grand-eunuque avait fondé une fabrique de briques qui lui valut plus d'ennuis que de profits. Osman-Bey fut beaucoup plus heureux en fondant une vaste imprimerie qui, aujourd'hui encore, est, sans contredit, la plus belle et la mieux outillée de toute la ville

Sayfa 111

Öldüğü güne kadar hükümdar tarafından gözle görülür bir şekilde, sürekli kayırılan bu saymanın hayat hikâyesini, Le Temps gazetesinde 9 Eylül 1890 tarihinde çıkan bir yazışmayı, aynen metinde olduğu şekliyle vererek en iyi şekilde özetleyebiliriz:

Başmabeynci Osman Bey'in ölümü, susarak ve hiç bahsedilmeden geçiştirilebilecek bir olay değildir. Bütün hükümet gücünün sarayda toplandığı zamanımızda, bir başmabeynci büyük bir kişidir; onun etkisi büyüktür ve yaptıkları hemen hemen her yerde hissedilir. Bana, halktan geldiği ve kökeninin tamamen belirsiz olduğu söylenen bu mutlu saymanın ilk zamanları hakkında, pek az şey biliniyor. Saraya iyi bir zamanda girdi; II. Abdül-

hamit'in annesi, uzun süre önce ölmüş olan sultan tarafından himaye edilme fırsatına sahip oldu. Daha sonraları alın yazısının çok yüksek yerler için yazılmış olduğu görülecek olan bu veliahtın doğumundan sonra, genç Osman Bey, imparatorluğun genç veliahtına dikkatle göz kulak olmakla görevlendirildi; daha sonra onun oyun arkadaşı, yürüyüşlerinde rehberi oldu ve sonuç olarak bu son günlere kadar genç efendisinin varlığına, onun lalası olarak adlandırılacak kadar bağlı kaldı. Türklerde bu sözcük, ailenin bir oğluyla ilgilenmekle görevli, hem dikkatli hem de kendini görevine adamış bir gözetmeni tarif etmek için kullanılır. Abdülhamit tahta çıktığında, bu sadık ve inanmış hizmetkâr, doğal olarak onun başmabeyncilik görevine atandı ve on beş yıla yakın bir süre boyunca onun işlerini büyük bir gayretle yerine getirdi. Bütün Türkler gibi Osman Bey de parayı seviyordu ve pek az Osmanlı, Türk lirasının getirisini artırma işinden onun kadar iyi anlıyordu. Onun bu şekilde toplam 20 ila 30 milyon frank değerinde gayrimenkul ve nakit para bıraktığı söylenir. Eski bir harem ağası, kendisine yaranndan fazla zarar dokunan bir tuğla fabrikası kurmuştu. Osman Bey ise bugün bile hâlâ tartışmasız bütün şehrin en güzel ve en donanımlı basım evi olarak görülen geniş bir basım evi kurmak suretiyle çok daha mutlu olmuştur.

Sayfa :113

C'est avec de pareils moyens, que le sultan Abd-ul-Hamid II espère raffermir le trône croulant de sa dynastie. L'éternelle erreur de ses partisans, aveuglés par le fanatisme et par l'ignorance, est de croire que la Turquie se soutiendra longtemps encore aux dépens des autres nations, grâce à l'antagonisme des grandes puissances.

Sayfa 113

Sultan Abdülhamit de benzer yollarla hanedanının çökme tehlikesi geçirmekte olan tahtını sağlamlaştırmayı umuyordu. Onun bağnazlık ve cehaletle gözleri kör olmuş taraftarlarının ölümcül hatası, Türkiye'nin daha uzun bir süre büyük güçlerin mücadelesine, başka uluslara sırtını dayayarak ayakta kalacağına inanmalarıdır.

Sayfa :114

Ceux qui étudient de près l'état économique de ce pays, ceux qui sondent les flancs de la société qui y végète et y croupit dans l'ignorance, sont les seuls à se rendre compte qu'on marche à un épouvantable cataclysme. Il faudrait des sauveteurs courageux et intrépides pour enrayer à temps la gangrène financière et politique dont le développement devient effrayant. Le peuple, étouffant sous les griffes de ces vampires, ne saurait continuer longtemps à suer chaque année les centaines de millions de piastres d'impôts pour assouvir les appétits jamais apaisés de la cour de Yildiz-Kiosk, *sans profit aucun*, ni pour le relèvement économique du pays, ni pour le rétablissement du crédit public.

Sayfa 114

Bu ülkenin ekonomik durumunu yakından inceleyenler, burada yeşeren ve cehalet içinde çürüyüp giden toplumun yönlerini derinlemesine araştıranlar, tüyler ürpertici bir felakete doğru gidildiğinin farkına varabilen yegâne kişilerdir. Büyüklüğü korkunç boyutlara

ulaşmış olan malî ve siyasî bozulmanın, tam zamanında önüne geçmek için cesur ve yılmaz kurtarıcılar gerekmektedir. Bu vampirlerin pençeleri altında inleyen halk, **Yıldız Sarayı avlusunun bitmez tükenmez iştahını gidermek için, ne ülkenin ekonomik olarak kalkındırılması ne de kamu itibarının yeniden sağlanması için hiçbir kâr getirmeden her yıl yüz milyonlarca kuruşluk vergi vermeye uzun süre devam edemeyecektir.**

Sayfa :115

Le souverain ferme les yeux sur les malversations de son entourage et sur l'administration de sa liste civile, et les ministres règlent leur conduite sur le fameux principe : *Après nous le déluge*; ils trafiquent impudemment des concessions pour réaliser des profits éphémères, sans souci du lendemain, sans

Sayfa :116

tenir compte des intérêts de l'État et de ceux du pays. Dans ces conditions, que peut-on attendre d'un pareil gouvernement?

On se trompe étrangement si l'on croit que le parti de la Jeune-Turquie est complètement écrasé, parce qu'il a été vaincu une première fois. Tout nous atteste au contraire que, devant le spectacle de l'affreuse misère qui a envahi le pays et en présence du désarroi financier de l'État, les hommes éclairés et les vrais patriotes, qui forment ce parti, s'agitent sans cesse et travaillent sans relâche pour détourner S. M. I. le sultan de la voie périlleuse dans laquelle

Sayfa :116

son entourage l'a si malheureusement engagé. Les fautes commises inévitablement au début par leurs devanciers les rendent aujourd'hui plus réservés et plus circonspects sur les moyens à mettre en œuvre pour remédier à la situation actuelle. Ils reconnaissent l'incompatibilité, avec les idées modernes, du régime odieux sous lequel gémit le peuple, mais ils veulent, non sans raison, éviter de renouveler la tentative bouffonne de ceux qui ont essayé naguère de doter la Turquie du parlementarisme occidental, comme si l'on pouvait faire nommer des députés par les Kurdes et par les Bédouins, et appliquer le principe du suffrage universel aux hordes nomades de l'Asie et de l'Afrique !

Ce qu'il faut, et ce dont la Turquie a besoin sous peine de mort, de l'avis de tous les gens sensés, c'est la séparation de l'État d'avec le pouvoir spi-

Sayfa :117

rituel, c'est-à-dire, la séparation de l'autorité politique du khalifat et la sécularisation du pouvoir. Il faut, en d'autres termes, enlever aux sultans le gouvernement temporel absolu, cause unique des malheurs de la Turquie, et le confier, soit à une assemblée nationale digne de ce nom, soit à un conseil ou contrôle d'État, le nom importe peu, mais en tout cas à une représentation nationale effective. Celle-ci comprendrait des membres éclairés élus par des conseils départementaux élus dans les différents

Sayfa :117

vilayets de l'empire, et dont le nombre serait proportionné au chiffre de la population pour chaque nationalité. Le pouvoir exécutif, exercé par des ministres responsables, sous le contrôle de la représentation nationale, devrait naturellement être sou mis à l'autorité suprême du souverain qui conserverait son droit de veto.

Aujourd'hui, malheureusement, l'ambition personnelle de Sa Majesté, le sultan Abd-ul-Hamid, se déguise sous la forme d'un devoir religieux à remplir : il poursuit ce rêve gigantesque de constituer sous son commandement une grande ligue panislamique à la faveur de son titre de khalife, dont il s'imagine pouvoir tirer toute son autorité. Cette pensée domine et dirige toute sa conduite, car c'est sur la politique panislamique qu'il compte pour relever son empire. Son goût pour cette politique est si vif et si invétéré que les déceptions les plus cruelles n'ont pu jusqu'ici l'en détourner

Sayfa :118

dans ses illusions sont peu intéressants par eux-mêmes, ils exercent aujourd'hui un tel empire sur son esprit, que leur influence se retrouve dans ses moindres actes. La condamnation à la déportation de Midhat-Pacha et de ses partisans a fait éclater aux yeux de tout le monde le changement profond qui s'est opéré dans la politique du sultan Abd-ul-

Sayfa :118

Hamid. Dominé par son ambition religieuse, il est capable de sacrifier les intérêts les plus vitaux de l'État et de son empire au rétablissement du pouvoir théocratique et barbare du khalifat. Sans doute, dans toutes les époques de l'histoire ottomane, les sultans se sont figurés qu'ils étaient chargés de constituer une religion universelle ; mais jamais, de nos jours du moins, ni le sultan Mahmoud, ni Medjid le père du sultan régnant, ni Aziz son oncle, ni le malheureux Mourad son frère, n'avaient fait de cette idée le centre et le pivot unique de leur politique

C'est précisément l'identification dans la personne du souverain de la puissance temporelle et du khalifat (auquel il donne la priorité) qui est la véritable cause de la decadence de son empire, le motif unique qui y fait échouer toutes les réformes modernes. Isolé au milieu d'une armée d'espions et de conseillers ignorants et rapaces, entravé continuellement par les préjugés et le fanatisme, Hamid prépare ainsi, sans s'en apercevoir, la dislocation définitive et prochaine de son empire chancelant.

D'un autre côté, devenu méfiant et soupçonneux par sa nature mélancolique et par la crainte des

Sayfa :119

complots chimériques et burlesques que son entourage s'applique à découvrir tous les jours — découvertes qui constituent une véritable source de richesse pour leurs auteurs — il s'est enfermé volontairement à Yildiz-Kiosk, gardé jour et nuit par des milliers de soldats. De nombreux agents secrets, en quête perpétuelle de conspirateurs imaginaires, fouillent et refouillent chaque coin, chaque demeure, chaque issue de cette impériale prison où grouillent tant de passions et de folies. Au delà des limites de cette forteresse, rien ne préoccupe le monde de la cour que ce qui intéresse exclusivement la sécurité personnelle et le maintien sur le trône du sultan qui l'habite. Cette manière de comprendre le khalifat est sans précédent dans l'histoire de l'islamisme et des sultans qui ont régné avant Abd-ul-Hamid. C'est pourquoi son autorité et son prestige sur le monde musulman ont décru dans des proportions énormes.

L'activité extraordinaire et le mouvement social de notre siècle assurent la prépondérance aux peuples capables de se soutenir seuls et de se nourrir de leur propre substance, car les nécessités de la vie moderne sont les mêmes pour tous malgré les différences de mœurs, de sentiments, de principes et de religion.

Or, sous les régimes théocratiques aucun progrès n'est possible. Il est vrai que l'islamisme est une religion très simple, très rationnelle et très peu surnaturelle, mais ses mérites ne peuvent servir qu'à ceux qui la pratiquent. Pour tous les autres, elle

Sayfa :120

est implacable : il faut qu'ils disparaissent ou qu'ils soient opprimés. Quoi qu'en disent certains cosmopolites, le Qôrân ne permet pas de traiter l'infidèle comme le vrai croyant et de donner au chrétien des droits égaux à ceux du musulman. Tant que le Qôrân sera la base, le principe fondamental de l'État, l'empire ottoman ne pourra se relever et marcher sur les traces des autres sociétés civilisées.

Sayfa 115

Hükümdar, etrafındakilerin hırsızlıklarına ve hazine-i hassa (hükümdarlık ödeneği) nın idaresine göz yummaktadır ve bakanlar tutum ve davranışlarını şu ünlü ilke üzerine kurmaktadırlar: Bizden sonra tufan. Bu kimseler geçici kazanımlar elde etmek için, en küçük bir yarın kaygısı taşımaksızın, (sayfa 116) **devletin ve ülkenin çıkarlarını hesaba katmaksızın, yüzsüz bir şekilde tavizler vermektedirler. Bu şartlar altında böyle bir hükümetten ne beklenebilir?**

Eğer Genç Türkiye Partisi'nin bir kez yenildi diye, tamamen ezilmiş olduğuna inanırsak son derece büyük bir yanılgıya düşmüş oluruz. Tam tersine, her şey bize gösteriyor ki ülkeyi saran korkunç sefalet manzarasının ve devletin malî düzensizliğinin karşısında, bu partiyi oluşturan aydın kimseler ve gerçek vatanseverler durmadan kıpırdanmakta ve hiç durup dinlenmeden sultanı, etrafındakilerin kendisini çok talihsiz bir şekilde soktuğu tehlikeli yoldan çevirmek için çalışmaktadırlar. Başlangıçta partinin önde gelenleri tarafından kaçınılmaz olarak yapılmış olan hatalar, onları bugün mevcut duruma çare bulmak için uygulamaya kona

cak yöntemler konusunda daha ihtiyatlı ve daha ölçülü kılmaktadır. Onlar, halkı inleten dayanılmaz yönetim biçiminin, çağdaş düşüncelerle bağdaşmadığını kabul etmektedirler, **ama haklı olarak sanki Kürtlerin ve Bedevîlerin milletvekili çıkarmasını sağlayabilecekler ve halk oylaması ilkesini Asya ve Afrika'nın göçebe toplulukları için uygulayabileceklermiş gibi, daha çok kısa bir süre önce Türkiye'ye Batı tipi parlâmenter rejimi getirmeye çalışanların gülünç girişimini tekrarlamaktan kaçınmaktadırlar.**

Bütün sağduyulu insanlara göre, yapılması gereken ve Türkiye'nin ayakta kalabilmek için ihtiyaç duyduğu şey, devletin ve dinî gücün birbirinden ayrılmasıdır; [sayfa 117] yani halifeliğin siyasî yetkisinin ayrıştırılması ve iktidarın laikleştirilmesidir. Diğer bir deyişle, sultanlardan Türkiye'nin sorunlarının tek sebebi sayılan sadece adı var olan hükümet yetkisini almak ve bunu ya 'millî meclis' adına lâyık bir meclise ya da bir devlet kuruluna veya denetimine adı ne olursa olsun tüm hâllerde somut olarak ortaya çıkan bir ulusal temsile vermek gerekir. Bu organ, ülkenin değişik vilayetlerinden seçilmiş bulunan belediye meclislerince seçilecek olan ve sayıları her milletin nüfusuyla orantılı olan aydın üyelerden oluşacaktır. Sorumlu bakanların, ulusal temsilin denetimi altında yerine getireceği yürütme gücünün ise, doğal olarak veto hakkını saklı tutacak olan hükümdarın yüksek yetkisine sunulması gerekir.

Ne yazık ki bugün sayın majesteleri Sultan Abdulhamit'in kişisel ihtirası, yerine getirilmesi gereken dinî bir vecibe kılığına girmiş şekilde karşımıza çıkıyor. O, halifelik sıfatından yararlanarak tüm yetkilerini eline alabileceğini umduğu, kendi buyruğu altında Panislâmcı bir birlik kurmaya yönelik bu dev hayalin peşinden koşuyor. Bu düşünce, onun tüm tutumuna hâkim olup onu yönlendiriyor, çünkü Abdulhamit, imparatorluğu düze çıkarmak için Panislamist siyasete bel bağlıyor. Onun siyasete olan bu tutkusu, o kadar güçlü ve öyle-

sine yerleşip kökleşmiştir ki şimdiye kadar en acı hayal kırıklıkları bile onu bu düşünceden döndürememiştir.

Onu bu hayallere sürükleyen etrafındaki ateşli taraftarların kendileri bile, bu hayallere pek inanmıyorlarsa da, bu kimseler [sayfa 118] **onun ruhunda öylesine büyük bir nüfuza sahiplerdi ki onların etkileri Abdülhamit'in en küçük bir hareketinde bile görülebilmektedir. Mithat Paşa ve yandaşlarının sürgüne gönderilme kararı, Sultan Abdulhamit'in siyasetinde meydana gelen büyük değişikliği herkese göstermiş oldu. Dine olan tutkusunun tüm ruhuna hükmettiği bu sultan, halifeliğin teokratik ve barbar gücünün yeniden sağlanması uğruna devletin ve imparatorluğun en hayatî çıkarlarını bile feda edebilecek durumdadır.** Hiç şüphesiz Osmanlı tarihinin bütün dönemlerinde sultanlar kendilerini evrensel bir din oluşturmakla yükümlü olarak görmüşlerdir, ancak hiçbir zaman, en azından günümüzde, ne Sultan Mahmut ne şu anki hükümdarın babası Abdülmecit, ne amcası Abdülaziz ne de zavallı kardeşi Murat bu düşünceyi siyasetlerinin merkezi ve temel taşı olarak görmüşlerdi.

İmparatorluğun çöküşünün gerçek sebebi ve ülkede yapılan bütün çağdaş reform hareketlerinin başarısız olmasının yegâne nedeni, kesinlikle din dışı ve dinî erkin Abdülhamit'in öncelik verdiği –halifeliğin– hükümdarın şahsında yerini bulmasıdır. Bir casuslar ve aç gözlü cahil danışmanlar ordusunun tam ortasında tecrit edilmiş; gözleri sürekli bir şekilde ön yargılar ve aşırı bağlılıkla kör olmuş olan Hamit, farkında olmadan, sallantıda olan imparatorluğunun kesin ve yakın olan sonunu hazırlıyor.

Öte yandan, melankolik doğası gereği ve etrafındakilerin her gün keşfetmeye çalıştığı –kâşifleri için de çok büyük bir zenginlik kaynağı teşkil eden– boş kuruntulara dayalı ve **[sayfa 119]** gülünç

komploların verdiği korkuyla giderek daha güvenmez ve şüphecı olan Abdulhamit, kendı iradesiyle günün her anında binlerce askerin koruduğu Yıldız Sarayı'na kapanmıştır. Hayali komplocuları durmaksızın aramakta olan çok sayıda gizli ajan, her koşeyi, her odayı ve sayısız tutku ve çılgınlığın cirit attığı bu imparatorluk hapishanesinin her çıkışın, didik didik etmektedirler. Bu surların sınırlarının ötesinde, saray eşrafını, özellikle tahtta bulunan sultanın orada kalması ve onun can güvenliğiyle ilgili hususlardan başka hiçbir şey ilgilendirmemektedir. Halifeliği bu şekilde görme tarzı İslâm tarihininde öncesi olmayan bir tarzdır, dolayısıyla Abdulhamit'ten önceki hükümdarlar döneminde de görülmemiştir. Bu nedenle, onun Müslüman dünyası nazarındaki nüfuzu ve saygınlığı çok büyük ölçüde azalmıştır.

Çağımızdaki olağanüstü kıpırdanma ve toplumsal hareketlilik, kendi kendilerine yetebilen ve kendi öz kaynaklarından faydalanan bilen toplumlara üstünlük sağlamaktadır, çünkü modern yaşamın gerekleri, her ne **kadar görenekler, duygular, ilkeler** ve dinler **farklı** olsa da herkes için aynıdır.

Ancak teokratik rejimlerde hiçbir ilerleme mümkün değildir. İslâmiyetin çok sade, çok akılcı ve çok az doğa üstücü bir din olduğu doğrudur, ancak bu dinin faziletleri, yalnızca bu dini uygulayan kimselerin işine yaramaktadır. Başkaları için ise (sayfa 120) **acımasızdır. Diğerlerinin ya yok edilmesi ya da baskı altında tutulması gerekmektedir. Bazı kozmopolit düşüncedekiler, bu konuda ne derlerse desinler, Kur'an kendisine bağlı olmayana gerçek inanan olarak muamele edilmesine ve Hristiyanlara, Müslümanların sahip olduğu haklara eşit haklar tanınmasına müsaade etmez. Kur'an, devletin temel ve ana ilkesi olarak kaldığı sürece Osmanlı İmparatorluğu, ayağa kalkamayacak ve diğer uygar toplumların izinden yürüyemeyecektir.**

Sayfa :122

Comme la guerre n'enrichit plus, — dit ce profond observateur, pour soutenir le poste dont il a pris l'habitude, le crédit est son unique ressource. Or il en est des peuples comme des individus : ils sont bientôt à la merci de leurs créanciers. On a souvent comparé le sultan Mahmoud à Pierre le Grand, on a eu raison de le faire. Ce souverain sans instruction personnelle, isolé au milieu de conseillers plus ignorants que lui, entravé sans cesse par les préjugés et le fanatisme, opérant, enfin, sur une race épuisée, n'a pas eu moins de génie, quoiqu'il ait eu moins de succès que le héros à demi civilisé, à demi barbare, qui a donné aux Russes l'essor de la jeunesse et l'élan de la vie. Du fond de son palais où tout devait le lui cacher, il a entrevu le monde moderne, et il a compris que, si la Turquie ne se modelait pas à son image, elle *périrait inévitablement* sous ses coups. Par malheur, il n'avait pas seulement à lutter contre la décrépitude de son peuple : la nature de son propre pouvoir était un obstacle presque invincible à sa grande entreprise.

Le maréchal de Moltke, témoin des efforts et des échecs du sultan Mahmoud, le premier réformateur

Sayfa :123

de son empire, a exposé les mêmes idées avec sa sagacité habituelle.

La longue querelle entre l'Église et l'État, dit-il, qui se poursuit à travers toute l'histoire de l'Occident, n'a touché aucun pays moins que la Turquie, où le chef de l'État est en même temps chef de l'Église. Une telle lutte de la puissance temporelle serait extrêmement périlleuse dans un pays où tant de peuples différents, Turcs et Arabes, Kurdes et Bulgares, Arnautes et Slaves, ne sont unis que par le lien de la foi, et où la moitié des sujets sont les parents spirituels d'une puissance voisine. Le sultan est, il est vrai, en même temps khalife, mais, en cette qualité, il est double

Sayfa :123

ment tenu de maintenir la doctrine du mahométisme. De même que la loi mosaique, l'islam s'étend sur une foule d'objets extérieurs. Il élève des règlements de police au rang de dogmes religieux s'opposant au développement de l'esprit, de la culture générale et des intérêts matériels. C'est un crime que de disséquer un corps humain : la chirurgie ne peut donc point faire de progrès, et la croyance en la prédestination s'oppose aux mesures contre la peste. L'art de la peinture est exclu parce que les hommes et même les animaux demanderont compte de leur âme à celui qui les aura représentés, la signification fatale du mois de *sifer*, la bonté du lundi, etc., règlent les entreprises militaires, sans que l'on tienne compte de la saison et de la température. L'obligation légale de prendre un bain dans des circonstances déterminées autorise à négliger toute espèce de service, et le jeûne du Ramazan interdit toutes les affaires. Le musulman ne se résigne que difficilement à se faire une saignée, et le vin fortifiant est interdit même aux convalescents dans les hôpitaux.

Un nombre immense de personnes sont frappées de cécité, parce que l'œil du vrai croyant ne doit pas être protégé par un parasol, et qu'il est tenu, lorsqu'il est en prière, de toucher la terre de son front. Le soldat porte des bottes qui lui rendent la marche impossible, parce qu'il est obligé de les quitter cinq fois par jour pour faire ses ablutions. Le khalife, lorsqu'il veut être le sultan de l'empire ottoman, est donc réduit à ébranler l'autorité des doctrines de l'islam, celles-là même où il puise son pouvoir absolu.

C'est donc parce qu'il est khalife, que le sultan n'a jamais réussi à transformer son empire en em-

Sayfa :124

pire européen, ce qui n'a pas empêché l'Europe de l'admettre au nombre des puissances civilisées. Mais cette admission de la part de puissances complaisantes n'a eu d'autre effet que de lui inoculer tous les vices de l'Occident, sans lui donner aucune de ses qualités.

* O anda maymun cesedi teşhir ediliyordu.

Sayfa 122

Bu derin gözlemci, alışmış olduğu mevkiyi güçlendirmek amacıyla, savaş artık zenginlik getirmediği için borç onun tek kaynağıdır, diyor. Ama durum, kişiler için nasıl böyleyse halklar için de böyledir. Halklar, kısa sure içinde alacaklılarının oyuncağı hâline gelirler. Sultan Mahmut, çok defa Buyuk Pierre ile karşılaştırılmıştır, üstelik bu karşılaştırma haklı bir şekilde yapılmıştır. Kişisel bir öğrenim görmemiş, kendinden daha cahil olan danışmanların arasında kalakalmış, gözleri hiç durmadan ön yargılar ve aşırı bağlılıkla kör olmuş ve son olarak da bitkin bir ırkın yöneticisi olan bu hukumdarın, onun kadar başarı sahibi olamamış olsa da, Ruslara gençlik ruhu ve yaşama hamlesi aşılayan yarı uygar yarı barbar kahramandan daha az dehası yoktu. Her şeyin gözunden saklandığı sarayının ta dibinden çağdaş dunyayı gormeyi başardı ve Turkiye'nin kendini bu dunyanın goruntusune uydurmaması hâlinde, onun darbeleri altında kaçınılmaz olarak yok olup gideceğini anladı Ne yazık ki, yapmak zorunda kaldığı sey, sadece halkının köhnemişliğine karşı mucadele etmek değildi; kendi iktidarının doğası, onun bu buyuk girişiminin onunde duran neredeyse **aşılmaz bir engeldi.**

[illegible] Sultan (Sayfa 123) Mahmut'un çabalarının ve başarısızlıklarının tanığı olan Moltke Mareşali de aynı düşunceleri, her zamanki keskin ongoru yeteneğiyle ortaya koymaktadır:

Kilise ve devlet arasında Batı'nın tum tarihi boyunca gorulen uzun mücadele, hiçbir ulkeyi, devlet başkanının aynı zamanda dinin de başı olduğu Turkiye'den daha az etkilememiştir Bu kadar çeşitli halkın, Turkler ve Araplar, Kurtler ve Bulgarlar, Arnavutlar ve Slavlar'ın sadece inanç bağıyla birbirine bağlandığı ve konuşulan konuların yansının komşu bir gucun dini ebeveynleri olduğu bir ülkede, cismani iktidar kavgası, son derece tehlikeli olabilir Sultanın aynı zamanda halife olduğu doğrudur, ancak bu sıfatla, Muhammed'in öğretisini korumakla iki kat sorumludur.

Hz. Musa'dan gelen kanunda olduğu gibi İslâm, pek çok haricî konuya kadar uzanıp müdahale etmektedir. Dinî dogmalarla aynı kefeye konabilecek olan; ruhun, genel kültürün ve maddî varlığın gelişmesine karşı çıkan güvenlik önlemleri getirmektedir. İnsan vücudunu incelemek üzere kesmek, parçalara ayırmak bir suçtur, dolayısıyla cerrahi bilimi ilerleme kaydedememektedir ve kadere inanma, vebaya karşı alınacak önlemlere karşı çıkmaktadır. Resim sanatı dışlanmıştır, çünkü insanlar ve hatta hayvanlar, kendi temsillerini yapandan ruhlarının hesabını soracaklardır; sefer ayının ölümcüllük anlamı, pazartesi gününün iyi oluşu vb., mevsim ve sıcaklık koşulları göz önünde bulundurulmaksızın askerî işleri düzenlemektedir. Bazı durumlarda banyo yapma zorunluluğu, her türden işi savsaklama yetkisi tanımaktadır ve Ramazan orucu her işi yasak etmektedir. Müslüman, kendisinden kan alınmasına sadece zorda kalınca boyun eğer ve kuvvet verici şarap, hastahanelerde nekahet halinde olanlara bile haram kılınmıştır.

Çok sayıda insan körlük geçirmiştir, çünkü gerçek müminin gözü, bir koruyucuyla sarılmamalı ve ibadet ederken alnının altındaki yere temas etmelidir. Askerî yürümesini imkânsız hale getiren potlar giymektedir, çünkü her gün beş defa abdest almak için bunları çıkarmak zorundadır. Dolayısıyla halife, Osmanlı İmparatorluğu'nun sultanı olmak istediğinde İslamın öğretilerinin otoritesini ve hatta kendi mutlak gücünü aldığı öğretilerden dolayı sarsılmaya mecbur kalmaktadır.

Dolayısıyla sultanın, imparatorluğunu bir Avrupa imparatorluğuna dönüştürmeyi hiçbir zaman başaramamasının sebebi, kendisinin aynı zamanda halife olmasıdır. [sayfa 124] **ama Avrupa, yine de bu imparatorluğu uygar güçler arasında kabul etmeye devam etmiştir. Ancak hoşgörülü güçlerin bu kabulünün, imparatorluğa Batı'nın hiçbir niteliğini vermeden bütün kusurlarını aşılamaktan başka bir sonucu olmamıştır.**

Sayfa :126

Il ne s'agit pas ici de têtes chaudes qui n'ont aucune raison de s'insurger contre un gouvernement paternel ; ce sont des malheureux privés pendant des siècles de tout droit civil, troublés même dans l'exercice et la jouissance de leur vie privée et domestique, sans secours contre l'oppression, végétant comme des animaux, craignant à chaque instant pour leur misérable vie et pour un avenir que n'adoucit même pas l'espérance.

Sayfa 126

Burada söz konusu olan, koruyucu bir hükûmete karşı isyan etmek için hiçbir gerekçesi olmayan ve her şeye hemen kızıveren kimseler değil; yüzyıllar boyunca her türlü medenî haktan mahrum kalmış, özel hayatlarını ve ev hayatlarını yaşarken bile başlarından dert eksik olmayan, baskıya karşı başvurabilecekleri hiçbir yerleri bulunmayan, hayvanlar gibi yaşayan, her an için sefil hayatlarının ve umudun bile daha katlanılır hale getiremediği geleceklerini kaybetme korkusu duyan zavallılardır.

Sayfa :129

Si le sultan voulait se résoudre à mettre à la porte son harem, ses odalisques, ses eunuques de toutes les couleurs, ses cavehdjis, ses tchiboukdjis, etc. ; si, à l'exemple des grands padichahs des premiers âges

Sayfa :130

de la monarchie, il voulait être un homme et non un sybarite; s'il mettait en pratique, lui, successeur du Prophète, le précepte du Qôrân qui déclare que C'EST FAIRE UNE ŒUVRE AGRÉABLE A DIEU QUE DE N'AVOIR QU'UNE SEULE FEMME, la solution de la réforme sociale serait considérablement facilitée.

Sayfa 129-130

Eğer sultan; haremini, odalıklarını, her ırktan harem ağalarını, kahvecilerini, çubukçularını vb. kapı önüne koymaya karar verseydi; eğer monarşinin ilk dönemlerinde büyük padişahların örneğinde olduğu gibi eğlence düşkünü olmak yerine adam gibi olmak isteseydi ve peygamberin halefi olarak "BIR TEK KADINA SAHIP OLMAK, ALLAH'IN HOŞUNA GIDEN BIR IŞ YAPMAKTIR" diyen Kur'an'ın bu buyruğunu uygulamaya koysaydı sosyal reformun sonuca ulaştırılması önemli ölçüde kolaylaşacaktı

Sayfa :131

trecuidance de l'enfant, on l'affuble des insignes paternels, si le père occupe une position officielle quelconque. On voit journellement avec stupéfaction dans les rues de la ville des bambins de six à sept ans portant gravement des uniformes d'officiers, depuis le grade de sous lieutenant jusqu'à celui de muchir. La femme turque, achetée les trois quarts du temps à droite ou à gauche, n'a pas, à proprement parler, de patrie; sa pensée ne franchit point les

Sayfa :131

murs du harem, elle ignore totalement ce que c'est que le patriotisme. Comment du reste le saurait-elle? Devoir, abnégation, sacrifice, ces mots, qui résument l'idée de la patrie, sont pour elle vides de sens; on ne les a jamais murmurés à son oreille. Ce n'est pas elle qui dirait comme cette mère spartiate présentant le bouclier à son fils : « Reviens dessus ou dessous ». *

* Bir Ispartalının annesi

Sayfa 131

Her Allahın günü şehrin sokaklarında altı yedi yaşlarında ciddî bir havaya bürünen [illegible] rütbesinden müşir rütbesine kadar asker üniformaları giymiş halde gezen yumurcaklara şaşkınlıkla rastlanır. Çoğu zaman ortalıkta [illegible] Türk kadınının vatan hakkında istediği [illegible] konuşmaya hakkı yoktur. Onun düşünceleri [illegible] haremin [illegible] kadın vatanseverliğin ne olduğunu da bilmez. Ne bilmesi beklenir ki? Görev, fedakârlık, büyük özveri, vatan fikrini [illegible] özetleyen [illegible] onun için hiçbir anlamı ifade etmez. Bu sözler onun kulağına hiçbir zaman fısıldanmamıştır. Oğluna kalkan veren eski Ispartalı kadının dediği gibi, konuşmak bu kadının harcı değildir: **Ya yen ya yenil.**"

Sayfa :136

il est la loi, il est le droit. C'est pour cela que lui seul peut mener a bonne fin la double révolution, à la fois sociale et politique, mais surtout sociale, sans laquelle la Turquie ne peut se régénérer. »

Sayfa 136

O, kanundur; o, hukuktur. Bu nedenle hem toplumsal hem siyasî olan çifte devrimi, özellikle de o olmadan Türkiye'nin canlanamayacağı toplumsal devrimi, sadece o iyi bir sonuca ulaştırabilir.

Sayfa : 138

A peine les nations que nous venons de citer avaient-elles secoué et brisé leurs chaines séculaires qu'elles ont eu, au souffle seul de la liberté, la conscience immédiate de leurs droits civiques et politiques, qu'elles entendent défendre avec autant d'énergie que de dignité.

Les progrès économiques et sociaux accomplis dans tous ces pays sont prodigieux. On ne saurait **s'en faire une idée.**

Pour les juger équitablement, il ne faut pas se placer au point de vue étroit de l'Occident. Le contraste ne manquerait certes pas de piquant, mais la comparaison serait injuste. Il ne faut pas comparer leurs progrès avec ceux des grandes nations qui jouissent depuis des siècles des bienfaits de la civilisation. Le pays avec lequel on doit les comparer pour asseoir un jugement solide et équitable, c'est la Turquie dont ils ont été détachés.

Prenons, par exemple, la Grèce qui, par la lutte gigantesque et inégale qu'elle a entreprise pour secouer le joug, a étonné le monde entier et réveillé le sentiment national dans l'âme de toutes les autres races esclaves de la Turquie.

Sayfa 138

Az önce sözünü ettiğimiz uluslar, sadece özgürlük adına, asırlardır boyunlarında takılı olan zincirlerini kırıp bunlardan kurtulur kurtulmaz, medenî ve siyasî hakları konusunda hemen gelişen bilinci, büyük bir çaba ve haysiyetle korumak istemektedirler.

Bütün bu ülkelerde gerçekleştirilen ekonomik ve toplumsal ilerlemeler, hayret verici düzeydedir. Öyle ki bu konuda, bir fikir edinmek bile mumkün değildir.

Bunları hakkıyla ve eşit olarak değerlendirebilmek için, kendimizi Batı'nın dar bakış açısına yerleştirmemeliyiz. Arada bariz karşıtlık olacağı gibi, bir karşılaştırma yapmak da adil olmayacaktır. Bu ulusların ilerlemesini, uygarlığın nimetlerinden yüzyıllardır faydalanan büyük ulusların ilerlemesiyle karşılaştırmamak gerekir. Sağlam ve hakkıyla bir değerlendirme yapmak için, diğerleriyle karşılaştırma yapılabilecek ülke, Türkiye'dir.

Örneğin boyunduruktan kurtulmak için giriştiği devasa ve güç dengesi bakımından eşit olmayan mücadeleyle tüm dünyayı şaşkına çeviren ve Türkiye'nin kölesi olan diğer bütün ırkların ruhunda, milliyetçi düşünceyi uyandıran Yunanistan'ı ele alalım.

Sayfa :139

La tyrannie des Turcs avait anéanti les Hellenes au point de vue politique; mais, ce qui était plus grave, la corruption des mœurs de l'époque byzantine et, en grande partie, l'apathie profonde et l'inertie les Turcs s'étaient, pour ainsi dire, incorporés dans le peuple grec. Une insurrection n'eut pas suffi pour le débarrasser de ce fardeau, triste résultat d'une oppression de plusieurs siècles; il fallait pour y réussir mettre encore une fois en mouvement tous les ressorts intellectuels et moraux de la nation et utiliser toutes ses ressources.

Sayfa 139

Türklerin barbarlığı, Helenleri siyasî bakımdan yok etmişti; ancak daha ciddî olan şey, Bizans dönemi âdet ve geleneklerinin bozulması ve büyük ölçüde Türkler'in derin kayıtsızlıkları ve sessiz kalışları âdeta Yunan halkının içine işlemişti. Bu halkı uzun yıllların hazin sonucu olan bu yükten kurtarmak için bir tek isyan yetmedi, bunu başarmak için bir kere daha ulusun bütün zihinsel ve ahlâk gücünü harekete geçirmek, bütün kaynakları kullanmak gerekiyordu.

Sayfa :140

Alexandre Mavrocordato (mort en 1709), à l'origine médecin à Chios, son fils Nicolas et son petit fils Alexandre, profitèrent de leurs hautes dignités, de leurs grandes richesses et de leur influence pour améliorer les écoles et les établissements d'instruction supérieure. Ils se firent eux mêmes auteurs et traducteurs et ils donnèrent la première impulsion à une nouvelle vie intellectuelle qui s'étendit, non seulement à la noblesse phanariote, mais encore aux cercles savants de la Grèce, et porta pour la première fois la lumière dans les ténèbres épaisses qui régnaient dans les Principautés danubiennes.

Sayfa 140

Aslında Sakız Adası'nda doktor olan Alexandre Movrocordato (öl. 1709), oğlu Nicolas ve torunu Alexandre yüksek haysiyetle-

rini, büyük zenginliklerini ve nüfuzlarını yüksek öğretim kurumlarını ve okullarını iyileştirmek için kullandılar. Bu kimselerin kendileri de yazar ve çevirmen oldular ve sadece büyük bir soyluluğa değil, aynı zamanda Yunanistan'ın bilgin çevrelerine de uzanan ve Tuna boylarındaki prensliklerde hüküm süren derin karanlıklara ilk defa ışık götüren yeni bir fikir hayatına ilk canlılığı kazandırdılar.

Sayfa :142

En 1774, la signature du traité de Kutjuk-Kaïnardjik, entre la Russie et la Porte, a eu cette heureuse conséquence de faciliter d'une manière indirecte l'amélioration de l'état actuel des chrétiens de l'Orient. Depuis ce traité, l'Europe a assisté au spectacle d'un mouvement littéraire unique peut-être dans l'histoire.

Sayfa 142

1774'te, Rusya ile Babıâli arasında Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasının, Doğu'lu Hristiyanların mevcut durumunun iyileştirilmesini dolaylı yoldan kolaylaştırmayı sağlayan böyle hayırlı bir sonucu olmuştur. Antlaşmadan bu yana Avrupa, belki de tarihinde hiç rastlamadığı bir edebiyat hareketi manzarasına tanık olmuştur.

Sayfa :154

Depuis que les réfugiés savants, parmi lesquels Koraïs occupait la première place, avaient commencé, à Paris et dans les grandes villes de l'Europe, à faire connaître l'ancienne Grèce à la Grèce moderne et toutes les deux au monde européen, les savants de toutes les nations rivalisaient entre eux pour expliquer aux indigènes leur propre sol et leur histoire ancienne; depuis que les élèves grecs quittaient en grand nombre leur patrie pour aller en Europe, les maîtres des sciences en Europe affluaient en Grèce. Les travaux sur *les Antiquités grecques* entrepris par Villoison et Choiseul-Gouffier (1), le *Voyage* de De Guy (2), comparant déjà les institutions sociales et politiques de la Grèce ancienne et moderne, et le *Voyage du jeune Anacharsis*, par Barthélemy (1788), les observations sur le commerce de la Grèce, par Beaufort (3), les *Voyages* de Touqueville, vers la fin du XVIIIe et le commencement du XIXe siècle : tous ces ouvrages témoignent de l'intérêt que les Français portaient à tout ce qui se passait en Grèce. Cet intérêt se continua longtemps grâce au voyage de Chateaubriand, en 1806, et à son *Itinéraire des ruines*, guide précieux pour la plupart de ses successeurs, et grâce à Sonnini qui appela ses contemporains à une nouvelle croisade contre les Turcs. On sait que, plus tard, pendant la Restauration, les royalistes ne

Edmond tarafından yazılan İlk Yunanistan'dan hiç bahsetmiyorsun.

Sayfa :155

tombèrent d'accord avec les libéraux que pour secourir la Grèce.

Sayfa 154-155

Aralarında Korais'in baş çektiği mülteci bilginler Paris'te ve Avrupa'nın büyük şehirlerinde Eski Yunanistan'ı ve çağdaş Yunanistan'ı ve her kısım Avrupa kamuoyuna tanıtmaya başladığından beri bütün milletlerden bilginler, yeni halkların kendi topraklarını ve kendi eski tarihlerini açıklamak için aralarında bir rekabete giriyorlardı. Çok sayıda Yunan öğrenci Avrupa'ya gitmek için vatanlarını terk ettiğinden beri de Avrupa'daki bilim adamlarındaki büyük sempati Yunanistan'a akın akın geliyorlardı. Choiseul ve Choiseul-Gouffier'nin Antik Yunan konusunda giriştiği çalışmalar. De Guys'un Eski Yunanistan ile çağdaş Yunanistan'daki toplumsal ve siyasi kurumları karşılaştıran Voyage adlı eseri ve Barthelemy'nin 1788'deki **Voyage du Jeune Anacharsis** adlı eseri. Beaufort'un Yunan ticaret üzerine gözlemleri. Pouqueville'nin Voyages adlı on sekizinci yüzyılın sonunda ve on dokuzuncu yüzyılın başına doğru kaleme aldığı eseri. Bütün bu eserler, Fransızların Yunanistan'da olup biten her şeye ne kadar büyük bir ilgi gösterdiğinin kanıtları. Bu ilgi, Chateaubriand'ın 1806 yılındaki gezisi ve kendisinden sonra gelenler için çok değerli bir rehber olan İtinéraire des Routes adlı eseri sayesinde ve çağdaşlarının Türklere karşı yeni bir Haçlı Seferine çağıran Sonnini sayesinde uzun süre devam etmiştir. Daha sonraları da Restorasyon Devrinde kralcıların liberallerle üzerinde anlaşabildiği tek konu Yunanistan'a yardım edilmesiydi.

Sayfa :156

Nous nous bornerons, dans le chapitre suivant, à esquisser les progrès accomplis sur le terrain social, économique et politique par les Grecs depuis leur affranchissement.

Sayfa 156

Sonraki bölümde, Yunanlıların özgürlüğe kavuşmalarından itibaren toplumsal, ekonomik ve siyasî alanda tamamladıkları gelişmelerin ana hatlarını belirtmekle yetineceğiz.

Sayfa :159

Pendant sept ans, exasperé par l'audace de ces *rayas*, l'ennemi a promené sur la terre attique une dévastation telle que le monde n'en avait point vu depuis les guerres du moyen âge : deux cent mille personnes, pour s'en tenir à l'estimation la plus modérée, furent massacrées ou emmenées en esclavage par les hordes barbares. Les plantations d'arbres de toute espèce, qui constituaient une des plus grandes richesses du pays, furent partout systematiquement arrachées ou incendiées. Pendant tout ce temps, la terre demeura sans culture. Il n'y eut pas une ville ou un village qui ne fût réduit en un monceau de ruines, et, d'après les témoignages les plus autorisés, il n'y avait pas alors dans toute la Morée, en dehors de Nauplie, une seule maison qui eût conservé son toit et ses murailles intactes. « Quand, dit M. Cheston, le roi Othon fut élu premier roi de Grèce, Athènes était une misérable ville, renfermant quelques milliers d'habitants qui vivaient dans des taudis en ruines. Dans tout Athènes, on n'eût pas trouvé une maison pouvant servir de résidence, même provisoire, à un

Sayfa 159

Yedi yüzyıl boyunca bu reayaların kendini bilmezliği karşısında red yüzyıl boyunca bu reayaların kendini bilmezliği karşısında iyice azalan [illegible] sa- [illegible] fah- [illegible] tarafından [illegible] edildi [illegible] edilen [illegible] kaldı [illegible] Butun bu sure boyunca toprak, hiç ekilip dikilmeden öylece kaldı Bir harabe yığınına donmeyen bir tek şehir veya koy bile kalmadı; en yetkili ağızlara göre ise, Nopli hariç, butün Mora Yarımadası'nda duvarları ve çatısına el sürülmeden bırakılmış bir tek ev bile yoktu Bay Cheston şoyle diyor: "Kral Othon Yunanistan'ın ılk kralı olarak seçildiğinde Atina, ıçinde birkaç bin kişinin bakımsız, harabeye donmuş evlerde yaşadığı sefil bır kent idı Butun Atina'da geçıcı olarak bıle olsa, bir krala konutluk edebilecek bir ev bulunmasına imkān yoktu "

Sayfa :160

De même, les rues d'Eole et de Minerve, qui coupent la première à angle droit et vont de l'ancienne Stoa d'Hadrien à la nouvelle place de la Concorde, tandis que dans la rue du Stadium, dans le boulevard de l'Université, il y a beaucoup de maisons qui méritent presque le nom de palais, tant l'installation en est vaste et l'architecture imposante »

Certes, il fallait aux Hellenes un travail opiniâtre et une intelligence ouverte au progrès pour s'élever au-dessus de la situation où ils végétaient sous la tyrannie des sultans mais on n'aurait jamais supposé qu'ils pourraient parvenir en quelques années au resultat qui précède, étant donné leur point de départ

Sayfa 160

Yine aynı şekilde, eski Hadrien Stoasından yeni Concorde Meydan'ına giden Eole Caddesi ile bu caddeyi sağ köşesinden kesen Minerve caddesinde büyük bir canlılık var. Öte yandan Üniversite bulvarı4ndaki Stadium Caddesi'nde de heybetli büyüklükleriyle ve görkemli ve dikkat çekici mimari yapılarıyla saray adını hak eden pek çok ev vardır. Hiç kuşku yok ki Helenlere bunları yapabilmek, **Osmanlı sultanlarının zorbalığı altında inledikleri** durumdan kurtulabilmek için hiç durmadan ve azimle yapılacak bir çalışma ve açık bir zekâ gerekiyordu, ama Yunanlıların bu işe başlama noktaları göz önüne alındığında birkaç yıllık bir süre zarfında böyle bir gelişmeye ulaşacakları hiçbir zaman, kimsenin aklına bile gelmezdi

Sayfa 163

» De toutes les races qui habitent la Turquie, continue M. Lenormant, la race grecque est la plus intelligente, et celle qui possède le plus remarquable ensemble de qualités. Les Grecs ont une vie de famille plus intime, plus unie et plus pure que bien des peuples méridionaux ; plus avancés qu'eux, ils traitent les femmes avec respect, et, par cette seule raison, il est permis d'affirmer que la perspective d'une civilisation supérieure leur est ouverte. Ce sont là les traits les plus caractéristiques qui distinguent le Grec du Turc ; de l'Albanais sauvage qui avilit sa femme jusqu'à en faire sa servante et presque sa bête de somme ; du Slave courageux, mais sans intelligence.

Sayfa 163

"Bay Lenormant, şöyle devam ediyor: Türkiye'de yaşayan bütün ırklar içinde Yunan ırkı en zeki ve en büyük nitelikse değere sahip olan ırktır. Yunanlılar diğer bütün güneyli ülkelere göre daha samimî, daha bütünleşmiş ve daha saf bir aile hayatı yaşarlar; onlardan daha ileri bir halktırlar, kadınlara saygı ile muamele ederler ve sırf bu sayede, yüksek medeniyetin yolunun bu halka açık olduğunu söylemek mümkündür Yunan erkeğini Türk erkeğinden, karısını kölesi ve hemen hemen yük hayvanı yapacak derecede onun değerini küçülten Arnavut erkeğinden, cesaret sahibi olmasına rağmen zekâdan yoksun olan Slav erkeğinden ayıran özellikler, işte tam bu noktada kendini gösterir.

Sayfa [illegible]

sans doute la [illegible] cruauté infernale.

L'autre [illegible]

[illegible]

LA TURQUIE ACTUELLE.

entre Athènes et le Pirée. C'est à dater de cette époque qu'une véritable révolution s'est manifestée dans le pays au point de vue de la construction des voies carrossables et ferrées et d'autres travaux publics, tels que : ports, bassins, endiguements, etc Des 110 kilomètres de voies carrossables en 1867, la Grèce en a aujourd'hui plus de 2530 et environ 400 autres en construction. Au lieu de 8 kilomètres de chemins de fer, elle en possède actuellement

Sayfa :174

plus de 600 ouverts au trafic, et de 840 en construction, si l'on y comprend la dernière adjudication faite au groupe anglais de M. Godfreyd, pour la construction de la grande ligne du Pirée à Larisse qui doit relier la Grèce au système des voies ferrées internationales.

Il importe de faire remarquer que de 1867 à 1880, l'État a dépensé 20 580 233 francs, et depuis 1888 inclusivement, 57 057 041 francs, soit un total de 77 639 273 francs rien que pour la construction de routes carrossables. Ces sommes ont été prélevées sur les citoyens au moyen de l'impôt, mais elles ont contribué naturellement à augmenter l'actif de la richesse nationale

Eğer bunlar Türkiye'de yapılsaydı şüphesiz korkunç bir zalimlik olurdu. Yazar bunu çok doğal ve makul buluyor, çünkü Yunanistan'da geçiyor

Sayfa 174

İşte bu tarihten itibaren ülkede araç trafiğine musait yollar ve demir yolları bakımından ve liman, gemiler için demirleme havuzu, set vb. gibi bayındırlık işleri alanında gerçek bir devrim yapıldı. Yunanistan'da 1867 yılında 110 kilometre araç trafiğine musait yol uzunluğu varken bu sayı bugün 2550 kilometreye ulaşmıştır ve 400 kilometre uzunluğundaki yol çalışması da halen devam etmektedir. O zamanlar 8 kilometre olan demir yolu uzunluğu, bugün 600 kilometresi trafiğe açık ve yapım ihalesi İngiliz Bay Godfreyd grubuna verilen, Yunanistan'ı uluslar arası demir yollarına bağlayacak olan ve Piree'den Larisse'ye uzanan büyük hattı da göz önüne alırsak 840 kilometresi yapım halinde olmak üzere 1440 kilometreye ulaşmış bulunmaktadır.

Devletin sadece araç trafiğine musait yolların yapımı için 1867 yı-

lından 1880 yılına kadar 20 580 041 rank, 1888'den sonra da 57 057 041 frank olmak üzere toplam 77 639 273 frank para harcadığını belirtmek yerinde olur. **Bu paralar, vergi yoluyla vatandaşlardan alınmıştır, ancak doğal olarak ülkenin ulusal varlığının artmasına büyük bir katkıda bulunmuştur.**

Sayfa .189

XIII

BOSNIE ET HERZÉGOVINE

Pour donner une idée de la situation que la Bosnie et l'Herzégovine avaient sous la domination ottomane et de celle qu'elles ont aujourd'hui, nous ne saurions mieux faire que de nous rapporter au témoignage de l'économiste érudit, M. Émile de Laveleye, qui dans son ouvrage, *la Péninsule des Balkans*, a dit :

Sous la domination turque la condition des paysans était devenue tout à fait intolérable. Après la conquête ottomane le territoire fut, comme c'est l'habitude en pays turc, divisé en trois parts, la première pour le sultan, la seconde pour le clergé, la troisième pour les propriétaires musulmans. Ces propriétaires étaient les nobles bosniaques les chrétiens convertis à l'islamisme et les spahis, à qui il n'était pas rare de voir le sultan donner des terres en fiefs.

Sayfa 189

Bosna ve Hersek'in Osmanlı hakimiyeti altında içinde bulunduğu durum ile şu anda içinde bulunduğu durum konusunda, bir fikir verebilmek için yapabileceğimiz en iyi şey, la Peninsule des Balkans

adlı eserinde aşağıdaki hususları dile getiren derin bilgi sahibi iktisatçı Sayın Emile de Lavaleye'nin tanıklığını aktarmak olacaktır (s.189, p.1)

Türk hâkimiyeti altındaki köylülerin durumu, hiçbir şekilde katlanılamaz bir hâle gelmişti. Osmanlı fetihlerinden sonra bölge, Türk ülkesinde gelenek **olduğu üzere üçe bölündü; bunlardan birincisi sultan için, ikincisi din adamları sınıfı için, üçüncüsü de Müslüman mülk sahipleri içindi.** Bu mülk sahipleri Bosnalı soylular, İslam dinine geçen Hristiyanlar ve sultanın kendilerine sık sık yurtluk olarak toprak dağıttığı sipahilerdi.

Sayfa · 195

On ne saurait mieux résumer et dépeindre l'état de tous les territoires placés sous la domination des sultans que ne le fait notre honorable ministre des affaires étrangères, en parlant du passé de la Tunisie. Nous ne sachions pas avoir dit autre chose de la situation actuelle de l'empire ottoman, telle qu'elle est dans sa triste réalité. C'est donc pour avoir pris la liberté de mettre à nu, dans nos diverses publications, les plaies gangreneuses qui rongent la Turquie, à cause de l'incurie et du manque de patriotisme des serviteurs d'Abd-ul-Hamid, qu'on nous accuse d'être un détracteur systématique, alors que les mêmes faits sont dénoncés, avec plus d'autorité, plus de vigueur et plus de talent, par des écrivains distingués et par des hommes d'État éminents !

Sayfa 195

Osmanlı hükümdarlarının egemenliği altındaki bütün toprakların durumunu özetlemenin ve anlatmanın en iyi yolu, saygıdeğer dış işleri bakanımızın yaptığı gibi, Tunus'un tarihinden bahsetmektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durum hakkında, zaten acınacak bir hâlde bulunurken başka bir şey söymemiz gerekmez. Dolayısıyla çeşitli yayınlarımızda, Abdülhamit'in uşaklarının ihmalkârlığı ve vatanseverlikten yoksunluğu sebebiyle Türkiye'nin içini kemiren kangren olmuş yaraları açıkça gözler önüne serme cesaretini ve özgürlüğünü kendimizde bulmuş olduğumuz için, bizi sistemli bir şekilde bu ülkeye çamur atan kimseler olarak görüyorlar; oysa aynı gerçekler, çok daha büyük bir yetkinlikle, daha sert bir dille ve daha gelişmiş bir söyleyiş yeteneğiyle seçkin yazarlar ve çok değerli, önde gelen devlet adamları tarafından ifşa edilmiştir.

Sayfa :199

Ces essais de colonisation auraient pu prospérer, si les dernières années du règne de Louis XIII n'avaient pas été entachées de mesures fiscales.

Sayfa 199

Eğer XIII. Louis hükümdarlığının son yılları, **vergi tedbirleri** yüzünden yıpranmamış olsaydı bu sömürgeleştirme denemeleri artacaktı

Sayfa :204

La conduite, la vie privée même et intime de tous les membres qui formaient le corps de la nation dans chaque Echelle étaient soumis à une police très rigoureuse. La conduite scandaleuse d'un certain nombre de mauvais sujets parmi les nationaux provoqua, en 1685, une ordonnance royale ainsi conçue :

Sayfa 204

Her toplumun sınıfında ulusun bütünlüğünü oluşturan bütün üyelerin özel ve ortak hayatı ve tutumları, çok **katı bir güvenliğe boyun eğmişti. 1685 yılında yurttaşlar arasındaki belli sayıda kötü insanın utanç verici davranışları, şu şekilde düzenlenen bir kraliyet kararnamesinin yayınlanmasına sebep olmuştur;**

Sayfa :205

Nous ordonnons que ladite ordonnance, dont copie dûment collationnée par notre secrétaire demeurera en notre greffe, sera exécutée selon sa forme et teneur, et, à cet effet, publiée et enregistrée ès archives de la Chambre du Commerce de cette ville, à ce qu'on n'en ignore, et copie d'icelle et de notre présente ordonnance envoyée à la diligence des sieurs Échevins et Deputez du commerce aux Consuls françois établis dans les Échelles du Levant, pour tenir la main à leur exécution

Fait à Marseille le 29 octobre 1685.

(*Signé*) MORANT.

Par Monseigneur,

BERNARD.

Sayfa 205

Kopyası sekreterimiz tarafından usulüne uygun bir biçimde karşılaştırılacak olan adı geçen kararnamenin biçimine ve içeriğine uygun olarak uygulanmasını kararlaştırıyoruz. Bu amaçla bu şehrin **Ticaret Odası'nın arşivlerinde** kayda geçirilip yayınlanmıştır. Doğu Akdeniz ticaret limanlarında bulunan Fransız Ticaret Konsolosları Sayın Echevins ve Députez'in isteği üzerine uygulamalarına yardımcı olmak için ilgili kararname ve bir kopyası kendilerine gönderilmiştir.

Sayın BERNARD tarafından imzalı MORAN

Sayfa :213

M. d'Amirat, consul à Caron, en Morée (1748), rapporte ce qui suit sur les Français établis dans

Sayfa :214

son département : « Le principal commerce de ce département est celui du change de fonds que les negocians français y introduisent, ou par euxmêmes, ou par la voie de leurs maisons de Marseille. On place ici l'argent au change de 20 à 30 p. 100... Il arrive ordinairement que les Turcs, étant obligés de succomber sous le poids du change onereux de 30 p. 100, ne payent ni change ni capitaux, et dans ce cas, les negocians font vendre les proprietés des emprunteurs. »

Sayfa 213-214

Mora'da 1748'i Caron konsolosu olan Sayın d'Amirat, kendi vilâyetine yerleşmiş bulunan **Fransızlar hakkında bize şunları aktarıyor: [s. 124] " Bu vilayetin en başta gelen ticareti, Fransız tüccarlarının burada başlattığı veya kendilerinin yaptığı yahut da Marsilya'daki ticarethaneleri aracılığıyla yaptıkları fon alım satımıdır. Burada para % 20 ila % 30 arasında bir kambiyo ücretiyle yatırılmaktadır. % 30 oranında bir değiştirme ücretinin yükü altında hâliye ezilmek durumunda olan Türklerin ne kambiyo ücretini ne de asıl sermayeyi ödemeleri çok muhtemel bir durumdur; bu durumda da tüccarlar borçluların mallarını satırırlar."**

Sayfa :214

Nous renouvelons les défenses précédemment faites aux nationaux de *s'habiller de draps anglois ou autres étoffes étrangères*, préferablement à celles de France, autant par éco-

Sayfa :215

nomie que pour engager, par leur exemple, les Turcs et les Grecs du pays à rechercher nos draps et nos étoffes, et enfin nous leur enjoignons d'éviter toutes les habitudes contraires à une conduite régulière, et qui pourroient être pour eux des occasions **de dissiper les fortunes. »**

Sayfa 214

Vatandaşlarımıza daha önceden İngiliz ya da başka bir yabancı kumaş ve çuha giymemeleri, tercihen Fransız kumaşı kullanılması

konusundaki yasaklarımızı tekrarlıyoruz (sayfa 215) **bunu hem tutumluluk adına hem de Türkler ve Yunanlılar için örnek teşkil ederek onları bizim kumaşlarımızı ve çuhalarımızı arayıp satın almaya teşvik etmek adına yapıyoruz; son olarak da vatandaşlarımıza, düzenli bir hâl ve hareketler bütününe aykırı düşebilecek ve kendileri için servetlerini umarsızca harcayarak israf etmeleri yolunda fırsatlar yaratabilecek olan bütün alışkanlıkları yasaklıyoruz.**

Sayfa :216

De 1752 à 1783, les Français avaient à Smyrne 29 maisons de commerce très importantes; ils en possédaient 11 a Constantinople et 8 à Salonique et Cavala. Ces établissements pouvaient être considérés comme des espèces de succursales dont Marseille etait la métropole. Un édit du roi, en date de mars 1781, réglementait les cautionnements que ces maisons devaient fournir à la chambre de commerce avant d obtenir la permission d'allerse fixer en Orient.

Cet édit contient les six articles suivants :

Article premier — Ceux de nos sujets qui voudront aller résider dans les Echelles du Levant et de Barbarie pour faire le commerce seront obligés d obtenir notre permission A cet effet, ils s'adresseront à la Chambre du Commerce de notre ville de Marseille, qui présentera leur demande avec ses observations au secrétaire d'Etat ayant le département de la marine

Art 2 — Apres avoir obtenu permission, ils seront tenus de fournir à ladite Chambre du Commerce un cautionnement bon, valable et suffisant Ce cautionnement sera passé par acte public par-devant notaire Il ne pourra être moindre de *soixante mille* livres pour les Échelles de Constantinople, Smyrne, Salonique,

Sayfa :216

Alexandrie, etc., et de *quarante mille* livres pour toutes les autres Échelles

ART. 3 — Les négociants français qui résident déjà dans les dites Échelles fourniront les mêmes cautionnements dans les délais qui seront fixés par l'ordonnance que nous nous proposons de rendre à cet effet

ART. 4 — Les cautions répondront, jusqu'à la concurrence des sommes pour lesquelles elles auront fourni leur cautionnement des avances et de tous les dommages qui pourraient etre essuyés par la Nation française en Levant et en Barbarie à la suite des événements auxquels la *conduite* et les *affaires* des négociants cautionnés et des personnes attachées aux maisons desdits négociants donneraient lieu, et lesdites cautions y seront contraintes même par corps.

Sayfa :217

ART. 5. — En cas de mort ou de faillite des cautions, les négociants cautionnés seront obligés de fournir, dans un an, une nouvelle caution, et après ce temps les ayants cause des anciennes cautions seront et demeureront déchargés.

ART 6 — Les cautions qui seront offertes par les maisons déjà établies en Levant et en Barbarie, ou qui s'établiront à l'avenir seront admises ou rejetées par ladite Chambre de Commerce sous l'autorisation de l'inspecteur du commerce, nous réservant à nous et à notre conseil de pourvoir sur les contestations qui pourraient s'élever relativement auxdites admissions ou rejets, et les juges des consuls de notre dite ville de Marseille connaitront saul l'appel a notre parlement, de toutes les contestations qui concerneront les obligations contractives par les cautions *Si donnons en mandement* a nos amés et féaux les édits ils ayent a faire lire, publier et enregistrer et le contenu en celui garder et observer selon sa forme et teneur, nonobstant tous édits, déclarations, arrêts et règlements et autres choses à ce contraires auxquels nous avons dérogé et dérogeons par le présent chose ferme et stable à toujours nous y avons fait mettre notre scel.

Donné à Versailllles au mois de mars, l'an de grâce 1781 et de notre règne le 7me.

(*Signé*) LOUIS.

(*Et plus bas*) COMTE DE PROVENCE, LA CROIX CASTRIES.

Sayfa :217

Les draps formaient toujours l'objet principal du commerce de Marseille avec les Echelles. Le gouvernement attachait un grand intérêt à la bonne fabrication des draps, parce qu'il espérait conserver ainsi à la France le monopole de cette branche importante du commerce du Levant. Parmi les fabriques qui alimentaient le commerce, la plus importante fut celle de la jurande de Carcassonne, dont les produits destinés au Levant s'élevaient, en 1780, à plus de 50 000 pièces par an, d'une valeur moyenne de 10 millions de francs. Les draps anglais dits *shaloons* portèrent un grand préjudice à ces envois, qui, en

Sayfa :218

conséquence, avaient perdu toute faveur dans le Levant. Les manufactures de Verviers et d'Aix-la-Chapelle leur opposèrent également une concurrence des plus funestes.

Sayfa 216

ticarethanesi vardı; ayrıca bunların sayısı İstanbul'da 11, Selânik'te ve Kavala'da ise 8 idi. Bu kuruluşlar, Marsilya'nın en büyük şehir olarak başında bulunduğu şubeler olarak kabul edilebilirdi. 1781 tarihli bir kral fermanı, bu ticarethanelerin Doğu'ya yerleşmeden önce ticaret odasına ödemesi gereken teminat akçelerini düzenliyordu.

Bu ferman aşağıdaki altı maddeden oluşmaktadır:

Madde 1: Vatandaşlarımız arasından, ticaret yapmak üzere Doğu'nun veya Berberi ülkesinin limanlarında ikamet etmek isteyenler, bizim iznimizi almak zorundadırlar. Bu amaçla vatandaşlarımız, Marseille şehrinin Ticaret Odası'na başvuracaklardır, bu oda kendi isteklerinin yanında kendi gözlemlerini de, denizcilik işleriyle ilgili bölümden sorumlu devlet bakanına sunacaktır.

Madde 2: Vatandaşarımız izin aldıktan sonra, söz konusu Ticaret Odası'na iyi, geçerli ve yeterli derecede bir teminat akçesi ödemekle yükümlüdürler. Bu teminat akçesi, noter huzurunda düzenlenecek olan bir kamu belgesiyle verilecektir. Bu para İstanbul, İzmir, Selânik, İskenderiye vb. limanları için atmış bin liradan, diğer bütün limanlar için ise kırk bin liradan az olmayacaktır.

Madde 3: Söz konusu limanlarda hâlihazırda ikamet etmekte olan Fransız tüccarlar, bizim bu amaca yönelik olarak çıkarmayı düşündüğümüz buyrukta saptanacak olan süre dâhilinde, aynı teminat akçelerini ödeyeceklerdir.

Madde 4: Teminat; üzerinden teminat akçesinin ödendiği meblağların, avansların ve Fransız Hükümeti tarafından, Doğu'da ve Berberi ülkesinde, kefil olunan tüccarların ve ve söz konusu tüccarlara ait olan ticarethanelere bağlı olarak faaliyet gösteren kimselerin hâl ve hareketleri ile işlerinin sebep olduğu olaylar sonucunda meydana gelebilecek olan hasarların karşılanmasını kapsamaktadır ve söz konusu kefiller, bunları karşılamaya zorlanacaktır.

[sayfa 217]

Madde 5: Kefillerin ölmesi veya iflas etmesi hâlinde, kendilerine kefil olunan tüccarlar, bir yıl içinde muaf yeni bir teminat akçesi ödemek zorundadırlar, bu süreden sonra da eski teminatlar yoluylada yetki ve hak sahibi olan kimseler bu yetkilerinden ve

haklarından muaf tutulacak ve muaf kalacaklardır.

Madde 6: Doğu'da ve Berberi ülkesinde hâlihazırda yerleşmiş bulunan ticarethanelerin veya gelecekte yerleşecek olanların sunacakları teminatlar, söz konusu Ticaret Odası tarafından, ticaret müfettişinin gözetimi ve yetkisi altında kabul veya reddedilecektir; bu arada, öz konusu kabul veya ret durumlarıyla ilgili olarak ortaya çıkabilecek itirazları değerlendirme ve karar verme yetkisi, bize ve konseyimize mahsus kalacaktır ve söz konusu Marseille vilayetinin yargıçları, parlâmentomuza bir çağrı yapılması dışında, teminatlarla taahhüt edilen yükümlülüklerle ilgili bütün itirazlara bakacaklardır. Bununla birlikte daha önce karşı çıktığımız ve hâlen karşı çıkmakta devam ettiğimiz tüm konunları, beyanları kararları, tüzükleri ve bu doğrultudaki diğer şeyleri söz konusu olan bu kesin ve değişmez kararnameyle daimî olarak onaylatlık.

Yedinci hükümdarlığımızın ve Tanrının lütuf yılı olan 1781'in Mart ayında Versailles'te imzalanmıştır.

(imza) LOUIS

Kumaş ticareti her zaman için, Marsieille'nin Doğu limanlarıyla yaptığı ticaretin asıl konusunu oluşturuyordu. Hükûmet, kumaşların iyi kalitede imal edilmesine çok büyük bir önem veriyordu, çünkü bu şekilde Doğu ticaretinin bu önemli kolunun tekelini, Fransa'da sürdürmeyi umuyordu. Bu ticareti besleyen fabrikaların en önemlisi Carcassonne'deki kumaş fabrikasıydı. Bu fabrikanın Doğu'ya yönelik ürünleri, 1780 yılında değeri ortalama olarak 10 milyon frank olan, yıllık 50 000 parça mala ulaşmıştı. Shaloon adındaki İngiliz kumaşları, bu mallara büyük bir zarar vermekteydi ve bu mallar, söz konusu rekabet sonucunda Doğudaki tüm seçkinliğini kaybetti. [sayfa 218] Aynı zamanda Verviers ve d'Aix-la-Chapelle malları da, bu mallar için çok ölümcül bir rekabet ortamı yaratıyordu

Sayfa :219

Aujourd'hui, le mouvement commercial du port de Smyrne comporte plus de 220 millions de francs. Sur ce chiffre, la quotité pour la France est d'environ 81 p. 100, soit à peine 40 millions de francs, importations et exportations réunies, tandis que l'Angleterre y figure pour plus de 40 p. 100.

Sayfa 219

Bugün İzmir limanındaki ticaret hacmi, 220 milyon frankı aşmaktadır. Bu rakam üzerinden Fransa'nın payına düşen miktar, % 81'dir; ki bu da, ithalât ve ihracatın hepsi bir arada hesap edildiğinde yaklaşık olarak 40 milyon franka tekabül etmektedir. Oysa ki İngiltere'nin bu alandaki payı % 40'ı aşmaktadır

Sayfa :229

Si les chrétiens de l'Anatolie n'ont peut-être pas encore tous les raffinements des sociétés civilisées de l'Occident, au moins doit-on reconnaître et proclamer bien haut que, dans leur simplicité, ils sont plus clairvoyants et moins superstitieux que beaucoup de peuples de l'Occident. Cela provient de ce que le système d'éducation en Orient a pour base fondamentale les lettres grecques et l'histoire de la Grèce antique. En conséquence, l'imagination de la jeunesse s'habituant de bonne heure à rayonner dans

* Fakat şımartılmış

Sayfa :229
les horizons lointains et étendus des anciennes républiques, rien ne peut plus, lorsqu'on arrive déjà aux temps du christianisme, les attacher aux prestiges et aux miracles des moines et des prêtres du moyen âge, ni à ceux des Byzantins.

Sayfa 229

Anadolu Hristiyanları, henüz Batı'nın uygar toplumlarının bütün inceliklerini almamışlarsa da, bu insanların sadelikleri içinde, Batının pek çok halkıyla karşılaştırıldığında, daha ileri görüşlü ve daha az batıl inançlı olduklarını kabul etmemiz gerekmektedir. Bunun sebebi, Doğu'nun eğitim sisteminin temelinde, Yunan edebiyat kültürü ile Antik Yunan tarihinin bulunmasıdır. Sonuç olarak, gençlik tam zamanında eski cumhuriyetlerin uzak ve geniş ufuklarında aydınlanmaya alıştığı için, Hristiyanlık devirlerine geldiğimiz zaman bile artık hiçbir şey onları ne keşişlerin ve papazların büyülerine, mucizelerine ne de Bizans döneminden kalma benzer inançlara bağlı tutamazdı.

Sayfa :230

Les Turcs.

Tous les voyageurs qui ont parcouru l'Orient non seulement de nos jours, mais dans les siècles précédents ; tous les observateurs qui y ont vécu à une époque quelconque, se sont accordés à reconnaître qu'aucune des qualités qui font les grands peuples

Sayfa :231

n'a manqué et ne manque aux Turcs ; ils ont le courage militaire, et surtout la finesse diplomatique, qu'a partir de la seconde moitié du XVIIIe siècle, ils ont apprise des Phanariotes, dont le nom occupe une des plus célèbres pages de l'histoire des relations diplomatiques de la Sublime-Porte ; ils ont l'honnêteté privée, le génie du commandement, la discipline civique. Il semble donc qu'ils auraient dû se fondre sans trop de peine avec les peuples progressifs de l'Europe avec lesquels, depuis déjà plus de quatre siècles, ils se trouvent en contact. Il n'en a rien été cependant ; partout où ils ont passé, partout où ils passent encore, c'est comme une armée en campagne, ils sont — par l'égoïsme détestable de leurs sultans et de leurs gouvernants — campés, plutôt que fixés comme une nation, dans les pays qu'ils ont conquis ! Phénomène qui serait inexplicable, s'il ne s'expliquait tout naturellement par cette confusion du pouvoir temporel et du pouvoir spirituel : à aucune des périodes de son existence nationale, la Turquie ne s'est regardée comme un peuple ordinaire, s'établissant sur un territoire pour le cultiver, pour y vivre paisiblement des fruits de son travail. Les conquérants turcs ne regardèrent jamais les peuples qu'ils ont soumis à leur joug comme les membres organiques de l'État, mais comme une annexe formée de vassaux et de tributaires qui n'ont qu'à payer sans murmure les impôts divers, lourds et oppressifs, qu'il plaît au maître d'exiger d'eux. C'est pourquoi le Turc, en gé-

Sayfa :232

néral, n'exerce aucune industrie, aucun commerce. Le proverbe dit : « Le Franc a la science, l'Arménien le commerce et l'Osmanli la majesté. » Le Turc est donc majestueux et cela lui suffit. Malheureusement, dans notre civilisation moderne, la majesté n'est pas un moyen d'existence; c'est ce qui explique pourquoi tant de malheureuses populations musulmanes succombent sous la misère la plus noire, sur la plus riche et la plus féconde des terres qu'elles habitent !

Sayfa 230

TÜRKLER

Doğuyu sadece günümüzde değil [illegible] önceki yüzyıllarda da karış karış gezen [illegible] nemde yaşamış [illegible] ran [illegible] Türklerde ne eskiden ne de şimdi eksik olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardır. [illegible] Türkler askerî cesaret ve özellikle de, XVIII yüzyılın ikinci yarısından itibaren, adları Babıâli'nin diplomatik ilişkiler tarihindeki en meşhur sayfalardan binni kaplayan Fenerli Rumlar'dan öğrendikleri bir diplomatik incelik sahibi insanlardır; [illegible] tanık [illegible] Türkler [illegible] dört yüzyıldır [illegible] halkla rıyla pek fazla [illegible] Bununla birlikte bu durum Türklerin [illegible] gelip geçmiş olduğu ve hâlâ da gelip geçmeye devam ettiği her yer için, hiç de böyle değildir. [illegible] bir

kır ordusu gibidir **bu insanlar sultanlarının ve yöneticilerinin iğrenti verici egoizmleri ile, fethettikleri ülkelerde yerleşmekten ziyade buralarda ordugâh kurmuşlardır!** Bu şayet cismani erk ile din. erkin birbirine karıştırılmasıyla doğal olarak açıklanmasaydı açıklanması imkânsız bir olgu hâline gelirdi. Ulusal varlık olarak ortaya çıktıkları ilk zamandan bu yana Türkler, kendilerini bir toprak üzerinde, burada huzur içinde, sessiz sakin bu toprağı ekip biçmek ve çalışmasının ürünlerini almak için yerleşmiş olan sıradan bir halk olarak görmemişlerdir. Türk fatihleri, boyunduruklan altına aldıkları halklara hiçbir zaman devletin parçaları olan üyeler gözüyle bakmamışlardır, bunun yerine onları, kendilerine karşı tek sorumlulukları hiç ses çıkarmadan efendilerinin kendilerinden büyük bir memnuniyetle istediği çok çeşitli, ağır ve ezici vergileri ödemek olan kölelerden ve haraç verenlerden oluşan bir ek bölüm olarak kabul etmişlerdir.

Bu nedenle Türk, genel olarak hiçbir sanayi ve ticaret işiyle uğraşmazdı. **[sayfa 232]** Atasözü şöyle der: "Fransız bilimden, Ermeni ticaretten, Türk ise majestelikten anlar." **"O hâlde Türk, uludur ve böyle olması ona yeter. Ama ne yazık ki çağdaş uygarlığımız zamanında majestelik ve ululuk para etmemekte, geçim kaynağı teşkil etmemektedir; işte bu da neden bu kadar çok sayıda zavallı Müslüman halkın,** üzerinde yaşadıkları en bereketli ve en verimli topraklar üzerinde en kara sefalet altında sürünürcesine yaşadığını açıklayan olgudur!

Sayfa :232

L'orgueil de race est excessif chez les Turcs, mais

Sayfa :233

en même temps ils sont hospitaliers. Cette qualité est une religion chez eux, et lorsqu'ils ne sont pas fonctionnaires, ministres ou courtisans des hommes au pouvoir, ils sont généralement bons, sincères, honnêtes et bienfaisants.

Au point de vue de l'instruction, c'est le peuple le **plus arriéré et le plus ignorant.**

Sayfa 232

Irk kibirliliği, Türkler arasında çok aşırı dereceye vardırılmıştır; [sayfa 233] ancak Türkler aynı zamanda çok konukseverdirler. Bu nitelik onlar için bir dindir ve memur, bakan veya iktidardakı insanların dalkavukları değillerse genel olarak iyi, samimî, dürüst **ve iyiliksever insanlardır.**

Eğitim konusunda ise en geri kalmış ve en cahil halktırlar.

Sayfa :244

En Turquie c'est tout le contraire, et cela se comprend. C'est qu'il n'y a pas de vexations, d'avanies et de traitements les plus cruels dont les rayas (sujets ottomans) ne soient l'objet à chaque moment de leur misérable existence. Il suffit d'être sujet de S. M. I. le sultan pour être constamment exposé aux persécutions les plus

Sayfa :244

odieuses. Par contre, toute protection, toute considération et les immunités les plus larges sont, dans toute l'étendue de l'empire ottoman, prodiguées toujours et *quand même* aux étrangers, sujets d'une grande puissance quelconque. Voilà pourquoi, parvenir à se soustraire à l'autorité du sultan et de la Porte *Sublime*, par l'obtention de la naturalisation d'une nation civilisée, est le rêve le plus caressé d'un raya;

Sayfa 244

Şu hususu belirtmek ilginç olacaktır. Şeref, ev hayatı ve vatandaşlık haklarının kutsal sayıldığı ve iktidara gelen her hükümet tarafından etkin bir şekilde korunduğu bütün medeni ülkelerde uyruk değiştirmek bir çeşit damga yemektir ve babadan alınmış olan uyruktan vazgeçmek, hemen hemen bir dinden dönmeye eş değer sayılır; haklı olarak yüz kızartıcı bir eylem olarak kabul edilmektedir. **Türkiye'de ise durum, bunun tam tersidir ve uyruk değiştirmek gayet kabul edilebilir bir iştir. Çünkü reayaların (Osmanlı vatandaşları) sefil hayatlarının her anında aşağılamalara, onur kırıcı hareketlere ve en zalimce muamelelere maruz kalmadıkları bir an bile görülmemiştir. Hiç durmadan en dayanılmaz işkencelere maruz kalmak için, sultana karşı gelmek yeterlidir.** Buna karşılık [illegible] kanun da, her türlü saygınlık ve en geniş dokunulmazlıklar, [illegible] imparatorluğunun her yerinde herhangi bir büyük [illegible] uyruğuna sahip olan yabancılara [illegible]. İşte bu yüzden, uygar bir ulusun vatandaşlığını kazanarak sultanın ve **Babıâli**'nin yetkisine uymamayı başarmak bir reayanın en büyük hayalidir.

G. DES GODINS DE SOUHESMES

AU PAYS

DES

Osmanlis

« Sage ennemi vaut mieux que fol ami. »

(MAXIME MUSULMANE).

1922

PARIS

VICTOR-HAVARD, ÉDITEUR

168, Boulevard Saint-Germain, 168

1894

G. DES GODINS DE SOUHESMES

OSMANLILARIN ÜLKESİNDE

"Akıllı düşman, akılsız dosttan daha iyidir."
(Müslüman Atasözü)

Basım Yeri: Paris
Yayınevi: Victor-Havard Yayın Evi
168, Boulevard Saint-Germain, 168

1894

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1922
Yazar	: G. Des Godins de Souhesmes
Cild	: Kahve
Ebadı	:
	En : 16 cm.
	Boy : 22 cm.
Sayfa Adedi	: IV + 400
Not	Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir

Ön Söz [Özet]

Bu kitap şüphesiz sinirleri ayağa kaldıracaktır. İçerdiği önemli açıklamalar, gördüklerini, duyduklarını ve yaşadıklarını kaçamaksız, ama doğru olarak söylemekte yeterince cesaretli olan yazar, biraz affettiren açıklamalardır. Birkaç utanmaz kırbacımın etkisiyle itiraz etmeye deneyecektir. Bazıları ise kanı irinleşmiş bedenlerin deşeleyen ince bıçağımı hissederek bağırıp çağıracaklardır.

Bunlarla hiçbir şekilde uğraşmam. Türkiye konusundaki daha önceki yayınlarımın ardından hedefi olduğum eleştirilere üzülmemiştim. Bu yayın için de üzüntüm, ondan daha fazla olmayacaktır.

Bazı işleri yapmak için para karşılığı görevlendirilen kişilerin değerlerinin ne olduğunu biliyoruz.

Eğer bu insanlar, benim düşüncemin özünü bilselerdi muhtemelen bizim borcumuzu ödediğimiz sonucuna varacaklardı. Eğer benim kayıtsızlığıma şaşırsalardı, ben de onlara Macar politika yazarı J. Eötvös'ün şu öğüdüyle karşılık verirdim: **"Sana çamur atıldığı zaman, karşılık vermekten sakın, çünkü sen iki defa alçalmış ve kirlenmiş olursun."**

Bununla birlikte, bu karanlık adamların, benim gözümü korkutacak güce sahip olduklarını sanmalarını istemiyorum. Onların ağızlarını kapatmak için, bir söz yeterli olacaktır.

Bu da Linguet'in ünlü sözüdür: "Yalnız dolandırıcılar sokak lâmbalarından korkarlar." Bu komik insanların "Hakaret var." diye bağırmaları durumunda, onlara şunu hatırlatacağım: "İnsanların kötü davranışlarını yüzüne vurmak, onlara hakaret etmek değildir." Aslında bu hayvan soyu, gerçekten nefret eder, çünkü gerçek, aptal ve yalancıların ortadan kaldırmaya çalıştığı sonsuz bir engeldir.

Bu cildin arkasından kopabilecek gürültü, çıkacak polemikler, birilerinin bağırıp çağırmaları, düşmanlarımın sessizliği ve Osmanlı İmparatorluğu'nda kitaplarımın yasaklanması benim için önemli mi? Bunlar benim için önemli değil. Ben sadece bu kitapçıkların kurgu

larını yapıyorum. Bunu [kurgu yapmayı] bırakmak zorunda kalsaydım, Türk Hükümeti'ne ve yöneticilerine beni şereflendiren ve bana fazla zarar vermeye yönelik olmayan dikkat gösterilerine minnettar olduğumu söylerdim.

Hakarete gelince bunu hiç önemsemiyorum, hatta hakaretten dolayı üzülmüyorum, çünkü hakaret edene, filozofça bir gülüşle karşı koymaya alıştım. Jean Richepin'in söylediği gibi, büyüklenmeden ve aynı zamanda basitleşmeden haykırıyorum.

Bir günlük başarılar elde etme konusunda hiç aç gözlü değil sen,

perdelerinde tahtakurusu olarak kalmak istemiyorsan
modayı ve küçük hediyelerini hiçe sayarak
çek git! It ürür, kervan yürür.
Tüm eleştirilere zırhını göster;
Eleştiri okları, senin sırtına batmadan zırhında kırılacaktır.

Buna karşın, övgüsünü veya yergisini belirten ve hiçbir özel sevgi ve saygıdan etkilenmemiş yansız eleştirilerin önünde saygıyla eğiliyorum.

Ne adi dalkavukluğu ne de aldatıcı iltifatları severim ve araştırırım. Aksine, nitelikli bir eleştirmenin ölçülü ciddiyetini daha fazla tercih ederim. **Çünkü o acımasızdır.**

Benim en çok istediğim şey, iyi yerlerde, seçkin kütüphanelerde, belki sayısı az, ama seçkin bir topluluk oluşturdukça değerli olan, samimi okurların zihinlerinde ve gönüllerinde yer alabilmektir.

La Rochefoucauld, özdeyişlerinde "Kendisine güvenmeyen bir kişi için, sessizlik en doğru karardır." diyordu. Victor Hugo, buna bir ekleme yapmıştır: "Sessizlik, her zaman biraz kabullenme etkisi yaratır."

Bununla birlikte Türkiye'den bahsetmek, çok hassas bir konudur. **Türkiye lehinde konuştuğunuzda, çok şey kazanacağınız ga-**

ranti edilir.

Türkiye aleyhinde konuştuğunuz zaman ise, var gücünüzle onu yaralamak istediğiniz iddia edilir.

Bana gelince, açıkça söylüyorum ki: "NE BİR ŞEY KAZANMAK İSTİYORUM NE DE ONU YARALAMAK İSTİYORUM."

Montaigne'nin söylediği gibi, bunu bu yazının başında söylemek daha iyi olurdu: "Okuyucu, bu iyi niyetle yazılmış bir kitaptır."

G. DES GODINS DE SOUHESMES

(*) Koyu olan yerler Atatürk'ün Ön Söz'de işaretlediği yerlerdir.

Sayfa :1

AU PAYS DES OSMANLIS

658
1895
1 2553

HISTORIQUE, SITUATION ET ASPECT GÉNÉRAL DE CONSTANTINOPLE

La fondation de Constantinople remonte à l'an 658 avant J.-C. — Des colons de Mégara [1], guidés par Byzas, construisirent à l'embouchure du Bosphore, en face des côtes d'Asie, entre la Corne-d'Or et la Propontide (mer de Marmara), une ville que, du nom de leur chef, ils appelèrent ***Byzance.***

Sayfa 1

OSMANLILARIN ÜLKESİNDE

İSTANBUL'UN TARİHÇESİ, DURUMU VE GENEL GÖRÜNÜMÜ

İstanbul'un kuruluşu İsa'dan önce **658** yılına dayanır. Bizans tarafından yönetilen Megara adlı sömürge şehrindeki Avrupalılar, Boğaz'ın ağzında, Asya yakasının karşısında, Altın Boynuz'la Propondite (Marmara Denizi) arasında, şeflerinin ardından yola çıkarak Bizans adını verdikleri bir şehir inşa etmişlerdir.

Sayfa 2

Après avoir été soumise au régime monarchique, sous la royauté du chef de ses premiers fondateurs, Byzance se transforma en aristocratie, puis en oligarchie. — Lorsque Darius Ier, roi de Perse, entreprit, en 490 avant J.-C., son expédition contre la Grèce et passa le Bosphore, la ville fut abandonnée par ses habitants. Byzance ne resta que peu d'années au pouvoir des Perses. Après la bataille de Platée, en 479, elle fut occupée par Pausanias, général lacédémonien, qui contribua beaucoup à la relever de ses ruines. —

Sayfa 2

Bizans, ilk kurucularının şefinin krallığındaki Monarşi rejimine tâbi olduktan sonra, önce aristokrasiye, sonra da oligarşi rejimine dönüşmüştür. İ.Ö. 490 yılında Pers Kralı I. Darius'un Yunanistan'a bir sefer düzenlemesi ve boğazı geçmesiyle şehir, oturanlar tarafından terk edilmiştir. Bizans, sadece birkaç yıl Perslerin yönetiminde kalmıştır. 479 yılındaki Platee Savaşı'ndan sonra Bizans şehrin harabelerle renklenmesine oldukça katkıda bulunan Ispartalı [Eski Yunanistan'da] General **Pausanias** tarafından işgal edilmiştir.

Sayfa :3

Peu à peu, Septime Sévère se départit de ses rigueurs, et les empereurs qui lui succédèrent firent beaucoup pour effacer les traces des ravages dont Byzance avait souffert. Mais c'est seulement en 330, lorsque l'empereur Constantin vint y établir sa résidence, que la vieille cité se releva de ses précédents désastres. — Byzance, dont l'enceinte mesurait à peine 40 stades (7 ou 8 kilom.) de circonférence et n'embrassait que deux collines, fut accrue de plus du double, elle s'étendit sur deux autres collines et occupa une partie de la cinquième.

Sayfa 3

Septime Sévère, yavaş yavaş kat kurallarından vazgeçmiştir ve ondan sonra gelen imparatorlar ise Bizans'ın zarar gördüğü yıkımların izlerini silmeye çalışmışlardır. Ama şehir ancak 330 yılında İmparator Constantine orada yaşamaya başlayınca daha önceki yıkımlardan kurtulmuştur. Çevresi en fazla **40 stad (7 veya 8 kilometre)** olan ve sadece iki tepeyi içine alan Bizans, iki katından daha fazla büyümüştür. İki başka tepe üzerine de yayılmış ve **beşinci tepenin bir bölümünü** de kaplamıştır.

Sayfa :3

Cette ville, constamment embellie et augmentée par Constance (337-361), par Valens (364-378), par Théodose le Grand (379-395), resta capitale de l'empire romain jusqu'au partage qui eut lieu entre les deux fils de Théodose Ier. Sous Arcadius (395-408) elle devint la capitale du Bas-Empire.

L'empire d'Orient dura de 395 à 1453 ; il comprit neuf dynasties :

Sayfa :4

1° la dynastie *Théodosienne* (395-453), qui fournit cinq empereurs ;

2° la dynastie de *Thrace* (453-491), avec six empereurs :

3° la dynastie de *Justinien*, commencée par Justin, son oncle (491-602) ;

4° la dynastie d'*Heraclius* (603-716), qui s'éteint avec Théodose III ;

5° la dynastie *Isaurienne*, fondée par Léon III en 717 et disparue en 867 après l'assassinat de Michel III l'Ivrogne ;

6° la dynastie *Macédonienne* (867-1056), commencée par Basile Ier et finissant à l'avènement d'Isaac Comnène ;

7° la dynastie des *Comnènes*, dont le fondateur réel fut Alexis Comnène (1081), et qui eut pour dernier représentant Andronic, mort en 1183[1] ;

8° la dynastie des *Anges* (1183-1204) ;

9° la dynastie des *Paléologues*, fondée par Michel VIII en 1261, et dans laquelle figurent deux princes de la famille *Cantacuzène*. Cette dynastie conserva le trône

Sayfa 3

Constance (337-361), Valens (364-378) ve Buyuk **Théodose** (379-395) tarafından surekli olarak genişletilen ve guzelleştirilen bu şehir, **I. Théodose'nin** iki oğlu arasında paylaşımasına kadar Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak kalmıştır. Arcadius (395-409) döneminde ise, **Aşağı İmparatorluğun başkenti** olmuştur.

Doğu İmparatorluğu 395'ten 1453 yılına kadar surmuştur ve dokuz hanedanlığı kapsamaktadır:

[sayfa 4]

1 Beş imparator çıkaran Theodose Hanedanlığı (395-453)

2 Beş imparatoruyla Trakya Hanedanlığı (453-491)

3. Amcası Justin tarafından baş atılan Justinien Hanedanlığı (491-602)

4. III. Théodose'yle sona eren Héraclius Hanedanlığı (602-716)

5. III. Leon tarafından 717 yılında kurulan ve Ayyaş III. Michel'in katledilmesinden sonra 867 yılında ortadan kalkan Isauri Hanedanlığı.

6. I. Basile'yle başlayan ve Isaac Comnene'nin tahta çıkmasıyla sona eren Makedonya Hanedanlığı (867-1056)

7. Alexis Comnene'nin (1081) kurucusu olduğu ve 1183 yılında ölen Andronic'in son temsilcisi bulunduğu Comnenes Hanedanlığı

8. Anges Hanedanlığı (1183-1204)

9. 1261 yılında VIII. Michel tarafından kurulan ve Cantacuzène ailesinden iki prensin yer aldığı Paleologues Hanedanlığı

Sayfa :4

1 Les débris de la maison impériale des Comnènes se réfugièrent en Morée et de là en Corse. Des rejetons de cette famille existaient encore il y a peu d'années, entre autres la duchesse d'Abrantès.

Citons également le général Démétrius Stéphanos Comnène, né à Ajaccio en 1749, d'une branche des Comnènes, mort à Paris en 1821, maréchal de camp au service de la France et auteur de divers ouvrages relatifs à ses aïeux d'Orient.

Sayfa 4

1 Comnene Hanedanlığından kalanlar, Mora Yarımadası'na ve Korsika'ya sığınmışlardır. Bu ailenin torunları, özellikle Abrantes Düşesi yakın zamanlara kadar yaşamlarını sürdürmüşlerdir. **Burada, 1749 yılında Ajaccio'da doğmuş Comnène soyundan gelen, 1821 yılında Paris'te ölen Fransa'nın hizmetinde tümgeneral olarak görev yapan ve Doğu'lu atalarıyla ilgili çeşitli kitapların yazarı olan General Démétrius Stéphanos Comnène'yi de söylememiz gerekiyor.**

Sayfa :10

Je préfère la légende turque qui raconte qu'une bohémienne ayant prédit au sultan Méhémed ¹ que sa fille Méhar-Chégid mourrait d'une piqûre de serpent, le padichah fit élever cette tour où aucun reptile ne pouvait pénétrer, et y enferma la jeune princesse. Méhar-Chégid grandit et devint si belle que tout le monde parlait de ses grâces.

* Mühr-i şehid?

Sayfa 10

Ben, bir çingenenin Sultan Mehmet'e¹ kızı Mehar Chegid'in yılan sokması sonucu öleceğini söylediği Türk efsanesini tercih ediyorum. Padişah, içine hiçbir sürüngenin giremeyeceği bir kule yaptırmıştır ve genç prensesi oraya kapatmıştır. Mehar Chegid büyümüştür ve öyle güzeldir ki herkes onun çekiciliğinden bahsetmektedir.

Sayfa :10

¹ *Méhémed* est synonyme de *Mouhammed*, nom du fondateur de la religion musulmane. Les Ottomans ne disent Mouhammed que lorsqu'il s'agit du Prophète. Pour toute autre personne portant ce nom, ils prononcent Méhémed ~~ou Mehmed~~.

Sayfa 10

¹ Mehmet, Müslümanlık dininin kurucusunun adı olan Muhammed ile aynı anlamdadır. Osmanlılar, peygamber söz konusu olduğunda, ancak Muhammed demektedirler. Bu adı taşıyan diğer kişiler için Mehemed veya **Mehmet** demektedirler.

Sayfa :12

Malheureusement, des murs fort laids et très hauts forment une sorte d'enceinte de prison tout le long de l'avenue qui borde le palais, et dérobent aux regards des curieux les fantasmagories décoratives de cette construction excessivement pompadour.

Sayfa 12

Maalesef çok çirkin ve çok yüksek duvarlar, kenarında Dolmabahçe Sarayı'nın bulunduğu caddeyi boyunca bir çeşit ceza evi suru biçimindedir ve meraklılar bakışlardan tazı... a Pompadour stilinde olan bu yapının dekoratif güzelliklerini gizlemektedir.

Sayfa :13

— C'est à « Tchéraghan-Séray » que fut enfermé tout d'abord l'infortuné Mourad V, non en malade, mais en prisonnier d'Etat [1]

Sayfa :13

[1] Cf. ma brochure, *Comment les Français sont protégés en Turquie*. — Paris, A. Clavel, 36, rue de Dunkerque, (1892).

Sayfa 13

Bahtsız V. Murat'ın hasta olarak değil, devlet tutuklusu olarak ilk kapatıldığı yer "Çırağan Sarayı"dır.[1]

---

[1] Bkz. Ma brochure, Comment Les Français sont protegés en Turquie? (Broşürüm: Fransızlar Türkiye'de Nasıl Korunuyorlar? Paris, A Clavel, 36 Rue de Dunkerque, (1892).

Sayfa :17

Le « Palais de France », situé sur le quai, appartenait autrefois au prince Alexandre Ypsilanti, ancien drogman de la Porte, puis, à deux reprises, hospodar de Valachie, et qui, accusé d'avoir dérobé des trésors, périt dans les tortures en 1805 [1]. Ce *yali*, confisqué

[1] Les Ypsilanti étaient une famille grecque phanariote, originaire de Trébizonde et qui prétendait descendre des Comnènes. Ses membres occupèrent des emplois considérables à Constantinople, en Moldavie, en Valachie et en Russie

Sayfa :18

après la mort tragique du possesseur, fut donné à la France en 1807 par Sélim III, comme expression de la gratitude du monarque pour l'énergique assistance que lui avait prêtée le maréchal Sébastiani, alors ambassadeur de Napoléon Ier, quand les Anglais forcèrent les passes des Dardanelles et menacèrent Constantinople d'un bombardement (1806)

Sayfa 17

[illegible] Fransız Sarayı [illegible] Babıâli'nin [illegible] daha sonra iki kez [illegible] hospodar (prensi) olan ve hazineleri çalmakla suç[illegible] 180[illegible] işkenceyle ölen Prens Alex[illegible] Ipsilanti'ye aitti. **[sayfa 18]** [illegible] sonra [illegible] İngilizlerin Çanakkale'nin dar geçitlerini zorladıkları ve İstanbul'u bir bombardımana [illegible] ettikleri dönemde I. Napolyon'un büyükelçisi olan Mareşal **Sebastiani'nin** III. Selim'e yaptığı önemli yardımdan dolayı [illegible] minnettarlık ifadesi olarak III. Selim tarafından Fransa'ya verilmiştir (1806).

1 Ypsilanti [illegible] Yunan [illegible] İstanbul [illegible] Valachie [illegible]

Sayfa :22

Kunkiar Iskélessi (Echelle du Monarque), où fut signé, le 26 juin 1833, le fameux traité imposé par l'armée russe au sultan Mahmoud et qui fermait les Dardanelles aux flottes étrangères, est un des points les plus séduisants du Bosphore. De tout temps, ce village fut le séjour favori des sultans. Méhémed II, Suléyman Ier, Mahmoud Ier, Sélim III y bâtirent des kiosques, aujourd'hui disparus. Le seul qui subsiste encore a été construit par Méhémed-Ali, pacha d'Egypte, et offert au sultan par son fils Ibrahim Pacha. Cet édifice est élevé sur des terrasses superposées. Ses quatre avant-corps, ornés de colonnes sur les

X

1 Le ceste était un gantelet garni de fer ou de plomb, dont se servaient les athlètes dans les luttes du pugilat.

* l'auteur ne connaît pas la cause de la construction de cet édifice

* Yazar bu binanın yapılış sebebini bilmiyor

Sayfa :23

côtés, lui donnent quelque chose de prétentieux ; mais l'ensemble est d'une très grande richesse. Partout on y a prodigué les albâtres et les marbres d'Egypte.

Sayfa 22

26 Haziran 1833 tarihinde Sultan Mahmut'a Rus ordusu tarafından zorla kabul ettirilen unlü anlaşmanın imzalandığı yer olan ve yabancı filolara Çanakkale Boğazı'nı kapatan Hünkâr Iskelesi, Boğaz'ın en güzel yerlerinden bindir. Burası, her zaman sultanların tercih ettiği ikamet yeri olmuştur II Mehmet, I. Suleyman, I. Mahmut ve III. Suleyman buraya koşkler yapmışlardır, bugün bu köşkler yıkılmıştır. Bunlardan sadece bir tanesi hâlâ varlığını sürdürmektedir. Mısır Paşası Mehmet Ali tarafından yaptırılmış ve oğlu Ibrahim Paşa tarafından sultana hediye edilmiştir. Bu önemli yapı, kat kat teraslar uzerine inşa edilmiştir. (Sayfa 23) Yanlarındaki kolonlarla süslu dort on bölumu, binaya kendini beğenmiş bir hava vermektedir Fakat binanın tamamı, büyük bir zenginliği göstermektedir. Her taraf albatrlarla (kaymak taşı, su mermeri) ve Mısır mermerleriyle kaplıdır.

Sayfa :23

Autour de *Pacha-Baghtche* débouchent des vallées ravissantes, toutes pleines d'ombre et de fraîcheur. Dans les environs de cette bourgade se trouvent les fameux « Jardins de Sultanié », crees par Bayazid II (1481-1512) et arrosés par un petit cours d'eau connu sous le nom de « Ruisseau argentin ».

Sayfa 23

Paşabahçe çevresinde golge ve serinlikle dolu çok guzel vadiler bulunmaktadır Bu kuçuk kasabanın çevresinde **II. Beyazıt** (1481 1512) tarafından kurulan ve "Arjantin Deresi" adıyla tanınan kuçuk bir akarsu tarafından sulanan unlu **"Sultaniye Bahçeleri"** bulunmaktadır

Sayfa :43

Au fond de la place, les Turcs ont édifié une construction sordide et insignifiante où ils installèrent certaine école, dite des « Arts-et-Métiers », dont le principal mérite est d'être à peu près inconnue, et un « Musée des Janissaires » contenant, sur des mannequins à épouvantables figures de cire, les principaux costumes de la célèbre milice.

Sayfa 43

Türkler, Sultan Ahmet Meydanı'nın dibinde, [illegible] hemen hiç tanınmayan "Sanat ve Meslek" adlı bir okul kurdukları iğrenç ve anlamsız bir bina yapmışlardır. Bu binanın içine korkunç yüzlü, bal mumundan mankenler üzerinde ünlü ordunun belli başlı giysilerinin sergilendiği bir de "Yeniçeri Müzesi" kurmuşlardır.

Sayfa :47

Parmi les autres richesses artistiques et archéologiques que les empereurs avaient accumulées à l'Hippodrome, il convient de citer, comme ayant échappé à la dévastation générale, les fameux « Chevaux de bronze » attribués à Lysippe et qui ornaient le dessus de la loge impériale. Un écrivain français a résumé en ces termes la singulière odyssée de ce groupe célèbre :

Sayfa :47

« Le caprice d'un empereur les avait portés de Chio à Constantinople, la quatrième croisade les envoya à Venise, les victoires de Bonaparte les ont installés sur l'arc de triomphe du Carrousel, nos revers de 1814 les ont restitués à la patrie de Dandolo, où on les admire encore sur le portail de Saint-Marc. »

Sayfa 47

İmparatorların hipodromda topladığı sanatsal ve arkeolojik diğer zenginlikler arasında, genel yıkımlardan etkilenmeyenler olarak Lysippe'ye mal edilen ve imparator locasının üstünü süsleyen ünlü "bronz atlar" saymak yerinde olur. Bir Fransız yazar, bu ünlü grubun eşsiz serüvenini şöyle özetler:

"Bir imparatorun kaprisi, onları Sakız Adası'ndan İstanbul'a taşıdı ve Dördüncü Haçlı Seferi onları Venedik'e gönderdi. Bonaparte'nin zaferleri ise, onları Carrousel'in zafer takına yerleştirdi ve 1814 yılındaki başarısızlıklarımız, onları Saint-Marc ana kapısının üzerinde hâlâ hayranlıkla izlediğimiz Dandolo'nun yurduna geri verdi."

Sayfa :59

Inutile de dire que depuis la découverte des Prisons d'Anéma, antiquités byzantines extrêmement curieuses et, comme l'a écrit M. le Dr Paspati, « les mieux conservées de toutes celles qui subsistent encore à Constantinople », l'autorité ottomane n'a rien fait nettoyer et n'a nullement défendu aux hurluberlus du voisinage de convertir ces belles ruines en dépotoir.

Sayfa 59

Oldukça tuhaf olan eski Bizans dönemine ait Anema zindanlarının bulunmasından sonra, Dr. Paspati'nin "Bunlar hâlâ İstanbul'da varlığını sürdüren zindanlardan en iyi korunmuş olanlarıdır." diye yazdığı gibi, Osmanlı hâkimiyetinin hiçbir şeyi ortadan kaldırtmadığını ve komşu yağmacılara bu güzel harabeleri **çöplüğe** çevirmelerini hiçbir zaman **yasaklamadığını** söylemek yararsızdır.

Sayfa :60

Le Palais des Blaquernes.

Le *Palais des Blaquernes*, dont il ne reste plus actuellement que quelques pans de murs, fut bâti par Anastase le Dicore (491-518) et agrandi par Manuel Comnène (1143-1180). Il occupait tout l'espace compris entre l'*Ayazma des Blaquernes*, qui existe encore, et la porte d'Egri-Kapou.

Voici le tableau qu'en a tracé le comte Charles de Mouy, dans ses *Lettres du Bosphore* (Edition de 1879) :

Il n'en reste plus que les quatre murs, percés de nombreuses fenêtres en arcades, et qui ont un aspect particulièrement lugubre : c'est une proie abandonnée aux oiseaux de nuit et aux rafales du vent d'hiver. La ruine dresse, au-dessus des maisons qui l'entourent, sa nudité lamentable, la misère de sa grande salle délabrée, pleine de débris entassés sous les inégalités du sol où perce une maigre verdure, les sinistres traverses de sa façade ; le toit s'est depuis longtemps effondré, la base plonge dans la boue d'une ruelle obscure. Ses quatre côtés sont livrés, à ciel ouvert, à toutes les insultes des passants, à toutes les dégradations des bêtes nocturnes, les chouettes, les rats, les vagabonds de la cité, surtout les tziganes qui campent aux alentours ; le plein cintre des élégantes arcades garde, toutefois, une sorte d'austère beauté, surtout le soir, quand on voit entre leurs piliers noirs s'encadrer un large espace d'azur rempli d'astres. »

Sayfa 60

Blakherna Sarayı

Bugün sadece birkaç yıkık duvarın kaldığı Blakherna Sarayı, Anastase Le Dicore (491-518) tarafından yaptırılmış ve Manuel Comnère (1143-1180) tarafından genişletilmiştir. Bu saray, bugün hâlâ var olan Blakherna Ayazması ile Eğri Kapı arasındaki tüm alanı kapsıyordu.

İşte Kont Charles de Mouy'un "Boğaz'dan Mektuplar" (1879 yayını) adlı eserinde çizdiği tablo:

"Kemerlerde birçok oyuğun açıldığı ve ayrıca iç karartıcı bir görünümü olan sadece dört duvar kalmıştır. Burası, gece kuşlarına ve kış rüzgârının eline bırakılmış bir yağmadır. Bu yıkıntı etrafını saran evlerin üstünde acınacak hâldeki çıplaklığını, ortasında hafif bir yeşilliğin göründüğü zeminin tümseklerinin altında, üst üste yığılmış kalıntılarla dolu yıkık dökük salonun zavallılığını, cephesinin içler acısı kirişlerini dik tutmaya çalışmaktadır. Çatısı, uzun zamandan beri çökmüş durumdadır, temeli ise, karanlık dar sokağın çamuruna gömülmüştür. Bu dört duvar, açık havaya, geceleri tüm kuřurlerine gece kuşu, fare, şehir serserileri, özellikle yakınlara çadır kuran çingeneler gibi gece konuklarının yıpratmalarına maruz kalmıştır. Bununla birlikte, özellikle akşam, yıldızlarla dolu gökyüzünün geniş bir kısmının, kara direkler arasında çevrelendiğini gördüğümüzde, basit kemerlerden yarım daire biçiminde olanlar, bir çeşit sade güzelliği sürdürmektedir."

Sayfa 61

Colonne d'Arcadius.

Dans une propriété particulière située à l'« Avret-Bazar » (marché aux femmes), ancien « forum d'Arcadius », on peut voir, en passant par l'échoppe d'un

Sayfa :61

maréchal ferrant (!) la *Colonne d'Arcadius*, que les Turcs appellent — je n'ai jamais su pourquoi — *'Avret Tach* (pierre de la femme). C'était autrefois un beau monument élevé en l'honneur de Théodose Ier par son **fils Arcadius (395-408).**

Sayfa 61

Arcadius Sütunu

[illegible] Turklerin "Avret Taş" dediklen - neden oyle dediklerını hıc anlamadım - Arcadius Sutunu gorulur Burası, oğlu Arcadius (395-408) tarafından I. Théodose'nin onuruna dikilmiş, eskiden guzel bir anıttı.

Sayfa :64

Le Seray actuel a été bâti par Méhémed II (1451-1481) qui y transporta sa demeure après avoir quitté le « Vieux Sérayı » (*Eski Séray*) d alors situé à l'endroit où s'élèvent aujourd'hui les vastes constructions du ***Makami Sèr-'askèri*** (Ministère de la Guerre).

Sayfa 64

[illegible] bugun Makamı Ser-Asker'in (Millî Savunma Bakanlığı) buyuk binalarının yükseldiği yerde bulunan [illegible] tarafından yaptırılmıştır.

Sayfa :65

L'immense emplacement du Séray est entouré d'une muraille crénelée, flanquée de tours carrées, et qui le sépare du reste de Stamboul, isolant ainsi la cité du Maître de la cité des esclaves. Lorsqu'on arrive devant cette enceinte à l'aspect sévère et mystérieux, l'esprit se reporte irrésistiblement vers les temps où, derrière ces pierres, s'accomplirent tant de sombres drames, tant d'intrigues, tant de fantaisies, tant de folies, tant de tragiques amours. N'est-ce pas là que conspiraient Roxelane [1] et Acomat ? N'est-ce pas là que l'on donnait la mort avec des cordons de soie, ou des sorbets empoisonnés, ou des poignards incrustés de pierreries ? N'est-ce pas de la pointe même de ce bout de terre que l'on jetait dans le Bosphore les sultanes infidèles, enfermées dans un sac, en compagnie d'un chat et d'une vipère ? N'est-ce pas aux créneaux d'une des portes que nous allons franchir tout à l'heure que l'on fixait les

[1] Cette étrange et spirituelle odalisque, qui d'esclave est devenue épouse, et qui seule a porté en Turquie le titre souverain

Sans qu'elle eût d'autre droit au rang d'impératrice
Qu'un peu d'attraits peut-être et beaucoup d'artifice,

était-elle Française, comme on l'a dit ? — Les avis sont partagés. — Mais ce qui est certain, c'est qu'elle se révéla femme, dans toute la force du terme, et sut triompher des préjugés de l'Orient. Cette victoire contre une force réputée invincible ne pouvait appartenir qu'à un caractère des plus énergiques, ou à une nature dénuée de tous scrupules.

Sayfa :66

têtes des vizirs sacrifiés par le Grand-Seigneur ?. .... Que de rires, mais aussi que de larmes il y eut dans ce palais encore rempli des souvenirs d'antan ! De combien de soupçons, d'angoisses, de colères, de voluptés, d'enivrements, ne furent-ils pas témoins, ces murs qui abritèrent le despotisme le plus ombrageux, les haines, les terreurs, les fièvres de maitres redoutés et ne rêvant le plus souvent qu'aventures sinistres !... Aujourd'hui, tout cela s'est évanoui ; mais le fond de barbarie reste, et il ne faudrait pas grand'chose pour ramener les horreurs des jours disparus...

Voilà ce que l'on se dit, au moment de pénétrer dans les jardins étagés en terrasses et plantés de cyprès et de platanes séculaires. Chassons cependant ces tristes pensées et concentrons toute notre attention sur ce que la nature, aidée de la main des hommes, étale sous nos yeux

Sayfa 65

Sarayın geniş arsası dış dış yapılmış yanında kare şeklinde kulelerin bulunduğu ve İstanbul'un kalan kısmını saraydan ayıran ve böylelikle sahibin mahallesini kavgalarından uzak tutan bir surla çevrilidir. Basit ve gizemli görünümlü bu kale duvarının önüne gelindiğinde, bellekler ister istemez bu taşların ardında pek çok acıklı olayın, entrikanın, çılgınlığın, delilığin ve trajik aşkın yaşandığı zamana çevrilir. **Roxelanel ve Acomat'ın iş birliği yaptıkları yer burası değil midir? İpek sicimlerle, zehirli şerbetlerle veya değerli taşlarla süslü hançerlerle insanların öldürüldüğü yer burası değil midir? Bir kedi ve bir engerek yılanıyla birlikte bir çuvala konulmuş sa-**

dokatsız sultanların Boğaz'a atıldığı yer de burası değil mi? Sultan tarafından kurban edilen vezirlerin başlarının geçirildiği yer, biraz sonra geçeceğimiz kapılardan birinin mazgallar değil mi? Hâlâ eski anılarla dolu bu sarayda, ne kadar çok kahkaha varsa bir o kadar da gözyaşı vardır. En gizli zorbalığı, kinleri, şiddetleri, sık sık kötü serüvenleri hayal ederek korkan efendilerin telâşını içinde barındıran bu duvarlar, kim bilir kaç kuşkuya, sıkıntıya, kızgınlığa, keyiflenmeye ve sarhoşluğa şahitlik etmiştir!. Bugün bunların hepsi yok olmuştur, fakat barbarlığın temeli kalmıştır ve geçen günlerin iğrençliklerini geri getirmek için fazla bir şey yapmak gerekmeyecektir.

Şekillerle bölümlendirilmiş, servilerin ve yüzyıllık çınarların bulunduğu bahçelere girildiği anda söylenen şey, işte budur. Yine de bu kötü düşüncelerden sıyrılalım ve tüm dikkatimizi insan elinin değdiği doğanın gözümüzün önüne serdiği şeye bakalım.

nıştan başka bir şeye hakkı yoktur."

Sayfa :74

Justinien releva Sainte Sophie et en fit l'édifice que l'on admire encore aujourd'hui. Il voulut que ce monument fût le plus durable et le plus magnifique de toutes les époques. L'empire entier fut mis à contribu-

Sayfa :74

tion pour l'orner. C'est ainsi qu'il reçut d'Éphèse huit colonnes de brèche verte; Rome fournit huit colonnes qu'Aurélien avait enlevées autrefois du temple du Soleil à Héliopolis. Athènes, Délos, Cyzique, l'Égypte furent dépouillées des matériaux les plus précieux, des plus riches ornementations de leurs temples. Trois architectes — Anthemius de Tralles, Isidore de Milet, et Ignace — furent chargés de la direction des travaux.

Sayfa 74

Justinien Ayasofya'yı [illegible] yaptırdı ve [illegible] bile hayranlık uyandıran bir [illegible] yanıklı ve en güzel [illegible] Ayasofya'yı [illegible] Efes'ten sekiz kolon almıştır. Roma ise Heliopolis'teki Güneş Tapınağından Aurelien'in daha önce çıkarmış olduğu sekiz kolonu vermiştir. Atina, Delos, [illegible] ve Mısır tapınaklarının en değerli malzemelerinden [illegible] bırakılmıştır. Üç mimar **Anthemius de Tralles, Isidore de Milet ve Ignace,** çalışmaları yürütmekle görevlendirilmişlerdir.

Sayfa :74

Dix mille ouvriers furent employés à la fois, ce qui permit d'achever le monument en seize ans.

Sayfa 74

Bu eseri, **on altı yılda** bitirmek için aynı anda **on bin işçi** çalıştırılmıştır.

Sayfa 75

Si Sainte-Sophie coûta cher, par contre quelle splendeur dans toute cette construction et surtout dans sa décoration intérieure... Les murs furent bâtis en briques, et les contreforts en énormes pierres calcaires. Pour le dôme, on fit fabriquer à Rhodes des briques si légères que douze d'entre elles ne pesaient pas plus qu'une seule brique ordinaire. On les disposa par assises régulières ; de douze en douze assises on y maçonnait des reliques, et les prêtres récitaient des prières. Chacune de ces briques portait l'inscription suivante : « C'est Dieu qui l'a fondée, Dieu lui portera secours. »

Sayfa 75

Her ne kadar Ayasofya pahalıya mal olmuşsa da buna karşılık, tüm binadaki, özellikle iç dekorasyondaki görkem her şeye değmiştir. Duvarlar tuğladan, payandalar ise büyük kireç taşlarından yapılmıştır. Kubbe için **Rodos'ta o kadar hafif tuğlalar üretilmiştir ki bunlardan on iki tanesinin ağırlığı, normal bir tuğla ağırlığından daha fazla değildir.** Bu tuğlalar, düzenli bir dizimle yerleştirilmiştir, on ikili on ikili kutsal kalıntılar örülmüştür ve rahipler dualar okumuşlardır. Bu tuğlaların her biri aşağıdaki yazıyı taşımaktadır: **"Bunu yapan Tanrıdır ve Tanrı ona yardım edecektir."**

Sayfa :77

Faudra t il donc attendre — si tel est le secret de Dieu — qu'un nouveau Maître chrétien occupe Constantinople ?... Ah ! certes, après avoir rendu Sainte-Sophie au Christ, avec ce qui reste de ses antiques merveilles de l'intérieur, il ne manquerait pas de lui restituer également son ancienne majesté extérieure. Ce jour viendra-t il jamais ?... Espérons le ; car, si considérable que doive être un tel fait, la diplomatie ne saurait l'ajourner indéfiniment. Déjà même, il semble se préparer par les évolutions politiques dont l'Europe suit la marche lente, mais sûre.

Sayfa 77

Bu Tanrının bir sırrıysa, bu durumda İstanbul'u işgal edecek yeni bir Hristiyan yöneticiyi mi beklemek gerekecek?... Ah! Ayasofya'yı, içindeki eski çağlardan kalma haritalarıyla birlikte İsa'ya teslim ettikten sonra, elbette dışının eski görkemine yeniden kavuşturulması da unutulmayacaktır. O gün hiç gelmeyecek mi? Biz o günün gelmesini dileyelim. Çünkü bu iş, öylesine önemli olacaktır ki diplomasi bunu surekli olarak erteleyemeyecektir. Avrupa'nın yavaş, ama emin adımlarla ilerleyişini izlediği politik gelişmelerle bu durum, kendini şimdiden buna hazırlıyor görünmektedir.

Sayfa :119

LES MOSQUÉES

Cela est si vrai que, pour se faire accepter, la religion musulmane a dû sensualiser tout. Rien n'y a échappé, pas même son paradis. Qu'est-ce, en effet, que cette promesse d'aller en un certain endroit arrosé par trois fleuves débordant de lait, de miel, de beurre, de riz, et où chaque élu possédera quarante *houris* (nymphes) toujours jeunes et jolies, perpétuellement vierges ? Y a-t-il là autre chose que la continuation de joies terrestres qui ne diffèrent que par leur intensité et leur durée de celles offertes ici-bas ? — Quelle dissemblance avec le paradis des Chrétiens, que le Nouveau Testament nous représente comme un lieu de délices — mais sans dire en quoi consistent ces délices — où les âmes des bienheureux jouiront de la béatitude éternelle !...

il parle sans avoir étudier ni l'Islamisme ni la nation arabe

Yazar İslamı ve Arap halkını araştırmadan konuşuyor

Sayfa 119

CAMİLER

Bu [kadercilik karar verme özgürlüğünü [illegible] kolu arasında se-çim yapma özgürlüğünü [illegible] ahlak anlayışını çekip [illegible] kadar gerçek ki İslâm dini, kendini kabul ettirmek için nefsi tatmin etmek zorunda kalmıştır. Bu dinde hiçbir şey unutulmamıştır, hatta cennet bile. Gerçekten de "içinden süt, bal, tereyağı ve pirincin taştığı üç ırmak tarafından sulanan ve Tanrının her sevgili kulunun her zaman genç, güzel ve sürekli bakire olan kırk huriye sahip olacağı" bir yere gitme sözü de ne demek oluyor? Bu ölümlü dünyada sunulanlardan, sadece süre ve yoğunluk açısından ayrılan, dünyevî mutlulukların devamından başka, orada ne var ki? Yeni Ahid'in bize, bir mutluluk yeri olarak tanıttığı [illegible] yor ve [illegible] şakağı yer olan Hıristiyanların cenneti ile Müslümanların cenneti arasındaki fark nedir?

Sayfa :120

On surprend parmi les hommes de la jeune génération des velléités d'émancipation, de poussée en avant, de bouleversement même, et l'on peut s'attendre à du nouveau qui ne sera pas tout à fait de l'imprévu.

Sayfa 120

Genç kuşak erkekleri arasındaki erginlik, ileri atılma ve hatta değişim heveslerine şaşırıp kalınıyor ve önceden tamamen tasarlanamayacak yeni bir ergin beklenebilir.

Sayfa :20

Le jour où se produira cette transformation est peut être plus proche qu'on ne croit. Déjà de nombreux indices montrent que l'accord n'est plus aussi ferme qu'auparavant entre les croyances religieuses et les principes politiques qui régissent la société musulmane.

Les Turcs s'en doutent-ils?

Peu importe!... Car, puisqu'ils ne veulent jamais se préoccuper du lendemain, on doit tenir pour certain qu'ils attendront jusqu'au dernier moment avant de tenter quoi que ce soit, ne fût-ce qu'un simulacre de résistance. Et quand ils comprendront que le flot va les submerger, ils... imiteront l'autruche qui se met la tête sous l'aile, croyant que tout danger est écarté dès l'instant qu'elle ne le voit plus.

Sayfa 20

Bu değişimin (galip gelen demokrasının zorunlu olarak sağlaya cağı bir çeşit laik din erk.) **olacağı gün, belki de bizim sandığımızdan daha yakındır. Şimdiden birçok belirti, dini inançlarla Müslüman halkı yöneten politik prensipler arasındaki uzlaşmanın eskiden olduğu kadar katı olmadığını gösteriyor.**

Türkler bunu tahmin ediyorlar mı?

Önemli değil! Çünkü, mademki Türkler, kafalarını gelecekle asla meşgul etmek istemiyorlar, bunun ne olduğunu anlamadan önce, son ana kadar bekleyeceklerine **kesin gözüyle bakmalıyız.** Bu sadece bir karşı koyma **görüntüsüdür.** Dalganın onları sulara gömdüğünü anladıklarında, görmediği anda tüm tehlikenin geçtiğine inanarak başını kanatlarının arasına alan deve kuşunu taklit edeceklerdir

Sayfa :121

X

LA LITTÉRATURE D'AUTREFOIS

Les « Colliers d'Or » ou Allocutions morales de Zamakschari.

Voilà un livre peu connu en France, bien que M. Barbier de Meynard en ait fait une excellente traduction, sortie des presses de l'Imprimerie Nationale en 1876. Depuis longtemps, les *Colliers d'Or* se recommandaient aux arabisants comme une œuvre tout à fait digne d'exciter leur émulation. En effet, ce n'était certainement pas la traduction allemande, publiée en 1835 par M. de Hammer, ni même les deux « revisions » de ce dernier travail, produites dès l'année suivante par MM. Fleischer et G. Weil, qui pouvaient faire apprécier la valeur des *Colliers d'Or*.

Sayfa 121

X

ESKİ EDEBİYAT

"Altın Kolyeler" veya Zamahşeri'nin Ahlaki Söylevler.

1876'da **Imprimerie Nationale** (Ulusal Yayınevi) **yayınlarından çıkmış ve M. Barbier de Meynard'ın** mükemmel bir çevirisini yaptığı bu kitap, Fransa'da çok az tanınmaktadır. Uzun zamandan beri Altın Kolyeler Arap Dili ve Edebiyat bilginlerine rekabetlerini uyandırmaya değer bir eser olarak tavsiye edilmektedir. Gerçekten de bu ne 1835'te M. de Hammer tarafından yayımlanan Almanca çevi

rıydı ne de Altın Kolyeler'in değerini kabul ettirebilen Fleischer ve G Weil'in bir yıl sonra yaptığı, iki farklı "gözden geçirme" çalışmasıydı

Sayfa :123

Avant de parler de Zamakschari et de son œuvre, il est bon de toucher un mot des diverses sectes dont se compose l'islamisme.

Les Mahométans comprennent deux grandes divisions : les SUNNITES ou orthodoxes, et les CHIITES ou dissidents. Nous aurons à parler de ceux-ci plus tard ; nous les négligeons donc pour l'instant.

Sayfa 123

Zamakschari ve eserinden bahsetmeden önce, İslâmiyetin oluşturduğu farklı mezheplerden birini ele almak yerinde olacaktır.

Muhammediler (Müslümanlar), iki büyük ayrımı görmektedirler **SÜNNİLER** veya **Ortodokslar ve ŞİİLER** veya ayrı görüşte olanlar Bunlardan daha sonra bahsedeceğiz. Şimdilik bunları bir yana bırakıyoruz.

Sayfa :138

Lorsque le sultan apprit ce qui s'était passé à Marseille il entra dans une violente colère et dépêcha un de ses aides de camp auprès de M. Paul Cambon, pour faire à notre ambassadeur les plus vifs reproches au sujet de la « CONDUITE DÉLOYALE DU GOUVERNEMENT FRANÇAIS ».

Sayfa 138

Sultan Abdulhamit, Marsilya'da ne olduğunu öğrenince aşırı derecede sinirlendi ve yaverlerinden birisini, Paul Cambon'a "FRANSIZ HÜKÜMETİ'NİN KÖTÜ NİYETLİ DAVRANIŞI" konusunda, büyük elçimize büyük sitemlerde bulunması için gönderdi.

Sayfa :139

Vous avez bien lu, n'est-ce pas ?...

Si stupéfiantes que soient, d ordinaire, les extravagances d'Abd ul-Hamid Khan II, celle-ci dépassait tout ce que l'on avait encore vu et entendu ultra-diplomatiquement. — Est-ce que, par hasard, le commandeur des Croyants aurait la prétention de traiter en vassale la République Française ?... Il est vrai que les sultans de Constantinople s'obstinent à déclarer que l'Algérie est toujours province turque. Or, comme depuis soixante-quatre ans l'Algérie appartient aux Français, ceux-ci sont peut-être tenus pour sujets ottomans par les galapiats de Stamboul.

N'importe !... taxer de « déloyauté » le gouvernement français parce qu'il a refusé d'arrêter illégalement et de livrer lâchement à leurs pires ennemis des gens qui n'avaient commis d'autre crime que de vouloir émigrer, c'est roide.

Je ne sais pas ce que M. Paul Cambon a répondu à l'aide de camp du sultan ; mais je me figure qu'il lui a fallu beaucoup de sang-froid pour ne point éclater de rire et conserver devant l'envoyé de Sa Majesté l'attitude prescrite par le protocole. L'ire abracadabrante d'Abd ul-Hamid a dû lui faire penser que ce pauvre padichah est fou à lier, et, ma foi, je ne comprendrais pas qu'il eût pu en être autrement.

Sayfa 139

İyi okudunuz değil mi?

II. Abdulhamit'in çılgınlıkları her zaman o kadar şaşırtıcıydı ki bu durum **diplomasi** ötesi olarak görülen ve duyulanların hepsini aşıyordu. Acaba halife, Fransa Cumhuriyeti'ne kul köle muamelesi yapma niyetinde mi? İstanbul'un sultanlarının, Cezayir'in hep bir Türk Eyaleti olduğunu söylemekte inat ettikleri doğrudur. Çünkü altmış dört yıldan beri Cezayir, Fransızlara ait olduğundan, bu sultanlar, İstanbul haylazları tarafından belki de Osmanlılara ait konuları **savunan kişiler olarak görülüyor**.

Önemi değil! Fransız Hükümeti hainlikle suçlandı, çünkü Fransız Hükümeti, başka bir ülkeye göç etmeyi istemekten başka bir suç işlememiş olan insanları, yasa dışı olarak tutuklamayı ve onları en kötü düşmanlarına kalleşçe teslim etmeyi reddetmişti. Bu şaşkınlık **verici bir şey**.

Paul Cambon'un sultanın yaverine ne cevap verdiğini bilmiyorum. Ama **kahkahalarla gülmemek** ve haşmetli hükümdarın elçisinin önünde protokolün gerektirdiği davranışı göstermek için, onun fazla soğukkanlı olması gerektiğini düşünüyorum. Abdulhamit'in akıl almaz öfkesi, ona bu zavallı **padişahın zincirlik deli olduğunu** düşündürmüştür ve vallahi ben de onun başka türlü bir insan olabileceğini **düşünemiyorum**.

Sayfa :140

..... Cet esprit de vertige et d'erreur,
De la chute des rois funeste avant-coureur,

ne suggère-t-il point, à l'endroit d'Abd ul-Hamid, des réflexions d'une gravité extrême ? — En toutes choses

Sayfa :140

et dans toutes les circonstances, ce monarque fait preuve d'un manque absolu d'équilibre du caractère, de sentiment du tact et de la mesure, qualités indispensables aux conducteurs de peuples. Plus on l'étudie, plus on est amené à considérer ce prince comme un dément. Dès lors, la question ne se pose-t-elle pas d'examiner s'il est prudent de laisser sur le trône des Osmanlis un souverain qui, au moment le plus imprévu, pourrait faire naître des complications dont l'Europe et peut-être le monde entier pâtiraient cruellement ? En d'autres termes, la nécessité ne s'impose-t-elle pas de déterminer qui est le plus valide : de Mourad V, dépose comme fou et interné au Malta-Kiosk, quoique jouissant de sa pleine raison ; — ou d'Abd ul-Hamid II, régnant à Yildiz-Kiosk et gouvernant à la manière d'un détraqué ?

L'Europe hésite à soulever ce voile, dans la crainte d'y voir trop clair. Cependant il faudra bien qu'on en vienne là, et le plus tôt serait le mieux

Sayfa 140

" Bu şaşkınlık ve yanılgı onde giden uğursuz kralların duşuşunden kaynaklanır " sözü, Abdülhamit hakkında aşın derecede tehlikeli düşünceler uyandırmıyor mu? Her şeyde ve her koşulda bu hükümdar, halkın yöneticilerinde mutlaka bulunması gereken özellikler olan kişiliğin dengesi, incelik ve ölçü duygusu gibi özelliklerden tamamen yoksun olduğunu gostermektedir. Bu hükümdar, ne kadar incelenirse bu prensin o denli çılgın olduğu görülüyor. Avrupa'nın, belki de tum dunyanın çok zarar göreceği güçlükleri en beklenmedik zamanda yaratabilecek bir hükümdarı,

Osmanlıların tahtına getirmenin ihtiyatlı bir davranış olup olmayacağını tespit etme konusunda bir soru hemen akla gelmez mi? Sorunun incelenmesine gerek duyulmaz mıydı? **Başka bir deyişle, en sağlıklı olanı belirlemek bir gereklilik değil mi? Tüm aklını kullanmasına rağmen, deli olarak görülen ve Malta'daki akıl hastahanesine kapatılan V. Murat mı, yoksa Yıldız Köşkü'nde saltanat süren ve dengesiz bir biçimde ülkeyi yöneten II. Abdülhamit mi daha aklı başındadır?**

Sayfa .146

Les Terreurs d'un Sultan

Il y a trois ans, arrivait à Constantinople un nommé Enrico Gonsalez, tireur espagnol dont on vantait la prodigieuse habileté. Cet artiste (?) plaçait un petit ballon sur la tête de sa femme ; puis, nouveau Guillaume Tell, il s'armait d'une carabine (nous ne sommes plus au temps des archers) chargée à balle, visait, tirait et faisait voler le ballon, sans même effleurer la chevelure de sa... partenaire. Ce tour d'adresse, exécuté au café chantant de la « Concordia », émerveilla les habitués du lieu, et l'on en parla tant et tant, que la police de Péra finit par... pointer.

Sayfa 146

Bir Sultan'ın Korkuları

Üç yıl önce İstanbul'a, olağanüstü yeteneğiyle övünülen Enrico Gonsalez adlı İspanyol bir nişancı gelmişti. Bu sanatçı, karısının başının üstüne küçük bir top koymuştu. Sonra yeni Guillaume Tell, mer-

mı dolu karabinasını (Bir tüfek türü) alıyordu (okçuların olduğu dönemde değiliz artık), nişan alıyordu, silâhını ateşliyordu ve karısının saçına bile dokunmadan topu uçuruyordu. "Concordia" şarkılı kahvesinde yapılan bu ustalık gösterisi, buranın daimi müşterilerini hayran bıraktı ve bundan o kadar çok konuşuldu, o kadar çok konuşuldu ki Pera polisi buraya giriş ve çıkışları denetlemek zorunda kaldı.

Sayfa :148

Abd ul-Hamid ordonna que l'on transmît immédiatement une dépêche rappelant le tireur ibérien.

Ce télégramme atteignit Enrico à Philippopoli. Les autorités bulgares, dûment avisées, faisaient bonne garde. On visita les wagons, on se saisit de la personne du voyageur, on le boucla soigneusement, et on le réexpédia sur Constantinople.

La brigade de sûreté attendait son captif en gare de Stamboul. Elle l'empoigna, s'assura qu'il ne portait sur lui aucune arme, confisqua sa pipe, qui avait, paraît-il, quelque ressemblance avec une marmite anarchiste (ces fameuses marmites que l'Europe ignorait encore), et sa blague à tabac, dont la teinte verte laissait supposer, sans doute, qu'elle devait contenir de la poudre de même couleur (cette horrible invention dont les expertises chimico-légales de M. Girard n'avaient pas encore révélé le secret). Toutes précautions prises, on dirigea l'homme vers le palais de Yildiz.

Sayfa 148

Abdulhamit, İber nişancısını geri çağıran bir telgrafın hemen çekilmesini emretti.

Bu telgraf, Philippoli'deki Enrico'ya ulaştı. Oldukça uyanık olan Bulgar otoriteleri, izlemek için harekete geçtiler. Vagonlar gezildi, yolcunun [Enrico'nun] yeri tespit edildi, itinayla etrafı çevrildi ve yolcu, Istanbul'a geri gönderildi.

Guvenlik tugayı, İstanbul garında tutsağını bekliyordu. Tugay onu yakaladı, üstünde silâhı olmadığını gördü, bir anarşistin havan topuna benzeyen piposuna (bu havan topları henüz Avrupa'da tanınmıyordu) ve aynı renk barutun içinde bulunduğu izlenimi veren yeşil renkli tutun tabakasına (Bu, Bay Girard'ın, yasal kimyasal madde uzmanlarının henüz sırrını çözemediği iğrenç bir buluştur) el konuldu. Her türlü önlem alınarak adam, Yıldız Sarayı'na götürüldü.

Sayfa :150

Peu après, des espions ou agents de la police politique adressèrent au palais un rapport disant que la chaloupe du maréchal possédait une vitesse extraordinaire, deux petits canons et un lance-torpilles cachés à bord, et que cette mouche pourrait parfaitement couler celle du sultan si Sa Majesté se risquait à traverser le Bosphore

Fuad Pacha fut aussitôt mandé au palais et reçu par Hadji Ali Bey, premier chambellan, qui, de la part du padichah, lui intima l'ordre d'envoyer à l'amirauté son bateau, peut-être insubmersible, mais à coup sûr très subversif.

Le maréchal se fâcha et déclara qu'il n'obtempérerait pas à une semblable injonction

Vingt-quatre heures plus tard, un autre chambellan,

Sayfa :150

Arif Bey, se rendit chez Fuad Pacha et lui offrit le double du prix de sa mouche, qui fut bel et bien conduite dans la Corne-d'Or.

Elles coûtent cher, les terreurs d'un sultan ; mais

Sayfa :151

comme elles seraient amusantes s'il ne s'agissait d'un *malade* couronné !...

Le Kherkayi Chérif.

Lorsque le sultan doit sortir de son palais — ce qui arrive très rarement [1] — nul ne sait, même parmi les personnes les mieux en situation d'être bien renseignées, ni à quelle heure on partira, ni quel itinéraire on suivra. En effet, Abd ul Hamid a pour habitude de laisser ignorer ses résolutions jusqu'au dernier instant, et parfois il les modifie à l'ultime minute. D'autre part, comme l'entourage du souverain n'aime pas à l'accompagner à travers la foule, on cherche souvent à éloigner celle-ci en donnant de fausses indications. Le public n'a donc, pour se guider, que le passage des régiments se rendant sur tel ou tel point. Mais il ne faut pas trop s'y fier ; car, souvent, après avoir occupé les emplacements assignés, la troupe reçoit tout à coup l'ordre de se porter ailleurs. Il se produit alors des bousculades formidables, un désordre inouï et des accidents de tout genre.

[1] Une fois par semaine (le vendredi, jour du *Sélamlik*) pour aller faire ses prières à la mosquée Hamidieh, en face de Yildiz-Kiosk, ou à la mosquée Ertogrul, un peu au dessous en descendant la colline, près du *téké* (couvent) des Derviches-Chazli, ou à la mosquée de Béchiktach.

Sayfa :151

Deux fois par an, il se rend à Stamboul pour les fêtes du *Kherkayi Chérif* (hommage au manteau du Prophète), et du *Kourban Bayrame* (fête des sacrifices).

Une fois par an, il se transporte au palais de Dolma-Baghtché, sur le Bosphore, à l'occasion des cérémonies du *Mevloud* (anniversaire de la naissance de Mohamed).

Sayfa 150

Az sonra muhbirler veya kurnaz polis ajanları, mareşalin şalupasının [bir gemi türü] çok büyük hıza, iki küçük topa ve bir torpil atıcıya sahip olduğunu ve eğer haşmetli, Boğaz'ı geçmeye kalkışırsa bu küçük geminin sultanın gemisini tamamen batırabileceğini anlatan bir raporu saraya ulaştırdılar.

Fuat Paşa, hemen saraya çağrıldı ve belki batmayan, ama kuşkusuz çok tehlikeli olan gemisini donanmaya gönderme emrini, padişah adına ona resmî olarak bildiren birinci mabeynci Hacı Ali Bey tarafından kabul edildi.

Mareşal kızdı ve böyle bir buyruğa boyun eğmeyeceğini açıkladı.

Yirmi dört saat sonra başka bir mabeynci olan Arif Bey Fuat Paşa'nın evine gitti ve ona, Altın Boynuz'da kullanılan gemisinin iki katı bir fiyatı teklif etti. **[sayfa 150]** Bir sultanın korkuları daha fazla eder. **taçlandırılmış bir hasta** söz konusu olmasaydı, bu korkular ne kadar eğlenceli olacaktı!...

Hırka-ı Şerif

Sultan, sarayından çıkmak zorunda kaldığı zaman bu çok nadirdir! ayı bilgilendirilmek durumunda olan kişiler arasından bile, hiç kimse **ne saat kaçta hareket edileceğini ne de hangi güzergâhın izleneceğini bilmez. Gerçekten de Abdulhamit'in en son ana kadar kararlarını bildirmeme alışkanlığı vardır ve bazen son dakikada kararlarını değiştirir.**

[illegible]

Sayfa :152

De bonne heure, les troupes vinrent prendre position sur la grande chaussée du Parc de Yildiz, la principale rue de Bechiktach, l'avenue de Dolma-Baghtché, les grand'rues de Kabatach, Fondoukli, Top-Khané, Galata, le pont de Karakeuy, la place Emin-Eunu, les voies qui mènent à Sainte-Sophie par le tracé des tramways — C'était un indice, mais rien de plus. Le sultan pouvait très bien, à moitié chemin, obliquer vers la mer, laisser en panne ses soldats, traverser le port dans un caique et débarquer à la Pointe du Séray. Par prudence, je résolus de remonter jusqu'au palais de Yildiz, espérant qu'Allah m'accorderait la faveur d'arriver à temps pour assister au départ du souverain et suivre le cortège jusqu'à destination. Le Dieu des Croyants exauça mes vœux

Sayfa 152

Yıldız Parkı'nın kenarındaki büyük yolda, Beşiktaş'ın ana sokağında, Dolmabahçe Caddesi'nde, Kabataş, Fındıklı, Tophane ve Galata'nın büyük sokaklarında, Karaköy Köprüsü'nde, Eminönü Meydanı'nda, tramvayın geçtiği Ayasofya'ya giden yollarda insanlar, erkenden yerlerini almışlardı. Bu göstermelik bir davranıştan başka bir şey değildi. **Sultan, yarı yolda denize doğru sapabiliyor, askerlerini yolda öylece bırakabiliyor, kayıkla limanı geçip saraya ul-**

şabiliyordu. Allahın bana hükümdarın gidişini görmek için zamanında orada olmak ve korteji gidilecek yere kadar izleme lütfunu vereceğini umit ederek ihtiyat için Yıldız Sarayı'na kadar gitmeye karar verdim. İnananların Tanrısı, dileklerimi yerine getirdi.

Sayfa :160

L'industrie dans la Diplomatie.
Diplomates facétieux.

Il y a quelques années, une riche famille étrangère, de passage à Constantinople, voulut acheter des tapis, des armes, des bijoux et autres objets fournis par l'industrie locale. La femme du chef de la légation du pays auquel appartenaient les touristes offrit de piloter ses compatriotes et les conduisit dans les bazars de Stamboul. Elle remplit fort bien, paraît-il, son rôle de protectrice. De nombreux achats furent faits, payés

Sayfa :161

sans marchander et expédiés immédiatement en Europe.

Mais, aussitôt après le départ des voyageurs, Madame la « ministresse » envoya ses domestiques dans les magasins où nos étrangers s'étaient pourvus. Elle se fit apporter quantité de marchandises ; puis, quand on lui présenta les factures, elle déclara... ne rien devoir, attendu que... les commerçants avaient fait payer à ses amis le double de ce que valaient les objets acquis. Madame ajouta que, n'ayant rien dit et ayant laissé faire, elle avait droit à un honnête courtage, à une « bedide gommizion ». Par conséquent,

Sayfa :161

elle s'indemnisait en gardant les marchandises qu'on lui avait confiées. — Le mari approuva.

Tous commentaires seraient superflus, n'est-ce pas? Mais quelle idée voulez-vous que les Ottomans se fassent d'une puissance dont les représentants se conduisent aussi malproprement?

Sayfa 160

Diplomasideki Endüstri

Komik Diplomatlar

Birkaç yıl önce, bir süre için İstanbul'da bulunan zengin yabancı bir aile, halılar, şallar, takılar ve yöresel motifler taşıyan başka eşyalar satın almak istedi. Türkiye'de görevli olan ülkenin orta elçilik şefinin karısı hemşehrilerine kılavuzluk ederek onları İstanbul pazarlarına götürdü. Öyle görünüyor ki kadın yüce görevini çok iyi yerine getirmiş ve oldukça fazla alış veriş yapıldı **[sayfa 161]** pazarlık yapılmadan parası ödendi ve alınanlar hemen Avrupa'ya yollandı.

Fakat yolcuların gidişinden hemen sonra "Şefin eşi", daha önce bu yabancıların alışveriş yaptığı mağazaya hizmetçilerini gönderdi, kendisine çok miktarda mal getirtti. Sonra faturalar kendisine iletildiğinde, satıcılar arkadaşlarına aldıkları malların iki katını ödettiklerinden, hiçbir şey ödemek zorunda olmadığını açıkladı. Hanımefendi hiçbir şey söylemeyip onların böyle yapmalarına göz yumarak namuslu bir simsarlığa ve "küçük bir komisyon"a hakkı olduğunu ekledi. Sonuç olarak kendisine verilen malları alarak zararını tazmin ediyordu. Eşi de bunu onayladı.

Temsilcilerinin bu kadar kaba saba davrandığı Osmanlıların, hangi düşünceyle kendilerini bir güç hâline getirmelerini beklersiniz ki?

ALBERT RENOUARD

CHEZ LES TURCS EN 1881

PARIS
ALPHONSE LEMERRE, EDITEUR
27-31, PASSAGE CHOISEUL, 27-31
—
1881

ALBERT RENOUARD

1881 YILINDA TÜRKLERDE

PARİS
ALPHONSE LAMERRE, YAYINCI
27-31, Passage Choiseul, 27-31
1981

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1923		
Yazar	: Albert Renouard		
Cild	: Kırmızı		
Ebadı	:		
	En	: 14 cm.	
	Boy	: 22 cm.	
Sayfa Adedi	: 332		
Not	Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.		

Sayfa :VII

PRÉFACE

Je ne recommence pas, après Théophile Gautier et tant d'autres, un livre descriptif sur la Turquie et Constantinople. J'ai voulu avant tout faire une œuvre d'actualité.

Depuis plusieurs annees tous les regards sont tournés vers cet empire qui s'écroule, au milieu d'événements qui reportent la vieille Europe à des temps presque oubliés ; la question d'Orient est tous les jours plus vivante.

Ma situation tout à fait indépendante ne m'impose aucune discrétion : j'ai pu dire partout la vérité, blâmant et louant les Turcs à mon gré.

Certains chapitres de la fin de cet ouvrage étonneront peut-être le lecteur, mais qu'il soit bien persuadé qu'ils ont été pour moi l'objet de longues et patientes observations dans la capitale et plusieurs autres villes du vieil empire ottoman.

Sayfa :VIII

Puisse-t-il donc accueillir favorablement une œuvre impartiale et approfondie, sur un pays qui a souvent intérêt à ne pas dévoiler ce qui se passe chez lui.

ALBERT RENOUARD.

Sayfa VII

Théophile Gautier ve diğerlerinin ardından ben de Konstantinopolis [İstanbul] ve Türkiye konusunda betimlemeli bir kitabı kaleme almaya yeniden başlamayacağım. Ben her şeyden önce güncel bir eser ortaya koymayı istedim.

Yaşlı Avrupa'yı unutulmuş zamanlara götüren olayların ortasında, pek çok yıldır tüm gözler, yıkılan bu imparatorluğa doğru dönmüştür. Doğu sorunu her geçen gün çok daha canlı kalmaktadır.

Tamamen tarafsız olan durumum, bana hiçbir biçimde ölçülü olmayı zorla kabul ettiremez; Türkleri, keyfime göre kınayarak ve överek her yerde gerçeği söyleyebildim.

Bu yapıtın sonunda yer alan bazı bölümler, belki de okuyucuyu şaşırtacaktır. Ancak, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti ile pek çok diğer şehrinde gerçekleştirilen uzun sabırlı gözlemlerin, benim için esas hedef olduğunun da iyi anlaşılması gerekir. **[sayfa VIII]** Olup bitenleri gizleyen, açıklamamayı tercih eden bir ülke üzerine derinlemesine ve tarafsız yazılmış bir eseri okuyan kişi, onu ne derece olumlu değerlendirebilecektir?

ALBERT RENOUARD

Sayfa :IX

CHEZ LES TURCS

I

DE BUDAPEST A BUCAREST.

Pesth. — En route pour Bucarest. — Les douanes hongroise et roumaine. — Les chemins de fer roumains.

Le Danube qui fuit Vienne la ville allemande, et n'y oublie qu'un maigre canal, où la Wien décharge ses flaques de boue, caresse amoureusement Pesth, la ville hongroise. La vieille, mais toujours jeune capitale de la Hongrie semble vraiment favorisée. Bude, la ville des Allemands, étale pour elle sa colline surmontée du palais royal, étageant au-dessus du fleuve de superbes jardins; ses rues sont larges et bien tracées; ses moindres monuments sont des palais et, sa vaste place du couronnement, trempant dans le Danube ses assises de pierre, voit, à son avènement, le roi-empereur, à cheval, revêtu du costume hongrois, la saluer du sabre.

Pesth est bien la ville des vieux magnats, des fiers descendants des Huns venus d'Orient.

Sayfa IX

TÜRKLERDE

BUDAPEŞTE'DEN BÜKREŞ'E

Peşte – Bukreşe doğru yolda – Macaristan ve Romanya sınır kapıları- Romanya demir yolları.

Alman Şehri Viyana'dan çıkan ve sadece Wien'in çamur birikintilerini bıraktığı, küçük bir kanalı ardında bırakan Tuna Nehri, Macar şehri Peşte'yi tutkuyla kucaklar. Macaristan'ın yaşlı ama daima genç başkent gerçekten de bu konuda kayıtlı.ş gibidir. Almanların şehri Buda kendi aç sından nehrin ustunde kat kat sıralanan muhteşem guzellikteki bahçeleriyle kraliyet sarayının oldukça yüksek tepesi uzerinde bulunur. Şehrin sokakları geniş ve oldukça belirgindir. Tarihi yapılarının çoğunu saraylar oluşturur. Taştan temellerini Tuna nehrine daldıran geniş taç giyme alanı, at üzerindeki Macar kostümlü imparatorun tahta çıkışında kılıcıyla Buda şehrini selâmlamasına sahne olur.

Peşte, Doğu'dan gelen Hunların kibirli akrabalarının ve soylularının sınıfına dahil olan yaşlı devlet adamlarının şehridir.

Sayfa :192

Dans une visite que j'ai pu faire dans le parc d'Yildiz, par un moyen qu'il m'est impossible d'indiquer ici, j'ai fait une rencontre singulière, dont je garderai toujours le souvenir. En traversant une allée, je vis venir un petit garçon de dix à onze ans, et une petite fille, d'environ huit ans; les deux enfants étaient accompagnés d'un immense eunuque noir, aux formes athlétiques, qui les suivait respec-

Sayfa :192

tueusement ; un noir, qui nous précédait, se prosterna par terre à leur passage. C'étaient les enfants du sultan. Je les regardai curieusement : le garçon portait l'uniforme de pacha (1) : sa physionomie pâle et chétive faisait peine à voir ; il ressemblait extraordinairement à son père, et portait comme lui le stigmate d'une race dégénérescente. Sa sœur au contraire avait l'air charmant ; son visage était animé par la course, sa bouche fine et souriante ; elle parlait avec volubilité à son frère, dont le regard restait noyé dans le vague, comme celui de son père.

(1) En Turquie, un grand nombre d'enfants de fonctionnaires ou d'officiers portent l'uniforme de leur père.

Sayfa 192

Burada belirtmemin mümkün olmadığı bir kişi vasıtasıyla Yıldız Parkı'na yapmış olduğum ziyarette anısını daima içimde saklayacağım eşi benzeri olmayan bir rastlantı yaşadım. Bir geçidin içinden geçerken 10-11 yaşlarında küçük bir oğlan çocuğu ile yaklaşık 8 yaşlarında küçük bir kız çocuğunun gelmekte olduğunu gördüm. Onları saygılı bir biçimde takip eden atletik yapılı iri yarı bir zenci harem ağası her iki çocuğa da eşlik etmekteydi. Onlar sultanın çocuklarıydı. Meraklı bir biçimde çocuklara bakıyordum. Küçük oğlan paşa üniforması giymişti (1). Solgun ve cılız fiziği onun fark edilmesini zorlaştırıyordu. **O, olağanüstü bir biçimde babasına benzemekte ve tıpkı babası gibi o da soysuzlaşmış bir ırkın izini taşımaktaydı.** Buna karşın, kız kardeşi cazibeli görünüyordu. İnce ve gülümseyen ağ

zı ve yüzü, gezinti sayesinde canlanmıştı. O, tıpkı babasınınki gibi boşlukta düğümlenip kalmış gibi bakan gözleriyle erkek kardeşiyle tatlı tatlı konuşuyordu.

---

(1) Türkiye'de bürokrat ya da asker kökenli kişilerin çocuklarının büyük bir çoğunluğu babalarının üniformalarını taşırlar.

LES

ILES DES PRINCES

LE PALAIS
ET L'ÉGLISE DES BLACHERNES
LA GRANDE MURAILLE DE BYZANCE
SOUVENIRS D'ORIENT

PAR

GUSTAVE SCHLUMBERGER

1925

PARIS
CALMANN LÉVY, ÉDITEUR
ANCIENNE MAISON MICHEL LÉVY FRÈRES
3, RUE AUBER, 3

1884

PRENS ADALARI

BLACHERNE'LERİN KİLİSESİ ve SARAYI

BİZANS'IN BÜYÜK SURLARI
DOĞU HATIRALARI

GUSTAVE SCHLUMBERGER

C.L.
PARİS

Yayımcı: CALMANN LÉVY
ANCIENNE MAISON MICHEL LÉVY FRÈRES
3, rue Auber, 3

1884

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1925	
Yazar	: [Leon] Gustave Schlumberger	
Cild	: Kahve	
Ebadı	:	
	En	: 15 cm.
	Boy	: 22 cm.
Sayfa Adedi	: 425 + 1	
Not	Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.	

Sayfa :2

Nul coin de terre n'est plus fertile en récits de catastrophes lamentables, en enseignements poignants sur la vanité des grandeurs humaines. A ce seul point de vue les Iles des Princes mériteraient la visite de l'historien et du penseur. Peu d'endroits ici-bas ont vu gémir plus de princes et de princesses précipités des splendeurs du Grand Palais impérial au fond d'une cellule de quelque monastère.

Sayfa 2

İnsanlığın yüceliklerinin geçiciliği üzerine, dünyanın hiçbir köşesi böylesine içler acısı felâketleri dile getiren anlatılar, dokunaklı öğretiler bakımından zengin olmamıştır. Sadece bu bakış açısından hareketle, Prens Adaları [Adalar], tarihçi ve düşünürlerin ziyaretini hak etmektedir. Yeryüzünde pek az yer, Büyük İmparatorluk Sarayı'nın ihtişamları içine atılan bu kadar çok prens ve prensesin, birkaç manastır hücresinin derinliklerinde inlediğini görmüştür.

Sayfa :3

C'est au grand pont de bois de la Valideh Sultane, ce tumultueux rendez-vous de Stamboul et de Péra, vaste et pittoresque machine condamnée à périr pour être remplacée par un hideux

Sayfa :3

pont de fer, qu'il faut s'embarquer pour l'Archipel des Princes, situé au sud de l'embouchure du Bosphore de Thrace dans la mer de Marmara, au sud-est de Constantinople. Les bateaux à vapeur, qui font le service, sont encombrés d'ordinaire.

Sayfa 3

Konstantinopolis (İstanbul)'ın güneybatısında, Marmara Denizindeki Trakya Boğazı ağzının güneyinde yer alan Prens Takımadaları'na gitmek için, Stamboul (İstanbul) ve **Pera'nın karınca yuvası gibi kaynayan buluşma noktasında, yerine korkunç derecede kötü bir demir köprü yapılmak istenerek ölüme mahkûm edilen geniş ve güzel görünümlü,** tahtadan yapılmış, Büyük Valide Sultan Köprüsü'nden gemiye binmek gerekir. Hizmet veren buharlı gemiler, her zaman olduğu gibi ağzına kadar tıka basa doludur

Sayfa :6

Immédiatement après Kadikeui, commence la mer de Marmara, et le navire se dirige en ligne droite vers les Iles, dont les vaporeux contours, baignés dans une lumière argentée, vont grandissant rapidement. Le voyageur se trouve ici à l'entrée du profond golfe d'Ismid, dont l'archipel des Princes occupe l'extrême angle oriental, à sa gauche, court la côte de

Sayfa :6

Bithynie que domine le vieux mont Saint-Auxentios, si cher aux moines byzantins; en face, sont les Iles, derrière lesquelles le haut et rocheux

Sayfa :7

promontoire qui cache le golfe de Moudania, et forme la rive méridionale de celui d'Ismid, projette au loin dans la mer le cap de Bouz Bournou; c'est l'ancien cap de Neptune, au-dessus duquel resplendissent les neiges de l'Olympe. Jamais cette imposante et éclatante montagne n'est plus belle qu'au matin, lorsque les rayons du soleil levant la frappent directement et font resplendir sa blancheur rosée sur le bleu du ciel.

Le promontoire de Moda-Bournou, qui porte une partie de Chalcédoine, dérobe un moment aux regards l'ancien port d'Eutrope, dont le nom rappelle l'un des plus vils ministres de Byzance, le vieil et insolent eunuque qui succéda à Rufin dans la faveur d'Arcadius. C'est à ce même port d'Eutrope que se déroula le dernier acte du drame qui coûta la vie à l'empereur Maurice-Tibère, un des meilleurs souverains qu'ait connus l'empire grec. Devant le triomphe de Phocas, grossier officier de fortune, subitement élevé au pouvoir par une révolution inouie, Maurice, abandonné de tous, voyant

Sayfa : 8

Constantinople en pleine révolte, s'était sauvé du Palais, sous un déguisement, et jeté avec l'impératrice et ses fils dans une barque qui devait le conduire à la côte de Bithynie. Poussé par la violence de la tempête au pied de la solitaire église de Saint-Autonôme, non loin de Nicomédie, le fugitif avait été rejoint par les soldats lancés à sa poursuite, qui le ramenèrent au port d'Eutrope.

Sayfa 6

Marmara Denizi, Kadıkoy'den hemen sonra başlar ve gemi, gümuş renkli ışığın içinde kalan buğulu çehresi giderek hızla buyuyen Adalar'a doğru yonelir. Burada yolcu kendisini en uçta yer alan doğu açısının içinde Prens Takımadaları'nın yer aldığı derin İzmit Boğazı'nın girişinde bulur. Sağ tarafında, bir zamanlar Bizanslı keşişler için çok önem taşıyan yaşlı Saint-Auxentions tepesinin hakim olduğu kısa Bitinya kıyısı yer almaktadır. **[sayfa 7]** Karşıda, arkasında Mudanya Boğazı'nı saklayan ve İzmit Burnu'nun guney kıyısını biçimlendiren Bozburun'un çıkıntısını uzaktan denize yansıtan yuksek ve kayalık burnun yer aldığı noktada Adalar bulunmaktadır. **Burası, üzerinde Olimpos'un karlarıyla ışıl ışıl parlayan eski** (deniz tanrısı) **Neptune burnudur. Tan vaktinde, doğan güneşin ışıkları, ona doğrudan çarptığı ve güneşin gökyüzünün maviliğinde pembe beyazlığını ışıldattığı zaman, bu görkemli ve pırıltılı dağ, hiçbir vakitte bu kadar güzel değildir.**

Kadıkoy'un bir bolumunu oluşturan Moda Burnu, Arkadius'un korumasında Rufin'in ardından gelen yaşlı ve kustah hadım ağası

ve Bizans'ın en beş para etmez bakanlarından biri olan kişinin adı nı çağrıştıran eski Eutrope Limanı'na yönelen bakışlar bir an gizlice üstüne çeker. Yine bu Eutrope Limanı'nda Yunan İmparatorluğu'nun en iyi hükümdarlarından biri olan imparator Maurice Tibere'nin hayatına mal olan cinayetin son perdesi oynanır. **Duyulmamış bir devrimle aniden iktidara yükselen, kaba saba ve nezaketsiz bir subay olan Phocas'ın zaferi karşısında herkes tarafından terk edilen Maurice, isyanlar içinde olan İstanbul'u görünce kılık değiştirerek saraydan kaçıp kurtulur. İmparatoriçe ve oğullarıyla birlikte Bitinya** (Krall ğı)**'nın kıyısına gitmek üzere bir tekneyle oradan uzaklaşır.** (sayfa 8) Fırtınanın şiddetiyle **İzmit'e** çok uzak olmayan ıssız Saint Autonôme Kilisesi'nin ayağına sürüklenen kaçak, daha sonra onu, Eutrope Limanı'na götürecek olan peşindeki askerler le karşılaşır.

Sayfa :9

Moda-Bournou forme la rive septentrionale du port d'Eutrope ; la rive méridionale est bornée par l'ancien cap Hereion, où s'élève aujourd'hui le phare que les Grecs appellent simplement Phanaraki et les Turcs Fener-Baxessi. X

Cette presqu île en miniature, Fener-Bournou, est un des plus beaux points de vue des environs de Constantinople ; le spectacle qu'offre l'immense capitale hérissée de minarets, est

X/ Fener - Baghtchessi

Sayfa :10

peut-être plus grandiose de ce point que de tout autre. Justinien, bâtisseur de glorieuse mémoire, avait élevé en ce lieu un palais, diverses églises, de grands bains et des portiques décorés de mosaïques dans le goût du jour. Théodora, la hautaine parvenue, y vint souvent passer les étés, fuyant la chaleur lourde et la fine poussière de Byzance ; c'est là que la fille du gardeur d'ours accourait prendre quelque repos au sortir des agitations de la politique, des fureurs du cirque ou des terreurs des grandes séditions, et préparer, en respirant les âcres brises de la Propontide, le plan de quelque nouvelle expédition ou l'assiette de quelque nouvel impôt.

Les îles et îlots connus sous le nom d'Iles des Princes, sont au nombre de sept, d'importance très diverse, disposées suivant une ligne parallèle à la côte de Bithynie : Proti, Antigoni, Pitys, Halky, ou Chalky, Prinkipo, Andérovithos et Niandro. Deux autres îlots, Plati et Oxya, situés plus à l'ouest, vers la haute mer, peuvent être

Sayfa 11

rattachés à cet archipel.

Sayfa 9

Eutrope Limanı'nın kuzey kıyısını Moda Burnu biçimlendirirken güney kıyısını bugün Yunanlıların basitçe Phanaraki [Fenerli], Türklerin ise **Fener-Baxessi** olarak adlandırdığı, Fener'in olduğu yerde bulunan eski Heireion Burnu sınırlandırır. Fener Burnu, bu minyatür yarımada, Konstantinopolis [İstanbul]'in en güzel manzaralarından biridir. **[sayfa 10]** Minarelerle donatılmış bu uçsuz bucaksız başkentin sunduğu görünüm, belki de bu açıdan benzerlerinden çok daha görkemlidir. Ünlü bildirinin yaratıcısı Justinyen, burada bir saray ve zamanın zevkini yansıtan mozaiklerle süslü sütunlu girişleri ve büyük hamamları olan pek çok kilise inşa etmiştir. **Kendini beğenmiş ve sonradan görme Théodora, Bizans'ın bunaltıcı sıcağından ve ince tozundan kaçarak yazları sık sık buraya gelmekteydi.** Burası, siyasi çalkantıların, düzensizliğin neden olduğu büyük öfkelerin ya da başkaldırıların neden olduğu şiddetin sona ermesiyle birkaç gün dinlenmek ve Marmara Denizi'nin yakıcı meltemlerini soluyarak birkaç yeni seferin planını veya birkaç yeni vergi matrahını hazırlamak için koşturan, geçimsiz ve kaba adamın kızının gittiği yerdi.

Prens Adaları adıyla bilinen [bu] büyük ve küçük adalar, Bitinya kıyısına paralel bir çizgi boyunca yerleşmiş ve her biri çok farklı öneme sahip toplam yedi adadan oluşur: **Proti** [Kınalı Ada], **Antigoni** [Burgaz Adası], **Pitys** [Kaşık Adası], **Halky ya da Chalky** [Heybeli Ada], **Prinkipo** [Büyük Ada], **Andérovithos** [Sedef Adası] **ve Niandro** [Tavşan Adası]. Denizin yukarısına doğru, daha batıda yer alan diğer iki küçük ada, Plati [Yassıada] ve Oxya [Issız Ada] da bu takımadalara eklenebilmektedir. **[sayfa 11]** Prens Takımadaları, bugün hemen hemen yalnızca bir mesire yeridir.

Sayfa :11

L'archipel des Princes est aujourd'hui presque uniquement un lieu de plaisance. Prinkipo est le

Sayfa :12

*

x گرك ترك گرك خرستيان صاحب ثروت وظرافتى اقامت ايدرلر
داهل زوده

12

Trouville fashionable des nations grecque et ar ménienne. L'élément turc est presque entière ment banni des îles, qui sont demeurées cons tamment grecques depuis la conquête

* Gerek Türk gerek Hıristiyan sahib-i servet ve ehl-i zevk kâffesi ikâmet ederler.

Sayfa 11

Büyük Ada, Yunan ve Ermeni topluluğuna ait büyüleyici bir kalıntıdır **[sayfa 12]** Türk öğesi, fetihten bu yana daimi olarak Yunanlıların (Rumların) yaşadığı adalardan hemen hemen tamamen çıkarılmıştır

Sayfa :15

Dans des clairières dont la note moins sombre éclatait à intervalles parmi cette végétation vierge, se dressaient quelques saints monastères, constructions basses, sans grand intérêt architectural, asiles silencieux, aus-

Sayfa :15

tères et monotones demeures, tombeaux vivants à deux pas de la capitale la plus affairée et la plus bruyante qu'aient connue les siècles écoulés.

Sayfa 15

Akıp giden yüzyılların şahitlik ettiği bu çalkantılı ve pek çok işle isyanal uğraşan başkentin hemen iki adım uzağında yer alan, ayak basılmamış bakir bitki örtüsü arasında ara ara karşılaşılan dayan dana üç renkteki ağaçsız düzlüklerde **hiçbir mimari özelliğe sahip olmayan, alçak yapılı birkaç manastır, sessiz sığınaklar, soğuk ve tekdüze evler, canlı türbeler** yükselmektedir.

Sayfa :18

A ce titre, les couvents des Iles des Princes ont droit, je le répète, à l'intérêt passionné de tous ceux qu'anime la ferveur des choses d'autrefois.

L'antiquité ne me paraît jamais si belle que quand elle présente ses temples enfouis dans ses bocages sacrés; une cathédrale en ville a je ne sais quoi du prosaïque de l'édifice public; le mystère de l'ombre ajoute à celui du culte.

Sayfa 18

Bu anlamda, bir kez daha yineliyorum, Prens Adaları'nın manastırları, **çok eski zamanlara ait her şeyi coşkuyla kucakladığı için herkesin ilgisini hak etmektedir.**

* Eski Çağ bana, asla böylesine güzel görünmemişti. [Eski Çağ], kendi kutsal korulukları içinde gömülü mabetleri, bir katedrali, bir şehri ya da ne bileyim parlak bir yapının mozaiklerini ifade eder. Unutulmuşluğun gizemi, bu tapınışın gizemine eklenmektedir.

Sayfa :19

La petite île de Proti, que les Turcs appellent communément Tinaki, est, comme son nom l'indique, la première qui se présente au voyageur venant de Constantinople; elle est nue et stérile, à peine cultivée. De pittoresques sentiers tracés par le pied des troupeaux contournent ses flancs et grimpent à son sommet; de toutes parts la vue est admirable; la brise de Marmara tempère les rayons du soleil frappant d'aplomb sur ces vastes espaces découverts; le petit port ou plutôt la jetée, qui tient lieu de débarcadère, forme le centre d'un groupe assez nombreux de maisons de bois dépourvues de pitto-

Sayfa :20

resque. Un énorme platane qui s'élève au milieu du village contraste par la vigueur de sa splendide végétation avec la parfaite nudité des pentes environnantes. Le terrain coûtant peu de choses à Proti et la distance de la capitale étant moindre, ce sont, je l'ai dit, de petites gens qui habitent ce premier ilot.

Sayfa 19

Türklerin ortaklaşa Tınaki olarak adlandırdığı küçük Kınalı Ada, adından da anlaşıldığı gibi, İstanbul'dan gelen yolcuyla tanışan ilk adadır. Neredeyse bitki örtüsünden yoksun, el değmemiş ve çıplaktır. **Kalabalık yığınların ayağı ile belirlenmiş dikkat çekici patikalar, küçük adanın yamaçlarını çepeçevre sarar ve tepesine tırmanır.** Adanın her tarafından manzara olağanüstü güzelliktedir. Marmara meltemi, keşfedilmiş bu geniş alanlar üzerine dikeyden çarpan güneş ışınlarını yumuşatır. İskele yerini tutan küçük liman veya daha ziyade dalgakıran, yeterli sayıda, pek dikkat çekmeyen bir grup tahta evin [âdeta] merkezini oluşturur. **[sayfa 20]** Kasabanın ortasında yükselen ve muhteşem güzellikteki yapraklarıyla [hâlâ] çok canlı olan çınar ağacı, çevrede bulunan yamaçların belirgin çıplaklığıyla çelişmektedir. **Kınalı Ada'nın başkente** [İstanbul'a] **oldukça yakın mesafede olması ve** [orada] **toprağın pek de pahalı olmaması sebebiyle,** bu birinci küçük adada oturanlar orta hâlli insanlardır

Sayfa :22

Ce sont quelques fragments de colonnes de porphyre, quelques chapiteaux mutilés, qu'on peut visiter derrière le village, au pied des pentes qui supportent le réservoir. Cette gigantesque citerne a certainement été creusée pour les besoins du monastère, et ses dimensions considérables attestent de l'antique importance de l'édifice.

Sayfa 22

Kasabanın arkasında, sarnıcı destekleyen bayırların ayağında, porfirden yapılmış sütunlardan **birkaç kalıntı** ve kırılıp bozulmuş birkaç sütun başlığını görebiliriz. Bu devasa sarnıç, muhakkak ki manastırın ihtiyaçlarını karşılamak için kazılmıştı. Sarnıcın gözle görünen ölçüleri, yapıtın antik önemini belirtmektedir.

Sayfa :23

* [illegible]

* Okunamadı

Sayfa :36

Cependant Michel et Procopia, renfermés dans le saint oratoire, attendaient que leur sort se décidât; Léon n'osa les faire périr et se fiant au désintéressement bien connu de Rhangabé, se contenta de le reléguer dans le monastère de l'Ile de Proti. Le prince détrôné s'y laissa docilement conduire. Procopia fut rasée et enfermée avec ses filles, Gorgon et Théophano, dans le cloître qu'elle avait fondé à Byzance, en l'honneur de sa patronne onomastique; elle y vécut dans la solitude, le désespoir et la misère. Théophylacte et Nicétas, les deux fils survivants qu'elle avait eus de Michel, furent mutilés suivant la coutume du temps et exilés auprès de leur père au couvent de Proti. Léon avait assigné une modeste pension à l'homme qu'il avait bru-

Sayfa :37

talement dépouillé. Elle fut si mal payée que le pauvre prince tomba dans un complet dénuement. Il ne proféra aucune plainte, et sous le nom monacal d'Athanase, mena vingt-sept ans durant la vie austère et misérable du plus humble caloyer. De la fenêtre de sa cellule il voyait reluire au soleil couchant les tuiles dorées du Grand Palais où jadis il avait régné. Oublié de

Sayfa :37

la foule qui ignorait jusqu'à son existence, il ne prêta qu'une attention distraite aux événements qui se succédaient à Byzance. Il vit, sans s'émouvoir, l'Arménien qui l'avait chassé tomber sous les coups des partisans de Michel le Bègue; il vit les luttes du nouvel usurpateur contre le prétendant Thomas auquel on coupa les pieds et les mains avant de l'empaler, puis encore le règne de l'iconoclaste Théophile, qui répara la grande muraille de Constantinople, qui fit peindre sur les parois des églises des animaux en place des Images, qui fit brûler l'intérieur des mains au moine Lazare, peintre d'*Icones* renommé, et qui, parce qu'il était devenu chauve, ordonna à tous,

Sayfa :38

sous peine du fouet, de se raser la tête, et cela sous le prétexte audacieux d'en revenir à l'ancienne simplicité romaine.

Sayfa 36

Bu sırada, kutsal küçük kiliseye hapsedilen Michel ve Procopia, yazgılarına karar verilmesini bekliyordu. Onları öldürtmeye cesaret edemeyen Leon, Rhangabe'nin iyi bilinen ilgisizliğine bel bağlayarak onları Kınalı Ada'nın manastırına sürgüne göndermekle yetinmişti. Tahttan indirilen prens, orada yaşamaya bırakılmış, saçları kazınan Procopia ise, kendi adını korumak için Bizans'ta yaptırmış olduğu

manastırda kızları Gorgon ve Theophano ile birlikte hapsedilmişti. Procopia orada yalnızlık, umutsuzluk ve sefalet içinde yaşadı. Onun Michel'den olan hayattaki iki oğlu, Theophylacte ve Nicetas zamanının geleneğine göre hadım edildi ve Proti manastırına babalarının yanına sürgüne gönderildi. Leon, varını yoğunu aniden elinden aldığı adama gösterişsiz bir barınak tahsis etmişti. **[sayfa 37-38]** Procopia'ya bu durum öylesine pahalıya mal olmuştu ki zavallı prens, onun yüzünden tam anlamıyla bir yıkık içine düşmüş, hiçbir şikâyetini bağıra bağıra söyleyemez duruma gelmişti. En mütevazı kilise adamının çetin ve sefalet dolu hayatı boyunca Prens Athanase'nin keşiş adıyla yirmi yedi yıl yaşamını sürdürdü. Hücresinin penceresinden bir zamanlar hükümdarlığını sürdürdüğü Büyük Saray'ın altın renkli kiremitlerinde batan güneşin parıldadığını görüyordu. Varlığından habersiz halk tarafından unutulmuş olan prens, genelde dalgın olup dikkatini sadece ve sadece Bizans'ta birbiri ardı sıra cereyan eden olaylara verebiliyordu. Heyecanlanmadan kendisinin kovduğu Arménien'in, Michel ile Bergos'nin partizanlarının darbeleriyle düşüşünü, **kazığa oturtulmadan önce elleri ve ayakları kesilen rakibi Thomas'a karşı yeni bir zorbanın kavgalarını; dahası İstanbul'un büyük surlarını tamir ettiren, kiliselerin iç duvarlarında yer alan resimlerin yerine, hayvan resimleri yaptıran, tanınmış İkon ressamı papaz Lazare'nin ellerinin içini yaktırtan ve kendisi** [artık] **kel olduğu için bu durumun** [kelliğinin] **eski Roma sadeliğinden kaynaklandığını cesaretle bahane ederek herkesin saçlarını kazıtmasını** [buna uymayanların ise] **kırbaç cezasına çaptırılmasını emreden güzel sanatlar düşmanı bağnaz Théophile'nin hükümdarlığını görmüştü.**

Sayfa :44

Suivant les récits byzantins, les jeunes empereurs fondirent en larmes à la vue de leur père en cet accoutrement misérable, et lui, les serrant sur son cœur, pleurant sur eux, s'écria dévotement avec le prophète : « Je les ai engendrés, je les ai exaltés, et ils m'ont méprisé! » Luitprand, tout au contraire, qui fut contemporain de ces événements, et qui a du moins le mérite, comme le dit fort bien M. Rambaud[1], de ne point constamment hiératiser ses personnages, prétend que Romain, apprenant la chute de ses fils, loua le Seigneur; courant à leur rencontre, il les accueillit avec un empressement malicieux,

Sayfa :45

les traitant de collègues en religion, comme jadis il les avait fait ses collègues sur le trône, leur offrant, en guise de couronne, de partager son eau claire, son pain noir, ses fèves fraîchement cueillies, ses légumes grossièrement assaisonnés.

Constantin avait ordonné que l'entrevue fût courte. Les deux princes partirent pour l'exil où ils devaient périr tous deux de mort violente, l'un trois ans après, l'autre beaucoup plus tard Quant à Lécapène, il vécut paisiblement sur son rocher de Prot, répétant sans cesse aux moines

Sayfa :45

ses confrères, combien il se sentait plus véritablement roi en servant avec humilité les serviteurs de Dieu, qu'en commandant à des sujets aussi méchants que lui-même. Sa dévotion était étroite et naturellement superstitieuse. La nuit même où son fils Constantin périt massacré par ses gardiens dans l'Ile de Samothrace, il vit en songe le malheureux précipité en enfer. Il en conçut tant d'épouvante qu'il crut devoir envoyer des messagers au patriarche de Jérusalem et au pape de Rome, pour réclamer leurs prières

Sayfa :46

en faveur du trépassé. En même temps, voulant faire pénitence publique, il convoqua à Proti tous les caloyers des monastères voisins. L'histoire de cette confession impériale est curieuse et peint bien cette époque étrange. Trois cents religieux répondirent à l'invitation du moine empereur; il en vint des couvents des Iles, de tous ceux qui peuplaient les côtes de Bithynie et les pentes boisées de l'Olympe, il en vint du grand monastère des ascètes qui couronnait le mont Saint-Auxentios, des cellules de Plati et des colonies de stylites des rives du Bosphore. Une messe solennelle fut célébrée.

Sayfa 44

Bizans anlatılarına göre, genç imparatorlar, kendi babalarının bu basit ve değersiz giysiler içindeki görünümü karşısında gözyaşlarına boğulmuştu. Babaları ise, oğullarını bağrına basarak, onların üzerine kapanıp ağlayarak "Onlara ben yol açtım, ben onları yücelttim ve onlar beni hiç sevmediler!" diye bir kâhin ile birlikte bağırmıştı. Bu durumun aksine, tüm bu olaylara şahitlik eden ve Bay Rambaud'un da vurguladığı gibi [Bizans'ın] önemli kişiliklerini çoğu kez hiç bir biçimde görkemle anmayan Luitprand, oğullarının tahtan düştüğünü öğrenen Romain'in Tanrıyı kıraladığını söyler. **[sayfa 45]** [Luitprand], oğullarıyla buluşmaya koşarken onun [Romain'in] tıpkı bir zamanlar oğullarına taht yerine berrak suyunu, siyah ekmeğini, **henüz yeni toplanmış olan baklalarını, çok baharatlı sebzelerini** paylaşmayı sunarak, hükümdarlığın varisleri yapmış olduğu oğullarına, bu kez din görevlileri gibi muamele ederek [Romain'in] onları art niyetli bir yakınlıkla ağırladığını öne sürer.

Konstantin, görüşmenin kısa sürmesini emretmişti. Her iki prens, birinin üç yıl, diğerinin ise ondan çok daha sonra korkunç bir ölümle katledildiği yere sürgüne gönderilmişti. Sıra Lecapène'ye gelince, o kendisi kadar kötü olan kişileri mahkum etmek ve Tanrının yolunda olanlara ise, alçak gönüllülükle hizmet etmekle kendini ne denli gerçek bir kral gibi hissettiğini, meslektaşları olan keşişlere aralıksız olarak yineleyerek Kınalı Ada kayası üzerinde sessiz sedasız yaşamını sürdürdü. Onun sofuluğu, sınırlı ve boş inançlara dayanmaktaydı. Oğlu Konstantin'in kendi korumaları tarafından Semadirek Adası'nda katledilerek öldürüldüğü gece, düş âlemindeki Lecapène, cehenneme atılan zavallıyı oynamaktaydı. Onun [Lecapène'nin] bunu kavraması, dualarını ölüden yana yapmalarını istemek için Kudüs'teki Patrik'e ve Roma'daki Papa'ya mesajlar göndermek zorunda olduğuna inanmasından çok daha korkunçtu. **[sayfa 46]** Aynı zamanda, tüm halkın önünde tövbe etmek isteyen Lécapène, Kına-

lı Ada'daki komşu manastırların tüm kilise adamlarını ikna eder. İmparatorluğun günah çıkartarak suçlarını itiraf etme hikâyesi ilginçtir ve bu tuhaf dönemi oldukça iyi betimlemektedir. İmparatorun davetine olumlu cevap veren üç yüz din adamı, Adalar'daki manastırlardan, **Bitinya kıyılarında ve Olimpos'un ağaçlıklı yamaçlarında yaşayan din adamlarından, dünya nimetlerinden el etek çekerek kendini din uğrunda çileye verenlerin barındığı Saint-Auxentios tepesi** üzerine kurulu büyük manastırdan, Yassıada hücrelerinden ve boğazın kıyılarını biçimlendiren kolonilerden gelmişlerdi. Törenlerle bezenmiş ayin kutlandı.

Sayfa : 52

Je ne reviendrai point sur les origines de Romain Diogène, figure sympathique entre toutes celles dont les chroniques byzantines nous ont conservé le souvenir. Né en Cappadoce, soldat intrépide, nommé grand vestarque, puis gouverneur ou duc de Serdique, dans l'ancienne Mœsie, il s'était insurgé à la mort de l'empereur Constantin Ducas.

Sayfa 52

Bizans tarihini kaleme alanların bizlere aktardığı bütün Bizanslı şahsiyetlerin arasında en sevimlisi Romain Diogène (IV. Diyojen, Romen Diyojen)'nin kökenlerine bir kez daha geri dönmeyeceğim. **Kapadokya** doğumlu, eski Moesie'de önceden büyük Vestark, daha sonra Serdique Valisi ya da Serdique Dükü olarak atanan Romen Diyojen, İmparator Constantin Ducas'ın ölümünden sonra ayaklanmıştı.

Sayfa :54

Le grand péril du moment était le Turc. Diogène, à peine proclamé, passa en Asie, à la tête de l'armée. En peu de temps il eut relevé le moral du soldat et réorganisé la discipline tombée dans un indescriptible désarroi. Deux années durant, on le vit soutenir contre les infidèles une lutte acharnée et presque constamment heureuse.

Sayfa 54

O dönemde en büyük tehlike Türklerdi. Daha yeni imparator olarak ilân edilen Diyojen, ordusunun başında Asya'ya geçer. Çok kısa zamanda askerin moralini yükseltir ve tarif edilemez bir karışıklık içindeki orduyu, yeniden disiplin altına alır. İki yıl boyunca, onun sadakatsiz olanlara karşı zorlu bir mücadele verdiğini ve hemen hemen çoğu kez mutlu olduğunu görmekteyiz

Sayfa :56

Le lendemain, Diogène, tout souillé de sang, fut amené au sultan qui douta d'abord, ne connaissant point les traits de son terrible adversaire. Alp-Arslan ne se laissa convaincre qu'après avoir assisté à la reconnaissance de Diogène par les autres chefs grecs captifs. Alors eut lieu une scène émouvante. Le Turc, sauvage dans sa joie,

Sayfa :56

bondissant de son siège, renversa d'un coup violent le basileus debout devant lui, le souffleta à quatre reprises, et montant sur lui le foula aux pieds. Puis, ce premier moment de rage satis faite, quand il eut bien ainsi, selon la coutume orientale, affirmé par cet acte matériel que l'empereur vaincu était devenu sa chose et son es-clave, subitement radouci, il changea brusque ment d'attitude. Autant il avait été brutal, autant il se montra généreux et plein de noblesse. Il releva Diogène, l'embrassa, le traita comme son égal.

Sayfa 56

Ertesi gün, baştan aşağıya kana bulanmış Diyojen, korkunç rakibini hiçbir biçimde tanımayan ve önceleri onun Diyojen olduğundan şuphe duyan Sultan'ın huzuruna getirilir. Alp-Arslan, ancak esir düşen diğer Yunanlı subaylar tarafından onun Diyojen olduğunun söylenmesinden sonra ikna olur. O anda aralarında dokunaklı bir sahne yaşanır. Neşesinden yere göğe sığmayan Türk, koltuğundan sıçrayarak karşısında ayakta duran Roma imparatoru'na atfedilen unvanı **Basileus'u şiddetli bir darbeyle yere yuvarlar, onu dört kez tokatlar ve üzerine çullanarak onu ayakları altına alır.** Alp Arslan bu açık hareketiyle yenik imparatorun kendisine ait bir nesne ve köle durumuna geldiğini ifade ederek Doğu geleneğine göre tatmin olmanın ilk aşırı öfke anından sonra yumuşar ve tavır değiştirir. Kaba olduğu kadar cömert ve soylu olduğunu da gösterir. Diyojen'i yerden kaldırır, ona sarılır ve ona kendi dengi gibi muamele eder.

ÉTUDE

SUR LA

CRISE OTTOMANE ACTUELLE

1911-1912 — 1914-1915

PAR

MOHAMED FARID BEY

Président du Parti National Egyptien
Ancien magistrat.
Avocat à la Cour d'Appel du Caire.
Avocat à la Cour Internationale d'Alexandrie.

NOUVELLE ÉDITION

1915

GÜNÜMÜZ OSMANLI KRİZİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

1911-1912 – 1914-1915

Yazan:
Muhammet Ferit Bey
Mısır Ulusal Partisi Başkanı
Eski Yargıç
Kahire İstinaf Mahkemesinde Avukat
Uluslar Arası İskenderiye Mahkemesinde Avukat

Yeni Baskı
1915

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1950	
Yazar	: Muhammet Ferit Bey	
Cild	: Mavi	
Ebadı	:	
	En	: 11 cm.
	Boy	: 17 cm.
Sayfa Adedi	: 83 + 1	
Not	Kitabın ilgili bölümleri, Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.	

Sayfa :1

Première Partie

1911-1912

La crise actuelle que traverse l'empire ottoman a des causes multiples : des causes historiques, ethniques et religieuses, etc. Cet empire dont l'origine remonte à plus de six siècles, récolte à l'heure actuelle le fruit de l'indulgence et de la tolérance que ses fondateurs, ses sultans les plus puissants ont montré envers les peuples conquis.

Nous allons tâcher de donner à nos lecteurs, dans les lignes qui suivent, un resumé condensé de toutes ces causes dont le développement exigerait des volumes. La principale de ces causes, sans conteste, c'est les privilèges accordés aux non-musulmans.

Sayfa 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1911-1912[1]

Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirdiği şu anki krizin birçok sebebi vardır. Tarihî, etnik, dinî, v.b. sebepler. Kuruluşu, altı yüzyıldan daha eskiye uzanan bu imparatorluk, **kurucularının, en güçlü sultanlarının fethettikleri halklara karşı gösterdikleri anlayışın ve hoşgörünün meyvesini toplamaktadır.**

Okuyucularımıza, aşağıdaki satırlarda, oluşumu ciltler tutabilecek bütün bu sebeplerin yoğun bir özetini vermeye çalışacağız. Bu sebeplerin en önemlisi, hiç kuşku yok ki, Müslüman olmayanlara verilen ayrıcalıklardır.

Sayfa :6

Les privilèges des non-musulmans

Les sultans de la famille d'Othman se contentaient, en faisant leur conquête, de l'obéissance plus ou moins apparente des nations conquises par les armes, et usaient envers elles de la tolérance la plus large en tout ce qui concernait leur langue, leurs coutumes et leurs croyances. Ils leur laissaient la liberté de garder leur religion, de la pratiquer publiquement, de faire juger leurs affaires de statut personnel par leurs chefs religieux, bref ils leur laissaient la liberté de conserver leur nationalité, ne

Sayfa :6

leur imposant qu'un impôt de capitation qui n'était en somme que l'équivalent du rachat du service militaire dont ils étaient exempts et qui pesait si lourdement sur les musulmans.

Sayfa 6

Müslüman olmayanların ayrıcalıkları

Osmanlı Hanedanlığı'nın sultanları, silahla fethettikleri ulusların **az ya da çok belli olan** itaatkârlıklarıyla yetiniyor ve onlara karşı, dilleri, gelenekleri ve inançları konusunda en büyük hoşgörüyü gösteriyorlardı. Onlara, kendi dinlerini koruma ve alenî olarak uygulama özgürlüğünü, kişisel statü işlerini dinî liderleri aracılığıyla çözme özgürlüğünü veriyorlardı. Kısacası onlara sadece muaf oldukları ve **Müslümanların sırtında çok ağır bir yük olan** askerlik hizmetinin parasına denk **bir salma** (adam başına vergi) vergisi ödettirerek, milliyetlerini koruma özgürlüğünü veriyorlardı.

Au Grand Atatürk
Hommage d'admiration et de respect
de l'ambassadeur de France

MÉMOIRES

DE LA

SOCIÉTÉ ROYALE DE GEOGRAPHIE D'ÉGYPTE

PUBLIÉS SOUS LES AUSPICES

DE

SA MAJESTÉ FOUAD Ier, ROI D'ÉGYPTE

TOME XVI

POUR LA SOCIÉTÉ ROYALE DE GÉOGRAPHIE D'ÉGYPTE

1935

Büyük Atatürk'e
Hayranlık duygularımın ve saygımın bir ifadesi
olarak Fransa Büyükelçisi
(İmza)
1 ocak 1936 Ankara

MISIR KRALİYET COĞRAFYA ŞİRKETİ ANILARI

MAJESTELERİ MISIR KRALI I.FUAT'ın
desteğiyle yayınlanmıştır

XVI.CİLT

MISIR KRALİYET COĞRAFYA ŞİRKETİ
KAHİRE
için
DOĞU ARKEOLOJİ FRANSIZ ENSTİTÜSÜ
BASIMEVİ TARAFINDAN BASILMIŞTIR

MCMXXXV

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1955
Yazar	: Albert Kammerer
Cild	: Beyaz
Ebadı	:
	En : 27 cm.
	Boy : 35 cm.
Sayfa Adedi	: XVI + 262
Not	Kitabın ilgili bölümleri Hülya Lüle tarafından tercüme edilmiştir.

Ön Söz (Özet)

Bugün okuyucularıma sunduğum kitap sadece 1929'da **Orta Çağın sonuna kadar Eritre denizi ülkeleri** adıyla yayınlanan kitabın devamı değildir. Bir öncekine ihtiyaç duyulmadan okunacak bağımsız bir kitaptır. Özelliği, yeni olan bir dönemi kapsayan bu çalışma aslında birbirine yakından bağlı iki ayrı incelemeyi içermektedir. Biri gelişmesinin önemli bir devresinde dünyanın belirli bir bölgesinin tarihi, diğeri aynı bölgenin coğrafyası ve onun bilimsel keşfi. Bu son inceleme, açıklamamın haklı göstereceği nedenlerle, önceleri düşünmediğim bir gelişme göstermiştir ve Afrika kıyıları ile Hint Okyanusu'nun keşfini anlamak için sadece tarihi açıdan incelenen dünyanın belirli bir bölgesini aşmıştır.

Karabiber Savaşları, Portekizliler, Kızıl Deniz ve **Habeşistan'da** adlı ilk bölümlerde **Eritre'yi** çevreleyen Habeşistan ve Arabistan, Hicaz, Yemen, Hadramut ve Umman [illegible] ve Kızıl Deniz ülkelerden her birinin tarihi [illegible] dönemde yani XV. yüzyılın son yıllarında [illegible] gerektirdiği bir kesiklik değil [illegible] Orta Çağ'ın [illegible] yani aynı zamanda Kızıl denizin ülkelerinin [illegible] sonunu.

XV. yüzyılın yeni olayı Hint Okyanusu'nda büyük keşiflere başlanmasıdır ve dünyanın [illegible] büyük keşifler sadece Portekiz tarafından gerçekleştirilmektedir. [illegible] edilmiştir. İlk Portekizliler Güney Afrika'yı [illegible] başarmışlardır ve [illegible] gitmişler, Afrika'nın doğu kıyısı [illegible] kadar çıkmışlar ve böylece Mısır [illegible] Vasco de Gama, Hint [illegible] ve **sahnesinin o gune kadar Iskenderiye olan baharat savaşını Bab el-Mandeb ve Calicut arasına taşımıştır.**

Önce, her iki de deniz [illegible] İspanya ve Portekiz arasında bölgeler paylaştırmak gerekiyordu. Bu Tordesillas

Anlaşması'yla gerçekleşmiştir. Ondan sonra, Barthelemy Diaz, Vasco de Gama, Cabral, Almeida, Tristan de Cunha, **d'Albuquerque,** Lopo Soares, Lopez de Sequeira ve diğer birçok buyuk kaşife iş düşüyordu.

Tum bu çalışmalar, bu gayretlerin amacı baharat ticaretiydi ve biberin çok kan akıttığını soylemek abartı olmaz. Butun bu savaşların işlem veya **hareket sahnesi Hint Portekiz imparatorluğuydu. Deniz savaşları 1511'de ele geçirilen Malocca'ya kadar yayılmıştı ve daha sonraki yirmi yılda Sonde adası, Çin, Japonya'ya kadar yayılmıştır.**

Topla, korsanlarla yapılan bu fetihler, bir şimşek etkisiyle, Venedik'te yapılan kârlarının sonu **olmuş, denizlerde Lion de Saint Marc'ın ve Osmanlılara karşı mücadele başladığı sırada Mısır'ın yenilgilerine damgasını vurmuştur.**

Buyuk d'Albuquerque'in Aden korfezini kapatmak için yaptığı birinci deniz seferi **1507'de** gerçekleşmiştir. Mir Huseyin'in Diu'ya karşı yaptığı ilk deniz seferi ve bu limanda yapılan iki deniz savaşına damgasını vuran Mısırlıların ilk reaksiyonu bir sonraki sene olmuştur, yani **1508'de.** Portekizliler derhal karşılık verir. **1513 yılında d'Albuquerque Aden'e saldırma teşebbüsü ve Kızıl Deniz'ine ilk seferi gerçekleşmiştir.** Bunun sonucunda Kamaran adasını işgal eder **ve Massaouah önlerine çıkar.**

Hicaz'da tum yetkiyi ellerinde tutarken Mısır sultanları Hindistan'a daha yakın yerleri **özellikle Aden'i işgal etme ihtiyacı duyarlar. Böylece 1513 yılında, hem Portekizlilerin, hem Mısırlıların Aden'i ele geçirme teşebbüsleri başarısız olur. Ancak Hüseyin Mir Paşa Kızıl Deniz'in güneyinde bir yere ayak basmayı başarır. Tahir ailesinin yemen prensleri arasındaki** iç anlaşmazlıklardan yararlanarak, ulkelerini ele geçirir. Paşaları Sanaa'nın dağlık tepelerine kadar işgal ederler. Bu fetih son anda gerçekleşmiştir. çunku son **Tahir prensi Mısırlı paşanın darbeleriyle yıkıldığı anda Mısır'ın son sultanı Osmanlı sultanın darbeleriyle yıkılır. Aynı hafta içinde,**

2000 kilometre mesafede son Tahir, Malik-es-Zafer ve son Memeluk, Tuman Bey, öldürülür (7 ve 13 nisan 1517).

Kahire'ye yerleşmiş ve halife olmuş I.Selim Mısır'ın, geç Kızıl Deniz'in güneyine geçmeye yönelik çabasını yineleme gerekliliğini derhal anlamış ve Portekizlilerle baharat ticareti konusunda mücadele etmek için paşalarını Bab'a kadar yollamış, Yemen'e bıkmadan seferler düzenlemiş ve Cambaya ile Coromandel'in Müslüman prensleriyle entrikalar çevirmiştir.

Kırk yıl sonra, Osmanlılar, Kızıl denizin Afrika kıyılarına bile ayak basmaya çalışmıştır. Üç asır boyunca Suakim ve Massaouh'a yerleşmişler ve XVI.yüzyılda birçok kez cehennem askerleri Papaz Jean'ın imparatorluğunu küçültmek için Habeşistan'ın yüksek yaylasının ortalarına kadar girmişlerdir. Bu çetin ve uzak topraklarda tekrarlanan başarısızlığı onun, Aden ve Yemen dahil olmak üzere, Kızıl denizin iki kıyısındaki konaklama yerlerini tamamen kontrol altında tutmasını engellemez. Kesinlikle ellerinde tuttukları baharat ticaretini alamadığı hâlde, Portekizlilerin buraya ulaşmasını olanaksız kılar. Ancak, Körfezin sonundaki Osmanlı kulesini topa tutmak (1541) için Hindistan'dan Süveyş'e kadar gelen büyük Vasco'nun oğlu, Don Estevan de Gama'nın baskını gibi tehlikeli olmaktan ziyade kustahça olan bazı gösteriler engel olamadan, en azından Mısır'ın güvenliğini sağlar.

Habeşistanla ilgili olarak ise, Portekizlilerin keşifleri mutlu bir olay gibi hissedilir. Gallas paganlarının istilâlarının ve özellikle vahşi Adels Müslümanlarının akınlarının tehdit ettiği ve Müslüman güçleri dalgalarının yüksek yaylasının eteklerine vurduğunu gören Papaz Jean'ın ülkesi bir müttefik aramaktadır!

Hem Türkler açısından, hem Portekizliler açısından, tüm bu olaylar baharat konusu etrafında gelişmektedir

Deniz, anlattığım bütün bu olayların ortak bağıdır. Bu yüzden kitabımın büyük bir kısmını denizcilik, uzaybilime, ticaret güzergâhları ve limanlarına, ayrıca bunları tarif eden en eski tarihçiler-

le ilgili alıntılara ayırmak zorunda kaldım.

Tarihin yanında, COĞRAFYANIN TARİHİ I Ciltte eski çağlarda dünya görüşünü anlattım ve **Yunanlılar ile Arapların Eritre** ülkelerinin yapısı ile ilgili ne öğrendiklerini gösterdim. İşbu ciltte, çok farklı bir çalışma ile bu konudaki araştırmalarımın alanını büyük ölçüde genişletmem gerekti.

Portekizliler ile İspanyollar arasındaki rekabet **haritacılık** konusundaki rekabetlerine doğrudan yansımıştır.

Her keşfin arkasından aynı yıl çok kısa bir süre içinde yeni bir harita çıktığını göstermek ilginç oldu. **Böylece yıllar itibariyle Doğu dünyasındaki haritacılık konusunda yapılan gelişmeleri dikkatle incelemek zorunda kaldım.**

Afrika'ya **1488**'den sonra güneye doğru sivri şeklini veren en eski haritaları inceledim.

Yavaş yavaş Portekizliler Afrika'nın bütün doğu kıyısını, sonra Ptoleme'nin çağımızın ikinci yüzyılında Hint okyanusunun kuzey bölgesi hakkında bildiğinden daha fazlasını, bilmeden

Hindistan'da Calicut'u tanırlar. **1507'**den itibaren d'Albuquerque Hadramaout kıyılarına gelir ve 1513'ten itibaren Kızıl denizin içlerine dalar. **Haritacılık alanında da gelişmeler kaydedilir ve coğrafi bilgilerimiz yerinde belirlenen adlar diziniyle zenginleşir.** Bu isimler kaşifler tarafından coğrafi şekillere göre belirleniyor.

İspanya hâlâ biber savaşında Portekiz'in yerini almayı, doğuda yapılacak keşiflerle onu yenmeyi ve onu Doğu fetihlerine bir sınır koymayı ümit ediyordu. Portekiz'e sığınan **Magellan'ın 1519'da** gerçekleştirdiği keşif seyahatinin amacı budur. Bu Molluques'lerin araştırmasında İspanya yenilmiştir, ancak haritacılar arasındaki çatışmalarla dünyanın keşfindeki rekabet beklenmedik bir şekilde **Portekizli ve İspanyol haritacılık okullarının** tamamen birleşmesine yol açmıştır. **Araştırmaların son tespiti böyledir.** Bu okullar o güne kadar bilinmeyen çok ilginç haritalar ortaya çıkarmışlardır.

Birçoğu **Paris Ulusal Kütüphanesi'nde** bulunan bazı Portekiz

haritalarının en güzel örneklerini renkli faksila çıkarttım. **XVI.asrın başlarındaki haritalar konusundaki incelemelerim okuyucularıma 1500 ile 1530 arasında nerdeyse yıl başına bir harita göstermemi sağladı.**

Titiz bir sınıflandırma ve karşılaştırma ile bu haritaların sıralanmasını sağladım ve özellikle **1507'den itibaren** Arabistan ve Kızıl denizin keşfinin yapıldığı zaman, Doğu dünyasının tanınması yönünde gerçekleştirilen gelişmelerin aşamalarını tespit ettim.

Sayfa :1

§ 1. — ÉTAT POLITIQUE DE L'INDE

L'Inde fut, jusqu'au moment de la découverte portugaise, un pays fabuleux pour les Européens, même au temps des philosophes grecs, qui en parlerent par ouï-dire et avec fort peu de compétence. On ne trouve sur ce pays dans l'antiquité classique que quelques pages d'Hérodote, de Strabon, de Diodore de Sicile, de Pline et d'Arrien, et environ six cents lignes de la géographie de Ptolémée sur ses limites, ses dimensions, et les positions astronomiques de ses localités et accidents territoriaux. Elle fut mise à la mode par l'expédition d'Alexandre le Grand et eut des rapports fréquents avec les Séleucides à travers le golfe Persique. Mais l'histoire de ces rapports est encore à faire et l'on peut dire que tout ce que l'antiquité nous a livré sur l'immense péninsule tient en quelques pages[1]. On a vu au tome Ier ce que nous savons des voyages des Grecs aux Indes au début de notre ère, alors que fut découvert le phénomène des moussons par Hippalus, et notamment ce qu'en a dit, dans sa *Topographie chrétienne*, le marchand et moine grec Cosmas Indicopleuste, vers 530.

Un siècle plus tard surgit l'Islam, et celui-ci pénétra aux Indes fort peu de temps après l'Hégire, à la suite des marchands arabes de l'Irak et de la Perse méridionale. La religion de Mahomet s'était développée principalement dans les villes commerçantes de la côte du Malabar. A partir du XIIe ou XIIIe siècle, il avait peu à peu gagné certaines régions de l'intérieur. Le Nord de l'Inde, c'est-à-dire l'Hindoustan propre, passa aux mains de divers princes musulmans d'origine afghane. Mais la conquête mogole, avec Delhi et Agra pour centres, ne prit tout son développement que sous Baber, vers 1526[2].

Sayfa 1

[1504'e doğru Hindistan'ı fethetmeye çağrılan
PORTEKİZ FİLOSU]

1 HINDISTAN'IN POLITIK DURUMU

Portekizlilerin keşfine kadar ondan kulaktan dolma bilgilerle Hindistan hakkında çok uzman olmayan Yunanlı filozoflar zamanında bile, Avrupalılar için masalsı bir ulkeydi. Eski çağda bu ulke hakkında sadece Herodote, Strabon Diodore de Sicile, Pline ve Arrien'e ait birkaç sayfa ve Ptoleme'ye ait Hindistan'ın sınırları, buyukluğu, gokbilim açısından konumu ve coğrafi yer şekilleri hakkında yaklaşık altı yuz satır bulunmaktadır. Bu ulke Buyuk Iskender'in seferi ile gundeme gelmiş ve **İran körfezinden Seleucide'lerle** sık ilişkisi olmuştur. Ancak ilişkileri konusundaki tarih eksiktir. bu dev yarımada hakkında eski çağdan bize kalan sadece birkaç sayfaya sığmaktadır. Ciltte çağımızın başlangıcında Yunanlıların Hindistan'a yaptığı seyahatler hakkında neler bildiğimizi gorduk. O zaman Hippalus muson olayını keşfetmişti Yunanlı keşiş ve tuccar Cosmas Indicopleuste (530'a doğru) ise gene aynı şeyleri ifade etmiştir.

Bir asır sonra Islam ortaya çıktı ve ırak ile guney Iran'ın Arap tuccarları vasıtasıyla Hicretten az sonra Hindistan'a yayıldı. Muhammet'in dini, ozellikle Malabar kıyılarının ticaret merkezlerinde gelişmişti. XI veya XIII yuzyıldan itibaren giderek bazı iç bolgelere yayılmaktaydı. Hindistan'ın kuzeyi, yani **asıl Hindistan Afgan kökenli çeşitli Müslüman prensin eline geçmişti.** Ancak, merkezleri Delhi ve Agra ile Moğol fethinin gelişmesi Baber zamanında, **1526'ya** doğru gerçekleşmiştir.

Sayfa :22

Les Arabes, si nombreux aux Indes, n'y constituaient cependant qu'un corps étranger. Limités au commerce maritime, ils étaient respectueux de la souveraineté locale, se soumettaient aux douanes, une des ressources principales des rajahs, et n'exerçaient que l'influence attachée à la richesse et aux relations commerciales, ils évitaient d'exciter la jalousie ou la suspicion des princes, tout en surveillant avec vigilance leur monopole de fait, car les Hindous proprement dits étaient de médiocres commerçants et de mauvais navigateurs.

Ces Arabes n'étaient pas les seuls étrangers. L'Europe, à laquelle l'Inde ne s'intéressait nullement alors, était représentée par de nombreux aventuriers attirés soit par le simple goût du risque et de la nouveauté, soit par la réputation fabuleuse du pays des épices, soit encore parce que, perdus de réputation chez eux, ils fuyaient leur pays d'origine.

Sayfa 22

Araplar'ın Hindistan'da çok sayıda olmasına rağmen orada bir yabancı grubu oluşturmaktaydı. Sadece denizcilik ticaretiyle ilgilenir, yerel egemenliğe saygı gösterir, racaların başlıca kaynağı olan gümrüklere boyun eğer ve sadece zenginlik ve ticari ilişkiler alanında etkinlik gösterirlerdi. Prenslerin kuşkulanması veya kıskanmasından çekinir. Hintlilerin vasat tüccarlar ve kötü denizciler oldukları için, gerçek tekellerini dikkatle gözetirlerdi.

Tek yabancı Araplar değildi. O zamanlar Hindistan'ın hiç ilgilenmediği Avrupa'dan, yenilik veya sadece risk meraklısı veya baharatlar ülkesinin masalsı ününe kapılmış veya kendi ülkelerinde ünlerini yitirmiş oradan kaçan birçok maceraperest vardı.

Sayfa :24

Un des plus illustres voyageurs de tous les temps, le Berbère de Tanger Ibn Batoutah, nous a laissé de longs développements sur les séjours qu'il fit aux Indes en 1342, notamment à la cour du grand roi Mohammed Taglak (1325-1351), à Delhi[2].

Sayfa 24

Tum zamanların en meşhur gezgını, Tanca Berberısı Ibn Batutah, Hındistan'a 1342'de yaptığı, özellikle Delhi'de buyuk kral Mohammed **Taglak'ın** (1325-1351) sarayına yaptığı seyahatlerle ılgılı uzun yazılar bırakmıştır.

Sayfa :48

MOITIÉ ORIENTALE

D'UN PORTULAN PORTUGAIS DE LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE

DU MÊME AUTEUR QUE LES PORTULANS FORMANT L'ATLAS DE PARIS DIT DES REINEL

(DÉBUT DU XVIe SIÈCLE).

Ce portulan, manifestement de la même main que l'atlas portulan portugais attribué aux Reinel vers 1516, est probablement antérieur à ce dernier d'une dizaine d'années (voir l'étude de la cartographie des Reinel au chapitre XII, § 1er).

Il intéresse beaucoup plus la Méditerranée, dont les côtes sont excellement décrites, que les régions au delà de l'Égypte. A peu près vide de nomenclature pour l'Orient au delà de la Méditerranée, il marque la mer Rouge en rouge, présente un isthme de Suez démesuré et ne place en Arabie qu'une seule grande ville qui devrait être Médine ou la Mecque, surmontée d'une banderole où se lit Sarraz (?), ce qui signifie peut-être Sarracins

Sayfa 48

ULUSAL KUTUPHANEDEN BIR PORTEKIZ **PLÂNININ DOĞU KISMI**

Bu harita, muhtemelen **1516'da Reinel'in** yaptığı Portekizlı atlas haritasını yapan kişının elinden olan bu harita, ondan buyuk ihtimalle on yıl oncesine aittir (Bkz XII bolum, 1 ıncı paragrafta, Reinel'in haritasının incelenmesi).

Mısır'ın otesındeki bolgelerden çok Akdeniz'ı ılgılendırmektedır

Kıyıları çok iyi tarif edilmiştir. Akdeniz'in ötesinde doğu için hemen hemen hiç isim geçmemektedir. Kızıl deniz kırmızıyla gösterilmiştir. Süveyş kanalı ölçüsüzce belirtilmiştir ve Arabistan da, Mekke veya Medine olması gereken, sadece büyük bir şehir gösterilmektedir. Onun üstünde **Sarhan** okunmaktadır, belki Saragene anlamına gelmektedir.

Sayfa :49

Il avait, en effet, épousé, au cours de ses longues années passées au Portugal, la fille du navigateur portugais PERESTRELLA (en son temps gouverneur de Porto Santo).

Sayfa 49

Portekiz'de geçirdiği uzun yıllarda **Portekizli** denizci Perestrella'nın (o zaman Porto Santo valisiydi) kızıyla evlenmişti.

Sayfa :74

VASCO DE GAMA ET LA ROUTE DES INDES.

§ 5. — LE PILOTE ARABE DE VASCO DE GAMA ET LA SCIENCE ASTRONAUTIQUE DES ARABES.

Comprenant qu'il n'avait pas besoin de remonter la côte africaine plus au nord vers Mogdishou, le grand amiral séjourna une dizaine de jours à Mélinde, en quête de renseignements complémentaires. Le hasard le favorisa. Il entra en relations avec un célèbre pilote arabe, connaissant dans leurs moindres recoins la mer Rouge, l'océan Indien, le golfe Persique, les côtes de l'Inde et jusqu'à l'Insulinde et la Chine.

Sayfa :74

Le début des relations de Vasco de Gama avec ce pilote est raconté diversement par les premiers historiens des découvertes portugaises, notamment par Castanheda et De Barros[1]. L'écrivain arabe Kutb ed Dine al-Mekki, appelé aussi En-Nahrawali, dit dans son livre *La Foudre de l'Yémen ou la conquête de l'Yémen par les Ottomans*[2], que le chef des Portugais (qu'il appelle *Almilandi*, l'amiral)[3], ayant fait amitié avec le pilote, l'enivra. Ce dernier, dans un accès de confidence provoqué par les fumées du vin, livra son secret. « Ne vous approchez pas, aurait-il dit, de la côte africaine au delà de Malindi vers le nord; lancez-vous sans hésiter vers la pleine mer; rapprochez-vous ensuite de la côte et vous évi

Sayfa :75

terez les grandes vagues » Ce récit est peu vraisemblable, car, on va le voir, le pilote, grand géographe, navigateur émérite et bon musulman, avait peu de chances d'être un ivrogne. C'est bien lui qui, cependant, fut, pour des raisons inconnues, l'instigateur de l'acte audacieux de Vasco de Gama se jetant en plein inconnu à travers l'océan Indien. Ce pilote est appelé tantôt Cunagna, tantôt Malemo Cugna ou Malemo Canagna. Ce n'est qu'un nom de profession, la déformation de *Mu'allim Kanak*, qui veut dire *maître de navigation*, astrologue. Son identité semblait devoir rester à jamais mystérieuse et cependant G. Ferrand, dépouillant les ouvrages sur la navigation des Arabes au moyen âge et leurs instructions nautiques, est arrivé à déterminer cette personnalité[1]. En effet le même Kutb ed Dine en Nahrawali nous dit que le pilote de Vasco de Gama fut Ahmed ben Madjid en Nedjdi (c'est-à-dire originaire du Nejd), un Arabe, probablement Chiite ou partisan d'Ali, originaire du plateau central de l'Arabie. Il habitait peut être Djulfar, escale misérable de l'Oman au golfe Persique, d'où il a daté certains ouvrages. Son nom n'est rien moins que celui du plus célèbre navigateur arabe de la seconde moitié du XVe siècle, fils et petit-fils de hardis marins, auteurs eux-mêmes d'instructions nautiques. Ben Madjid écrivit la meilleure encyclopédie arabe des sciences maritimes, en une trentaine de livres et poemes. C'est l'exposé pratique de toute la science et la somme de l'expérience des pilotes les plus réputés jusqu'à son temps, ainsi que de ses propres voyages pendant une vie entière. Il dit, quelque part, que son grand-père navigua sur la mer de Qolzoum et sur la route des pèlerins de la Mecque, et que son aïeul connaissait cette mer avec précision et en détail. Son père y ajouta le résultat de longues expériences personnelles « sa science dépassa celle de son père. A mon tour, après avoir pendant quarante ans renouvelé ces

Sayfa :76

expériences et corrigé l'œuvre scientifique de ces deux hommes exceptionnels, j'ai mis par écrit mes résultats et j'ai dégagé des principes et des faits qu'on ne trouve groupés nulle part ailleurs » « Rien n'est supérieur à l'expérience, et ajoute-t-il sans trop de modestie, souvent un seul de mes feuillets a plus d'exactitude et d'utilité que tout ce que mes prédécesseurs ont écrit »

Rédigés entre 1455 et 1490 [1], les ouvrages de Ben Madjid, traduits en turc en 1554 par l'amiral ottoman Sidi Ali, furent retrouvés en arabe parmi les manuscrits de la Bibliothèque Nationale [2]

Sayfa 74

5 VASCO DE GAMA'NIN ARAP KILAVUZU VE ARAPLARIN UZAY-BİLİMSEL BİLGİSİ

Afrika kıyılarını daha fazla kuzeye, Mogadişu'ya doğru çıkmasına gerek olmadığını anlayan buyük amiral, daha fazla bilgi araştırmak için on gün kadar Melinde'de kalmıştır. Şans ona yardım etmiştir Kızıl denizi, Hint okyanusunu, Iran korfezini, Hindistan kıyılarını, Çin'e kadar çok bilgili olan ünlü bir kılavuzla tanışmıştır.

Vasco de Gama'nın bu kılavuzla ilişkisinin başlangıcı, ilk Portekiz keşifleri tarihçileri, özellikle Castanheda ve De Barros tarafından farklı anlatılmıştır. Arap yazar **Kutbeddin Al-Mekki veya En-Nahrawali, "Yemen'in Şimşeği veya Yemen'in Osmanlılar Tarafından Fethi"** adlı kitabında Portekizlilerin [illegible] amiral anlamında kılavuza [illegible] sarhoş ettiğini yazmıştır. O da şarabın etkisi [illegible] güven [illegible] sırrını açıklamıştır: "Afrika kıyılarında kuzeyde Melinde'nin ötesine yaklaşmayın, hiç tereddüt etmeden açık denize yönelin, sonra kıyıya yaklaşın, büyük dalgalardan kaçmış olursunuz" **[sayfa 75]** bu hikâye pek inandırıcı değildir, zira **büyük coğrafyacı, değerli bir denizci ve iyi bir**

Müslüman olan kılavuz'un sarhoş olma ihtimali pek yoktu. Ancak Vasco de Gama'nın bilinmeyene doğru Hint okyanusunun ortasına kendini atması için bilinmeyen nedenlerle teşvik eden o olmuştur. **Bu kılavuzun adı bazen Cunagna olarak, bazen Malemo Cugna veya Malemo Canagna olarak geçer. Bu bir meslek ismidir, Muallim Kanak'ın** değiştirilmiş şeklidir, bu da **denizcilik ustası veya astrolog** demektir.

Kimliği hep esrarlı kalacaktı, oysa G. Ferrand, Orta Çağ'da Arapların denizciliği ve bu konudaki talimatları ile ilgili eserleri inceleyince bu kişinin kimliğini tespit etmeyi başarmıştır. Gerçekten aynı Kutbed dın Vasco de Gama'nın kılavuzu [illegible] **Ahmed Ben Macit En-Necdi** yani **Nejd** kökenli, büyük ihtimal [illegible] **Şii veya Ali taraftarı,** Arabistan'ın orta yaylasından gelmiştir. Belki İran körfezi [illegible] Oman'ın küçük bir konaklama yeri olan [illegible] da yaşamaktaydı. Bazı eserlerini orada yazmıştır. O XVI asrın [illegible] ünlü deniz[illegible] denizcilikle ilgili yazıları olan [illegible] Ben Macit otuz kadar kitap ve şiir [illegible] Arap ansiklopedisi [illegible] yazmıştır. O [illegible] kılavuzlarının [illegible] almak[illegible] **Bir yerinde, buyukbabasının Qolzoum denizinde ve Mekke'ye Hac yolunda seyrettiğini ve dedesinin bu yolu çok iyi bildiğini söyler. Babası buna uzun kişisel tecrubelerinin sonucunu ilâve etmiştir: "Onun bilgisi babasınınkini geçti.** [illegible] yıl [illegible] eserlerde düzeltme[illegible] doktum ve başka [illegible] kattım. **"Hiçbir şey tecrubeden ustün değildir ve çok alçakgonüllu olmadan, benim bir tek sayfam butun selefienmin yazdıklarından daha doğru ve yararlıdır diye eklemiştir."**

1455 ve 1490'da yazılmış olan ve Osmanlı Amiral Sidi Alı tarafından Turkçeye çevirilen Ben Macıt'in eserlerı Ulusal Kütuphane'de elle yazılı belgeler arasında Arapça olarak bulunmuştur.

Sayfa :76

Parmi les manuscrits arabes de ce fameux Ben Mâdjid, conservés à la Bibliothèque Nationale de Paris, le n° 2292 contient 19 routiers et traités nautiques. Le plus important est le *Livre des renseignements utiles*, terminé en 1489. Ce n'est rien moins que la première en date des instructions nautiques modernes.

Sayfa 76

Bu ünlü Ben Macid'in Paris Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen el yazılı belgeler içinde **2292 sayılı olan belge 19 küçük ölçekli harita ve denizcilik anlaşması içermektedir.** En önemlisi **1489'da bitirilen "Yararlı Bilgiler" kitabıdır.**

Sayfa :76

Parmi les ouvrages nautiques écrits au moment de l'arrivée des Portugais dans l'océan Indien citons aussi de Sulaiman al-Mahri, *l'Omdah*, que l'amiral turc Sidi Ali date de 151[illegible]

Sayfa 76

Portekizlilerin Hint okyanusuna geldikleri zaman denizcilikle ilgili yazılan eserler arasında, Turk Amiral Sidi Ali'nin 1511 olarak tarih verdiği, Suleyman El-Mahri'nin "Omdah" adlı kitabını da sayabiliriz.

Sayfa :76

[illegible] Sidi Ali [illegible] turque [illegible] en tout cas au service du sultan Soliman [illegible] Pacha el [illegible] cassé par le sultan en [illegible] pour ramener les restes de la flotte égyptienne que Piribey avait conduite à la déroute dans un combat naval où les Portugais eurent le dessus en [illegible]

Sayfa 76

(3) Belki Türk asıllı, her halde I Süleyman'ın emrinde çalışan, meşhur Sinan Paşa ve **Hayrettin'in** arkadaşı olan, 1562'de ölen **Amiral Sidi Ali, 1551'de** Portekizlilerin yendiği bir deniz savaşında bozguna uğrayan **Pirbeg'in** filosunundan geriye kalanları geri getirmek için **1554** yılında Padişah tarafından görevlendirilmişti.

Sayfa : 77

Les Arabes avaient aussi de fort bonnes cartes. Celle que le fameux pilote montra à l'amiral lui parut excellente, disposée comme l'étaient, paraît-il, les cartes arabes, avec méridiens et parallèles, ou plutôt découpées en carrés, mais sans l'indication des rhumbs des vents dont étaient tant encombrés les portulans européens. Les carrés étaient assez petits pour qu'il fût facile de suivre la côte[15]. Il va de soi que les navigateurs portugais n'avaient pas de cartes détaillées de ces régions, même pour la mer Rouge et le Bab el Mandeb.

Sayfa 76

Vasco de Gama, interrogeant son pilote, dont il ignora probablement la science exceptionnelle, apprit que les Arabes avaient, pour leurs relevements et pour le calcul des latitudes, des méthodes très différentes de celles des Portugais.[16] Alors que ces derniers, à la suite des Grecs et surtout de Ptolemée, étaient habitués à calculer les latitudes *le jour*, d'après la position du soleil, à l'aide de l'astrolabe et du compas, comptant la circonférence à 360°, une pratique bien plus rudimentaire, mais plusieurs fois centenaire, avait amené les Arabes, du moins dans l'océan Indien, à calculer les latitudes *la nuit*, en prenant la hauteur d'une constellation aussi proche que possible de l'étoile polaire.

Sayfa 77

Araplann da çok iyi haritalan vardı. Ünlü klavuzun amirale gösterdiği harita çok iyiydi. Arap haritalannın olduğu gibi enlem ve boylamlan vardı veya daha doğrusu karelere bolunmuştü. Ancak Avrupalı haritalarda olduğu gibi ruzgarlar hakkında bilgilerle dolu değildi. Kareler kıyıyı kolay takip edecek kadar küçüktü. Portekizlilerde bu bölgelere ait, Kızıl Deniz veya Bab-el Mandeb'in bile detaylı harita bulunmamaktaydı.

Vasco de Gama, **eşsiz** bir bilgiye sahip olduğunu bilmediği kılavuzuna sorarak Arapların yer saptama ve **enlemlerin** hesaplanmasında Portekizlilerden **çok farklı yöntemleri** olduğunu öğrenmiştir. Portekizliler, Yunanlılar ve özellikle Ptoleme'den sonra **enlemleri gündüz,** güneşin pozisyonuna göre, usturlap ve pergelle, çemberi **360 dereceye** tamamlayarak hesaplamaya alışmışlardı. Daha ilkel fakat yüzyıllık bir yöntemle Araplar en azından Hint okyanusunda, kutup yıldızına en yakın yıldızın yüksekliğini alarak, enlemleri gece ölçerlerdi.

Sayfa :78

Ainsi les appareils cosmographiques arabes de l'océan Indien différaient fort de l'astrolabe, lequel servait à calculer la hauteur du soleil, mais ils sont tout à fait proches de l'arbalète ou arbalestrille décrite plus haut (fig. 15 et 16). La figure 25 représente le *Kamâl* ou *Perfection*, petite pièce de bois d'une largeur connue, portant à son centre une ficelle graduée par des nœuds dont chacun correspondait empiriquement à une latitude déterminée.

Sayfa 78

Böylece Hint okyanusundaki **Arap kozmografya aletleri güneşin yüksekliğini ölçmeye yarayan usturlaptan çok farklıydı.** Ancak yukarıda tarif edilmiş olan **kundaklı yay** veya yayçığa çok yakındırlar. Şekil 25, ortasında her biri deneysel olarak belirlenmiş bir enleme tekabül eden düğümlerle işaretlenmiş bir iplik bulunan, belli bir genişliği olan küçük bir tahta parçası **Kamal** veya mükemmeliyeti temsil ediyor.

Sayfa :78

La figure 27 au contraire représente le Bilisti, qui est une véritable arbalestrille, puisque la ficelle est remplacée par une tige graduée sur laquelle se déplace la pièce de bois devenue un curseur[1].

Sayfa 78

Şekil 27 aksine **Bilisti'yi** temsil etmektedir o da gerçek küçük bir kundaklı yayadır, zira ip yerine işaretlenmiş bir çubuk bulunmakta dır, bu çubuğun üstünde kursor vazifesi gören tahta parçası hareket etmektedir

Sayfa :80

Jusqu'à l'amiral de Castro, c'est-à-dire jusqu'à 1541, nous ne possédons aucune carte originale des navigateurs portugais.

Sayfa 80

Elimizde Amiral de Castro'ya kadar, yani 1541'e kadar, Portekizli denizcilere ait orijinal hiçbir harita bulunmamaktadır.

Sayfa :81

Les cartes restèrent si secrètes qu'un des meilleurs moyens de se les procurer fut pendant longtemps de mettre la main sur celles que portaient les navires capturés en course[1].

Sayfa 81

Haritalar o kadar gizli kalmıştı ki uzun bir süre, onları ele geçirmenin tek yolu seyir hâlinde yakalanan gemilerin taşıdıklarına el koymaktı.

Sayfa :81

Les rois prirent d'eux-mêmes des précautions extraordinaires contre les indiscrétions cartographiques, mais sans grand succès. Le secret avait joué dans les négociations qui aboutirent au traité de Tordesillas (1494). Un décret de 1504 interdit, on l'a vu, la confection de toute carte nautique portant des <u>indications pratiques pour la navigation au delà du Congo</u>

Sayfa 81

Krallar kendiliğinden haritalarla ilgili dikkatsizliklere karşı olağanüstü önlemler almışlardır, ama bunlar başarısız olmuştur. Tordesillas Anlaşması'yla (1494) sonuçlanan muzakerelere gizlilik hâkim olmuştur. 1504 tarihli bir kararname, Kongo'dan öteye sefer yapmak için partik bilgiler içeren her türlü denizcilik haritasının yapılmasını yasaklamıştır.

Sayfa :89

Ainsi Venise, la plus directement menacée par les progrès du Portugal, et qui, jusqu'à la fin du xvᵉ siècle avait été l'amie des rois du Fuge, ne vit plus en eux que des rivaux heureux. Très peu d'années plus tard, nous la verrons se rapprocher de sa <u>mortelle ennemie la Turquie</u>,

Sayfa 89

Böylece, Portekiz'in kaydettiği gelişmelerin en çok tehdit ettiği ve XV.yüzyılın sonuna kadar Tage krallarının dostu olan Venedik onlarda artık sadece birer mutlu rakip görmekteydi. Kısa bir süre sonra, onun ezeli düşmanı olan Türkiye'ye yakınlaştığını göreceğiz.

Sayfa :235

La campagne terrestre pour la conquête de l'Yémen fut menée énergiquement par Bars Bey. C'était une œuvre de longue haleine ne dépendant des événements sur mer que pour le ravitaillement. Il y fallut deux ans. Le sultan Malik ez-Zafer, rentré par surprise à Zébid, ne put s'y maintenir et se réfugia à Sagar[3] (1516). En même temps Bars Bey avait occupé Mouza, dont les défenseurs ne pouvaient tenir contre les arquebuses.

Sayfa 235

Yemen'in fethi için yapılan kara seferi Bars bey tarafından cesurca yürütülmüştür. Bu uzun soluklu olay, denize sadece erzak temin için bağlıydı. İki yıl gerekti. Sürpriz bir şekilde Zebid'e dönen Sultan Malik ez Zafer orada kalamamış ve Sagar'a sığınmıştır. Aynı zamanda **Bars Bey** koruyucularının arkebuzlere (bir çeşit ok) karşı koyamadığı Mouza'yı işgal etmişti.

Sayfa :??

§ 3 LA PREMIÈRE CROISIÈRE PORTUGAISE DANS LA MER ROUGE (1513)

Entrée dans la mer Rouge. — Kamaran. — Impossibilité de remonter jusqu'à Djeddah. — Dahlac, son importance. — Description par Yakout. — Sa prospérité, les pêcheries de perles. — Visite de Bruce et de Rüppell.

Massaouah, sa dépendance de Dahlac. — Sa description par Féret et Galinier. — Arkeeko

Sayfa 12

3. KIZIL DENİZDE (1513) İLK PORTEKİZ SEFERİ

Kızıl Denize giriş – Kamaran - Cidde'ye kadar çıkamamak - Dahlac onun önemi - **Yakut'un** tasviri - Onun refahı inci avcılığı - **Bruce ve Rüppel'in gezilmesi.**

Massouah onun Dahlac'a olan bağımlılığı - Feret ve Galinier'nin **tasviri – Arkeeko.**

Massouah onun Dahlac'a olan bağımlılığı - Feret ve Galinier'nin **tasviri – Arkeeko**

Dr GUSTAVE LE BON.

LA CIVILISATION
DES ARABES.

OUVRAGE ILLUSTRÉ

DE 10 CHROMOLITHOGRAPHIES, 4 CARTES ET 366 GRAVURES
DONT 70 GRANDES PLANCHES,

D'APRÈS LES PHOTOGRAPHIES DE L'AUTEUR
OU D'APRÈS LES DOCUMENTS LES PLUS AUTHENTIQUES

1963

PARIS,

LIBRAIRIE DE FIRMIN-DIDOT ET Cie,
IMPRIMEURS DE L'INSTITUT, RUE JACOB, 56

1884

DR.GUSTAVE LE BON

ARAP MEDENİYETİ

10 KROMOLİTOGRAF, 4 HARİTA VE 70'İ BÜYÜK LEVHALAR HALİNDE 366 GRAVÜRLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ ESER

YAZARIN FOTOĞRAFLARI YA DA EN OTANTİK DÖKÜMANLARA GÖRE.

PARİS,

FIRMIN-DIDOT ET CİE KÜTÜPHANESİ,
IMPRIMEURS DE L'INSTITUT, RUE JACOB, 56.
1884

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1963
Yazar	: Dr. Gustave Le Bon
Cild	: Kahve
Ebadı	:
	En : 18 cm.
	Boy : 23 cm.
Sayfa Adedi	: XV + 705
Not	Kitabın ilgili bolumleri Arzum Orhon tarafından tercüme edilmiştir.

Ön Söz [Özet]

İnsanlık tarihi birbirini tamamlayan parçalardan oluşan sınırsız bir yapıdır ve bu zincirin ilk halkaları gezegenimizin ilk oluştuğu devirlerde meydana gelmiştir. Herhangi tarihi bir oluşum, birbirini takip eden bir çok olayın sonucudur. Bugün geçmişin ürünüdür ve bağrında da geçmişin izlerini taşır. Güncel olaylarda, yeterli bir zeka varlıkların sonsuz mirasını okuyabilecektir.

Fakat buna benzer bir zeka hiç kuşkusuz varolmadı. Şimdiki zamanı şekillendiren faktörlerin tümünü tanıyor olsak ve her birinin teker teker sahip olduğu güçleri bilsek de bunları analiz etmek kesinlikle olanaksızdır.

Tarihi incelerken ortaya çıkan tüm sözde kanunlar gerçekte baz olguların bilimsel olmayan saptamalarından başka bir şey değildir. Bunları istatistikçilerin aynı derecede deneyci gözlemleriyle karşılaştırabiliriz.

İstatistikçiler yaşları belirlenmiş bir milyon kişinin ne kadarının belirli bir zaman içinde öleceğini ne kadarının da sonraki zamanlarda öleceğini şüphesiz tahmin edebilirler; ne kadar suç işleneceğini ve bu suçların neler olduğunu önceden kestirebilirler. Geçmişte yaşanan deneyimler, geleceklerin bilgi tarihinde bulunmayı kolaylaştırır.

Gözlemlerin olguların sebeplerini ortaya çıkarmak imkansızdır. Bir olayın sebeplerinin sayısı çok fazladır. Sosyal bir olayı meydana getiren sebepleri zihnen ortaya çıkarmanın olanaksızlığı tarihi bilimler, geliştirip derinleştirmeye çalışan bilginlerin küçümsemesiyle karşı karşıya kalmıştır. Değerli bir yazar olan Mösyö Renan bu bilimleri şöyle tanımlar: "Bu bilimler bir taraftan kendilerini toplarken diğer taraftan tekrar dağıtan, yüz sene içinde bir köşeye atacağımız varsayımlara dayanan küçük bilimlerdir. İnsanoğlunun geçmişine eskisi kadar çok ilgi duymadığı bir dönemin başladığını görüyoruz. Tarihe ışık tutma amacındaki Akademi belgelerinizin ve yazılarımızın daha okunmadan çürüyüp gitmesinden korkuyorum."

Aynı yazar, geleceğin "Varoluşun, evrenin, Tanrının sırrını" verecek olan doğal ve fiziki bilimlerin olduğunu söylüyor.

Şüphesiz herkes bunu umabilir, fakat şimdiye kadar böyle umutlar doğrulanmadı. Müspet bilimler henüz bize tek bir olgunun nedeni hakkında bile bir şey söyleyemedi. Bu yalnızca ilişkilerin basitliği değil aynı zamanda göze görülür bir gücün keşfedilmesidir. Bir dereceye kadar karmaşık olan olgulara büyük bir hevesle girişirler, tahminlerinin içinde kaybolup giderler. Modern bilimler, daha henüz insanoğlunun her gün sorduğu sorulara cevap vermekte yetersiz kalıyor. Beşikten mezara kadar doğa bizim yolumuza çözümünü bulamadığımız problemler çıkarıyor. Bizde merak uyandırıyor ama hiçbir zaman bu merakımız gideremiyor. Bilimler problemlere çözüm getiremeseler de yeni düşüncelerin doğmasına neden olurlar. Edebi sfenks tek bir neden sorusuna cevap bulmadan önce, gezegenimiz hiç şüphesiz soğumuş eski dünyaların evrenine katılacaktır.

Bir toplumu meydana getiren çeşitli elemanların oluşumunu in[illegible]celediğimiz bu araştırmaya sosyal embriyoloji adını verebiliriz. Bu tarihin en [illegible] hale gelmiş, hatta canlıların embriyolojisi [illegible] temeli [illegible] atmıştır.

Arap medeniyeti[illegible] kalıntılar o kadar çok tur [illegible] yeniden oluştura bilmemiz [illegible] çok şeyleri kalıyoruz. Bilimsel eder [illegible], [illegible] ve parçalar. En çok [illegible] eserler arasında [illegible] plastik sanatların altını çizmek [illegible] da [illegible] her zaman ortaya çıktıkları anlar [illegible] ilgi [illegible] bütün [illegible] bir mağara bir Mısır tapınağı bir [illegible] bir [illegible] dönemde yaşamış

bir kadının gelin odası, sileksten bir balta, iki çatallı bir kılıç ya da elli tonluk bir top yığınlarla bilimsel yazıdan çok daha fazlasını sunar bize.

Bir toplumun plastik sanatlarını betimlemenin tek bir yolu vardır o da bu eserleri sunmak. Parthenon'un, Alhamsa'nın, Venus de Milo'nun fotoğrafları bizim için tüm dünya yazarlarının bunlar hakkında yazdığı sayfalarca kitap koleksiyonundan çok daha tercih edilir olmuştur.

Sayfa 12

§ 2. — PRODUCTIONS DE L'ARABIE.

Parmi les productions les plus importantes de l'Arabie, il faut citer le dattier et le caféier. Les fruits du premier forment la plus importante ressource alimentaire des habitants, ceux du second leur principale richesse actuelle.

L'Arabie possède encore des produits spéciaux tels que l'encens, la casse, le séné, le baume de la Mecque, qui sont des objets de commerce pour elle depuis des temps fort reculés.

En raison des différences que présente le climat de l'Arabie, on y rencontre les produits des climats chauds et ceux des climats tempérés, c'est ainsi qu'elle produit le cotonnier, la canne à sucre, le sycomore, l'acacia, le frêne, etc.

Les arbres forestiers sont assez rares. L'arbre le plus répandu est le palmier; c'est lui qui donne aux paysages orientaux leur physionomie spéciale.

Sayfa :12

On trouve dans les régions fertiles de l'Arabie la plupart des arbres et plantes cultivés en Europe : l'abricotier, le pêcher, le figuier, l'amandier, la vigne, le froment, le maïs, l'orge, le millet, la fève, le tabac, etc. Dans l'Yémen, la campagne est bien cultivée ; mais le travail est très pénible, à cause de la nécessité d'arroser constamment la terre avec l'eau qu'il a fallu mettre en réserve dans des puits ou des réservoirs murés, pendant la saison des pluies.

Les animaux domestiques connus en Europe, le mulet, l'âne, le bœuf, la brebis, la chèvre, etc., sont également connus en Arabie. On y trouve plusieurs animaux féroces tels que le lion, la panthère et le léopard.

Les animaux féroces sont loin d'être les plus dangereux des habitants de l'Arabie. Les plus redoutables sont les sauterelles, qui exercent quelquefois de terribles ravages. Elles ne sont pas du reste sans utilité, car dans le désert, elles sont souvent la nourriture exclusive des voyageurs et de leurs montures pendant plusieurs semaines.

Parmi tous les animaux qui vivent dans l'Arabie, les deux plus importants pour l'homme sont le cheval et le chameau. Le chameau est l'animal domestique par excellence de l'Arabe;

Sayfa 12

2 - ARABISTAN'DA YETİŞEN ÜRÜNLER

Arabistan'ın en önemli ürünleri arasında hurma ağacı ile kahve ağacını saymak gerekir. Hurma ağacının meyveleri Arapların başlıca besin kaynağını oluştururken, kahve ağacının meyveleri en önemli zenginlik kaynaklarıdır.

Arabistan'ın kendine özgü ürünleri de vardır, tütsü, hıyarşembe, sinameke, Mekke'nin kokulu reçinesi gibi. Bunlar çok eski zamanlardan beri Arapların ticaret malları olmuştur.

Arabistan'da değişik iklim şartlarının varlığı sebebiyle, aynı za

manda hem sıcak hem de ılıman iklimin ürünlerine rastlayabiliriz, pamuk kozası, şeker kamışı, yalancı çınar, akasya ve dışbudak bu ülkede yetişir.

Bu ülkede ormanda yetişen ağaçlara çok nadir rastlanır. En sık rastlanan palmiye ağacı çok özel şekliyle doğuya özgü bir görüntü verir. Arabistan'ın verimli bölgelerinde çoğunlukla Avrupa'da işlenmiş ağaçlar ve bitkiler bulunur, kayısı ağacı, şeftali ağacı, incir ağacı, badem ağacı, üzüm ağacı, buğday, mısır, arpa, bakla, darı, tütün vs... Yemen'de çöl iyi işlenmiştir, ama burada çalışmak çok zahmetlidir, çünkü yağmur mevsimi boyunca bu bölgeleri, kapalı rezervlerde ya da kuyu rezervlerinde bulunan sularla aralıksız şekilde sulamak bir zorunluluktur.

Avrupa'da bilinen evcil hayvanlar, katır, eşek, sığır, marya (dişi koyun), **keçi vs...gibi hayvanlar aynı zamanda Arabistan'da da bilinir. Burada aslan, panter ve leopar gibi pek çok yırtıcı hayvan bulunur.**

Yırtıcı hayvanlar Arabistan halkı için çok büyük tehlike teşkil etmiyorlar. Bu tehlikelerin en korkuncu ise kimi zaman büyük boyutlarda zarara sebep olan çekirgeler. Zaten varlıklarına ihtiyaç duyulmasının sebebi çölde çoğu zaman yolcuların ve onların binek hayvanlarının besin kaynağı olmasıdır.

Arabistan'da yaşayan tüm hayvanlar içinde iki tanesi insan için oldukça önemlidir; bunlar at ve devedir. Deve Arabistan'a özgü evcil bir hayvandır.

Sayfa :24

Parmi les influences capables de transformer et fixer des caractères dans une race, on cite souvent le milieu. Mais si le milieu est un facteur puissant, l'hérédité, qui représente des aptitudes accumulées

Sayfa :24

pendant un passé d'une immense longueur, est un facteur bien plus puissant encore. De nombreux exemples historiques prouvent que, quand une race est ancienne, les caractères fixés par l'hérédité sont tellement stables, que le milieu est désormais sans action sur elle, et que cette race périt plutôt que de se transformer. C'est ainsi que, sous toutes les latitudes, les fils d'Israel conservent leur type invariable; c'est ainsi encore que le sol brûlant de l'Égypte a été impuissant, malgré son énergie, à transformer les races trop vieilles qui l'ont successivement envahi, et qui toutes y ont trouvé leur tombeau.

Sayfa 24

Bir ırkın taşıdığı karakterlerin belirlenmesi ve korunmasının [illegible] etkileri içerisinde [illegible] aktarır. **Ama eğer ortam güçlü bir faktörse, uzun bir geçmiş boyunca biriken becerileri ortaya koyan kalıtım daha da önemli bir faktör olur. Pek çok tarihi örnekte de görüldüğü gibi eğer bir ırk eskiyse, kalıtımla belirlenen karakterler, ortamın artık kalıtım üzerinde etkisi olmadığı hâlde oldukça sağlamdır. Tüm enlemlerin üzerinde olduğu gibi, İsrail oğulları değişken bir yapıya sahiptir;** Mısır'ın ateşli toprakları ise güçsüzdür, enerjisi [illegible] kalıtım derecesine göre kaplayan oldukça yaşlı bir [illegible] ve hepsi kendilerini sonunda mezarda bulur. [illegible] kalıtım, kalıtıma karşı mücadelede yeterli bir güçtür.

Sayfa :26

Les Grecs modernes peuvent être invoqués comme exemple, car ils n'ont plus rien en réalité des traits, si bien fixés par la sculpture de leurs ancêtres *. C'est pour la même raison encore que les peuples conquérants disparaissent, au contraire, s'ils se trouvent en proportion trop faible à l'égard des peuples conquis. Tel fut, par exemple, le cas des Romains en Gaule. Nous sommes bien leurs fils par la civilisation et la langue, mais nullement par le sang. Tel fut encore le cas des Arabes en Égypte. Nous verrons que les Égyptiens, qui étaient restés réfractaires aux civilisations perse, grecque et romaine, et avaient toujours refusé d'apprendre la langue de leurs vainqueurs, adoptèrent

* Bugünün Yunanlıları

Sayfa :27

rapidement la langue, la religion et la civilisation arabes, au point que l'Égypte devint en réalité et est restée le plus arabe des pays professant la religion de Mahomet. Les croisements entre les Égyptiens et leurs nouveaux conquérants devinrent tellement fréquents, que, dès la deuxième ou troisième génération, il s'était formé des types intermédiaires dont on ne pouvait plus distinguer l'origine. Mais la supériorité du nombre des anciens Égyptiens sur celui des envahisseurs et le ralentissement des invasions eurent pour résultat de faire bientôt disparaître presque entièrement l'influence du sang arabe. Resté Arabe par la religion et la langue, le fellah d'aujourd'hui est en réalité le fils des Égyptiens du temps des pyramides dont il est au surplus la vivante image.

** Derin dikkat

Sayfa 26

Modern Yunanlılara bu konuda örnek ırk olarak başvurulabilir; çünkü atalarının heykeltraş oluşu o zaman ki gerçek çizgilerini ortaya koyuyor. Yine aynı nedenden dolayı kaybolan fatih ırklar, tam tersine, fethedilmiş ülkelere göre çok daha zayıftırlar. Bunun için Romalıların Keltlere verdikleri toprakları örnek gösterebiliriz. Bizler kan bağımızla değil, dilimiz ve medeniyetimizle onlara bağlıyız. Tıpkı Mısır'da yaşayan Araplar gibi. Biliyoruz ki Mısırlılar da Romen, Yunan ve Pers uygarlıklarına boyun eğmeyi kabul etmediler ve kendilerini yenenlerin dillerini öğrenmeyi reddederek Arap medeniyetini ve dilini benimsediler. [sayfa 27] **Bu noktada Mısır kendi gerçeğini buldu ve Muhammed'in dinini benimseyen ülkeler arasında Arap özelliklerini en çok taşıyan ülke oldu. Mısırlılar ve onları fethedenler arasında yaşanan çatışmalar ikinci hatta üçüncü nesillere kadar sürdü.** Kaynağını hala ortaya çıkartamadığımız aracı simgeler oluşturdu. Fakat eski Mısırlıların istilacılara karşı sayıca üstünlüğü olması ve akınların yavaşlığı neredeyse Arap kanı etkisini tamamen ortadan kaldırmıştır. Fellahlar dinleri ve dilleriyle, Arap olarak kalan piramitler zamanındaki Mısırlıların günümüzde yaşayan torunları, o zamandan günümüze varlığına sürdürebilmiş oğulları sayılır.

Sayfa :30

Des considérations diverses fondées principalement sur la linguistique ont fait classer dans une seule famille, dite sémitique, ces populations variées : Arabes, Juifs, Phéniciens, Hébreux, Syriens, Babyloniens, Assyriens, qui ont occupé et occupent encore l'Arabie et l'Asie Mineure jusqu'à l'Euphrate.

La parenté qu'on admet entre elles tient à l'analogie qui existe dans la langue parlée par ces différents peuples, et à certains caractères physiques qu'ils possèdent en commun, tels que la teinte foncée de la che-

Sayfa :30

velure, l'abondance de la barbe, la matité du teint, etc. Il y aurait beaucoup à dire sur la valeur de ces caractères, mais comme cela m'éloignerait de mon suj t, je préfère me borner à les reproduire tels qu'on les donne habituellement dans les ouvrages élémentaires.

Sayfa 30

[3. ARPLARIN SOYU]

Temel olarak dil bilim üzerine kurulmuş çeşitli incelemeler, Samî diye adlandırılan tek bir sülâlede sınıflandırılmıştır. Bu sülâleyi oluşturan değişik toplumlar şunlardır: Araplar, Yahudiler,Fenikeliler, Suriyeliler, Babilonlular, Azeriler ve İbraniler. Bunlar hâlâ Arabistan'a ve Ölfrat'a kadar uzanan Ön Asya'da yaşamaktadırlar.

Bu toplumlar arasındaki akrabalık, konuştukları farklı diller arasındaki benzerlikte yatmaktadır. Aynı zamanda bu toplumlar arasındaki bazı benzer fiziksel özellikler de bunu doğrular niteliktedir, koyu saç rengi, aşırı kıllanma ve tenlerinin matlığı gibi. Bu benzerlikler hakkında söylenecek daha çok söz var ama bunlar asıl konudan uzaklaştırır. Bu bilgilerden de başka yapıtlarda bahsetmeyi tercih ederim.

Sayfa :32

Il y a bien peu de ressemblance assurément entre l'Arabe, tel qu'il nous apparaît à l'époque de sa civilisation, et le Juif, tel que nous le connaissons depuis des siècles trop souvent plat, pusillanime, avare et cupide; et il semble humiliant au premier d'être comparé au second; mais il ne faut pas oublier que ce sont les conditions d'existence par-

Sayfa :32

ticulières auxquelles les Juifs ont été soumis depuis des siècles qui en ont fait la race si peu estimée que nous connaissons aujourd'hui * Un peuple quelconque, soumis à des conditions d'existence semblables, n'ayant d'autre métier possible que le commerce et l'usure, méprisé partout, fût devenu ce qu'est le Juif que nous connaissons et qui, riche ou pauvre, garde ces instincts sordides que vingt siècles d'hérédité semblent avoir fixés en lui pour toujours.

Sayfa 32

Uygarlaşma döneminde ele aldığımız Araplar ve çoğu zaman kişiliksiz korkak, açgözlü ve cimri olarak bıldığimiz Yahudiler arasındaki benzerliklerin çok az olduğu göze çarpar Zaten Arapların Yahudilerle karşılaştırılması da küçük düşürücüdür Fakat şunu da unutmamak gerekir ki Yahudilerin bugünkü durumlarında yüzyıllardan beri içinde yaşadıkları ağır şartların etkısı büyüktür Bugün tanıdığımız Yahudiler kendilerinden umulmadık bir ırk oluştururlar Aynı şartlar altında yaşamak zorunda olan, ticaret ve tefecilikten başka meslek yapmaları mümkün olmayan herhangi bir toplum her yerde küçümsenir Bugün bildiğimiz zengin ya da fakir yirmi yıllık kalıtımın tiksindirici güdülerini her zaman için koruyan bir Yahudi toplumu haline dönüşmüşlerdir.

Sayfa :44

il est rare qu'un nomade ne soit pas doublé d'un poète.

Il est doublé d'un poète et, comme beaucoup de poètes, il est demeuré aussi un enfant. Aux caractéristiques psychologiques que nous avons

* Unutulması gereken bölüm

Sayfa :44

données du nomade il faut, en effet, ajouter celle-ci, la plus importante de toutes peut-être : qu'il possède, malgré son calme apparent, un caractère très mobile le rapprochant singulièrement de la femme et de l'enfant. Comme eux, il n'a guère pour guide que l'instinct du moment. Comme eux encore, il juge d'après les apparences, se laisse [illegible] par le bruit, l'éclat, la pompe extérieure ; et l'éblouir c'est [illegible] le meilleur moyen de le convaincre.

Sayfa 44

Bir göçmenin aynı zamanda şair olarak nitelendirilmesi çok **nadir olarak görülür.**

Bir şair olarak görülmüş ve bir çok şairde olduğu gibi aynı zamanda çocuk olarak nitelendirilmiştir. Bir göçebeyi tanımlarken kullandığımız psikolojik özellikleri, belki de en önemli olanını da eklemek gerekir. Sakin görüntüsüne rağmen sadece kadınlara ve çocuklara çok değişken bir tavır sergilerdi. Onlar gibi kendisini de yönlendiren tek şey o an hissettiği iç güdülerdi. Yine onlar gibi, görünüşe göre yargıda bulunuyorlardı. Gürültüyle, ışıltıyla, dışarının ihtişamıyla kolaylıkla gözleri kamaşıyordu ve bu onları ikna etmenin **en mükemmel yoluydu.**

Sayfa :44

Les Arabes sédentaires de l'Arabie dont nous allons nous occuper maintenant diffèrent beaucoup des nomades dont nous venons de parler. Ce ne sont nullement des demi-barbares comme on le croit généralement. Palgrave fait remarquer avec raison que cette opinion [illegible] résulte simplement de ce que les voyageurs n'ont visité généralement [illegible] que quelques points sans importance de [illegible] [illegible] avec admiration de l'instruction des habitants [illegible]

Sayfa :44

selon lui, il ne serait pas difficile de trouver dans le Nedjed des individus tout aussi aptes que les Anglais à construire des machines ou à tracer des chemins de fer. On sait du-reste que, dans l'Yémen, il existe deux universités, celles de Zébid et de Damar,

Sayfa 44

Bu gün bizim ilgi alanımıza giren Arabistan'da bulunan yerleşik Araplar, üzerinde konuşacağımız pek çok göçebe toplulukla birlikte çeşitlilik gösterir. Onlar hiçbir zaman genel kanı olarak yarı barbar olmamışlardır. Palgrave, sağduyu ile bu yanlış düşüncenin yolcuların genellikle bu büyük yarımadada sadece kıyı şeridinin bazı önemsiz noktalarında bulunmalarından dolayı oluştuğunun altını çiziyor. Palgrave, Oman halkının eğitiminden de hayranlıkla söz ediyor, ve ona göre Nedjed'de İngilizlerle birlikte makine yapımı ya da demir yolu inşasına uygun kişiler bulmak hiç de zor değil. **Bununla birlikte, Yemen'de iki üniversite olduğu ve bunların Zebit ve Damar'da bulunduğu biliniyor.**

Sayfa :46

Ces derniers pourtant parlent la même langue que les nomades du désert, le même sang coule dans leurs veines; mais quelle distance les sépare! »

Sayfa 46

Bununla birlikte, yerleşik halk çadırda yaşayan göçebelerle aynı dili konuşur, damarlarında aynı kanı taşır; fakat hangi fark onları birbirinden ayırır!

Sayfa :61

Les sources de l'histoire des Arabes avant Mahomet sont les livres des Hébreux, les traditions des Arabes, les rares documents laissés par quelques historiens grecs et latins et un petit nombre d'inscriptions telles que les inscriptions assyriennes ou celles découvertes près de Damas, dans le Safa.

* Dikkate alınacak

Sayfa 61

Muhammed döneminden önceki Arap tarihinin kaynakları, Yahudilerle ilgili kitaplar, Arap gelenekleri, bazı Yunan ve Lâtin tarihçilerinden kalan eşine az rastlanır belgeler, Damas yakınlarında ve Safa'da bulunan Asurlulara ait az sayıda yazıttır.

Sayfa :65

Les Arabes furent mêlés plusieurs fois aux guerres des Romains avec la Perse; un Arabe nommé Philippe devint même empereur romain en 244. On les vit menacer un instant l'Asie Mineure, mais la destruction de Palmyre par Aurélien (272) les éloigna de cette région, et la Syrie devint une province romaine gouvernée en partie par des souverains arabes, dits Ghassanides, sous la protection des empereurs.

Lorsque l'empire romain fut transféré à Constantinople, les Arabes disputèrent aux Perses et aux Grecs la possession de l'Euphrate. Des tribus venues de l'Yémen avaient déjà envahi depuis longtemps ce pays, et fondé, dans la Babylonie méridionale, sur les bords de l'Euphrate (195 de J.-C.), auprès de la moderne Koufa, la célèbre ville d'Hira, dont les souverains rivalisaient par leur luxe avec les monarques de la Perse et de Constantinople : « Ses palais étaient ornés des meubles les plus précieux, ses jardins des fleurs les plus rares.

Sayfa 65

Araplar pek çok kere Perslerle birlikte Roma savaşlarına katıldı; Philippe adında bir Arap 244 yılında Roma İmparatoru bile olmuştu. Ghassanides, "imparatorların koruması altında, kısa bir süre Ön Asya'da tehdit altında yaşadılar, fakat Aurelien tarafından 272'de Palmyre'in yakılıp yıkılması onları bu bölgeden uzaklaştırdı ve Suriye Arap hükümdarları tarafından yönetilen bir Romen şehri hâline geldi," **der.**

Roma İmparatorluğu Konstantinopl'u ele geçirdiği zaman Araplar da Ofratı elde etmek için Persler ve Yunanlılarla çekişmeye başladı. Yemen'den gelen boylar bu ülkeyi uzun zaman önce istilâ etti ve Güney Babıloni'de, Ofrat kıyıları üzerinde, modern Kaufa yakınlarında, hükümdarların lüks yaşantılarıyla Pers ve Konstantinopl krallarıyla yarıştıkları ünlü Hira şehrini kurdular. "Sarayları çok değerli mobilyalarla süslüydü, bahçeleri nadir bulunan **çiçeklerle doluydu."**

Sayfa :67

Quatre cents ans environ avant J.-C., Hérodote nous parle de l'Arabie heureuse comme de la plus riche contrée du globe. A Mareb, l'antique Saba de la Bible, on trouvait, suivant lui, de riches palais ornés de portiques dorés remplis de vases d'or et d'argent et de lits **de repos en métaux précieux.**

Strabon nous donne des renseignements analogues. Parlant d'après Artémider, il nous dit que cette ville de Mareb était une merveilleuse cité. La toiture des palais était ornée d'or, d'ivoire et de pierres précieuses. Des meubles et des vases richement ciselés embellissaient les demeures. Suivant Eratosthène, les maisons, d'après la manière dont la charpente était assemblée, ressemblaient à celles des Égyptiens

Sayfa 67

[illegible] yaklaşık [illegible] önce Heradot [illegible] Arabistan'ın dün[illegible] [illegible] **Marep'te,** [illegible]

[illegible] **Marep** [illegible]

HISTOIRE

DE LA

GUERRE D'ORIENT

(1877)

ILLUSTRÉE DE CARTES, DE PLANS, DE PORTRAITS, VUES, ÉPISODES DE BATAILLES, ETC.

PAR

AMÉDÉE LE FAURE

1967

PARIS

GARNIER FRÈRES, LIBRAIRES-ÉDITEURS
6, RUE DES SAINTS-PÈRES, 6

1878

DOĞU SAVAŞININ TARİHİ
(1877)

HARİTALARLA, PLNLARLA, PORTRELERLE, MANZARALARLA, SAVAŞ BÖLÜMLERİYLE vs. ZENGİNLEŞTİRİLMİŞTİR.

Yazar: AMÉDÉ LE FAURE

PARİS
YAYIMCILAR: GARNIER FRÈRES
6, RUE DES SAINTS-PÈRES

Yayın Yılı: 1878

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1967
Yazar : Amédé Le Faure
Cild : Bordo
Ebadı :
En : 19 cm.
Boy : 28 cm.
Sayfa Adedi : 320
Not Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercume edilmiştir

Sayfa :1

La nature énergique des Turcs les destinait à devenir la milice active, l'avant-garde de l'islamisme. Aussi les voyons-nous, dès le début, prendre ce rôle politique et militaire. Ils commencent par fournir au calife de Bagdad sa garde du corps, puis ses premiers ministres, puis des dynasties de chefs qui, du IXᵉ au XVIᵉ siècle, gouvernent, à des intervalles différents, la Palestine, la Syrie, l'Égypte, la Perse, l'Asie Mineure.

Sayfa 1

Türklerin enerjik yapısı, onları aktif milis ve İslâmiyetin öncüsü olmaya yöneltiyordu. [illegible] po-litik [illegible] Bağdat halifesine [illegible] korumalık yaparak başlarlar [illegible] IX. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar [illegible] Filistin'i, Suriye'yi, Mısır'ı, İran'ı, Anadolu'yu yöneten şeflerin hanedanlıklarına özel korumalık yaparlar.

Sayfa :2

En 1415, ils pénètrent jusqu'à Salzbourg et en Bavière. En 1449, ils ont déjà cerné de tous côtés ce qui reste de l'Empire byzantin. Constantinople tombe en leur pouvoir en 1453. En 1480, ils s'emparent un instant d'Otrante, dans le royaume de Naples, et menacent sérieusement l'Italie; en 1522 ils arrachent Rhodes aux chevaliers de Saint Jean de Jérusalem; en 1526, ils sont maîtres de la moitié de la Hongrie; en 1529, ils campent sous les murs de Vienne. Leur sultan Soliman commande à trente royaumes, possède près de 8,000 milles de côtes. Il s'intitule, dans une lettre à François Iᵉʳ, empereur des empereurs, prince des princes, le répartiteur des couronnes du monde, l'ombre de Dieu sur terre, souverain de la mer Noire et de la mer Blanche, de l'Asie et de l'Europe.

Un siècle s'écoule. Les Turcs sont maîtres de la Slavonie, de la Transylvanie. Un instant arrêtés à Lépante, ils poursuivent leurs succès, et s'emparent de quelques districts de la Pologne et de Candie.

Mais, à partir de la fin du XVIIᵉ siècle, leur puissance va décroître.

Un nouvel empire est né, se développe, et bientôt, dirigé par une volonté énergique et puissante, dictera des lois, et mettra un terme aux victoires des Ottomans

Sayfa :2

Le czar Alexis chasse les Turcs du pays Slave qu'ils occupent jusqu'au Volga, et pousse jusqu'à la mer d'Azoff, sur les bords de laquelle Pierre le Grand va chercher à s'établir.

Allié à Jean Sobieski, le czar lance contre les Turcs les Cosaques du Don et envahit la Bessarabie

A la suite de la défaite de Vienne, le sultan cède, et l'on voit pour la première fois la signature du czar dans un traité européen. Cette paix de Carlowitz (1699) fut pour la politique russe, à son début, une etape et un triomphe Les Ottomans étaient rejetés au delà de la Save, de l'Unna et du Dniester ; Azow et Taganrog devenaient ports russes.

L'Autriche était maîtresse d'une partie de la Hongrie

Pierre le Grand perdit, il est vrai, en 1715, le bénéfice de cette heureuse intervention contre la Sublime-Porte Vaincu sur les bords du Pruth, dans la guerre entreprise par le sultan Ahmed III, à l'instigation du roi de Suède, Charles XII, il dut racheter la paix par la restitution d'Azow. *

Mais, quinze ans après, sous le règne de la czarine Anne, le maréchal Munnich vengea cet affront.

L'Autriche avait, d'ailleurs, été plus heureuse que la Russie : en 1718, le traité de Passarowitz lui avait donné une partie de la Serbie, du banat de Temesvar et de la Valachie.

*Okunamadı

Sayfa 2

Türkler, 1415'te Salzburg'un ve Bavyera'nın içlerine kadar girerler 1449'da Bizans İmparatorluğu'ndan arta kalan yeri dört bir taraftan sarmışlardı İstanbul 1453'te onların egemenliği altına girer 1480'de Napoli Krallığı'ndaki Otranto'yu kısa sürede fethederler ve İtalya'yı ciddi şekilde tehdit ederler 1522'de **Kudüs'ün** Saint Jean şövalyelerinden Rodos'u alırlar 1526'da Macaristan'ın yarısının sahibi olurlar 1529'da Viyana surlarının altında ordugâh kurarlar Sultanları Kanuni Sultan Süleyman, **otuz krallığa** hükmeder ve yaklaşık 8 000 millik bir deniz kıyısına sahip olmuşlardır François'e yazdığı mektupta, kendine imparatorların imparatoru, prenslerin prensi, dünya taçlarının dağıtıcısı, Tanrının yeryüzündeki gölgesi, Akdeniz'in ve Karadeniz'in, Asya'nın ve Avrupa'nın hükümdarı unvanını verir

Bir yüzyıl geçer. Türkler Slovenya'nın ve Transilvanya'nın hâkimidirler. Bir ara İnebahtı'da durdurulmalarına rağmen, başarılarına devam ederler ve Polonya'nın ve Mora Yarımadası'nın bazı bölgelerini fethederler.

Fakat XVII. yüzyılın sonundan itibaren güçleri azalacaktır.

Şimdi yeni bir imparatorluk doğuyor, gelişiyor, enerjik ve güçlü bir istekle yönetiliyor ve yakında kanunlar koyacak ve Osmanlıların zaferlerine son verecektir.

Çar Alexis, Türkleri Volga'ya kadar işgal ettikleri **Slav ülkesinden kovar** ve kıyılarında Büyük Pierre'in yerleşmeye çalışacağı Azak **Denizi'ne kadar sürer.**

Jean Sobieski ile ittifak yapan çar, Türklere karşı Don Kazaklarını **sürer ve Bessarabi [Beltsy]'yi kuşatır.**

Viyana bozgunundan sonra Sultan, boyun eğer ve bir Avrupa antlaşmasında ilk kez çarın imzası yer alır. 1699'daki bu Karlofça barışı, Rusya politikası için daha başlangıçtı: bir yaşama ve zaferdir. Osmanlılar Sava'nın, Tuna'nın, Dinyestr'in **ötesine** atılmışlardı. Azak **ve Taganrog, artık Rus limanlarıydı.**

Avusturya, Macaristan'ın bir bölümünü almıştı.

Büyük Pierre'in 1715'te gerçekte Osmanlı Hükümetine karşı yapılan bu mutlu [illegible] sağlayamadığı doğrudur. İsveç kralı XII. Şarl'ın kışkırtmasıyla Prut kıyılarında Sultan III. Ahmet'in komutanlığındaki savaşta yenilir. Azak'ın geri verilmesiyle tekrar ba**rış yapmak zorunda kalır.**

Ama 15 yıl sonra Çariçe Anne'nin hükümdarlığı döneminde Mareşal Münih, bu hakaretin intikamını alır.

Ayrıca Avusturya, Rusya'dan daha mutluydu. 1718'deki Pasarofça Antlaşmasıyla, Avusturya'ya Sırbistan'ın, Tımışvar'ın Banat bölgesinin ve Valachie'nin bir bölümü verilmişti.

Sayfa :3

Le sultan Ab-ul-Hamid Ier, successeur de Mustapha IV, vaincu sur tous les points, implore la paix, par le célèbre traité de Routschouck-Kaïnardji (10 juillet 1774), il abandonne à la Russie la libre navigation de la mer Noire, la possession de Kertch et d'Ieni-Kalé, clefs du détroit, les embouchures du Boug et du Dnieper, la grande et petite Kabardje. * Prime

La Russie montre alors la plus grande modération. Maîtresse de la Bessarabie, de la Moldavie, de la Valachie, maîtresse de la Géorgie, de la Mingrélie, elle rend ces provinces au sultan. Mais, tout en abandonnant le sol, elle ne renonce pas au droit de protection sur les chrétiens. Son droit est solennellement reconnu par la Sublime-Porte. L'article 7 du traité porte : « La Sublime-Porte promet de protéger constamment la religion chrétienne et ses églises. . » En outre, des avantages particuliers sont accordés aux Principautés danubiennes et aux chrétiens grecs de tout l'empire.

La Turquie avait fait ces concessions d'elle-même, car elle s'était vue un instant en sérieux péril. Mais, aussitôt que les armées russes se furent éloignées, elle ne songea plus qu'à éluder le traité. La czarine fit alors occuper la Crimée, la Géorgie, l'Imerethie. Le sultan ratifia ces conquêtes faites en pleine paix, et les reconnut par le traité de Constantinople (8 janvier 1784).

Trois années s'écoulent. Les deux ennemis sont en paix, et cependant, la Russie ne cesse point de s'avancer vers le sud. Le sultan Sélim III espère qu'il pourra arrêter ces envahissements. Il déclare la guerre à la czarine Catherine. Catherine marche contre lui. Elle va de victoires en victoires, elle envahit la Bulgarie, elle occupe les Principautés, elle touche à Constantinople. Mais, là, elle trouve un autre adversaire que le sultan. La diplomatie européenne, émue de ces triomphes, vient au secours de la Porte, et contraint la czarine à signer la paix. Cette paix arrache encore à l'empire ottoman la Tauride et les embouchures du Boug et du Dniester, où s'élèvent aussitôt les murs d'Odessa.

Selim III

* Kırım

Sayfa 3

IV. Mustafa'nın halefi olan ve her yerde yenilen I. Abdülhamit, barış talep eder. 10 Temmuz 1774'te imzalanan ünlü [Küçük Kaynarca] Antlaşması ile Rusya'ya Karadeniz'de serbest dolaşım hakkını, Kerç ve Yenikale'yi, Boğaz'ın anahtarlarını, Bug ve Dinyepr'in ağızlarını, Büyük ve Küçük Kabadje'yi verir

Rusya, o sırada buyük bir ılımlılık gosterir. Beltsy'nin, Moldavya'nın, Eflâk'ın, Gurcistan'ın, Mingrélie'nin sahibi Rusya, bu eyaletleri sultana geri verir Ama sadece toprağı terk eder, Hristiyanlar uzerindeki koruma hakkından vazgeçmez. Bu hakkı, Osmanlı Hükumeti tarafından buyük bir ciddiyetle tanınır. Antlaşmanın 7

maddesi şu yargıyı taşır: "Osmanlı Hükümeti, Hristiyanlık dinini ve kiliseleri daima koruyacağını kabul eder..." Bunun dışında imparatorluğun Hristiyan Yunanlılarına ve Tuna beyliklerine bazı avantajlar verilmiştir.

Türkiye bu imtiyazları, bizzat kendisi vermiştir. Çünkü bir an kendini ciddi bir tehlikede görmüştür. Ama Rus orduları çekilir çekilmez antlaşmayı çiğnemeyi düşünmüştür. O zaman çariçe Kırım'ı, Gürcistan'ı, Iméréthie'yi işgal ettirmiştir. Sultan, barış ortamında yapılan fetihleri onaylamış ve 8 Ocak 1784'te İstanbul Antlaşması'yla bu fetihlerini kabul etmiştir.

Üç yıl geçer. İki düşman barış içindedir. Bununla birlikte Rusya güneye doğru ilerlemekten asla vazgeçmez. Sultan **II. Selim** bu istilaları durduracağını umut eder. Çariçe Katerina'ya savaş açar. Katerina II. Selim'e karşı yürür. Katerina zaferden zafere koşar. Bulgaristan'ı kuşatır, beylikleri işgal eder ve İstanbul'a kadar gelir. Ama orada karşısında sultandan başka bir düşman bulur. Katerina'nın zaferlerinden [illegible] Avrupa diplomasisi, Osmanlı Hükümeti'nin imdadına koşar ve Çariçe'yi barış antlaşmasına zorlar. Bu barış, bu sefer Osmanlı [illegible] Kırım, Odessa [illegible] varlarının yükseldiği Bug ve Dinyeper ağızlarının [illegible].

Sayfa :3

Le sultan Sélim III.

Sélim III

Sayfa :4

* Öldürüldü * tuée.

avait tenté d'appliquer les réformes aux[illegible] il s'était engagé par le traité de Jassy. Avec le sultan Mustapha IV, son successeur, le vieux parti turc revint aux affaires, et les plus [illegible] [illegible] Alexandre I[illegible] la flotte turque fut [illegible] [illegible] 1807. Le [illegible], le sultan [illegible], après cinq ans d'une guerre dont la Serbie [illegible] pour se soulever. Mustapha IV mourut, et fut remplacé par Mahmoud II qui [illegible] au czar la Moldavie et le Caucase, pour conserver la Serbie (paix de Bukarest, mai 1812).

Şayfa :4

La Porte abandonne la Moldavie, mais la Russie ne se l'annexe pas. Un corps turc occupe cette province jusqu'en 1821. En 1819, l'Empire ottoman avait perdu les îles Ioniennes.

Deux ans plus tard, l'ambassadeur Strogonoff quitte (le 9 août) Constantinople. La guerre est inévitable ; mais, cette fois encore, la diplomatie parvient à l'empêcher. L'Autriche pèse à la fois sur le czar et le sultan. A la suite d'une entrevue de l'empereur Alexandre avec l'empereur François à Czernowitz (octobre 1823), à la suite des conférences de Lemberg, entre M. de Nesselrode et M. de Metternich, la Porte fait toutes les concessions qu'on lui demande, évacue la Valachie, évacue la Moldavie, et, le 11 octobre 1824, le nouvel ambassadeur [illegible] présente à Mahmoud ses lettres de créance.

Les atrocités commises en Grèce par les Turcs excitèrent bientôt une vive indignation en Europe.

La nation russe et l'armée témoignaient un ardent désir de porter aide et secours à la nation grecque ; l'opprimé, enivré par l'espoir de la liberté et l'amour de la patrie, refusait de se courber sous le bâton et le cimeterre de l'oppresseur. Rien ne pouvait arrêter la Grèce dans son œuvre de grand martyr.

Cette lutte d'extermination durait depuis cinq ans, lorsque le duc de Wellington et le comte de Nesselrode se décidèrent à prendre en main la cause de l'humanité, et, arrêtant, si faire se pouvait, l'effusion du sang, ils signèrent, le 15 avril 1826, un protocole qui devait servir de base à un traité de paix, et qui contenait ces trois clauses : 1° autonomie de la Grèce ; 2° tribut annuel à la Turquie ; 3° rachat des propriétés des Turcs sur le continent grec par les Grecs.

Sayfa 3

Sultan II. Selim, **[sayfa 4]** Jassy Antlaşması'yla girişmiş olduğu reformları uygulamayı denemiştir. Halefi Sultan IV. Mustafa ile birlikte, eski Türk yönetimi yeniden işbaşına gelir ve Hıristiyanlara en acımasız zulümler yapılır. I. Aleksandr'ın saldırıları. **Türk filosu, Limnos'ta (Temmuz 1807) yenilgiye uğrar.** Saray yeniden sarsılır. Sırbistan'ın belini doğrultmak için yararlandığı beş yıllık bir savaştan sonra IV. Mustafa ölür** ve yerine II. Mahmut geçer ve derhal barış yapar. Sırbistan'ı elinde tutmak için Çar'a Moldovya'yı ve Kafkasya'yı bırakır **(Mayıs 1812, Bükreş Antlaşması).**

Osmanlı Hükümeti, Moldovya'yı terk eder. Ama Rusya, Moldovya'yı kendi topraklarına katmaz. Bir Türk müfrezesi 1821'e kadar bu eyaleti elinde bulundurur. 1819'da Osmanlı İmparatorluğu lona ada

larını kaybetmiştir.

İki yıl sonra büyük elçi Strogonoff (9 Ağustosta), İstanbul'u terk eder. **Savaş kaçınılmazdır. Ama bu kez diplomasi, bunu yine engeller.** Avusturya hem çar hem de sultana yüklenir. İmparator **Alexandre'nin** İmparator François ile Çernovtsi'de (Ekim 1823) yaptığı bir görüşmenin ve Nesselrode ve Metternich arasındaki Lemberg toplantılarının ardından, Babıâli kendisinden istenen tüm tavizleri yerine getirir. Eflâk'ı, Moldovya'yı boşaltır ve 11 Ekim 1824'te yeni Rus büyük elçisi, Sultan Mahmut'a güven mektubunu sunar.

Türklerin Yunanistan'da yaptığı canavarlıklar, kısa zamanda Avrupa'da büyük bir öfkeye neden olur.

Rus ulusu ve ordusu, Yunan halkının imdadına koşma ve onlara yardım etme konusunda derin bir arzu duyar. Özgürlük umudu ve vatan aşkıyla coşan mazlum, zalimin sopasına ve kılıcına boyun eğmeyi reddediyordu. Hiçbir şey Yunanistan'ı bu yüce şehit olma davasından alıkoyamazdı.

Bu yok etme savaşı beş yıldır sürüyordu, bu süre boyunca **Wellington** Dükü ve Nesselrode Kontu, kan dökülmesini (şayet yapabilirlerse) durdurarak insanlık sorununu ele almaya karar verirler. **15 Nisan 1826'da bir barış antlaşmasının temeli olabilecek ve şu üç şartı içeren bir protokol imzalarlar: 1- Yunanistan'ın özerkliği. 2- Türkiye'ye yıllık vergi. 3- Türklerin Yunan toprakları üzerinde sahip oldukları mülkiyetlerin Yunanlılar tarafından satın alınması.**

Sayfa :12

Voici Paros, et le mont Marpese, dont le marbre coralitique était si apprécié de l'antiquité. Négropont ou l'Eubée, que sépare du continent un détroit célèbre, et qui dépend du systéme montagneux de la Thessalie.

En remontant, vers le fond de la mer Égeé, il faut signaler Lemnos, Thasos et Samothrace.

Plus bas : Nicaria, avec ses bois superbes, Pathmos, avec son couvent de Saint Jean; Cos, et ses plantations.

Sayfa 12

İşte Paros ve Koralitik mermerinin İlk Çağ'da oldukça değerli olduğu Marpèse Tepesi; ünlü bir boğazın ana karadan ayırdığı ve Tesalya'nın dağlık yapısına bağlı olan Négropont veya Eğriboz. Daha gerilere giderek Ege Denizi'nin içlerine doğru, Limni'yi, Taşoz'u ve Semadirek'i belirtmek gerekir.

Daha aşağılarda, muhteşem korulukları ile Nikarya, Saint-Jean Manastırı'yla Patmos ve ekili alanlarıyla İstanköy Adası.

Sayfa :19

Ce fut une grande bataille que celle qui termina cette nouvelle prise d'armes. Le vladika Pierre Ier ayant attaqué le pacha de Scutari et l'ayant défait, celui-ci se mit à la tête de 30 000 janissaires et résolut d'en finir avec ses turbulents voisins. Il se précipita tête baissée sur ce nid d'aigle inaccessible, mais [illegible] partisans, l'âme et le cœur de la nation, bien armés et déterminés, les attendaient à [illegible]

* C'est le parole du Sultan Mahomet II

* Bu Sultan Mahmut'un sözüdür.

Sayfa :20

* * [illegible]

Kruse, dans la Nabia Lesechanska. Ce combat dura trois jours; au bout de ce temps, l'armée turque était entièrement détruite. 3,000 hommes qui avaient échappé au carnage se noyèrent dans la Moratcha. Pas un seul homme ne survécut à ce désastre, peut-être unique dans l'histoire. Quinze étendards, tombés au pouvoir des **Monténégrins**, figurent encore à Cetinje, vingt-six chefs turcs furent tués, et le **pacha, fait prisonnier, eut la tête tranchée.**

Par reconnaissance pour Pierre Ier, fondateur de la nationalité monténégrine ses compatriotes l'ont surnommé « le Grand, le Saint ». Il vécut jusqu'en 1830.

* Böyle bir teshatla geriye kalanlar fırsatı kolla

Sayfa 19

Büyük bir savaş, bu yeniden silâhlanmayı sona erdirmişti. Vladika I. Pierre, Scutari paşasına saldırıp onu bozguna uğratınca Scutari paşası da 30 000 yeniçerinin başına geçmiş ve taşkın komşularından kesin olarak kurtulmaya karar vermiştir. Gözü kapalı bir şekilde,

bu girilmez kartal yuvasına saldırmıştır. İyi silâhlanmış ve azimli bir ulusun kalbine ve ruhuna sahip olan 6.000 partizan, Nahya Liesc hanska'da, Kruze Boğazı'nda onları beklemektedir. [sayfa 20] **Bu savaş üç gün sürmüştü. Bu sürenin sonunda Türk ordusu tamamen yok olmuştur. Kıyımdan kurtulan 3.000 kişi ise Moratcha'da boğulmuştur. Belki tarihte tek olan bu felâketten geriye tek bir kişi bile hayatta kalmamıştır. Monténégrin'lerin ellerine geçmiş olan 15 sancak hâlen İstinye'de bulunmaktadır. 25 Türk komutanı öldürülmüştür ve tutsak olan paşanın kafası kesilmiştir.**

Hemşehrileri, Monténégrine ulusunun kurucusu olan I. Pierre'ye şükranlarını bildirmek için ona, "Büyük, Aziz" ünvanını vermiştir. I. Pierre 1530 yılına kadar yaşamıştır.

Sayfa :26

IV

* aujourd'hui un région

** گچدی

La Serbie est aujourd'hui une principauté nominalement dépendante de la Sublime-Porte et pourvue d'un gouvernement constitutionnel, elle ne représente plus qu'une partie de l'ancien royaume de Serbie dont l'importance fut considérable, du XII° au XV° siécle.

* Bugün bir bölgedir

** Geçti

Sayfa 26

IV

Sırbistan, günümüzde kâğıt üzerinde Osmanlı Hükümeti'ne bağlı ve anayasal hükümete sahip bir prensliktir. 12. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar önemi son derece büyük olan Eski Sırbistan Krallığı'nın artık sadece bir parçasını temsil etmektedir.

Sayfa :26

Au milieu du xv* siecle, toute la Serbie, sauf Belgrade, était au pouvoir des Turcs, et, des les premières années du siecle suivant, cette ville était aussi prise par eux

Sayfa 26

XV. yüzyılın ortasında, Belgrad hariç, tüm Sırbistan Türklerin hâkimiyetindeydi ve bir sonraki yüzyılın ilk yıllarından itibaren bu şehir de Türkler tarafından ele geçirilmiştir.

Sayfa :29

* SIRBİSTAN PRENSESİ NATHALIE
** Rus Bölümü, Sırp Bölümü, resim ve politika

Sayfa :47

Cet arrangement était inacceptable. La Porte le repoussa, les hostilités continuèrent

Cependant la Turquie comprenait que des réformes étaient nécessaires : le 2 octobre, Mahmoud-Pacha, récemment entré aux affaires, publiait l'iradé impérial suivant

"Bir kez daha anlıyoruz ki ... ama ... hiçbir şey yapmıyoruz ... reformlar gereklidir."

Sayfa 47

Bu düzenlemenin yapılması çok güçtü. Osmanlı Hükûmeti bunu reddetti. Düşmanlık devam etti.

Bununla birlikte Türkiye, reformların gerekli olduğunu anlıyordu. 2 Ekim'de henüz yeni işlere girişen Mahmut Paşa, aşağıdaki imparatorluk iradesini yayımlıyordu

Sayfa :51

Un armistice de 12 jours fut cependant signé, grâce à l'entremise des envoyés de l'Autriche et de la Russie :

Les chefs de l'insurrection formulèrent en ces termes leurs prétentions :

1° Cession par la Turquie du tiers des terres possédées par les Agas

2° Réparation des maisons détruites et remise de bœufs et d'instruments ruraux et agricoles ;

3° Exemption de la dîme pendant trois ans;

4° Évacuation du territoire par les nizams, et interdiction pour la Turquie d'occu-

Sayfa :52

per militairement d'autres places que Nicksitch, Stolatz, Focsa, Trebinje, Progly et Mostar, où des agents autrichiens et russes surveilleront l'exécution des conditions ci-dessus

5° Désarmement des Turcs indigènes.

6° Garantie des puissances

Ces propositions ne purent être admises.

Sayfa 51

Bununla beraber Avusturyalı ve Rusyalı ara bulucular sayesinde, 12 günlük bir ateşkes imzalanmıştır.

İsyan elebaşları isteklerini şu maddeler altında toplamışlardır.

1) Ağaların elinde bulunan toprakların üçte birinin Türkiye tarafından devredilmesi,

2) Yıkılan evlerin onarılması, sığırların ve tarımda ve kırsal kesimde kullanılan aletlerin teslim edilmesi,

3) Üç yıl boyunca aşar vergisinden muaf tutulma,

[sayfa 52]

4) Nizamların topraklardan çekilmesi ve Avusturya ve Rus görevlilerin yukarıdaki şartların uygulanıp uygulanmadığını denetleyeceği Nicksitch, Stolatz, Focsa, Trebinje, Progly ve Mostar'ın dışındaki yerlerde Türkiye'nin asker bulundurmasının

yasaklanması,

5) Yerli Türklerin silâhsızlandırılması,

6) Güçlerin garantisi,

Bu öneriler kabul edilemezdi.

Sayfa :52

Cet acte diplomatique a une telle importance que nous devons le donner *in extenso*. **Il porte la date du 13 mai 1876 :**

« Les nouvelles alarmantes venant de la Turquie sont de nature a engager les cabinets à **resserrer leur entente.**

« Les trois cours impériales se sont crues appelées a se concerter entre elles, pour parer aux dangers de la situation, avec le concours des autres grandes puissances chrétiennes. Dans leur pensée, l'état présent des choses en Turquie réclame une **double série de mesures.**

« Il leur paraît, avant tout, urgent que l'Europe avise aux moyens généraux de prévenir le retour d'événements, tels que ceux qui viennent d'éclater a Salonique, et qui menacent de se reproduire à Smyrne et a Constantinople. A cet effet, les grandes puissances devraient, a leur avis, se concerter sur les dispositions a prendre pour préserver la sécurité de leurs nationaux et celle des habitants **chrétiens de l'Empire** ottoman, sur tous les points où elle se trouverait compromise

« Ce but semblerait pouvoir être atteint par un accord général concernant l envoi de bâtiments de guerre sur les points menacés, et l'adoption d instructions combinées aux commandants de ces navires, pour le cas où les circonstances exigeraient de leur part une coopération armée, en vue du maintien de l'ordre et de la tranquillité Toutefois, ce but ne serait qu'imparfaitement atteint, si la cause première de ces agitations n'était point écartée, par la prompte pacification de la Bosnie et de l'Herzégovine

Sayfa 52

Bu diplomatik akit [1856 Antlaşması], o kadar büyük bir öneme sahiptir ki onu tam metin olarak vermeliyiz. Bu akit, 13 Mayıs 1876 tarihlidir.

"Türkiye'den gelen kaygı verici haberler, kabineleri ittifaklanmı pekiştirmeye teşvik edecek niteliktedir."

"İmparatorluğun üç saray görevlisi, diğer önemli Hristiyan

güçlerin desteğiyle bu durumun tehlikesini gidermek için, kendi aralarında fikir alışverişinde bulunmaya çağrıldıklarını zannettiler. Türkiye'deki mevcut durumun bir dizi önleme ihtiyaç duyduğunu düşünüyorlardı."

"Onlara göre Selânik'te patlak veren, yakında İzmir'de ve İstanbul'da da meydana gelme tehlikesi bulunan olayların yinelenmesini önleyecek genel çözüm yollarını Avrupa'nın acil olarak düşünmesi gerekiyordu. Bu amaçla büyük güçler, kendilerine göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun uzlaşmış olacağı her noktada, kendi yurttaşlarının ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyan halkın güvenliğini korumak için alınacak önlemler üzerinde karşılıklı fikir alışverişinde bulunmalıydılar.

"Tehdit edilen noktalara savaş gemilerinin gönderilmesi ve düzen ve huzurun sağlanması için koşulların silâhlı iş birliğini gerektirmesi hâlinde, bu gemilerin komutanlarına yönelik eğitimlerin verilmesini içeren genel bir anlaşmayla bu amaca ulaşılabilecektir. Bununla birlikte, Bosna ve Hersek'in acilen barış yapmasıyla bu karışıklıkların temel nedeni aşılamazsa bu amaca sadece yarım yamalak ulaşılmış olunacaktır.

Sayfa :54

« Ces points sont les suivants :

« 1° Les materiaux pour la reconstruction des maisons et eglises seraient fournis aux refugiés rentrants : leur subsistance serait assuree jusqu'à ce qu'ils pussent vivre de leur travail ;

Sayfa 54

[Osmanlı İmparatorluğu'yla Bosna ve Hersek delegeleri arasındaki müzakerelerde] **görüşülen konular şunlardır:**

1) Evlerin ve kiliselerin yeniden inşası için gerekli malzemeler,

geri dönen mültecilere verilecektir. Yaptıkları işlerle geçimlerini sağlayacak duruma gelinceye kadar, yiyecek ve içecekleri temin edilecektir.

Sayfa :54

Il fut décidé, cependant, que les ambassadeurs des puissances qui avaient donné leur adhésion (Allemagne, Russie, Autriche, France, Italie) presenteraient le memorandum a la Porte. La remise devait en être faite le 30 mai : le 29 une revolution éclata à Constantinople.

Sayfa 54

Bununla birlikte, anlaşmanın genel maddelerini kabul eden güçlerin (Almanya, Rusya, Avusturya, Fransa, İtalya) büyük elçilerinin Babıâli'ye bir nota gondermelerine karar verilmiştir. Bu nota 30 Mayıs'ta verilecekti. Ancak 29 Mayıs'ta İstanbul'da bir isyan patlak verdi.

Sayfa :92

A Constantinople, le sultan Mourad V, sans énergie, sans force, sans volonté, fait deposé le 31 août, et remplacé par son frère Hamed. Le ministere etait dirigé en realite, par Midhat-Pacha qui poursuivait au milieu des tourmentes, ce reve irrealisable peut-être, difficile à coup sûr de faire entrer la Turquie dans la voie des reformes.

Cependant, la Turquie montrait peu l'empressement a arreter les hostilites.

Le 14 septembre, elle communiquait aux puissances un memorandum dont nous reproduisons les passages principaux, car ce document a une valeur historique et mérite de retenir l'attention.

Sayfa :92

« Le gouvernement impérial apprécie à leur juste valeur les motifs d'humanité qui ont fait que dans un moment si critique, la diplomatie européenne a voulu interposer ses bons offices, sur la demande que lui a faite le gouvernement de Belgrade. Les gouvernements amis, qui ont fait connaître à la Sublime-Porte leurs vœux pour une prompte cessation de l'effusion du sang, étaient sûrs de rencontrer auprès d'elle le même désir. Aussi, en vue de voir ce désir réalisé un moment plus tôt, le gouvernement impérial remplit-il un devoir, en déclarant qu'il est convaincu qu'aussi long temps que les bases mêmes de la reprise des relations amicales n'auront pas été arrêtées, une suspension d'hostilités qui, dans la pratique, rencontrerait infailliblement de sérieuses difficultés, et maintiendrait l'incertitude dans les esprits, ne ferait qu'aggraver, sans profit aucun, la situation des parties, et rendrait d'autant plus difficile à atteindre le but que la médiation bienveillante des puissances amies s'est proposé

Sayfa 92

Enerjisiz, güçsüz ve isteksiz olan Sultan IV. Murat, 31 Ağustos'ta İstanbul'da tahttan indirildi ve yerine kardeşi Hamit geçti. Bakanlık aslında, Türkiye'yi reform yoluna sokma hayalini güden Mithat Paşa tarafından yönetiliyordu. Bu karışıklıklar içinde, bu hayalin gerçekleşmesi [illegible] çok zordu.

Bununla birlikte Türkiye [illegible] düşmanlıkları durdurmak için çok az çaba harcıyordu. 14 Eylül'de Türkiye, güçlü devletlere aşağıda ana bölümlerini verdiğimiz bir nota göndermiştir. Bu belge tarihi bir değere sahiptir ve dikkate değer niteliktedir.

"İmparatorluk Hükûmeti, Belgrad Hükümeti'nin talebi üzerine böyle kritik bir anda Avrupa diplomasisinin iki ülke arasında ara buluculuk yapmak istemesine olanak sağlayan insanlık gerekçelerini, tam anlamıyla takdir etmektedir. Kan dökülmesinin derhal durdurulması temennilerini Osmanlı Hükûmeti'ne bildiren dost hükûmetler, aynı temenniyi Osmanlı Hükûmeti nezdinde de göreceklerinden emindiler. Bunun için kısa sürede bu isteğin gerçekleşmesini görmek amacıyla, imparatorluk hükûmeti, şu görevi yerine getirmelidir: Dostane ilişkilerin yeniden ele alınması ko-

nusundaki temel ilkelerin, bu kadar uzun süre bekletilemeyeceğine ikna olduğunu, uygulamada kuşkusuz ciddî güçlüklerle karşılaşacak ve zihinlerde belirsizliğe yol açacak olan düşmanlığın, bir süre için ertelenmesinin hiçbir yarar getirmeyeceği gibi, tarafların durumunu ağırlaştıracağını ve dost güçlerin birbirlerine sundukları iyi niyetli ara buluculuğun amacına ulaşmasını daha da zorlaştıracağını açıklamalıdır.

Sayfa :146

ORDRE DE BATAILLE DE L'ARMÉE RUSSE DU SUD

COMMANDANT EN CHEF DE L'ARMÉE le grand-duc Nicolas Nicolaïevitch.
Chef d'état-major . l adjudant général Nepokoischitsky
Commandant l'artillerie : prince Massalskij
Commandant le génie : major général Depp
Intendant de l'armée : conseiller d'État Ahreus
Ataman des Cosaques lieutenant général Fornin
Chef de la direction des communications lieutenant général Katalej.
Direction des postes et des télegraphes major général Stahl
Commandant le parc d'artillerie . major général Kanatich
Chef du service de la justice . le conseiller Aschamuroff

Sayfa 146

GÜNEY RUSYA ORDUSUNUN SAVAŞ DÜZENİ

BAŞKOMUTAN: Büyük Duk Nicolas Nicolaievitch
Kurmay Başkanı. Tümgeneral Nepokloischitzky
Topçu Sınıfı Komutanı Prens Massalskıj
İstihdam Sınıfı Komutanı Tuğgeneral Depp
Ordunun Levazım Komutanı Ahrens Devlet Ataşesi
Kazakların Ataman'ı Tumgeneral Fornın
İrtibat Yönetimi Şefi Tumgeneral Katalej

Telgraf ve Posta Yönetimi: Tuğgeneral Stahl.
Topçu Cephanesi Komutanı: Tuğgeneral Kanatisch
Adalet Servisi Şefi: Müşavir Aschamuroff

Sayfa :147

Les fantassins du régiment de Nesvige s'acquittèrent énergiquement de leur tache. Après un combat de courte durée, le village fut occupé, les dragons turcs qui le défendaient furent refoulés avec pertes. Augmentant peu à peu son feu d'artillerie, et détachant de nombreux tirailleurs, le colonel Tcheremissinof ne se borna pas à faire prendre l'alerte aux camps ennemis les plus proches, il se jeta avec un vigoureux élan sur Laz-Tepessi, et emporta les premières tranchées de ce fort.

Sayfa 147

Nesvige alayının piyade erleri, görevlerini canla başla yerine getirdiler. Kısa süreli bir çarpışmadan sonra köy işgal edildi. Köyü savunan Türk ejderhaları, kayıplarla geri püskürtüldüler. Top ateşini yavaş yavaş artıran ve birçok yerli askeri dağıtan Albay Çeremisinof, en yakın düşman kamplarının dikkatini çekmekle yetinmedi. Kendini guçlu bir hamleyle Laz Tepesi'ne attı ve bu küçük kalenin ilk siperlerini ele geçirdi.

Sayfa :152

GUERRE D'ORIENT

BATIMENTS	PIÈCES.	FORCE EN CHEVAUX
		–
Souk-Sou.	4	60
Redout-kalé	2	70
Kasbek	2	70
Bombora	2	90
Pitsounda.	3	60
Ingour	7	90

Sayfa 152

Abin.	2	30
Noworoosyak.	2	40
Conjets.	1	80

Sayfa 152

BİNALAR	ADET	BEYGİR GÜCÜ
Soğuk Su	4	60
Redout-Kale	2	70
Kasbek	2	70
Bomborü	2	90
Pilzounda	3	60
İngoul	2	90
Abin	2	30
Novorossisk	2	40
Conjets	1	80

Sayfa 165

CHAPITRE VII

Le principe posé était celui du service obligatoire. L'armée entière comprenait l'actif ou *nizam*, ou la durée du service était de cinq ans, et la réserve ou *redif*, où cette durée était de sept ans, ce qui faisait pour chaque homme astreint à servir une période de douze années

Sayfa 165

7. BÖLÜM

Ortaya konulan ilke, zorunlu hizmet ilkesiydi. Tüm ordu, hizmet süresi 5 yıl olan ve orduda **aktif olarak görev alan Nizam'ı ve hizmet süresi 7 yıl olan potansiyel askerleri, yani Redif'leri** kapsıyor du. Bu da zorunlu hizmetle yükümlü her erkek için 12 yıllık bir süre demekti.

Sayfa :165

Cet etat de choses n'en dura pas moins jusqu'en 1869 La reorganisation de l'armee turque fut entreprise par le ministre de la guerre ou seraskier, Hussein-Avni-Pacha, qui adressa au sultan un rapport dont nous reproduisons les parties essentielles :

Sayfa 165

Bu tür şeyler, 1869'a kadar sürmüştür. Türk ordusunun yeniden yapılanması, serasker, yani savaş komutanı Hüseyin Avni Paşa tarafından başlatılmıştır. Bu konuyla ilgili **Hüseyin Avni Paşa'nın** sultana sunduğu raporun başlıca bölümleri şunlardır:

Sayfa :167

L'ensemble des forces de l'Empire se divise en trois parties :
1° L'armée permanente ;
2° Les rédifs ;
3° L'armée sédentaire ou *mustahfiz*.

Sayfa 167

İmparatorluk kuvvetlerinin tamamı üç bölüme ayrılır

1) **Daimî Ordu**

2) **Redifler**

3) **Yerleşik Ordu, yani Mustahfız**

Sayfa :176

Il est necessaire, en terminant cette rapide étude, de dire un mot de la flotte turque, car sa superiorite lui assigne a l'avance un rôle qui peut être glorieux

A la suite du desastre de Navarin il ne resta a la Turquie que quelques navires. Dix ans aprés, grâcé aux efforts du sultan Mahmoud, l Empire ottoman avait une flotte.

Lorsque les premiers cuirassés furent adoptes, la Turquie ne demeura pas en arrière des puissances européennes.

Sayfa 176

Bu hızlı incelemeyi bitirirken Türk filosu hakkında birkaç söz söylemek gerekir. Çünkü bu filonun üstünlüğü, ona zamanından önce şan ve şöhret olma yollarını açıyor

Navarin felâketinin ardından, Türkiye'ye sadece birkaç gemi kalmıştır. On yıl sonra Sultan Mahmut'un çabaları sayesinde Osmanlı ordusunun bir filosu olmuştur.

İlk zırhlı gemiler alındığında Türkiye, Avrupa güçlerinin gerisinde değildi.

Sayfa :179

En résumé, et dés a présent, nous avons, pour l ensemble des forces turques .

1° Une armee régulière forte de 235,000 hommes ,

2° Une armée de réserve composée de soldats ayant servi et susceptible, par conséquent, de jouer un rôle important, forte de 300,000 hommes soit environ 530,000 hommes.

Sayfa 179

Kısacası, bugün itibarıyla Türk güçlerinin bütününe dair bildiklerimiz şunlardır:

1) 235.000 kişilik son derece düzenli bir ordu

2) Hizmet amaçlı askerlerden oluşan ve önemli bir rol oynamaya elverişli, 300.000'den fazla, aşağı yukarı 530.000 kişiden oluşan bir yedek ordu.

Sayfa :179

Le Turc a d'ailleurs des qualités natives qui lui permettent de s'assimiler promptement les vertus militaires : il a la résignation, la patience, la sobriété. Une troupe, dans ces conditions, peut toujours se battre.

Sayfa 179

Türklerin ayrıca doğuştan askerliğe çabuk adapte olma özellikleri vardır. Bunlar tevekkül, sabır ve kanaatkârlıktır. Bu durumdaki bir birlik, her zaman savaşabilir.

Sayfa :181

GUERRE D'ORIENT 181

	BATAILLONS	ESCADRONS	CANONS	TOTAUX
[illegible]				[illegible]
Bosnie	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
				[illegible]

Sayfa :181

Sayfa 181

	TABURLAR	[illegible]	TOPLAR	TOPLAM
AVRUPA'DA SAVAŞIN YAPILDIĞI YERLER		[illegible]		[illegible]
Bosna	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Hersek	[illegible]		24	[illegible]
Novi Bazar Sancağı	4		16	[illegible]
Arnavutluk	[illegible]		[illegible]	[illegible]
Makedonya	4		6	[illegible]
Epire Teselya	[illegible]	6	18	[illegible]
				83.000
Sırbistan'ın Doğu Sınırı	64	[illegible]	52	[illegible]
Sırbistan'ın Güney Sınırı	22	12	45	[illegible]
				[illegible]

Tuna Nehri, Babadağ ve [illegible]	[illegible]	6	[illegible]	4.000
Varna, [illegible]	[illegible]	8	[illegible]	[illegible]
[illegible], Berkovatz [illegible]	[illegible]	5		7.000
				48.000
[illegible]				
Philippopolis, Sofya	[illegible]			[illegible]
İstanbul	[illegible]			[illegible]
				47.000
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]				
Rusya Sınırı	80	24	[illegible]	[illegible]
Pers Sınırı	26	12	60	19.000
[illegible]	[illegible]			[illegible]
Suriye	27	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Yemen	20	-	36	14 000
Toplam (Asya için)	165	[illegible]	[illegible]	[illegible]
GENEL TOPLAM	**523**	147	834	368 000

Sayfa :183

Donc, pas de formation régulière possible à peine de grandes lignes de démarcation indiquées.

1° L'armée du Danube sous les ordres du serdar ekrem Abdul-Kerim-Pacha,

2° L'armée d'Arménie, sous le commandement du muchir Moukhtar-Pacha

Chacune de ces armées se subdivisant en garnisons des places fortes, et en corps principaux stationnés dans les positions centrales

En se reportant aux indications que nous avons précédemment données sur les sept circonscriptions militaires et sur la force de chacun des corps d'armées, on aura les seuls renseignements exacts qu'il soit possible de fournir. Nous ajouterons ici ces indications tirées du *Stamboul* :

Le corps du Danube est commandé par S. Exc. Abd-ul-Kerim-Pacha, généralissime de l'armée ottomane, ayant sous ses ordres le muchir Ahmet-Eyoub-Pacha, le muchir de Zaitchar Osman-Pacha, le commandant de Silistrie, Selami-Pacha, le commandant

Sayfa :183

de Rustschuk, Tahir-Pacha, le general de division Fazli-Pacha, Halil-Pacha, Rachid-Husni-Pacha, Ismail-Kiamil-Pacha (Egyptien), et Aziz-Pacha.

Le corps de Serbie est commande par le muchir [illegible]-Pacha, ayant sous ses ordres les generaux Mehmed-Ali-Pacha, Moustapha-Seid-Pacha et Hafiz-Pacha.

Le corps de Scutari d'Albanie est commande par Dervich-Pacha et le general Arif-Pacha.

Le corps d'observation place sur la frontière de la Grece est commande par Ahmed-Chukri-Pacha.

Le corps de Kars est commande par Samih-Pacha, ayant sous ses ordres le general Hussein-Pacha, Hassan-Sabri-Pacha et Faik-Pacha.

Le corps de Bagdad est commande par le muchir Hussein-Fevzi-Pacha et le general Mehmed-Munir-Pacha.

Sayfa 183

Şu halde mümkün görünen düzenli bir oluşum yoktu, ancak belli başlı büyük sınır savunma hatları vardı.

1. Tuna ordusu, Serdar-ı Ekrem **Abdul Kerim Paşa'nın** emirleri altındadır.

2. Ermeni ordusu Müşir (Mareşal) **Muhtar Paşa** komutasındadır.

Bu orduların her biri müstahkem mevkilerde garnizonlara ve merkezi yerlerde konuşlandırılmış olarak bulunuyorlar.

Yedi askeri bölge ve askeri birliğin her birinin gücü hakkında biraz önce verdiğimiz bilgileri kıyaslayarak elde edilmesi mümkün en doğru bilgiyi sağlamış olacağız. Buna İstanbul'dan alınmış bilgileri de ekleyeceğiz:

Tuna Birliği Osmanlı ordusunun Başkomutanı Abdul Kerim Paşa tarafından yönetiliyor. Mareşal **Ahmet Eyüp Paşa,** Zaiçar Müşiri **Osman Paşa,** Silistre Komutanı **Selâmi Paşa,** Rusçuk Komutanı **Tahir Paşa,** Tümgeneral **Fazlı Paşa, Halil Paşa, Raşit Husnü Paşa, İsmail Kâmil Paşa** (Mısırlı) ve Aziz Paşa da Abdul Kerim Paşa'nın emri altında bulunuyorlardı.

Sırbistan Birliği, Muşir **Ali Saib Paşa**'nın komutasındadır. General **Mehmet Ali Paşa,** General **Mustafa Seyfi Paşa** ve General **Hafız Paşa** da onun emri altındadırlar.

Arnavutluk Scutarı Birliği, **Derviş Paşa** ve **General Arif Paşa** tarafından yönetiliyor.

Yunan sınırı üzerinde konuşlandırılan gözetleme birliğine, **Ahmet Şükrü Paşa** komuta ediyordu.

Emri altında General **Hüseyin Paşa, Hasan Sabri Paşa ve Faik Paşa**'nın bulunduğu Sami Paşa Kars Birliği'ne komuta ediyordu.

Bağdat Birliği, Muşir **Hüseyin Fevzi Paşa** ve General **Mehmet Münir Paşa** tarafından kumanda ediliyor.

Sayfa 187

La frontière avait été franchie sur trois points : à Ungheni, à Breschtani et à Koulei. Les troupes russes se dirigeaient en toute hâte sur Jassy, Lesto et Galatz, tandis que les Cosaques poussaient des reconnaissances le long du Danube, au nord de la Dobrudja, et s'avançaient au delà de Galatz et jusqu'à Braila.

La situation ne laissait pas que d'être difficile pour l'état-major russe. Il était à craindre que ce mouvement en avant ne fît sortir les Turcs de leur immobilité, et ne les portât à entreprendre quelque coup de main dont les conséquences pouvaient être graves.

Si l'on jette un coup d'œil sur la carte, en effet, si l'on se reporte à la description que nous avons faite du terrain, on voit que le chemin de fer passe à Galatz et à Braila, c'est-à-dire à une faible distance de la rive ennemie.

De Matchin, les Turcs pouvaient tenter une incursion rapide sur le territoire roumain, couper le chemin de fer, faire sauter le pont de Barboche sur le Séreth, et enlever ainsi aux Russes, dès le premier jour, tout moyen de se ravitailler.

C'était là une opération indiquée, nécessaire, et les Russes comprirent si bien le danger qu'ils activèrent avec une remarquable énergie l'arrivée de leurs premiers détachements. A tout prix, il fallait tenir le cours du Séreth, s'établir en force au pont de Barboche, occuper solidement Galatz, Braila, et faire face au nord, du côté de Reni, aux forteresses turques Matchin, Isatcha et Toultcha, d'où pouvait venir le péril.

Sayfa 187

Sınır üç yerde aşılmıştı. Ungheni'de, Breschtani'de ve Kouleı'de Rus birlikleri vakit geçirmeden Yesi've Lesto'ya ve Kalas'a yönelmişlerdi. **Kazaklar ise, keşiflerini Tuna boyunca, Dobruca'nın kuzeyine kadar götürüyorlardı ve Kalas'ın ötesine, Braila** (İbrail)**'ya kadar ilerliyorlardı.**

Durum, Rus genel kurmay başkanı için gittikçe zorlaşıyordu. Bu ileri hareketin, Türkleri harekete geçirmiş olmasından ve onları ciddî sonuçlara yol açabilecek bazı yardımlar almaya zorlamış olmasından korkuyordu.

Haritaya bir göz attığımızda, gerçekte bizim arazı üzerinde yaptığımız tasvire başvurursak, demir yolunun Kalas'a ve İbrail'e, yanı düşman kıyısına çok az bir uzaklıkta olduğunu görürüz

Türkler, Matchin'den Romanya'ya ani bir baskın yapıp demir yolunu kapatabilirler, SCrat üzerindeki Barboche (Barboş) **köprüsü'nü havaya uçurabilirler ve böylece ilk günden Rusların yiyecek içecek ihtiyacını karşılamaya yönelik tüm olanaklarını ellerinden alabilirlerdi.**

Orada yapılması gereken operasyon buydu ve Ruslar tehlikeyi o kadar iyi anladılar ki büyük bir çabayla ilk müfrezelerinin gelişini hızlandırdılar. Her ne pahasına olursa olsun, Sarat Irmağı'nı tutmak, kalabalık ve güçlü bir halde Barboş Köprüsü'ne yerleşmek, Kalas'ı, İbrail'i adam akıllı tutmak ve kuzeydeki Reni tarafından tehlikenin gelebileceği Türk kaleleri olan Maçin, Isatcha ve Tulça'ya karşı koymak gerekiyordu.

Sayfa :188

Ce sont là des explications, sinon des excuses.

Ici rien de semblable, et la faute commise ne peut se comprendre.

Depuis quatre mois, les Turcs savaient que la guerre allait éclater ils avaient donc eu tout le temps nécessaire pour préparer ce coup de main facile qui ne demandait que quelques hommes résolus. Si l'on voulait jusqu'à la dernière heure rester dans la légalité, il était possible de se mettre en mouvement, au moment même où les Russes passaient le Pruth. Trois ou quatre heures suffisaient amplement pour mener à bonne fin ce coup de main simple, logique, facile, dont les conséquences pouvaient être si graves pour l'envahisseur

Sayfa 188

İşte açıklamalar ya da özürler.

Hiç böyle bir şey görülmedi ve yapılan hata anlaşılır gibi değil. Türkler, dört aydır savaşın patlak vereceğini biliyorlardı. Bunun için sadece korkusuz birkaç adam gerektirecek bu kolay yardımı almak için gerekli zamanları vardı. Kanunlar dâhilinde kalınmak istenseydi Rusların Prut Nehri'ni geçtikleri anda bile hareket geçmek mümkündü. Sonuçları işgalci için son derece ciddî olabilecek bu sıradan, mantıklı ve kolay yardımı amacına ulaştırmak için üç ya da dört saat rahat rahat yeterdi.

Sayfa :206

1° *Corps de Widdin.* — Commandant en chef : le muchir (maréchal) Osman-Pacha. 55 bataillons d'infanterie (9 de nizams, 3 de chasseurs, 43 de redifs), 6 escadrons de cavalerie et 15 batteries de campagne. 14 bataillons occupaient la place de Widdin et ses environs dans un cercle rapproché. 26 bataillons, la cavalerie et la plus grande partie de l'artillerie, étaient concentrés et campés à Rupfa, Bellarada et le long du Danube. — Artchew-Palanka et Kossovo avaient des garnisons de 2 bataillons. Il y en avait 4 avec 1 batterie à Lom-Palanka. Enfin, 5 bataillons et 2 batteries étaient placés à Rahova pour défendre le passage du Danube.

Il y avait, au corps de Widdin, deux généraux de division : Izzet-Pacha, commandant la place de Widdin, et Adyl-Pacha. Les généraux de brigade étaient Achmed, Kara-

Sayfa :206

Ali, Akuf, Kerim, Omar et Assaf-Pacha Ce dernier avait le commandement de Rahova. Hassan-Pacha, chef d'etat-major, commandait l'artillerie Les travaux de fortification de Widdin étaient surveilles par le general Tahir-Pacha

2° *Corps de Rustschuk* -- Commandant en chef le muchir Eschref-Pacha
Ce corps se composait de 45 bataillons (6 de nizams, 3 egyptiens, 2 de chasseurs et 34 de redifs), de 6 escadrons de cavalerie et de 12 batteries de campagne Rustschuk etait occupe par 29 bataillons, 2 escadrons et 7 batteries, Nicopolis par 9 bataillons, 4 escadrons et 3 batteries. Sistova par 4 bataillons et 2 batteries. Plewno par 2 batail-**lons, et enfin Bjela par 1 bataillon.**

Au corps d'armée de Rustschuk appartenaient le general de division Tahir-Pacha, qui commandait cette place importante, et les generaux de brigade Chakil, Osman, Hussein et Achmed-Pacha Ce dernier commandait la place de Nicopolis L'artillerie et l'état-major étaient places sous les ordres du general Assim-Pacha

3° *Corps de Silistrie* — Commandant en chef le general de division Selami-Pacha, qui commandait en même temps la place de Silistrie
Ce corps d'armee etait fort de 34 bataillons (5 de nizams, 2 de chasseurs, 27 de redifs), de 6 escadrons et de 9 batteries Les generaux de brigade etaient Hussein, Osman, Mehmed et Hassan-Pacha Ce dernier commandait a Turtukai La garnison de Silistrie etait forte de 22 bataillons, 2 escadrons et 5 batteries, celle de Turtukai, de 6 bataillons, 2 escadrons et 4 batteries, et enfin celle de Rassowa, de 2 bataillons et de 2 batteries

4° *Corps de la Dobrudja* -- Commandant en chef . le general de division Ali-Pacha, qui commandait en meme temps la place de Toultcha. Generaux de bri-**gade : Suleiman et Mahmoud-Pacha.**

Le corps de la Dobrudja etait fort de 24 bataillons (5 de nizams, 2 de chasseurs, 17 de rédifs), de 12 escadrons de cavalerie et de 7 batteries. Ces troupes étaient

Sayfa :207

reparties de la maniere suivante a Toultcha, 3 bataillons et 2 batteries; a Isaktcha 5 bataillons et 1 batterie, a Matchin, 6 bataillons, 4 escadrons et 3 batteries, a Babadagh, 2 bataillons et 2 escadrons, a Hirsova, 3 bataillons, 2 escadrons et 1 batterie, a Tschernavoda et a Medjidié, 1 bataillon et 2 escadrons, a Kustendje, 1 bataillon

Sayfa :207

5° *Corps de Varna*. — Commandant en chef : le général de division égyptien Raschid-Pacha, qui commandait egalement la place de Varna.

Le corps d'armée de Varna se composait de 21 bataillons (9 egyptiens et 12 de rédifs), de 4 escadrons et de 9 batteries Les generaux de brigade etaient : Yusuf, Hadji, Raschid, Zacharia et Ismail-Pacha. L'artillerie etait placée sous le commandement du general Reschid-Pacha, directeur des travaux de fortifications Ce général est Prussien d'origine et se nomme Strecker. Les troupes occupaient les positions suivantes . à Varna, 16 bataillons et 5 batteries, a Bazardschick, 3 bataillons, 4 escadrons et 1 batterie, à Pravadı, 2 bataillons et 1 batterie

6° *Corps de Schumla* — Commandant en chef . le muchir Achmed-Eyoub-Pacha Ce corps d'armée était fort de 41 bataillons (10 de nizams, 3 de chasseurs et 28 de rédifs), de 12 escadrons de cavalerie et de 12 batteries 29 bataillons, 6 escadrons et 9 batteries étaient casernes a Schumla ou campés sous la tente dans les environs 3 bataillons, 1 batterie et 2 escadrons occupaient Rasgrad : 4 escadrons etaient échelonnés le long du chemin de fer de Rasgrad a Pravadı. Il y avait à Kazan 4 bataillons et 2 batteries, à Dschuma, 2 bataillons, a Eski-Stambul, 1 bataillon, à Jenikof. 1 bataillon.

Sayfa 206

15 Hazirana doğru, Tuna'daki Türk ordusunun durumu şoyleydi

1. Vidin Birliği: Başkomutan Mareşal **Osman Paşa**

Bu birlik, 55 piyade taburu (9'u nizam, 3'ü avcı, 43'ü redif), 6 atlı suvari birliği ve 15 bataryadan oluşuyordu 14 tabur Vidin Meydanı'nı ve çembere alınmış olan yakın çevresini işgal ediyordu 26 tabur, topçu birliğinin buyuk bir kısmı ve suvari birliği Rupfa'da, Bellara da'da ve Tuna boyunca yığılmışlar ve ordugâh kurmuşlardı Artchew-Palanka ve Kosova 2 taburluk garnizona sahipti Lom-Palanka'da 1 batarya ile 4 tabur vardı Son olarak da 5 tabur ve 2 batarya Tuna geçidini savunmak için Rahova'ya yerleştirilmiştir

Vidin birliğinde iki tümgeneral vardı Bunlar, Vidin Meydanı'nın da komutanları olan **İzzet Paşa** ve Adil Paşa'ydı Tuğgeneraller **Ahmet,** Kara-Ali, Akif, Kerim, Omer ve Asaf Paşa'ydı Asaf Paşa Raho-

va'nın komutanıydı. Genel kurmay başkanı **Hasan Paşa,** topçu birliğine komuta ediyordu. Vidin'in tahkim çalışmaları, General **Tahir Paşa** tarafından kontrol ediliyordu.

2. Rusçuk Birliği: Başkomutan: Mareşal **Eşref Paşa**

Bu birlik, 45 tabur (6'sı nizam, 3'ü Mısırlı, 2'si avcı ve 34'ü redif), 6 atlı suvari birliği ve 12 bataryadan oluşuyordu. Rusçuk 29 tabur, 2 suvari ve 7 batarya tarafından işgal edilmişti. Nigbolu 9 tabur, 4 suvari ve 3 batarya tarafından, Sistova 4 tabur ve 2 batarya tarafından, Plevne 2 tabur tarafından ve son olarak da Bjela 1 tabur tarafından işgal edilmişti.

Rusçuk ordu birliğinde, bu önemli yeri yöneten Tümgeneral Tahir Paşa ve Tuğgeneraller Şakil, Osman, Hüseyin ve Ahmet Paşa bulunuyorlardı. Ahmet Paşa, Nikopolis Meydanı'na kumanda ediyordu. Topçu birliği ve kurmay heyeti, General Asım Paşa'nın emirleri altında yer alıyordu.

3. Silistre Birliği: Başkomutan: Aynı zamanda Silistre Meydanı'na da komuta eden Tümgeneral **Selâmi Paşa.**

Bu ordu birliği, gücünü 34 tabordan (5'i nizam, 2'si avcı, 27'si redif), 6 suvariden ve 9 bataryadan alıyordu. Tuğgeneraller Hüseyin, Osman, Mehmet ve Hasan Paşa ydı. Hasan Paşa Turtukai'ye komuta ediyordu. Silistre garnizonu 22 tabur, 2 suvari ve 5 batarya gücündeydi. Turtukai garnizonu ise 6 tabur, 2 suvari ve 4 batarya gücündeydi ve sonuncu garnizon olan Rassowa garnizonu ise, 2 tabur ve 2 bataryadan oluşuyordu.

4. Dobruca Birliği: Başkomutan: Aynı zamanda Tulça Meydanı'na kumanda eden Tümgeneral Ali Paşa. Tuğgeneraller: Süleyman ve Mahmut Paşa.

Dobruca birliği, 24 tabur (5'i nizam, 2'si avcı, 17'si redif), 12 atlı suvari birliği ve 7 bataryadan oluşuyordu **[sayfa 207]** Bu birlikler, şu şekilde dağıldılar: Tulça'da 3 tabur ve 2 batarya, Isaktcha'da 5 tabur ve 1 batarya, Matchin'de 6 tabur, 4 suvari birliği ve 3 batarya,

Babadağ'da 2 tabur ve 2 suvarı birliği Hrisova'da 3 tabur, 2 suvarı birliği ve 1 batarya, Tshernavoda'da ve Mecidiye'de 1 tabur ve 2 suvari birliği, Köstence'de 1 tabur.

5. Varna Birliği: Başkomutan: Aynı zamanda Varna Meydanı'na da komuta eden Mısırlı Tümgeneral **Raşit Paşa.**

Varna ordusu birliği, 21 tabur (9'u Mısırlı ve 12'si redif), 4 suvari ve 9 bataryadan oluşuyordu. Tuğgeneraller Yusuf, Hacı, Raşit Zekeriya ve İsmail Paşa'ydı. Topçu birliği, İstihkâm İşleri Müdürü olan General Reşit Paşa komutanlığına verilmişti. Bu general, aslen Prusyalıdır ve adı Strecker'dir. Birlikler şu şekilde yerleştirilmiştir: Varna'da 16 tabur ve 5 batarya, Bazarcık'ta 3 tabur, 4 suvari ve 1 batarya, Pravadi'de 2 tabur ve 1 batarya.

6. Şumla Birliği: Başkomutan: Mareşal **Ahmet Eyüp Paşa.**

Bu ordu birliği 41 tabur (10'u nizam, 3'ü avcı, 28'i redif), 12 atlı suvari birliği ve 12 bataryadan oluşuyordu. 29 tabur, 6 suvari birliği ve 9 batarya Şumla'daki kışlaya yerleşmişlerdi veya Şumla civarında çadır altında ordugâh kurmuşlardı. 3 tabur, 1 batarya ve 2 suvari birliği Rasgrad'ı tutuyordu. 4 suvari birliği Rasgrad-Pravadi demir yolu boyunca dizilmişti. Kazan'da 4 tabur ve 2 batarya, Dschuma'da 2 tabur, eski İstanbul'da 1 tabur, Yeniköy'de 1 tabur vardı.

HISTOIRE

DE

L'EMPIRE OTTOMAN

DEPUIS LES TEMPS ANCIENS JUSQU'A NOS JOURS

PAR

THÉOPHILE LAVALLÉE

PARIS
GARNIER FRERES, LIBRAIRES-EDITEURS

1855

ESKİ ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

SAINT-CYE OKULU ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
THÉOPHILE LAVALLÉE

PARİS

GARNIER FRÈRES, KİTAP EVİ-YAYIMCI

6, Rue des Saint-Prères et Palais-Royal, 215

1855

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1968		
Yazar	: Théophile Lavallée		
Cild	: Kahve		
Ebadı	:		
	En	: 20 cm.	
	Boy	: 26 cm.	
Sayfa Adedi	: VII + 528		
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.		

PRÉFACE

Les événements qui se passent aujourd'hui en Orient sont la suite et la conséquence des révolutions qui ont agité cette partie du monde depuis plusieurs siècles. Pour bien comprendre les faits qui s'accomplissent sous nos yeux, pour bien apprécier la mission et les droits de la France dans la guerre actuelle, pour en préjuger même l'issue et les résultats, ainsi que l'influence qu'elle doit avoir sur les destinées de l'Europe, il faut connaître, non dans ses détails, qui intéressent peu les peuples de l'Occident, mais dans ses grands traits, ses résultats généraux, ses plus importantes révolutions, l'histoire de la formation, de la grandeur, de la décadence de l'empire ottoman, il faut avoir une idée nette des institutions, des mœurs, des races, des peuples, des religions de cet empire, composé de tant d'éléments différents, il faut débrouiller même la géographie de ces pays si mal connus. Enfin la France n'a pas cessé depuis les temps les plus anciens, avant même les croisades, d'avoir des relations, des intérêts, des sympathies, avec l'Orient; elle y a joué, à certains moments, un rôle de

premier ordre ; elle y a exercé, à toutes les époques, une influence bienfaisante et civilisatrice : il faut connaître cette histoire des relations de la France avec l'empire ottoman, histoire presque entièrement ignorée, pleine d'enseignements et de souvenirs glorieux, et qui donne, par la tra**dition nationale, la clef des événements actuels.**

Tel est l'objet de ce livre, qui est, non l'histoire savante, détaillée de l'empire ottoman, avec le fastidieux récit de ses révolutions de palais et de ses rébellions de province, mais l'exposé succinct des événements européens de cette histoire, cette histoire réduite aux faits qui intéressent un lecteur français, enfin, si l'on peut s'exprimer ainsi, une vue de l'em**pire ottoman prise de la France.**

Ce livre a été commencé en 1840, alors que cette interminable question d'Orient était dans l'une de ses phases les plus compliquées ; quelques fragments en furent même publiés dans la *Revue Indépendante* (n°s des 25 octobre et 25 novembre 1843, et des 10 janvier et 5 février 1844), sous le titre : *Des relations de la France avec l'Orient, depuis les temps anciens jusqu'à nos jours*. Ces articles eurent alors un assez grand retentissement, et tout récemment encore les publicistes de la France et de l'étranger en ont tiré d'importants renseignements. On les trouvera reproduits, presque intégralement, dans cette histoire de l'empire ottoman, encore bien qu'ils ne soient pas, à cause des détails diplomatiques qu'ils renferment, tout à fait en proportion avec le reste de l'ouvrage. J'ai cru le devoir faire, parce que cette histoire de nos relations avec l'Orient est une des parties les moins connues et les plus curieuses de notre histoire, parce qu'elle éclaire du jour le plus vif les causes de la guerre actuelle, parce que, enfin, voici, selon moi, comment nous devons étudier les histoires des nations étrangères, surtout celles de l'Orient : laisser de côté tous les événements qui n'intéressent que le pays dont on fait l'histoire, raconter à grands traits ceux qui intéressent la civilisation et les destinées de l'humanité, résumer ceux qui appartiennent à l'histoire générale de l'Europe et de la civilisation occidentale, enfin entrer dans les plus grands détails pour ceux où la France joue un rôle, soit par sa diplomatie, soit par ses armes, ou qui ont eu une influence quelconque sur ses destinées. C'est la marche que j'ai suivie dans cette histoire des Osmanlis.

Les sources auxquelles j'ai puisé pour faire ce resume sont trop nombreuses pour que je puisse les citer ici. Il y aurait neanmoins ingratitude à ne pas nommer l'ouvrage si savant, si substantiel, si complet, au moins sous le rapport des faits, de M. de Hammer. Quant aux materiaux de l'histoire des relations de la France avec l'Orient, ils provenaient en grande partie des archives des affaires étrangeres et m'ont ete communiqués par M. Mignet, alors que l'illustre historien était directeur desdites archives.

20 novembre 1854

Ön Söz

Bugün Doğu'da cereyan eden olaylar, **yüzyıllardan beri** dünyanın bu bölgesini hareketlendiren ihtilâllerin devamı ve sonucudur. Gözlerimizin önünde gerçekleşen olayları iyi anlamak, halen devam eden savaşta Fransa'nın hakları ve misyonunu iyi değerlendirmek, bu savaşın çıkış nedenini ve sonuçlarını ve aynı zamanda Avrupa'nın geleceği üzerinde olabilecek etkiyi önceden kestirmek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş, büyüme ve gerileme tarihini Batı toplumlarını pek ilgilendirmeyen bu olayları detaylarıyla bilmek yeterli olmamakta, aynı zamanda bu tarihin büyük izleri, genel sonuçları, en önemli ihtilâllerini de bilmek gereklidir. Pek çok farklı ögeden oluşan bu imparatorluğun dinleri, halkları, ırkları, gelenekleri,

kurumları üzerinde açık ve net bir görüşe sahip olmak gereklidir. Dahası, böylesine kötü tanınmış bu ülkelerin coğrafyasının da aydınlığa kavuşturulması gereklidir. Sonuç olarak Fransa, en eski çağlardan bu yana, hatta Haçlı Seferleri'nden de önce Doğu ile olan ilişkilerini, ilgisini, yakınlığını kesmemiştir. Fransa, kimi zaman Doğu'da öncelikli bir rol üstlenmiş, her dönemde yapıcı ve uygarlaştırıcı bir nüfuz kullanmıştır. Zaferlerle bezenmiş anılar ve değişik düşünceler de dopdolu, ulusal gelenek ile güncel olayları gösteren, Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu'nun neredeyse hiç bilinmeyen tarihinin tanınması gereklidir.

İşte bu kitabın amacı, Taşra isyanları ve Saray ihtilâllerinin can sıkıcı öyküsüyle Osmanlı İmparatorluğu'nun ayrıntılı ve bu anlamda çözülmesi güç bir tarihten (bahsetmek) değil, bu tarihten yola çıkarak Avrupa'da yaşanan olayları kısa ve özlü bir biçimde sunmaktadır. Bu tarih, Fransız okuyucusunu ilgilendiren olaylarla sınırlı tutulmuştur. Sonuç olarak başka bir deyişle, bu tarih Fransa'dan Osmanlı İmparatorluğu'na bir bakış olarak ifade edilebilir.

Bu kitabın yazımına 1840 yılında, Doğu'nun bitmek bilmeyen sorunlarının en karmaşık olduğu evrelerinden birinde başlanmıştır. Hatta kitabın bazı bölümleri Revue Independante dergisinin 25 Ekim 25 Kasım 1843 ve 10 Ocak 5 Şubat 1844 tarihli sayılarında "Eski Çağlardan Günümüze Fransa'nın Doğu ile ilişkileri" başlığı altında yayımlanmıştı. Bu makaleler o dönemde oldukça büyük bir yankı uyandırmış ve hatta yakın zamanda bile Fransız ve yabancı yayıncılar bu makalelerden önemli bilgiler almışlardır. İçerdikleri ayrıntılar nedeniyle eserin geri kalanıyla tamamen orantılı olmasa da bu ma[illegible] Osmanlı İmparatorluğu'nun hikâyesinde neredeyse eksiksiz [illegible] bulacağız. Bunun yapılması gerektiğine inan[illegible] Doğu ile ilişkilerimizin tarihi, tarihimizin en fazla merak uyandıran ve en az bilinen bölümlerinden biri olup, bugünkü savaşın nedenlerini en canlı biçimde anlatmaktadır. Bana göre aslında yabancı ulusların tarihlerini, özellikle de Doğu'nun tarihini nasıl ince

lememiz gerektiğini ortaya koymaktadır. Sadece tarihini yazdığımız ülkeyi ilgilendiren tüm olayları değil, aynı zamanda insanlığın kaderini ve uygarlığını ilgilendiren olayları ana hatlarıyla anlatmak, Batı uygarlığına ve Avrupa'nın genel tarihine ait olayları özetlemek ve son olarak da gerek diplomasisiyle gerek ordularıyla Fransa'nın geleceklerini etkilediği uluslara dair olayların en ince ayrıntılarına kadar girmek de gerekir. Benim Osmanlıların tarihinde izlediğim yol budur.

Bu özeti yapmak için başvurduğum temel kaynaklar, burada belirtemeyeceğim kadar fazla sayıdadır. Bununla birlikte yine de M. de Hammer'in son derece kapsamlı, son derece zengin içerikli, eksiksiz eserini, en azından katkıları bakımından vurgulamadan geçmek haksızlık olur. Doğu ile Fransa arasındaki ilişkilerin tarihi konusunda kullanılan **belgelerin** büyük bir bölümü, Dışişlerine ait arşivlerden **gelmiş** ve sözü edilen arşivlerin müdürü olan ünlü tarihçi M. Mignet **aracılığı ile bana iletilmiştir.**

20 Kasım 1854 V. Th. Vavallée

Sayfa :4

en face d'elle est la dernière ville des Etats autrichiens, *Alt-Orsova*. Il forme au-dessous de cette île une belle masse d'eau, puis il traverse de nouveau avec fracas un lit de rochers granitiques, trait d'union des Carpathes et des Balkans, qui le serrent, l'étreignent et le forcent à se replier, à se tordre à travers des écueils sans nombre, ses flots torrentueux bondissent sur tous les obstacles en y formant des chutes et des tourbillons. Cet étranglement redoutable du fleuve, où il coule avec une vitesse de 6,000 mètres à l'heure, est connu sous le nom de la *porte de Fer* ou de la *porte de Trajan*. C'est là, près de la ville valaque de *Tchernetz*, dans un endroit où le Danube a 1,400 mètres de largeur, que les Romains du temps de Trajan avaient jeté un pont de vingt arches, œuvre gigantesque que seize siècles et les colères du fleuve n'ont pu entièrement détruire : il reste les noirs débris de cinq piles qui semblent ne faire qu'un avec les rochers où elles sont soudées

Sayfa 4

[TÜRKİYE'NİN TASVİRİ]

Bu şehrin [Neu Orsova] tam karşısında yer alan Alt-Orsova, Avusturya devletlerinin en son şehridir. Bu adanın altında güzel bir su kitlesi oluşturmaktadır, onu sıkan, daraltan ve kıvrılmaya, sayısız gizli kayalıkların arasında törpülenmeye zorlayan, Balkanların ve Karpatların köprüsü görevinde olan granit kayalardan oluşan yatağı yeniden geçer, sel gibi akan dalgaları orada girdaplar ve şelaleler oluşturarak tüm engelleri aşar. Saatte 6,000 metre hız ile akan ırmağın bu korkunç dar boğazı **Demir Kapı** ya da Trajan Kapısı adı ile tanınmıştır. İşte oraya, Tschernetz'in Valaque şehri yakınında, Tuna Nehri'nin genişliğinin 1.000 metre olduğu yerde Trajan Dönemi'ndeki Romalılar onaltı yüzyıl boyunca, nehrin kızgınlığının tamamıyle yok edemediği, dev ise eser olan yirmi kemerli köprü inşa etmişlerdi. Geriye birbirine kaynakla tutturulmuş olan kayalar ile birlikte, sadece tek bir kemer görüntüsü veren beş kemerin siyah kalıntıları kalmıştır.

Sayfa :95

5° Mahomet conseille comme un acte louable de se borner à une seule épouse mais il permet d'en prendre quatre légitimes et autant d'illégitimes ou d'esclaves qu'on peut en nourrir. Les enfants provenant de ces diverses unions sont égaux. Les femmes peuvent être achetées, elles sont répudiées à la volonté du mari; elles vivent continuellement renfermées, elles ne reçoivent aucune instruction, elles n'ont pas de droit, elles ne sont autre que des instruments de plaisir. Sans doute la polygamie n'est pratiquée en Orient que par un petit nombre d'hommes seuls capables de supporter les dépenses et le luxe d'un *harem*, mais le principe de la vilité des femmes n'en est pas moins dans les mœurs avec toutes ses conséquences, c'est-à-dire l'état imparfait de la famille. Cependant il faut dire que Mahomet améliora la condition des femmes, qui avant lui étaient en Arabie traitées comme des animaux. « Hommes, a-t-il dit, vous avez des droits sur vos femmes, et vos femmes ont des droits sur vous. Leur devoir est de ne pas souiller

Sayfa :95

votre couche par un commerce adultère; si elles y manquent, Dieu vous permet de ne plus cohabiter avec elles et de les battre, mais non pas jusqu'à leur ôter la vie. Si elles se conduisent bien, vous devez les nourrir et les vêtir convenablement. Traitez-les avec bonté et affection. Elles vous ont livré leurs personnes sous la foi de Dieu, c'est un dépôt que Dieu vous a confié². » Avant lui, le père de famille faisait périr ses filles lorsqu'il les trouvait à charge, mais un jour un des principaux chefs convertis à l'islamisme le trouva tenant sur ses genoux une petite fille qu'il caressait. « Qu'est-ce que cette brebis que tu flaires? » lui demanda l'Arabe. — C'est mon enfant, repartit le prophète. — Par Dieu! reprit Caïs, fils d'Acim, j'en ai eu beaucoup de petites filles comme celle-ci, je les ai toutes enterrées vivantes. » Mahomet abolit cette exécrable coutume. Les filles n'héritaient point de leurs parents, il leur attribua la moitié de la portion d'un héritier mâle. La femme était considérée comme faisant partie de l'héritage du mari; il affranchit les veuves de cette condition humiliante, leur assura leur entretien aux frais de la succession pendant une année, et leur assigna, en outre de leur *mahr* ou *sedak*, don nuptial, une portion des biens laissés par le mari. Il recommanda aux enfants l'amour, le respect, l'humilité envers leur mère, plus spécialement encore qu'envers leur père. « O musulmans, dit-il, respectez les entrailles qui vous ont portés. — Le baiser donné par un enfant à sa mère égale en douceur celui que nous imprimerons sur le seuil du paradis. — Un fils gagne le paradis aux pieds de sa mère. »

Sayfa 95

3²/ Muhammed övgüye değer bir eylem gibi tek bir eş ile yetinilmesini tavsiye eder, ancak yasal olarak dört eşe ve bakılabilecek ölçüde bir o kadar da yasal olmayan eş ya da köleye sahip olunmasına da izin verir. Farklı birlikteliklerden doğan çocuklar eşittirler. Kadınlar satın alınabilmektedir; onlar kocanın isteğiyle boşanabilir; devamlı evde kapalı olarak yaşarlar; hiçbir eğitim almamaktadırlar; [illegible] yoktur, sonuçta onlar sadece birer zevk aracından hiç başka [illegible] Doğu'da çok eşlilik (poligami) sadece bir haremin lüksünü ve giderlerini karşılamaya muktedir olabilecek, çok az sayıda erkek tarafından uygulan-

maktadır; ancak tüm sonuçlarıyla birlikte kadınların değersiz olarak kabul edilmesi ilkesi, geleneklerde de oldukça fazladır, yani eksiklikleri olan aile kurumundaki gibi. Bununla birlikte yine de Muhammet'in Arabistan'da tıpkı hayvanlar gibi muamele gören kadınların durumunu iyileştirdiğini söylemek gerekir. "Erkekler, siz kadınlarınız üzerinde haklara sahipsiniz ve kadınlarınız da sizin üzerinizde haklara sahiptir. Onların görevi bir zina ticaretiyle sizin yatağınızı lekelemek değildir. Şayet onlar bu konuya ihanet ediyorlarsa, Allah onlar ile birlikte ortak bir yaşamı artık paylaşmamanıza ve onları dövmenize izin vermekte **ancak onların elinden hayatlarını alıncaya kadar dövmenize izin vermemektedir.** Şayet onlar iyi davranıyorlarsa, onları uygun bir biçimde giydirmeniz ve beslemeniz gerekir. Onlara iyilik ve sevgiyle davranınız. Onlar size Allah inancıyla kendilerini verdiler, bu Allahın size bıraktığı bir emanettir" diyordu. Muhammet'ten önce aile babası, bakmakla yükümlü olduğu kızlarını diri diri öldürmekteydi; ama bir gün İslâmiyete inanan önde gelen şeflerden biri, onu dizleri üstüne oturttuğu küçük bir kız çocuğunu sevip okşarken bulur. "Kokladığın bu küçük kız da kimdir?" diye sorar Arap. "Peygamber'in yolundan giden benim çocuğumdur. Allah adına! , benim bunun gibi pek çok küçük kızım vardı, onların hepsini de diri diri gömdüm" dedi Asım'ın oğlu Cays. Muhammet bu iğrenç geleneği yıktı. Kız çocuklarına hiçbir biçimde ebeveynlerinden miras kalmamaktaydı. Muhammet erkeğe ait olan mirastan düşen payın yarısını onlara atfetmişti. Kadın kocanın mirasına taraf olarak sayılmaktaydı, Muhammet bu küçük düşürücü durumdan dulları kurtarmış, bir yıl boyunca yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan bakım giderlerini teminat altına almış ve onların başlık paraları olan mahr ya da sedak haricinde, koca tarafından bırakılmış olan mallardan da bir payın onlara ayrılmasını sağlamıştır. Çocuklara özellikle babalarına yönelik gösterdikleri sevgi, saygı ve alçak gönüllülükten daha fazlasını annelerine göstermelerini tavsiye etmiştir. "Muslumanlar! , size yüklenmiş olan gönüllere saygı duyunuz. Bir çocuk

tarafından annesine verilen bir öpücük, cennetin eşiği üzerinde kazıyacağımız sevaplarla eş değerdir. - **Bir oğul cenneti, annesinin ayakları altında kazanır." dedi.**

1) Caussin de Perceval, Arapların Tarihi, c. III. [illegible]

2) Sourat-Vaçoul, f. 258.

Sayfa :96

Le koran ayant été à l'origine une règle immuable destinée à une race particulière, la triple erreur que nous venons de signaler n'eut pas d'abord de conséquences graves. L'union du pouvoir religieux et du pouvoir civil était si conforme aux habitudes de la vie patriarcale, le fatalisme si commode à la nature paresseuse de l'Arabe, la pluralité des femmes si convenable à ses mœurs grossières et voluptueuses, que ces prescriptions étaient propres à maintenir l'ordre et le calme chez une nation que sa position exceptionnelle semble avoir vouée à une éternelle immobilité, l'islamisme, demi-chrétien, demi-barbare, était la religion la plus épurée qu'il pût recevoir, et la législation la mieux appropriée à son génie, à ses mœurs, à toutes ses conditions d'existence. Transportés chez des peuples d'un génie différent, à qui le voisinage de l'Europe imposait une vie plus active, ces principes devaient produire les plus funestes résultats. Aussi l'histoire des Etats musulmans est-elle partout la même : une période de rapides conquêtes et de grand éclat, suivie d'une précoce et incurable décadence, partout la faiblesse et les discordes inséparables de l'excès du pouvoir absolu avec une société qui jette d'abord des éclairs de civilisation, puis s'immobilise, rétrograde et descend peu à peu jusqu'à l'état demi-sauvage. Après avoir réveillé l'antique lutte de l'Orient et de l'Occident, après avoir précipité les peuples dans cette lutte avec une vigueur irrésistible, l'islamisme, « religion du sabre, » dès qu'il a cessé de conquérir, a cessé de se propager, il n'a pas subjugué les peuples pour les convertir et les rendre meilleurs, mais pour les rançonner et les dominer ; il n'a rien fondé de durable, il s'est partout montré impuissant en face de la propagande pacifique et des principes progressifs du christianisme, tous les empires que l'Islam a successivement élevés ont disparu à l'exception de trois : la Turquie, la Perse et le Maroc, tous trois frappés de décrepitude et qui n'ont plus d'espoir, de vie et d'avenir qu'à la condition de se transformer radicalement par l'abandon de la triple erreur contenue dans le code de Mahomet. Revenons à l'histoire

Sayfa 96

Köken olarak diğer kitaplara benzemeyen bir ırka tahsis edilen değişmez bir kurallar bütünü olan Kuran'da, az önce sözünü ettiğimiz uçlu yanlışların önceliklerle ciddi sonuçları yoktu. Sivil erk ile dinsel erkin birlikteliğinin basit ve sade bir hayatın alışkanlıklarına hitap etmesi, bağnazlığın Arap insanının temel doğasına çok yatkın olması, onların şehvetli ve bayağı geleneklerine uygun olduğu gibi buyruklar, bir ulusta sükûnet ve düzenin elde tutulmasına özgü olmaktaydı ve sıradışı olan durumunu ister istemez ebedi bir değişmezliğe götürmüş gibiydi. Yarı Hristiyan yarı Barbar olan İslâmiyet, kabul edilebilen en fazla yanlışlık ardından artık dini Arap geleneklerine var olmanın tüm koşullarına yönelik olarak en mükemmel bir biçimde elverişli hale getirilmiş yasaydı. **Komşu Avrupa'nın çok daha hareketli bir yaşamı benimsettiği, farklı bir düşünceye sahip toplumlara aktarılan bu unsurlar, çok daha fazla üzücü sonuçlar doğurmuştu. Üstelik Müslüman Devletlerin tarihi her yerde aynı mıydı?: Hızlı fetihler ve büyük bir görkem dönemi, bunu takip eden erken ve düzeltilemez bir çöküş; her tarafta ilk önce uygarlığın parıltılarını atan, daha sonra kendi kendine değişmeyen, gerileyen ve yavaş yavaş yarı ilkel hâle doğru inen bir toplum ile mutlak erkin aşırılığından ayrılmayan uyuşmazlıklar ve zayıflık. Batı ile Doğu arasındaki çok eski çekişme yeniden canlandırıldıktan ve dayanıksız olan erk ile toplumları bu çekişmenin içine attıktan sonra, "kılıcın dini" olarak adlandırılan İslâmiyet, fethetmeye ve yayılmaya son verir vermez, toplumları inandırmak, onları çok daha iyi bir duruma getirmek için** değil, ancak onlara egemen olmak için boyunduruğu altına almıştır. Kalıcı hiçbir şey kurmamıştır; her yerde Hristiyanlığın giderek yayılan ilerleme ve barış propagandası karşısında güçsüzlüğünü ortaya koymuştur. İslâm'ın birbiri ardı sıra yükselttiği tüm imparatorluklardan üçü dışında hepsi ortadan kaybolmuştur. Türkiye, İran ve Fas, İslâm'ın çöküşü nedeniyle şaşkın bir du-

rum da olan bu devletlerin her ucu de, Muhammet'in yasasındaki üçlü yanlışın kullanılmasını bırakarak, radikal anlamda yepyeni bir görünüm sergilemek şartıyla, artık ne geleceğe, ne yaşama, ne de umuda sahiptirler. Biz yeniden tarihe dönelim.

Sayfa :175

A la fin d avril, cinq vaisseaux, dont un grec et quatre genois, se presenterent en vue du port, la flotte ottomane se porta tout entiere a leur rencontre, et un combat naval s'engagea pres du rivage. Malgre la disproportion des forces, les chretiens se jeterent resolument au milieu des Turcs. Du haut des ponts, ils firent pleuvoir sur les bateaux plats de l ennemi une grele de projectiles et des torrents de feu gregeois. le desordre se mit dans la flotte turque, plusieurs vaisseaux s'entre-choquèrent et coulèrent bas. Mahomet, qui du rivage assistait a cette honteuse défaite, voulait dans sa fureur se jeter avec son cheval au milieu des flots pour châtier la maladresse de ses marins, il vit enfin les cinq navires percer a travers

Sayfa 175

Nisan ayının sonunda, biri Yunan, dördü Cenevizli beş gemi limana girmişlerdi. Osmanlı donanması tamamen onlarla karşılaşma yerine ulaşmıştı ve bir savaş gemisi kıyıya yakın bir yere sığınmıştı. Kuvvetlerin dengesizliğine rağmen Hristiyanlar korkusuzca Türklerin tam ortasına kendilerini atmışlardı. Köprü üstü tepesinden düşmanın düz olan gemileri üzerine Yunan ateşi ... tarafından ateş seli gibi bir mermi yağmuru yağdırdılar. Türk donanmasında bir düzensizlik meydana geldi, pek çok gemi çarpıştı ve dibe battılar. **Kıyıdan bu utanç verici yenilgiyi izleyen Mehmet** (Fatih Sultan Mehmet), **denizcilerinin beceriksizliğini cezalandırmak için atıyla birlikte kızgınlıkla gemilerinin tam ortasına gitmek istiyordu; nihayet beş savaş gemisinin geldiğini gördü.**

HISTOIRE
GÉNÉRALE
DES HUNS,
DES TURCS, DES MOGOLS,
ET DES AUTRES
TARTARES OCCIDENTAUX, &c.
AVANT ET DEPUIS JESUS-CHRIST JUSQU'A PRESENT;

Précédée d'une INTRODUCTION *contenant des* TABLES *Chronol. & Historiques des Princes qui ont regné dans l'Asie.*

OUVRAGE TIRÉ DES LIVRES CHINOIS,
& des Manuscrits Orientaux de la Bibliotheque du Roi.

Par M. DEGUIGNES, *de l'Academie Royale des Inscriptions & Belles-Lettres, Censeur Royal, Interprète du Roi pour les Langues Orientales, & Membre de la Societe Royale de Londres.*

SUITE DES MÉMOIRES DE L'ACADÉMIE ROYALE DES INSCRIPTIONS ET BELLES-LETTRES.

TOME PREMIER, PARTIE PREMIERE.

A PARIS,
Chez DESAINT & SAILLANT, rue S. Jean-de-Beauvais.

M. DCC. LVI.
Avec Approbation & Privilege du Roi.

HUNLARIN, TÜRKLERİN, MOĞOLLARIN VE DİĞERLERİ, BATI TATARLARI ve DİĞERLERİNİN HZ. İSA'DAN ÖNCE, HZ. İSA DÖNEMİNDEN BUGÜNE KADARKİ TARİHLERİ

Asya'da hüküm sürmüş Prenslerin Kronolojik ve Tarihi Tablolarını ihtiva eden bir Önsöz Eserin Başında Yer Almaktadır

ÇİNÇE KİTAPLARDAN, ŞARK EL YAZMALARINDAN VE KRAL KÜTÜPHANESİNDEN ALINMA YAPIT

Yazan Bay DEGUIGNES, Yazılar ve Edebiyat Kraliyet Akademisi, Milli Eleştirmen, Kralın Şark Dilleri Mütercimi ve Londra Kraliyet Cemiyeti Üyesi.

YAZILAR VE EDEBIYAT KRALIYET AKADEMISI YAZILARININ SONUCU

BİRİNCİ CİLT, BİRİNCİ KISIM

PARİS,
DESAINT ve SAILLANT, rue S. Jean de Beauvais.
M. DCC. LVI
Kralın Tasvibi ve İmtiyazı ile basılmıştır.

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1969	
Yazar	: Bay Deguignes	
Cild	: Kahve	
Ebadı	:	
	En	: 20 cm.
	Boy	: 26 cm.
Sayfa Adedi	: CXVIII + 471	
Not	Kitabın ilgili bolumleri Orhan Oztaşkın tarafından tercüme edilmiştir.	

Ön Söz [Özet]

"Bu eserde, Asya'da Avrupa'da ve Afrika'da güçlü monarşiler kurmuş olan hemen hemen tamamen gözden kaçırılmış bir Milletin tarihini vermek istiyorum. Hunlar ki daha sonra Türk adını almışlardır, esasında Çin'in kuzeyinde Irtisch [İrtiş] ve Amour [Amur] nehirleri arasında kalan bir ülkeden geliyorlardı, yavaş yavaş bütün büyük Tataristan'ı ele geçirdiler. M.Ö. 200 yılından itibaren, birçok hanedan arka arkaya bu geniş ülkeleri yönetmiştir. Roma'dan daha geniş İmparatorlukları muzaffer İmparatorlar, Kanun Koyucular ve büyük ihtilallere sebep olan Fatihler gelip geçmiştir. Bütün bu olaylar hakkında çok yetersiz bir uzmanlığa sahibiz. Türkistan halkları, ancak Cengiz Han'ın altında bir parlama yapabilen barbarlar olarak **görülmüştü."**

"Türkler, gerçekten öyle bir yayılmışlardır ki, sonuç olarak, hemen hemen bütün milletlere ilgili bulunan tarihleri, bu milletleri ilgilendirmiştir. Asya'da Çinliler, Hintlilere, İranlılar, Araplar, Avrupa'da, Yunanlılar, Romalılar, Fransızlar, Polonyalılar, Macarlar ve Ruslar, sık sık Türklerle savaş yapmışlardır. bununla, bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun insanları ile yaptıklarını değil, bu bölgelerin büyük bir çoğunluğunda farklı zamanlarda yayılmış olan eski Türkler veya **Hunları kastediyorum."**

"İmparator Valens devrinde, Hunlar, Attila'nın yönetiminde, Çin hududlarını terkettiler ve yakıp yıkmak üzerele Avrupa'ya geçtiler. Bu alt İmparatorluğunu tarihinin bir kısmını aydınlatmak ve tarihi eserler müsaade ettiği ölçüde, narin tahminlere zarar vermeksizin, özellikle diğer birkaç barbar halkın menşeine kadar gitmek için vazge**çilmez bir fırsattır."**

" Attila'nın altındaki Hunların işgali için, Macar Tarihçileri hiç kullanmadığıma şaşılabilir. Kendilerini Hunların ahvadı gibi gören Macarlar, bu halkların geçişlerinin, saldırılarının, fetihlerinin derin detaylarına girmişler ve bize, daha sonra hiç bulamıyacağımız belki

bin tane özellik öğretmişlerdir."

"Ayrı bir eser olarak görülebilecek bu cildi, milletlere ayırdım ve bu milletlerin her birini, kurulmuş oldukları ülkelerde takip ettim. Bu bağlamda, bir Tatar Milleti Çini aldığı zaman, esasen bu Tatar hanedanının elde etmesinin gerektiği yerdeki Çin hanedanlarının durumunu belirlerim ve detay için, Tataristan bahsindeki kronolojik prensler bahsine atıfta bulunurum."

Sayfa :278

Les Historiens Chinois, moins à portée de les connoître alors, ne nous ont conservé que quelques événemens détachés dont on ne peut former une chaîne suivie, mais suffisans pour ne nous point faire perdre de vûe cette nation; & nous faire appercevoir combien elle étoit devenue puissante dans les contrées voisines de l'Europe, c'est à dire dans les pays qui sont arrosés par le Volga, auxquels on a donné le nom de grande Hongrie. De là les Huns s'étendoient vers les pays plus Méridionaux, dans les plaines du Kaptchaq, & jusqu'à la ville de Kaschgar. Les monumens ne nous apprennent point s'ils ont pénétré dans le Nord, c'est à dire dans la Russie & les autres contrées voisines. On auroit lieu de le soupçonner, si l'on fait reflexion qu'un peuple aussi remuant & aussi naturellement porté au brigandage que l'étoient les Huns, laisse rarement ses voisins dans le repos. Mais reprenons la suite de l'Histoire.

[illegible] Après que le Tanjou des Huns du Nord eut été vaincu par le Général Chinois Tcou-hien, ce Prince passa la montagne Kin-vi qui est proche la riviere d'Irtich, traversa tout le pays de Kam-kiu ou de Kang-li, & se retira avec un grand nombre de ses sujets dans une contrée nommée Yue-pan, que l'on appella dans la suite & en conséquence de cet établissement des Huns, le Royaume du Tanjou. Suivant les Géographes Chinois, le pays de Kam-kiu étoit situé au Nord du Jaxartes & compre[illegible]

Sayfa :278

une grande partie du Kaptchaq. Le Yue pan qu'ils placent au Nord est situé vers le pays d'Oufa & des Baschkirs, auquel les Historiens d'Occident ont donné le nom de Grande Hongrie, parce qu'ils prétendent que les Huns en sont sortis. Ici le récit des Ecrivains Chinois confirme cette tradition & fournit un témoignage authentique de l'établissement des Huns dans le voisinage de l'Europe. *Rubruquis.*

Ces Huns cantonnés alors vers les sources de la riviere de Jaick firent des conquêtes du côté de l'Occident & se rendirent maîtres d'un pays appelé Yen-tsai qui est situé

Sayfa :279

sur les frontieres du Ta-tsin, c'est ainsi que les Chinois nomment l'Empire Romain, & tuerent le Roi de ce pays qui appartenoit aux Alania, les mêmes que les Alains. Ces derniers peuples n'avoient pas toujours demeuré dans l'endroit où nous les voyons alors. Ils venoient de plus loin, & je crois devoir rapporter la cause de leur irruption du côté du midi à l'établissement que les Huns avoient fait autrefois pendant les troubles occasionnés par le Tanjou Tchi-tchi dans les pays situés aux environs & à l'Est de Tobolsk. *Après J. C.*

Les Alains *a* demeuroient anciennement bien plus avant dans le Nord, au-dessus des sources du Jaick, & à peu près vers le pays d'Oufa & de Solamskoi, tous ces pays & même celui de Tobolsk capitale de la Siberie, se trouvoient alors sous la domination du Tanjou Tchitchi. Les Alains ainsi nommés du mot *Alin* qui signifie montagne, parce qu'ils demeuroient dans des montagnes, passerent alors plus au midi, dans les plaines qui sont situées au nord de la Circassie & de Derbend. Vers l'an soixante treize de Jesus-Christ, on les voit faire alliance avec le Roi d'Hyrcanie, & se proposer d'entrer par le détroit de Derbend dans la Medie, ce qu'ils exécuterent, Pacor Roi des Parthes, n'ayant osé les arrêter à leur passage. Vers l'an cent trente quatre, sous le regne d'Adrien, ils y entrerent de nouveau & en furent chassés par Arrien. Dans la suite ils oserent tenter des courses du côté de l'occident. Gordien les rencontra dans les campagnes

Ptolemée

Kam-mo Lie tai ki-ssu.

Joseph de Bel. jud.

Sayfa :279

de Philippes en Macédoine , & fut défait par ces Barbares

La puissance des Alains devint si formidable , qu'un grand nombre de peuples voisins qu'ils avoient soumis, prirent leur nom & furent confondus avec eux. Tels sont les *Neuri* , les *Vidini* , les *Gelons* , les *Agathyrses* & plusieurs autres. Ils s'étendoient depuis les plaines de la Sarmatie , & les Palus Méotides jusqu'aux montagnes voisi- *Ammiem Marcel. l. 31*

Sayfa 278

"Yine de onları tanımaktan uzak Çin Tarihçileri, bize, sürekli bir zincir oluşturamayacağımız, fakat bu milleti artık gözden kaybetmeyecek kadar yeterli ve bize Avrupa'nın komşu bölgelerinde, yani, Büyük Macaristan adını verdiğimiz, Volga ile sulanan ülkelerde (Hunların) **ne kadar kuvvetli bir hâle gelmiş bulunduğunu göstermektedir.** Buradan öteye Kaptchaq (Kıpçak) ovalarında, daha güneyli ülkelere doğru Kaschgar (Kaşgar) şehrine kadar Hunlar uzanmaktadır. Tarihi eserler, bize kuzeye doğru, yani Rusya ve diğer komşu bölgelere nüfuz edip etmediklerine dair bilgi vermemektedir. **Bu kadar hareketli** ve doğal olarak Hunlar kadar korsanlığa temayüllü hale getirilmiş bir halkın, komşularını **nadiren de olsa rahat bırakmasına** şaşırmak gerekmektedir. Fakat tarihin geri kalan kısmına bir bakalım.

"Kuzey Hunları Tanju su Çinli General Teou hien tarafından yenildikten sonra, bu prens İrtiş ırmağına yakın olan Kin v dağını aşmış, Kam kiu veya Kang [illegible] ülkesini boydan boya geçmiş, büyük bir insan kütlesiyle birlikte bu hien kuruluşu nedeniyle, bundan sonra Tanju Krallığı olarak anılacak olan Yue pan bölgesine çekilmiştir. Çin coğrafyacılarına göre, Kam kiu ülkesi Jaxartes (Jaksart)'ın kuzeyinde yerleşmiş olup, Kıpçak ülkesinin büyük bir kısmından teşekkül et

mekteydi. **Çinli coğrafyacıların kuzeye yerleştirdikleri ve Oufa [Ufa] ve Başkurt ülkelerine doğru yer alanYue-pan'a Batı Tarihçileri Büyük Macaristan demişlerdir, zira Hunların buradan geldiklerine inanıyorlardı. Burada Çinli yazarların anlatısı bu geleneği doğrulamakta ve Hunların Avrupa'ya komşu olarak yerleşmesine tanıklık etmektedir.**

Yaick Nehri'nin kaynaklarına doğru yerleşen bu Hunlar batıya doğru fetihlerde bulunmuşlar ve Çinlilerin **Ta-ffin** dediği Roma İmparatorluğu hudutlarındaki Yen-tça denilen bir ülkenin efendileri olmuşlardır. **[sayfa 279]** Bu ülkenin Alanlarla aynı anlama gelen **Alanha'ya** bağlı olan kralını öldürdüler. Dolayısı ile bu halklar, her zaman şu an onları gördüğümüz bölgede yaşamıyorlardı. Çok daha uzaktan geliyorlardı, tahmin ediyorum ki, güneyden gelen işgallerinin sebebi, Hun Tanjusu Tchi-Tchi (Şişi)'nin bir zamanlar Tobolsk ve doğusundaki ülkelerde sebep olduğu sıkıntılardan kaynaklanmaktadır.

Alanlar çok eskiden kuzeyde, Yaick'in kaynaklarının üzerinde ve Ufa ve Solamsko (Solamskoy)'da yaşarlardı. Bütün bu ülkeler ve Sibirya'nın başşehri olan **Tobolsk** dahi bütün bu ülkeler Tanju Tchi-Tchi'nin hakimiyeti altında bulunuyordu. Alanlar **dağ** anlamına gelen **Alin** olarak da anılıyorlardı, zira dağlarda yaşıyorlardı; daha sonra daha güneye, Circaffie [Sırkafi] ve Derbend'in kuzeyindeki ovalara göçtüler. Milattan sonra 75 yılında onlar Hirkanya Kralı ile ittifak yapmışlar ve Derbend boğazından Medie [Medi]'ye girmek istemişlerdir. Geçişleri esnasında onları durdurmaya çalışan Parthe [Part] kralı Pacor [Pakor]'u infaz ettiler. Yüz otuz dört yılına doğru Adrien döneminde tekrar buraya girdiler, fakat Arrien tarafından kovalandılar. Bundan sonra, batının kenarlarında daha sonra korsanlık yapmaya cüret ettiler. Gordien onlara Makedonya'da Filip'in kırlarında rastladı ve bu Barbarlar tarafından bozguna uğratıldı. [Gordien]

Alanlar'ın gücü o kadar muhteşem bir hâle geldiki hudutların-

da hâkimiyetleri altına aldıkları komşu halklardan **çok sayıda** insan onların adını almışlardır ve onlarla karıştırılmaktadırlar. **Neuri** (Nöri)'ler, **Vidiniler, Gelonlar, Agathyrse** (Agatirler) ve diğerleri bunlardandır. Sarmatie (Sarmat)'nin ovalarından ve Palus Meotide'lerden Hindistan'ın dağlarına ve Ganj'ın kaynaklarına kadar yayılmışlardır, yani bu değişik halklara Alain adını vermekteyiz.

Sayfa :280

Cet

probablement pour la même raison, & parce qu'ils habitoient les uns & les autres dans le même pays, & qu'ils avoient entr'eux beaucoup de ressemblance, que les Chinois ont regardé les Alains comme des Huns. Ces peuples vivoient en effet sous des tentes qu'ils transportoient, comme les Huns, dans les endroits qu'ils jugeoient les plus propres à la nourriture de leurs troupeaux. C'étoit en quoi consistoient toutes leurs richesses, ils en mangeoient la chair, & en buvoient le lait. Sous ces tentes demeuroient les femmes, les enfans & les vieillards, pendant que ceux qui étoient en état de porter les armes alloient faire des courses chez les peuples voisins. Ils faisoient de la guerre leur plus grande occupation, ils y mettoient toute leur gloire, & pour cela ils s'accoutumoient dès l'enfance à monter à cheval. Il étoit honteux de vieillir & de mourir paisiblement dans sa famille. Heureux celui qui expiroit dans les combats, après avoir tué de sa main plusieurs ennemis, leur avoir coupé la tête & arraché la chevelure pour en faire des ornemens aux chevaux. Tout cruels que ces peuples nous paroissent, Ammien les trouve plus doux, mieux faits, plus grands & plus légers que les Huns. Un sabre nud planté en terre, & auquel ils rendoient quelques respects faisoit toute leur religion. Avec des baguettes ils prétendoient annoncer l'avenir & juger des événemens.

Vers bien-tum bas. Ammien Marcel.

Les Alains étoient donc des peuples Nomades comme les autres Tartares, & à la figure près ils ressembloient parfaitement aux Huns, dont peut être ils étoient en partie descendus, puisqu'il devoit y avoir parmi eux un grand nombre de Hordes de cette nation, telles que celles qui avoient suivi le parti de Tchi-tchi, ou d'autres qui

Sayfa :280

en différens tems ont abandonné le gros de la nation. Mais si l'on étend, comme Ammien, le pays des Alains jusqu'au nord de l'Inde, les Huns devoient en former la plus grande partie & être confondus avec eux, & c'est au commerce que ces Alains avoient avec les nations occidentales qu'il faut

Sayfa :281

attribuer la différence que l'Historien Romain remarque entre ces deux peuples. Quoiqu'il en soit, les Huns établis dans le pays des Baskhirs descendirent eux-mêmes dans les contrées plus Méridionales, & passerent dans le Yen-tçai autrement la Sarmatie Asiatique, où ils trouverent les Alains qu'ils désirent. Après J.C.

Cette nouvelle irruption fut cause que les Alains entreprirent de chercher d'autres habitations. Les uns s'enfoncerent dans les montagnes de la Circassie, où ils se sont maintenus jusqu'à présent, les autres passerent du côté de l'occident, & errerent pendant long-tems avant que d'avoir pu se fixer. Ils s'établirent aux environs du Danube, d'où vers l'an quatre cens six de Jesus-Christ, avec les Sueves & les Vandales, ils vinrent ravager la Germanie, traverserent la Belgique & se rendirent au pied des Monts Pyrenées. N'ayant pu franchir cette chaîne de montagnes, ils se répandirent dans toute la Gaule, ou profitant de la foiblesse des Empereurs Romains, ils pillerent plusieurs villes. L'an 4[illegible], la revolte de ceux à qui l'on avoit confié la garde des passages qui sont dans les Pyrenées donna aux Alains une entrée libre en Espagne, & ils y firent beaucoup de ravages. Ils s'y fixerent l'an 411, & partagerent entr'eux ces riches Provinces. Les Vandales & les Sueves occuperent la Galice & la Betique; les Alains la Lusitanie & la province de Carthagene, mais il en étoit resté un grand nombre dans les Gaules, & particulierement dans la Normandie & dans la Bretagne.

Sayfa 280

Belki de aynı sebepten dolayı, her iki halkta aynı ülkede oturduklarıları ve kendi aralarında birçok benzerlik olduğu için **Çinliler Alanları da Hunlar gibi görüyorlardı.** Aslında bu halklar da, Hunlar gibi, sürüleri için en elverişli gıdaları bulacaklarını düşündükleri yerlerde, taşıdıkları çadırlarının altında yaşamaktaydılar. Sürüler onların bütün zenginliklerini teşkil etmektedir. Onların etlerini yemekte, sütlerini içmektedirler. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar bu çadırların altında yaşamakta ve bu insanlar silah taşırlar ve komşu halklara korsanlığa giderlerdi. En büyük uğraşları savaş yapmaktır, savaşa büyük bir önem verirler ve bundan dolayı da çocukluktan beri at binmeye de alışırlar. **Aile içerisinde sakin bir şekilde ihtiyarlamak ve ölmek utanç verici bir şeydir.** Kendi eliyle birçok düşmanı savaşlarda öldürdükten, onların başını kestikten, atlara süs yapmak üzere saçlarını kestikten sonra, son nefesini veren mutludur. Bize çok vahşi gözüken bu halklar, Ammien, Hunlardan **daha yumuşak, daha iyi ve daha büyük bulmaktadır. Yere saplanmış bir kılıç ve ona gösterdikleri bazı hürmet ifadeleri, bütün dinlerini teşkil etmektedir.** Çubuklarla geleceği bildirdiklerini ve olayları değerlendirdiklerini iddia ederler.

Dolayısıyla, Alanlar, diğer Tatarlar gibi göçebe halklardır ve **simaları tamamen Hunlara benzer.** Dolayısı ile kısmen Hunlardan gelmiş olabilirler, zira gerek Ş.ş, gerekse farklı zamanlardaki diğerlerinin devrinde, milletin büyük kısmından birçok kabilenin ayrılmış olmasından dolayı, içerinde bu milletten birçok kabilenin de bulunması gerekmektedir. Fakat Ammien gibi **Alanlar'ın hudutlarını Hindistan'ın kuzeyine kadar genişletirsek,** Hunlar en büyük kısmı oluşturmaları ve onlarla karışmaları gerekmektedir ve Roma tarihçisinin bu iki halk arasındaki fark olarak belirttiği şey, Batı milletleri ile olan ticarettir. **[sayfa 281]** Basckhirs [Başkurt] ülkesine yerleşmiş olan Hunlar, kendi kendilerine daha güney bölgelere indiler ve

Yen-tçai (Yen sey) diğer söyleyişiyle **Asya Sarmatie** (Sarmatie)**'sine** geçtiler, burada Alanlar'ı buldular ve onları kovdular.

Bu yeni işgal, Alanlar'ın yeni yerleşimler aramalarına sebep oldu. Bazıları Circassie (Sirkas)**'nın dağlarına doğru girdiler, ve buralarda bugüne kadar tutundular, diğerleri** [illegible] dıler ve sabit yerleşme geçirmeden [illegible] **Tuna civarlarına yerleştiler,** [illegible] sonra [illegible] yılına doğru. **Sueves** (Suev) ve **Vandallarla** birlikte [illegible] yıktılar. **Belçika'yı** boydan boya geçtiler ve Pireneler [illegible] geldiler. **Bu dağ serisini aşamayarak, bütün Galya'ya yayıldılar.** Roma bu kumandanların zayıflık [illegible] şehri işgal ettiler. 409 senesinde Prene dağlarını geçtiler [illegible] görevlendirilenlerin yaptığı [illegible] Alanlar'a [illegible] ola nağın sağladı ve burada birçok [illegible] yaptılar. **411 senesinde burada yerleştiler ve bu zengin Eyaletleri aralarında paylaştılar.** Vandallar ve Süevler, **Galice** [illegible] ele geçirdiler. Alanlar Lusitanie (Lusitanya) ve Carthagene (Kartagena) eyaletlerini ele geçirdiler. Fakat [illegible] özellikle Normandie (Normandiya) ve Bretagne (Brötanya) da kaldı.

Sayfa :299

Attila paroit avoir négligé les sollicitations de cette Princesse, & n'y avoir fait quelque attention que dans la suite. Il vecut en paix pendant quelque tems avec tous les Romains en general, & porta la guerre dans le pays des Bourguignons qui habitoient le long du Rhin. Ils avoient pour Roi Gondicaire qui venoit d'être vaincu par Aetius, & forcé de demander la paix. Les Huns ne lui donnerent pas le tems d'en jouir, ils le vinrent attaquer & le tuerent avec la plus grande partie de

Sayfa :299

les sujets. On prétend que ces Bourguignons eurent, peu de tems après, leur revanche, & qu'ils marcherent contre Socrate l. 7 les Huns. Ceux-ci étoient commandés par un chef appellé Uptar (a) qui mourut pendant la nuit, suffoqué par la trop grande quantité de viandes qu'il avoit mangées; ce qui fut cause que les Huns furent battus, & perdirent dix mille hommes; quoique les Bourguignons ne fussent que trois mille.

Sayfa 299

- **Attila, bu prensesin davetlerini reddetmişe ve daha sonrada bu konuda hiç bir dikkat sarfetmemişe benzemektedir.** Genellikle butun Romalılarla, bır muddet barış ıçerisinde yaşamış ve savaşı Rhin (Ren) boylarında oturan Bourguignon'ların (Burgınyalılar) ulkesine taşımıştır. Burgınyalıların kralı Gondicaire, Aetius'a yenildi ve barış talep etmek zorunda kaldı. Hunlar ona bu barıştan faydalanma imkanını vermediler, ona saldırdılar ve onu, halkının buyuk bir kısmı ile birlikte oldurduler. Burgınyalıların kısa bir sure sonra, rovanşlarını alarak, Hunların uzerine yuruduğu varsayılmaktadır. Hunlar, Uptar isimli bır komutan tarafından yonetiliyordu. **Uptar** bir gece yediği çok fazla miktardaki etle boğularak oldu. Bu da Hunların yenilmesine ve on bin adam kaybetmelerine sebep oldu. Oysa Burgınyalılar sadece uç bin kıyişdiler.

Sayfa :305

D'abord on leur préſenta à boire à la ſanté du Prince, enſuite on les fit aſſeoir ſur des ſieges qui étoient diſpoſés autour de la tente. Attila étoit au milieu avec ſes enfans, & les Grands de la Cour autour de lui à differentes tables, qui n'avoient chacune que trois ou quatre convives. On ſervit differens mets dans des plats d'or & d'argent. Attila ſeul revêtu d'habits fort ſimples, & qui n'étoient diſtingués de ceux des autres que par leur propreté & leur fineſſe, ne mangea & ne but que dans des vaſes de bois, car il mépriſoit tous les ornemens ſuperflus. Après le repas deux Scythes chanterent des vers dans leſquels on célébroit ſes victoires, & un autre Scythe joua une eſpéce de Comedie. Attila étoit toujours ſérieux & immobile. Il congedia enſuite les Ambaſſadeurs, & envoya avec eux Berick vers l'Empereur.

Attila

Sayfa 305

Önce, onlara prensin sağlığına içmek için ikramda bulunuldu. Daha sonra, çadırın içinde çepeçevre yerleştirilmiş yerlere oturturdular. Attila, çocuklarıyla birlikte ortadaydı, Meclisinin ulusları, etrafında farklı masalardaydı, bunların her birinin ancak üç ila dört misafiri vardı. Farklı yemekler altın ve gümüş tabaklarda sunuluyordu. Attila çok sade elbiseler giyiyordu. Bunlar diğerlerinden sadece temizliği ve zerafeti ile ayırdedilebiliyordu. Attila tahta kaplar içinde yiyor ve içiyordu. Zira bütün abartılı süslerden nefret ediyordu. Yemekten sonra iki Scythe (İskit), onun zaferlerini öven şiirler okuduiar, başka bir İskit bir cins komedi oynadı. Attila her zaman ciddi ve hareketsiz duruyordu. Daha sonra Büyükelçileri kabul etti ve Berick'i onlarla birlikte İmparator'a gönderdi.

Sayfa :326

Les Yue-chi qui s'appelloient aussi Getes y devinrent particuliérement très puissans, & s'étendirent jusques dans l'Inde. On seroit tenté de les regarder comme les ancêtres de ces Getes qui ont été connus en Europe par plusieurs incursions qu'ils y ont faites. Quelques bandes des Ssu auroient pû passer également dans le nord de l'Europe, d'où, après un séjour assez long pour leur faire adopter les mœurs des peuples septentrionaux, ils seroient descendus vers le sud sous le nom de Sueves. Quoiqu'il en soit, **ces Scythes étoient dispersés dans le** Mawarennahar, & les Huns qui y arrivant ont été confondus avec eux; au moins il y a lieu de croire que les Historiens, peu instruits de la différence qu'il y avoit entre ces peuples, les ont tous désignés sous le seul nom de Huns. C'est en vain que l'on entreprendroit de les distinguer ici; ils ne sont connus des Historiens Persans & Romains qu'à l'occasion de quelques courses passagéres qu'ils ont faites dans **le Khorasan & dans les environs.**

Sayfa 326

Aynı zamanda Getes olarak da adlandırılan Yue-chi (Yueşi)'ler özellikle çok güçlü bir hâle geldiler. Hindistan içlerine kadar genişlediler. Bu Yueşi'ler, Avrupa'da yaptıkları birçok işgalle tanınan Getelerin ataları olarak kabul edilmektedirler. Birkaç **Ssu kabilesi, Avrupa'nın kuzeyine geçebilmişlerdi, burada kuzeyli halkların geleneklerine uyum sağlamak için yeterli bir süre kaldıktan sonra, Süevler adı altında güneye doğru indiler.** Bu İskitler Maveraünnehir bölgesine dağılmışt ve Hunlar buraya geldiklerinde İskitlerle karışmış olmalıdırlar. Tarihçiler, Hunlar'ı oluşturan halklar hakkında çok az bilgiye sahip oldukları için ancak Hun sözcüğünde birleşmişlerdir. Onları burada ayırmaya kalkmak komik bir şey olacaktır. Bunlar ancak bu ülkelerden geçen, Horasan ve civarında cereyan eden seyahat gezileri vasıtasıyla bazı İranlı ve bazı Romalı tarihçiler tarafından tanınmaktadır.

Sadrettin Konyevi; Bütün
Anadolu Beylerinin tahnit
Demir izgara, genç tabut
eski itina, zaruri
Mısırdan ayrı tarz
Tunguzlar elan ağaca
asarlarmış.

(Altyi) (Murattalla:
meontello) Meon. Ma. Ana
Mamon
Ma: dişi Maionya

Ankara, Amurye, Amur
Amurye Amurrular (Amour)
Katyum, Kütahya - Kut-Kara
Kar Meyon. Konya Türkiye
Türk Üç Ok Kara Ak
Hatti, Akmonya. Ak, tesup
Kumuk, (Tesup-solmaz)
Kili Tesup, Kali.
-Kunya. Konya, Kadık
(Kumie) Kemahta. melik.
Salip Ata, Amasyada, İnce minare
Çangrı, Cemaleddin Ferruh, Kastamonu

26, Nisan, 1931
Pazar

Turua, Hiti, Hate Aty
"Tengri, Jan. Saro. Saruyati
S. Osmanin kardaşı"
Hati Saro. unnan
Saru Misirda "
Şarru = Hükümdar.
balta = Sagaris
Samerkantten. Kâğıt

E. Meyer

A α M. μ Türkler ve
B β N ν yahudiler
Δ δ O o idikna = dicle
E ε Π π
Γ γ P ρ Contzy = Kalaman
ς Ξ ξ α Akkad.
H η Ω ω Nimrut
Θ ϑ X χ Q Şimal Samileri Akkad
I ι İth : Q
K κ Hiti ve Hda
Λ λ Hett, Hite Şamas
Tarhu . Hitit Şems

H-32

HISTOIRE

DE

L'EMPIRE OTTOMAN,

DEPUIS SON ORIGINE JUSQU'A NOS JOURS,

PAR M. DE HAMMER.

TRADUIT DE L'ALLEMAND, SUR LA DEUXIÈME ÉDITION,

PAR M. DOCHEZ.

TOME PREMIER.

1973

PARIS.

PARENT-DESBARRES, ÉDITEUR,

RUE DE SEINE, 48.

1840

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE

YAZAN M. DE HAMMER

İKİNCİ BASKIYI ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN

M.DOCHEZ.

BİRİNCİ CİLT

PARİS

PARENT-DESBARRES, EDİTEUR
RUE DE SEİNE, 48
1840

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1973
Yazar	: M. Dochez
Cild	: Yeşil
Ebadı	:
	En : 17 cm.
	Boy : 25 cm.
Sayfa Adedi	: 516
Not	Kitabın ilgili bolumleri Arzum Orhon tarafından tercüme edilmiştir.

Ön Söz [Özet]

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşu Orta Çağ'ın sonlarına rastlar. Gelişimi, en güçlü olduğu dönem ve çöküş dönemi modern tarihin üç yüz yılına yayılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya tarihinde büyük önemi vardır. Osmanlıların kaderi, Asya'da ve Avrupa'da komşusu olduğu ülkelerin kaderi ile etkileşim içerisindeydi. Kuzey Denizi'nden Akdeniz'e, İngiltere ve İskandinavya kıyılarından Herkül Sutunları'na ve Nil çağlayanlarına kadar Avrupa ve Afrika'da bulunan bir çok ülkenin kaderi üzerinde etkisi olmuştu. Bir ayağı Avrupa'da diğer ayağı Asya'da olan bu güçlü imparatorluk geçmişin izleriyle yeryüzünün üç bölgesini kaplamıştı. Asya ve Avrupa arasında denizciliğin ve ticaretin köprüsü durumundaydı. Doğu'nun hükümdarlarının iktidar kırıntıları üzerine kurulu Osmanlı İmparatorluğu, zamanında Bizans İmparatorluğu'nun ulaştığı sınırlardan daha geniş **sınırlara sahip olmuştu**

Osmanlı tarihi hakkında yayımlanmış [illegible] yüz kadar Türk, Arap ve Pers yapıtı bu konu hakkında bilgi sunar. [illegible] Sör W. Jones [illegible] bizzat incelenmiştir. İstanbul'da bulunan halk kütüphanelerinde bile bu konuda otuzdan faz**la tarihî cilt bulunur**

"Araştırmalarımı yaparken topladığım tarih belgelerini, orijinal yazıların el yazmasını ve [illegible] kitapları Osmanlı İmparatorluğu'nu tanımada yalnızca hazine değerinde bir kaynak oluşturduğunu düşünüyorum. Bunları bir araya getirmek için büyük ölçüde emek, zaman ve para harcadım. Bu nedenle ölümümden sonra bu hazinenin korunması gerektiğine inanıyorum ve kamu yararına sunulmasını diliyorum."

Kronoloji ve topografya tarihin anahtarlarını belirlemede gerekli

bilimlerdir. Bu eserin her sayfasında okuyucuya, adı geçen olayların hangi yüzyıllarda ve nerede geçtiği açık bir biçimde sunulmuştur. Kitapta pek çok coğrafi belgeye yer verilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu kısa notlarda ve açıklamalarda yer almaktadır. En son bulguların ışığında yapılması gereken önemli düzeltmeler her cildin sonunda yer alan bir ekte belirtilmiştir. Hacı Kalfa'nın Kronolojik Çizelgeleri, "Rumeli ve Asya Coğrafyası" adlı kitapları, tarihleri ve yerleri belirlerken kullanılabilecek tek Türk kökenli kaynaklardır. Fakat şimdiye kadar hiçbir Avrupalı tarihçi bunları kullanmamıştır.

Tüm Avrupa iktidarları arasında iki iktidar vardır ki bunların tarihleri Osmanlı İmparatorluğu ile bir bakıma bağlantılıdır. Söz konusu iktidarlar Avusturya ve Venedik'dir. Bunların tarih arşivlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun aydınlatılmasında önemli bir rolü vardır. Bu iki ulusun Türklerle olan ilişkileri diğer uluslara nazaran çok daha kuvvetlidir. Osmanlı Hükümetinin Avusturya ile diplomatik ilişkilerinin tarihi sürecini yazmak için Avusturya ve Venedik büyükelçileriyle bağlantı kurdum. Bütün belgeleri ve resmi arşivi inceledim.

Şimdi bu kitabı okurken çok daha iyi anlayabileceğiniz ve beni bu yolda çalışmaya iten fikirler üzerine birkaç söz söylemek istiyorum. Kitabı sadece kişiler ya da toplumlar, uluslar ya da dinler için değil, bütün güzel ve iyi olan şeylere karşı duyduğum aşk ve tüm kötü şeylere duyduğum nefretle, ne Türklere ne Yunanlılara, ne Hıristiyanlara ne de Müslümanlara ayrıcalık tanımadan, insanlığın daha ileri gidebilmesi için kaleme aldım.

Sayfa :5

HISTOIRE

DE

L'EMPIRE OTTOMAN.

LIVRE PREMIER.

ORIGINE ET PAYS DES TURCS — HISTOIRE DES OGHUSES ET DES TURKMANS, DES SELDSCHUKS DE PERSE ET DE RUM

Bien antique est le peuple turc, d'où est sortie la branche aujourd'hui dominante des Ottomans. Turc, auquel ils rapportent eux-mêmes leur origine, est, selon toutes les apparences, le Targétaos d'Hérodote (1) et le Togharma (2) de l'Écriture. Le nom des Turcs fut pris par des nations différentes, dont quelques-unes même leur étaient entièrement opposées. Les historiens de la Tatarie et de la Mongolie croyaient ennoblir (3) leur nation en la faisant descendre de Turc, fils de Japhet, au septième degré, par Tatar et Mongol qu'ils supposent frères, tandis que les Ottomans, les véritables Turcs, se croient aujourd'hui avilis par cette dénomination, parce qu'ils désignent ainsi des hordes vagabondes et des peuples barbares, comme autrefois les Grecs et les Romains les comprenaient sous le nom générique de *Scythes*. Au reste, Pline et Pomponius Méla connaissaient déjà de nom les Turcs (4). Les Byzantins les nom-

Sayfa :5

maient tantôt Perses, tantôt Ungres, sans y être autorisés par la moindre affinité ni des Perses avec des Turcs, ni des Ungres avec les Perses. Chalcondylas ne sait s'il doit faire descendre

(1) Hérodote, IV, 5.
(2) Genèse, X, 3
(3) Histoire généalogique des Tatares, par Abulghasi et Rémusat; Recherches sur les langues tatares, p. 325
(4) Turcæque vastas sylvas occupant, lib. 1er, fin

les Turcs des Scythes ou des Parthes. Phranze adopte la tradition romanesque si flatteuse pour la vanité des Grecs dégénérés, d'après laquelle la race dominante des Ottomans viendrait d'Isaac Comnène. Le prince, doublement apostat, ayant abjuré sa foi et renié sa patrie, grâce à sa connaissance parfaite de l'arabe, se serait acquis l'affection des Perses, c'est-à-dire des Turcs (bien que ceux-ci ne fussent pas Perses et qu'ils ne parlassent pas arabe); traducteur en arabe de la plupart des nouvelles romaines et grecques, il aurait été honoré comme un second Mohammed (1), et marié à la fille de l'émir (des seldschuks), il aurait engendré Suleïman père d'Ertoghrul, père d'Osman. D'autres historiens, non byzantins, ont imaginé, pour les Turcs, une origine troyenne, et les font descendre en droite ligne de Teucer et d'Hector (2). Paolo Giovio, auteur de l'histoire de Charles-Quint, le premier qui ait appris quelque chose aux modernes sur l'histoire et l'organisation militaire des Ottomans, ne doute pas qu'ils ne soient des Tatares du Wolga (3), enfin, tout récemment encore, on a fait dériver le mot

Sayfa :5

turc du nom du fleuve Terek.

(1) Chrauz, 1, 20.
(2) Æneas Sylvius, Leonardus Chiensis, et d'autres.
(3) Commentarii delle cose dei Turchi di Paolo Giovio, chap. 1.

Sayfa 5

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

BİRİNCİ KİTAP

TÜRKLERİN KÖKENİ VE ÜLKESİ. OĞUZLARIN VE TÜRKMENLERİN, İRAN VE RUM SELÇUKLULARININ TARİHİ

Bugün Osmanlı olarak tanımladığımız Türk halkının kökeni çok eskilere dayanır. Osmanlının kendi kaynaklarına göre görünüşte Türk diye adlandırılan Heradot'un Targetos'u ve Yazının Togharması'dır. Ulusların bazıları, Türklükten çok uzak olmalarına rağmen bu ismi benimsemişlerdir. Tatar ve Moğol tarihçileri soylarının yedinci kuşaktan Japhet'in oğlu aracılığıyla Türklerden geldiğini belirtmişler, Tatar ve Moğolların kardeş ırklar olduklarını düşünmüşlerdir. Türk olmanın uluslarını yücelttiğine inanmışlardır. Oysa ki Osmanlılar, yani gerçek Türkler bugün bu adlandırmayla kendilerinin aşağılandıklarını düşünmektedirler, çünkü Moğol ve Tatarların başıboş ordularıyla Barbar halkları simgelediklerine inanıyorlardı ki bir zamanlar Yunanlılar ve Romalılar bu toplumları **Iskitler** olarak adlandırıyorlardı. Bunun dışında **Piline** ve **Pomponiyus Mela Türkleri**[4] daha önceden isim olarak biliyorlardı. Bizanslılar onları kimi zaman **Pers** ve kimi zaman da **Ungre** olarak adlandırıyorlardı. Oysa ki ne Perslerin Türklerle ne de Ungrelerin Perslerle en ufak bir yakınlığı dahi yoktu. **Chalcondylas (Kalkondilas),** Türklerin soyunun **İskitlere mi** yoksa **Partelere** dayandırılması gerektiğini bilmiyordu.

Phranze (Franz) yozlaşmaya uğrayan Yunanlıların onurunu okşamak için yazılı geleneklerini, belgelendiği halde hoşa gidecek tarzda değiştirmiştir. Ona göre Osmanlıların egemen ırkı Isaac Comnene'den gelmektedir. Isaac Comnene Perslerin yani **Türklerin** (Türklerle Persler aynı ırk değildir. Türkler Arapça konuşmaz) etkisi altında kalarak, Arapları iyi tanıması nedeniyle vatanını inkâr etmiş ve dininden dönmüştür. Romence ve Yunanca eserlerin çoğunu Arapçaya çevirmiştir. Tüm bunlardan dolayı da ikinci bir **Muhammed**[1] olarak onurlandırılmış ve Selçuklu emirinin kızıyla evlenmiştir. Bu evlilikten Osman Bey'in babası olan Ertuğrul Bey'in babası Süleyman Bey doğmuştur. Bizanslı olmayan diğer tarihçiler **Türklerin Truvalılarla aynı soydan** olduklarını düşünüyorlardı ve onların **Teucer ve Hektor**[2] ile aynı soydan geldiklerini söylüyorlardı. Yenilikçilerden Osmanlı ordusunun askerî sistemi ve tarihi üzerine bir şeyler öğrenen ve Charles Quint tarihinin yazarı olan Paulo Giovio, Türklerin Volga Tatarları olduğundan kesinlikle emindi, hâlâ son yıllarda Türk adının Terek Nehri'nden geldiği de varsayımlar arasındadır.

(1)Heradot, IV, 5.

(2)Yaratılış, X; 3.

(3)Tatarların soy ağacı tarihi, Remusad ve Ebul Gazi tarafından kaleme alındı, Tatar dilleri üzerine araştırmalar s.325

(4)**Turcaeque** vastas sylvas **occupant** 1 kitap son

(1)Chrauz, I, 20.

(2)Aeneas Sylvius, Leanardus Chiensis ve diğerleri

(3)Commentarii delle cose dei Turchi di Paola Giovio, bölüm I

Sayfa :6

Ces recherches sur le berceau d'un peuple, si elles ne sont pas toujours satisfaisantes, sont moins frappées de stérilité que les efforts tentés pour remonter à sa source primitive. Les Turcs, que les Chinois nomment Tuku, descendirent (1) de l'Altaï (Altun-Tagh), c'est-à-dire Mont-d'Or, l'Ektagh des Byzantins, et cette vaste étendue de steppes de la Haute-Asie, bornée au levant par le Chataï, ou la Chine septentrionale, au couchant par le lac Aral et le pays de Chuaresm, au nord par la Sibérie, et au midi par le Thibet et le pays au delà de l'Oxus, ou la grande Bucharie, porte le nom de Turkistan (2). C'est un pays renommé dès longtemps par la fertilité de ses pâturages, par le musc de Taras (3), par les arcs de Tschatsch (4), par la nature de ses chevaux et les mœurs de ses habitants, dont les belles proportions et la rapacité sont passées en proverbe dans tout l'Orient. Des poetes persans célébrèrent dans leurs chants les filles de ces contrés, qu'ils appellent les idoles de Tschigel (l'une des premières villes du Turkistan, dont les habitants adoraient Canope, Orion et la grande Ourse, et qui se mariaient avec leurs sœurs et leurs filles); ces poëtes chantent leurs maîtresses, belles comme les femmes de Ghatfar (5), Choten (6), Farchar (7), et d'Iaghma (8) (villes célèbres du Turkistan), qui ravissent le repos, ainsi que les Turcs rapaces enlèvent les mets des festins. Les anciens Perses, qui appelaient leur propre pays Iran, et tout le reste de la terre Aniran, c'est-à-dire non iran, désignaient particulièrement les contrées orientales au delà de l'Oxus, c'est-à-dire le Turkistan d'aujourd'hui, par le nom de Turan, celui de Turaniens, c'est-à-dire des Turcs, était un nom

Sayfa :6

D'après une antique légende turque, dont on aperçoit même des traces dans les récits d'Hérodote (2) sur l'origine des Scythes, vivait, dans

---

(1) Asia polyglotta, p. 219. Klaproth, Geographie de Ritter, t. I, p. 532, Berlin 1817, et t. II, p. 592.
(2) Dschihannuma, p. 366.
(3) Burhani Kati, édition de Constantinople, p. 601.
(4) Tschatsch est la même ville que Taschkend. Le Dictionnaire perse, Ferheng schuuri de Tschigil, t. I, p. 384, et Dschihannuma, p. 367.
(5) Ferheng schuuri, t. II, p. 179.
(6) Histoire de la ville de Khotan, tirée des Annales de la Chine, et traduite du chinois par M. Abel Remusat, à Paris, et les annonces dans le Journal asiatique, t. XVIII, p. 293.
(7) Burhani-Kati, p. 245.
(8) Dans le même auteur, p. 975.

Sayfa 6

Bir halkın doğuşu üzerine yapılan araştırmalar çoğu zaman yeterli olmasa da bir ırkın kaynağını bulmak için harcanan çabalardan daha verimli olabilir. Çinlilerin **Tuku** diye adlandırdıkları Türkler, **Altay'dan (Altun- Thagh)** yani **Mont d'or**'dan Ektagh des Byzantines'den ve steplerin kapladığı büyük alanların bulunduğu Yukarı Asya'dan, doğuda Chatai (Şatay) ile sınırlanan, ya da kuzeyde Çin'le, batıda Aral Gölü ve Chuaresm (Harezm) ülkesiyle çevrili, kuzeyinde Sırbistan ve güneyinde Tibet, daha ötesinde Oxus (Oksus) ülkesi ya da Büyük Bucharie (Buşari) ile sınırlanan bölge Türkistan adını taşır. **Uzun yıllar otlaklarının verimliliği, Taras' ın miski, Tschatsch (Tıçats)''ın yaylaları, atlarının doğası, halkının geleneklerle uyumu ve atasözlerine geçen aç gözlülükleri tüm doğuda dillere destan olmuştur.** İranlı şairler, Tschigel (Şigel)'in göz bebekleri olarak adlan-

dırdıkları yörelerindeki güzel kızları ezgilerinde yüceltirlerdi. (Şigel Türkistan'ın ilk şehirlerinden biriydi ve burada oturanlar kendi kızları ve kız kardeşleriyle evlenen Canope, Orion ve Büyük Ourse'ye hayrandılar. Bu şairler Ghaffar, Gaffar (Choten Şoten), Farchar Farşarı ve D'aghma (Dıgmaı) Türkistan'ın ünlü şehirleri, kadınları gibi güzel olan efendilerinden bahsediyorlardı. Nasıl ki, iç gözlü Türkler şölenlerde ziyafetler kurdurdular, bu efendiler de dinlenmeyi yasak ettiler. Kendi ülkeleri dışında kalan yerleri de **Aniran (İran olmayan) olarak adlandıran eski Persliler Oxus'un ilerisinde bulunan doğu bölgelerine yani bugünkü Türkistan'a Turan diyorlardı;** bu Turanlılara yani Türklere ait demekti. Bu isim medeniyetin ve kültürün zıttı olan, barbarlık ve kabalığı simgeleyen Scythes (Sithes) ismi **gibi kendine özgü bir isimdir.**

(1)Bu çok dilde Asya s.219 Klaproth (Klaprot), Ritter Coğrafyası, s.532; Berlin 1817, s.592.

(2)Cihannüma, s.366

(3)Burhani-Katii, basım yeri İstanbul, s.604

(4)[illegible] Pers sözlüğü Ferheng [illegible] s.384 ve Cihannüma s.367

(5)Ferheng Schuuri, s.179

(6)Chotan-Kotan şehrinin tarihi, Çin yıllıklarından alıntı, Çinceden çeviren M. Abel Remusat, Paris, ve Asya gazetesinin kupürleri, s.293

(7)Burhani-Katii, s.243.

(8)Burhani-Katii, s.975.

Sayfa :6

D'après une antique légende turque, dont on aperçoit même des traces dans les récits d'Hérodote (2) sur l'origine des Scythes, vivait, dans

Sayfa :7

les époques primitives, un certain Oghus-Chan, fils de Kara-Chan qui fonda la puissance et la civilisation des Turcs par ses conquêtes et par des lois: il était contemporain d'Abraham (1), et comme fondateur de domination, il a beaucoup de ressemblance avec le Dejocès de Mèdes (le Dschemschid des histoires orientales) (2). Son abandon du culte des idoles de son père et sa vocation à une religion plus relevée et plus pure amenèrent une guerre civile et religieuse qui dura soixante-dix ans. De Karakum, où son père Kara-Chan passait l'hiver, tandis qu'il se tenait l'été entre les montagnes Urtag et Kurtag (3), Oghus marcha vers le sud, et fixa sa résidence à Jassi (4), l'une des villes les plus célèbres du Turkistan comme siège de l'ancienne et de la nouvelle domination turque, du culte religieux ancien et nouveau; comme résidence d'Oghus-Chan à des époques reculées, et du chan des Usbegs dans les temps plus récents, comme le berceau et l'école de Chodscha-Ahmed, un des plus grands scheichs de l'ordre des Nakschbendis (5). Oghus ayant vaincu son père, soumit à son empire tout le Turkistan (6) depuis Artelas et Sirem jusqu'à Buchara. La tradition lui donne six fils, les chans du jour, de la lune, de l'étoile, du ciel, de la montagne et de la mer.

Sayfa : 7

(1) L'histoire que Neschri écrivit sur Oghus Chan, dans la première division de son Dschihannuma.

(2) On peut voir la preuve de cette identité dans les Annales littéraires de Vienne dix neuvième vol. p 14 et suiv

(3) Selon Dschihannuma, p. 369. Urtag était le jour d'été Kurtag était celui d'hiver des Oghuses. Les deux noms de ces montagnes, comme presque tous les autres dans la traduction française de l'histoire d'Abulghasi, ont été changés par une fausse prononciation, on en a fait Artag et Kartag, la dernière, montagne de neige, kar signifie neige serait un singulier choix pour passer l'hiver. Histoire généal., p. 30

(4) Jassi, sous le cent unième degré de longitude, quarante-troisième de latitude, capitale du Turkistan, autrefois la résidence des chans Usbegs. Dschihannuma, p. 367, ligne neuvième.

(5) Les biographies des scheichs Naksch bendi, Reschhat-Ainul Hajat gouttes de la source de la vie, parues à Constantinople, an de l'hegire 1236 (1820), donnent des renseignements détaillés sur ce scheich fameux

(6) Dschihannuma, p. 360, ligne 5; Histoire généal, p. 37; Dschihannuma, p. 390, lig. 19, et Neschri

Sayfa 6-7

Eski bir Türk efsanesine göre ki bunun izlerine **Heradot'un Scythes** hakkındaki yazıtlarında da rastlanır eski çağlarda fetihleri ve koyduğu kanunlarla Türk medeniyetini kuran Kara Han'ın oğlu **Oğuz Han** diye bir yaşarmış. Kara Han İbrahim ile aynı çağda yaşamıştır ve bir hükümdar olarak Medes'in Dejoce' Dejoses'i ile İdoğu tarihinde Şemşit'i büyük benzerlik taşır. Babasının çok değer verdiği mezhebini bırakması ve daha üstün ve saf bir dine yönelmesi altmış yıl süren hem dini hem de bir iç savaşa sebep olmuştur. Yazlarını Urtag ve Kurtag dağları arasında geçiren babası Kara Han'ın kışlarını geçirdiği Karakum'dan güneye doğru yürüyen Oğuz Han, Türklerin eski egemenliklerinin eski ve yeni din mezheplerinin merkezi olan Türkistan'ın en ünlü şehirlerinden Jassi(Yassi)[4]'ye yerleş

mıştır. Bu şehir, geçen yüzyıllar boyunca babasının ve sonraki dönemlerde de Usbeg Hanının yaşamını sürdürdüğü yer olmuş ve Nakşibendi[5] tarikatının en büyük şehirlerinden biri olan Hoca Ahmet'in fikirlerinin doğduğu ve yaşadığı yerdir. Babasını yenen Oğuz Han bütün Türkistan'[6]a Arthenas ve Siren'den Buhara'ya kadar egemenliği altına aldı. Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han ve Deniz Han isimli altı oğlu oldu.

---

(1) Neşri'nin Cihannüma'nın birinci bölümünde Oğuz Han üzerine yazdığı tarih.

(2) Bu benzerliği Vivana'nın edebi yıllıklarında görebiliriz, 19. cilt, s.14 ve devamı.

(3) Cihannüma'ya göre, s.369, Urtag Oğuzların yaz yurdu, Kurtag ise kış yurduydu. Bu iki dağın ismi Ebulhazi Tarihi'nin Fransızca çevirisinde bulunan diğer dağlar gibi yanlış bir tesadüf sonucu değişmiştir. Yeni isimleri Artag ve Kartag olmuştur. Kartag (Kardağı) kışı geçirmek için tek seçenek demektir. Genel tarih, s.30.

(4) Hassı yaz bir derece boylamında, kırk uzanan enleminde, Türkistan'ın başkenti, eskiden de Usbegs hanlarının kaldığı yer. Cihannüma, s.367, 9. satır.

(5) Nakşibendi şeyhlerinin biyografileri Reşat Abdul Hayat (Hayat kaynağının damlaları) yazım yeri İstanbul, hicri 1236 (1820) bu ünlü şeyhler hakkında detaylı bilgiler veriyor.

(6) Cihannüma, s.360, satır 5, genel tarih, s.57, Cihannüma, s.390 satır 19, ve Neşri.

LA

QUESTION D'ORIENT

DEPUIS SES ORIGINES JUSQU'A NOS JOURS

PAR

Edouard DRIAULT

Professeur agrégé d'histoire au lycée d'Orléans

PRÉFACE DE M. GABRIEL MONOD, MEMBRE DE L'INSTITUT

Dr. Ab. Djevdet
1907 Wien.

PARIS

ANCIENNE LIBRAIRIE GERMER BAILLIÈRE ET Cie

FÉLIX ALCAN, ÉDITEUR

108, BOULEVARD SAINT-GERMAIN, 108

1898

Başlangıcından günümüze kadar

DOĞU SORUNU

Yazar: Orleans Lisesi Tarih Uzmanlarından
Edouard DRIAULT

Ön söz: GABRIEL MONOD
Enstitü Üyesi

PARİS
ANCIENNE LIBRAIRIE GERMER BAILLIERE ve ORTAKLARI
Yayımcı: FELIX ALCAN
BOULEVARD SAINT – GERMAIN, 108

Yayım yılı: 1898

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 2012	
Yazar	: Eduard Driault	
Cild	: Kırmızı	
Ebadı	:	
	En	: 14 cm.
	Boy	: 22 cm.
Sayfa Adedi	: XV + 407	
Not	Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir	

Ön Söz [Özet]

1870 savaşından itibaren Doğu sorunu, Avrupa politikasının başlıca problemi oldu. Frankfurt Antlaşması, Alsace'yi ve Lorraine'yi Fransa'dan alıp Almanya'ya verdi. Mutlakiyetle yönetilen İtalya ile imparatorluk Almanyası arasında, Fransız cumhuriyetçilik ilkelerine karşı yeni bir ittifak oluştu. Bunun üzerine İngiltere ve Rusya, Almanya'nın askerî ve ticarî gücünden endişelenmeye başlar. Halkın isteğiyle değil de, devlet adamları tarafından ortaya çıkarılmış bu güvensiz ortamdan dolayı, bir silahlanma yarışı başladı.

Bütün bu ittifaklar, tüm Avrupa uluslarının korktuğu, doğrudan bir savaş riskine karşı karşılıklı bir güven teşkil ediyordu.

Sınırlarımızın dışındaki tehlikelerden de bahsetmemiz gerekir. Amerika tehlikesi 1898'den önce yoktu. Çin tehlikesi. Bu, Çin ile Japonya arasındaki savaşla ortaya çıktı ve Çin topraklarının Fransa, İngiltere, Almanya ve Rusya arasında paylaşılmasına yol açtı.

"Afrika tehlikesi. Üç ülkenin (Fransa, İngiltere, İtalya) bu bölgeyi etkileme savaşı, kendini 3 koldan hissettiriyordu." Avrupa barışını tehdit eden dördüncü tehlike ise Müslümanlık, diğer bir deyişle Doğu Sorunu'ydu. Fransızların ve İngilizlerin Mısır'daki, Kuzey Afrika'daki ilişkileri öncelikli olarak ticarîydi. Din bakımından bütün Kuzey Afrika ülkeleri İslamiyete bağlıydı. Bu ülkelerin dinî merkezi de Mekke'ydi. Kuzey Afrika, kendisini daha önce İstanbul'a bağlayan politik bağlarını tam olarak koparmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tüm karışıklıklar, etkisini orada gösteriyordu.

Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa'nın Hristiyan devletleri arasındaki ilişkiler, Doğu sorunundan dolayı sınırlı kalmıştır.

O hâlde Doğu sorunu, kuşkusuz Hristiyan dünyası ile İslamiyet arasındaki ilişkilerin tarihi içinde de yer alır. Bin yıl boyunca 17. yüz-

yıldan 17. yüzyıla kadar) İslâmiyet, dinî ve politik üstünlüğünü Asya'ya, Kuzey Afrika'ya ve Güney Avrupa'ya yaydı. Buna karşı gelmeye yönelik çabalara karşın (Haçlı seferlerinin başarısızlığı) Hristiyan devletler, Türk İmparatorluğuyla politik ve ticarî ittifak yapmak zorunda kaldılar. Osmanlı İmparatorluğu 17. yüzyıldan itibaren zayıflamaya başlar. Fethedilmiş topraklardaki halkın Türk halklarıyla bütünleştirilmesinde güçlükler vardır. Avrupai düşünce tarzı pekâlâ değişecektir. Ticari kaygılar, politik endişelere karışacaktır. Bazı Avrupai devletler, Avrupa'da egemen olma konusundaki problemleri çözmek için, Osmanlı İmparatorluğu'ndan faydalanacaklardır. 1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra bütün Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü korumak için harekete geçmiştir.

Doğu Sorunu'na şimdi de başka bir açıdan bakalım. Güçlü İslâm politikasının yok olması sorunu. İslamiyet, aynı anda her tarafta (Asya, Afrika, Avrupa) geri çekilmek ve birçok ülkeyi Hristiyan koruyuculuğuna bırakmak zorunda kalır. Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan Müslüman ve Hristiyan toplumlardan tek bir ulus oluşturmayı becerememiştir. Avrupa'daki Türk egemenliğinin hızlı çöküşü kaçınılmaz olarak görünür. Ama Avrupa'nın olası savaşlar korkusuyla doğuda kendi rahatlığı için gerekli bir statükoyu koruması, bu gerçek yıkım anını erteleyecektir.

Avrupa devletleri için asıl problem, "Eğer Sultan İstanbul'dan kovulursa Doğu nasıl organize olabilir?" sorusuna cevap aramaktı. Bu yüzden bütün güçler, bu zayıf Sultana sevgi ve saygı gösterir. Ama Batı'nın Avrupa ittifakı, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımı ongörüldüğünde bu ülkeleri ortak bir düşünce etrafında toplamaz. İmparatorluğu oluşturan eyaletler (Bulgaristan, Sırbistan, Romanya, Makedonya) arasındaki birçok rekabet, Avrupa güçleriyle tam bir uyum içinde olmayı olanaksız kılar.

Her eyaletin özerk olacağı bir Balkan federasyonu düşünülebilir, ancak daha önce var olan devletleri bölmek de çok ümitsiz olduklarından onları uzlaştırarak birleştirmek de düşünülemez.

İtalya ve Avusturya gibi bazı devletlerin eski iddialarını da göz ardı etmemek lazım. Tüm Avrupa gücü İstanbul'u bir Hristiyan gücün egemenliği altında görmek isterdi. Ama ilk olarak Roma'nın Kilisesi, Ortodoks ile Roma Kilisesi'ni Katolik birleştirmek gerekiyordu. Bu durum Türklerle Hristiyanları uzlaştırmaktan daha da zordur.

Anadolu'nun geleceğini düzenlemek, Avrupa Türkiyesi'nin geleceğini düzenlemekten daha zordur. Fransa'nın Suriye ve Mısır'da, İngiltere'nin, Rusya'nın, İtalya'nın Ege kıyılarında, Akdeniz'de, Ermenistan'da, buralarda ticari menfaatleri veya projeleri vardır.

Fransa-Rusya ittifakı çok önemlidir. Avrupa konserinin şef orkestrasıdır. Bu ittifakın da kendi problemleri vardır ama ihtilaflı konular üzerinde uzlaşabilmek için hemfikir olurlar. Örneğin Ermeni Katliamı konusunda sessiz kalmaları bu Avrupa veya Asya Türkiyesi için seçilmiş bir statükoyu korumak istemelerindendir.

Bu siyasi tutum, bencil bir bakış açısı demektir. Ama hiç kuşkusuz bu, Avrupa'nın istemediği bir savaş riskini önleyen tek politikaydı.

İngiltere, Rusya ve Almanya ile ilgili politik ve ticari aktivitelerini arttırırken Fransa, çabalarının karşılığını pek elde edememiştir.

"Bu uzlaşmalı rekabet'in merkezinde, Doğu'nun karışıklığının tam ortasında Fransa, Hristiyanlığı ve uygarlığı mükemmel bir şekilde benimsetmeye muktedir olan tek ülke olarak kalacaktır.

G. MONOD

Sayfa :111

D'autres brûlots furent portés en rade de Mitylene, où était mouillée la flotte turque de l'amiral Mohammed-bey son vaisseau sauta, et cette formidable explosion coûta la vie à un millier de Turcs. Les marins grecs conduisirent d'île en île cette guerre d'extermination : nulle part les Ottomans ne purent leur tenir tête ; ils perdirent à jamais l'empire de l'Archipel. Sur mer aussi, jadis, les Athéniens de Thémistocle et de Cimon avaient sauvé la liberté de la Grèce.

Le trident de neptune et le [illegible]

* Okunamadı

Sayfa 111

Diğer ateş gemileri Amira. Muhammed Bey'in Türk filosunun demir attığı Mitylene koyuna nakledilir. Muhammed Bey'in gemisi havaya uçar ve bu büyük patlama, binlerce Türkün hayatına mal olur. Yunan denizcileri bu yok etme savaşına adadan adaya devam ederler. Osmanlılar, hiçbir yerde kafa tutamaz ve takımadalardaki imparatorluklarını sonsuza dek kaybederler. **Deniz üstünde ise, vaktiyle Cimon ve Temistocle'li olan Atinalılar, Yunanistan'ı özgürlüğe kavuştururlar.**

Sayfa :112

Enfin, ne se contenant plus, entraîné par les traditions de la politique russe, par son tempérament ardent de chrétien, même de croisé, Alexandre adressa tout à coup au sultan un ultimatum hautain : il lui reprocha vivement les

Sayfa :112

massacres de Constantinople et de Chio, le mit en demeure de relever les églises détruites, de respecter dans tout son empire le culte chrétien, de rétablir le régime des traités dans les principautés danubiennes. Il exigea une réponse immédiate. Mahmoud ne répondit pas. L'ambassadeur russe Strogonof reçut l'ordre de quitter Constantinople : c'était une rupture. Les conséquences en pouvaient être considérables.

Sayfa 112

En sonunda kızgın Hristiyan, hatta Haçlı ateşiyle ve Rus politikası geleneğinin etkisiyle kendinden geçen Alexandre, Sultana derhal sert ve mağrur bir ültimatom gönderdi. Chio ve İstanbul katliamlarından dolayı, ona kızgın bir şekilde sitem ediyor ve onu, yıkılmış kiliselerin tekrar yapılmasına, tüm imparatorluk topraklarında Hristiyan inancına saygı gösterilmesine ve Tuna prensliklerindeki anlaşma rejiminin uygulamaya koymaya zorluyordu. Acil bir cevap istiyordu. Mahmut cevap vermedi. Rus Büyükelçisi, Strogonof, İstanbul'u terk etme emri aldı. Bu bir kırılmaydı. Bundan doğacak sonuçlar ciddi olabilirdi.

Sayfa :113

Rien ne pouvait être plus agréable et plus avantageux au sultan que toutes ces intrigues. Combien de fois les Turcs ont profité de ces conflits diplomatiques entre les puissances européennes! En vérité, ils leur doivent d'être encore à Constantinople; ils faillirent dès ce moment y gagner la victoire sur les Grecs.

Sayfa 113

Sultan için hiçbir şey, bu entrikalar kadar avantajlı ve hoş olamazdı. **Türkler, Avrupa güçleri arasındaki bu diplomatik anlaşmazlıklardan çoğu kez yararlanmışlardı. Aslında daha hâlen İstanbul'da bulunuyorlarsa bunu Avrupalılara borçludurlar.** Şu an da az kalsın İstanbul'da Yunanlılara karşı zafer kazanacaklardı.

Sayfa :114

On affirme que c'est sur le conseil de l'internonce d'Autriche que Mahmoud demanda au pacha d'Égypte sa flotte et son armée pour vaincre l'insurrection.

Par un firman en date du 16 janvier 1824, le sultan confia donc cette mission à Méhémet-Ali, l'appelant déjà « l'exterminateur des Infidèles », et lui promettant en récompense les pachaliks de Candie et de Morée. Le pacha s'en réjouit : son ambition y trouvait son compte ; il avait là l'occasion d'étendre sa puissance sur toutes les mers du Levant.

Sayfa 114

Avusturya **geçici papasının tavsiyesi üzerine Mahmut'un,** isyanı bastırmak için **Mısır paşasından** ordusunu ve filosunu **istediği doğrulanmıştır.**

16 Ocak 1824 tarihli bir fermanla bu görevi, Mora ve Candie paşalığı sözüyle "Gâvurların yok edicisi" olarak bilinen Mehmet Ali'ye vermiştir. Paşa, bu duruma çok sevinir, çünkü bu, işine geliyordu. **Böylece tüm gücünü Yakın Doğu'nun tüm denizlerine yayma fırsatına sahip olabilecekti.**

Sayfa : 115

Tsamados, fidèle à son serment, refuse de partir ; il se fait tuer, avec une poignée de braves, et, parmi eux, le comte de Santa-Rosa, ancien ministre de la guerre du royaume de Sardaigne.

Sayfa 115

Yeminine sadık kalan Tsamados gitmeyi reddeder. **Aralarında Sardinya Krallığı'nın eski savaş bakanı Kont Santa-Rosa'nın bulunduğu bir avuç yiğitle kendini ölüme götürür.**

Sayfa : 117

Les soldats se mêlèrent à ces querelles ; à Nauplie, les deux forts principaux étaient commandés par deux chefs d'opinions différentes : ils se canonnèrent l'un l'autre, canonnèrent la ville, y descendirent pour se battre, la pillèrent pendant huit jours. Les marins ne songèrent plus à la lutte nationale, revinrent à la piraterie. La Grèce se perdait elle-même et risquait de détourner d'elle ses meilleurs amis

Sayfa 117

Askerler bu kavgalara karışırlar. Nauplie'de iki büyük güç, karşıt fikirli iki komutan tarafından yönetilir. **Birbirlerini topa tutarlar, şehri top ateşine tutarlar, dövüşmek için şehre inerler ve sekiz gün boyunca şehri yağmalarlar.** Denizciler, artık ulusal mücadeleyi du-

şunmez, korsanlığa girişirler. Yunanistan kendini kaybeder ve en iyi dostlarının ondan uzaklaşması rıskıyle karşı karşıya kalır.

Sayfa :377

Les empires turcs fondés au commencement des temps modernes furent surtout puissants au XVIᵉ et au XVIIᵉ siècles. Parmi eux, celui des Ottomans domina le pays de l'Adriatique au Tigre, de la mer Noire au Sahara ; celui des Grands Mongols, Turcs aussi en dépit de leur nom, déborda du plateau de l'Iran sur la plus grande partie de l'Inde. Ni l'un ni

Sayfa :378

* * Okunamadı

l'autre ne jeta de profondes racines dans le sol conquis, très méprisants et très cruels pour les vaincus, incapables d'organisation politique, d'aménagement économique, habiles seulement dans la guerre et le pillage, nés, dirait-on, pour le mal, et condamnés par là à disparaitre devant le progrès de la civilisation, ils laissèrent les races soumises vivre dans leurs anciens cadres administratifs, avec leurs vieilles croyances, ils rasèrent les richesses de la terre, et, pour suffire à leurs besoins de luxe et de plaisirs, ils les épuisèrent toutes : l'herbe ne pousse plus sous leurs pas. Ils ne fondèrent rien, ils firent partout la ruine ; le bénéfice de leur apparition dans l'histoire est nul ; ils font une épaisse tache d'ombre dans le développement historique de l'humanité.

Sayfa 377

Modern çağların başında kurulan Türk imparatorlukları özellikle XVI. ve XVII. yüzyılda güçlü olmuştur. Bunlar arasında Osmanlı İmparatorluğu Adriyatik'ten Dicle'ye, Karadeniz'den Sahara'ya kadar olan bir ülkeye egemen oldu. Büyük Moğol İmparatorluğundan olan Türkler ise adlarına rağmen İran [illegible] Hindistan'ın büyük bir bölümüne taştılar. **[sayfa 378]** Ne biri ne de diğeri işgal ettikleri topraklara derin kökler salmıştır. **Yenilenlere karşı çok aşağılayıcı ve acımasız, siyasal örgütlenme ve ekonomik yapılanma konusunda yeteneksiz, sadece savaş ve yağmalamada becerikli, sanki kötülük için dünyaya gelmiş ve uygarlığın ilerlemesi karşısında kaybolmaya mahkûm olan (Moğollar), boyun eğen ırkların eski yönetimleri doğrultusunda eski inançlarıyla yaşamaya bırakmıştır. Toprağın tüm zenginliklerinin kökünü kazıyarak arzu ve gösteriş ihtiyaçlarını karşılamak için her şeyi tüketmişlerdir: Geçtikleri yerde asla ot bitmezdi, hiçbir şey kurmaz, her yeri yerle bir ederlerdi. Onların tarih sahnesine çıkmalarının hiçbir yararı yoktur. Onlar insanlık tarihinin gelişiminde kapkara bir lekedir.**

Sayfa :379

Il perdit la Hongrie et la Crimée au XVIIIe siècle, puis la Grèce, la Serbie, le Monténégro, puis la Roumanie, puis la Bulgarie et la Roumélie orientale. Il fut enfermé dans Constantinople. Il n'y reste que parce qu'on ne sait par qui le remplacer, et que ses folies criminelles n'ont pas encore lassé la patience des grandes puissances.

Napoléon déjà avait mesuré tout ce champ de la question d'Orient. Il avait poussé la France en Égypte, vers Suez et la mer Rouge, pour tendre la main à Tippoo-Sahib. Il avait poussé la Russie vers l'Inde, et rêvé de retrouver, par-dessus

Sayfa :379

l'Iran, les traces d'Alexandre-le-Grand. Il avait jugé mûre la question de Constantinople, prononcé la condamnation capitale du sultan. Car cet homme étrange toucha tous les problèmes politiques; son génie projeta en tous sens de lumineuses clartés dans les mystères de l'avenir.

Sayfa 379

Türk Sultanı XVIII. yüzyılda Macaristan'ı ve Kırım'ı ardından da Yunanistan, Sırbistan ve Makedonya'yı daha sonra da Romanya'yı, Bulgaristan ve Doğu Rumeli'yi kaybetti ve İstanbul'a tıkılıp kaldı. **O, sadece yerini kimin alacağı bilinmediğinden ve delice cinayetleri henüz büyük güçlerin sabrını taşırmadığından dolayı orada [İstanbul'da] kalabiliyordu.**

Napolyon, Doğu Sorunu'nun tüm bu yönlerini önceden hesaplamıştı. Tippoo Sahib'e için Fransa'yı Mısır'a, Süveyş'e ve Kızıldeniz'e kadar götürmüştü. Rusya'y Hindistan'a doğru götürerek İran üzerinden Büyük İskender'in izlerine yeniden kavuşmayı hayal etmişti. İstanbul sorununun olgunlaşmış olduğu kararına varmış ve Sultanın ölüm cezasına çarptırılacağını ifade etmişti. **Çünkü bu garip adam, bütün politik sorunlarla ilgilenmişti ve onun dehası, geleceğin sırları içindeki parlak aydınlıkları, etrafa yansımıştı.**

HISTOIRE GÉNÉRALE

DES ARABES

LEUR EMPIRE, LEUR CIVILISATION
LEURS ÉCOLES PHILOSOPHIQUES, SCIENTIFIQUES
ET LITTÉRAIRES

PAR L.-A. SÉDILLOT

Ancien professeur d'histoire au lycée Saint-Louis,
Membre du conseil de la Société asiatique
et de la commission centrale de la Société de géographie,
Secrétaire du Collège de France, etc.

DEUXIEME EDITION

TOME I

2019

PARIS
MAISONNEUVE ET Cie, LIBRAIRES-EDITEURS
25, QUAI VOLTAIRE, 25

—

1877

ARAPLARIN GENEL TARİHİ

İMPARATORLUKLARI, MEDENİYETLERİ, FELSEFE, EDEBİYAT VE BİLİM OKULLARI

L.-A. SEDİLLOT

SAİNT-LOUİS LİSESİNDE ESKİ TARİH ÖĞRETMENİ, COĞRAFYA TOPLULUĞU MERKEZ KOMİSYONU VE ASYA TOPLULUĞU KONSEYİ ÜYESİ, FRANSA KURUL ÜYESİ

İKİNCİ BASKI
CİLT I

PARİS

MAİSONNEUVE VE CIE, LİBRAİRES-EDITEURS
25, QUAI VOLTAİRE, 25
1877

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 2019
Yazar : Louis Pierre Eugène Sédillot
Cild : Kahverengi
Ebadı :
En : 14 cm.
Boy : 21 cm.
Sayfa Adedi : VIII + 454
Not : Kitabın ilgili bölümleri Arsum Orhan tarafından tercüme edilmiştir.

Sayfa :2

Malheureusement il a toujours manqué à nos meilleurs lexicographes la connaissance des dialectes de l'Orient; l'arabe conservé dans toute sa pureté par l'Alcoran (le Coran), et la plus admirable des langues, est resté pour eux lettre morte; ils ne songent même pas que les mots qu'ils supposent italiens, espagnols, portugais, et qui ne dénoncent pas une origine latine, doivent avoir été empruntés à l'arabe; ils ne peuvent oublier pourtant que la péninsule ibérique a été presque entièrement sous la domination musulmane du VIIIe au XVe siècle; que les grandes îles de la Méditerranée, que la Sicile notamment et le littoral africain ont été pendant cette période au pouvoir

Sayfa :3

des Arabes; que le pape Jean VIII leur payait un tribut annuel pour préserver l'Italie méridionale de leurs incursions; que Palerme, le Caire, Fez, etc., avaient un éclat littéraire comparable à celui de Bagdad et de Cordoue, que l'an 1150 de J.-C. Edrisi écrivait en arabe son traité de géographie pour le roi chrétien Roger Ier; qu'un siècle plus tard l'empereur Frédéric II accueillait à sa cour les fils d'Averroes, et il faut véritablement n'avoir nul souci des ouvrages de MM. Narducci, Dozy, de Souza, et de ceux des orientalistes français, pour donner asile à des suppositions tout à fait fantastiques.,

Sayfa :3

On ne peut nier cependant qu'au IXe siècle de notre ère, les khalifes étaient maitres d'un vaste empire d'une merveilleuse splendeur; *que les souverains de Bagdad envoyaient à la fois des ambassades et des présents à l'empereur Charlemagne et à l'empereur de la Chine; qu'ils donnaient l'exemple de la véritable grandeur par leurs sages institutions et par leurs encouragements aux lettres et aux sciences; que des écoles fondées sur toute l'étendue de leurs États rallumaient le flambeau de la civilisation, de l'extrême Orient aux colonnes d'Hercule, laissant partout d'admirables monuments de l'art arabe, et contribuant à renouveler le sang du vieux monde.*

L'influence que l'école de Bagdad a exercée sur le progrès des sciences n'a pas été moindre, comme intermédiaire entre l'école d'Alexandrie et l'école moderne dont elle a préparé les découvertes. Au point de vue scientifique, nous devons tout aux Arabes;

Sayfa 2

Ne yazık ki en iyi sözlük yazarlarımız Doğu'nun diyalektiğini bilmiyorlardı. Bütün diller içinde en hayranlık uyandıran ve Kur'an tarafından bütün saflığı korunan Arapça onlar için ölü bir dil niteliğindeydi, hatta Lâtince kökenli olmayan Portekizce, İspanyolca ve İtalyanca olduklarını düşündükleri kelimelerin Arapça kökenli olduğuna ihtimal bile vermiyorlardı. Aynı zamanda Portekiz ve İspanya yarımadasının 8. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar Müslümanların egemenliği altında

duğunu unutmuş görünüyorlardı. Aynı dönemlerde büyük Akdeniz adaları, özellikle Sicilya ve Afrika kıyıları Arapların egemenliği altındaydı (sayfa 3). Papa 8. Jean, Güney İtalya'yı Arapların akınlarından korumak için onlara her yıl vergi oduyordu. Palermo, Kagliari ve Fez!in en az Bağdat ve Kargu kadar edebî bir değeri vardı. Çünkü Idrisî, M.Ö.1150 yılında Hristiyan Kral I. Roger için Arapça olarak bir coğrafya kitabı hazırlamıştı. Bundan bir yüzyıl sonra imparator 2. Frederic, Avar oğullarını sarayına kabul etmişti. Tamamen hayal ürünü olan varsayımlara ortam sağlamak için Souza'nın, Dozy'nin , M.M. Narducci ve Fransız doğu bilimcilerinin eserlerinin kuşkuya yer bırakmaması gerekiyordu.

İ.S. dokuzuncu yüzyılda halifelerin ihtişamlı ve büyük bir imparatorluğun efendileri olduğunu inkâr edemeyiz. Bağdat hükümdarları kimi zaman Charlemagne ve Çin imparatorlarına elçiler ve çeşitli armağanlar gönderiyorlardı. Bu hükümdarlar kendi makul ölçüleri içerisinde, bilime ve edebiyata verdikleri teşvikle büyüklük örneği gösteriyorlardı. Ülke genelinde kurdukları okullarla medeniyet meşalesini daha da alevlendiriyorlar, Uzakdoğu'dan Herkül Kolonlarına kadar Arap sanatının hayranlık uyandıran örneklerini sergiliyor ve buralara taze kan getiriyorlardı.

Bağdat Okulu'nun bilimlerin gelişimindeki etkisi yadsınamaz. Bu okul, keşiflerin yolunu açan modern akıl ile Aleksandria Okulu arasında da aracı olmuştur. Bilimsel açıdan bakıldığında her şeyi Araplara borçluyuz.

Sayfa :4

Un seul homme a été cause de ce prodige: Mahomet, en s'inspirant des idées juives et chrétiennes, a fondé une religion dont le surnaturel était banni, et qui a produit des

Sayfa :5

sectateurs enthousiastes. Dieu de Mahomet, s'écriait Akbah en atteignant la limite de l'Afrique occidentale, si je n'étais arrêté par les flots de la mer, je porterais la gloire de ton nom jusqu'aux confins de l'univers

Sayfa 4-5

Tek bir kişi bu mucizeye sebep olmuştu: Muhammet Hristiyan ve Yahudi anlayışından ilham alarak onlardan daha gerçekçi bir din kurmuştur ve bu din Tanrı aşkıyla yanıp tutuşan müridler ortaya çıkarmıştır. Batı Avrupa sınırlarına ulaşan Akbah şöyle haykırıyordu: "Muhammet'in Tanrısı, eğer denizin dalgaları beni engellemezse senin adının ihtişamını tüm evrenin sınırlarına taşıyacağım."

Sayfa :5

La circoncision empruntée a la loi juive, l'interdiction d'usages dont l'abus seul aurait dû être réprimé, et d'une branche de l'art cultivée de tout temps (la reproduction des images), établissaient une ligne de démarcation infranchissable entre des nations d'origine et d'appetences diverses. Aussi la puissance arabe devait-elle venir se briser dans les plaines de Poitiers contre la résistance des peuplades germaniques converties au christianisme.

Sayfa 5

Yahudiliğin bir parçası olan sünnet, âdetleri suiistimalinin önlenmesi ve sanatın bir dalının her zaman için yasak sayılması(resim çizmek) Tanrısal içgüdülerle puta tapan uluslar arasında aşılmaz bir sınır oluşturmuştur. Hıristiyanlığı terk eden Germen ırkının direncine karşı, Poitiers ovalarındaki Arap iktidarı başarısızlığa uğramak durumunda kalmıştır

Sayfa :20

« Les Arabes ont conservé les mœurs patriarcales de leurs ancêtres ; ils sont, par un singulier contraste, sanguinaires et obséquieux, superstitieux et exaltés, avides de croyances et de fictions ; ils semblent doués d'une éternelle jeunesse, et sont capables des plus grandes choses lorsqu'une idée nouvelle les domine. Libre, généreux et fier, l'Arabe est en même temps irascible et plein d'audace ; on peut voir en lui le type des vertus et des vices de sa nation ; la nécessité de pourvoir lui-même à ses besoins le rend actif ; il est patient à cause des souffrances de toute nature qu'il est obligé de supporter ; il aime l'indépendance comme le seul bien dont il lui est donné de jouir ; mais il est querelleur par haine de toute domination. Dur envers lui-même, il devient cruel et se montre trop souvent avide de vengeance.

« L'analogie de situation et de sentiment inspirait à tous les mêmes points d'honneur ; le glaive, l'hospita-

Sayfa :20

lité, l'éloquence faisaient leur gloire; l'épée était l'unique garantie de leurs droits; l'hospitalité embrassait pour eux le code de l'humanité, et l'éloquence, au défaut d'écriture, servait à terminer les différends qui ne se vidaient pas par les armes. »

Sayfa 20

"Araplar peygamberler döneminden, atalarından kalan gelenekleri korumuşlardır. Araplar kurgu ve inançları söz konusu olduğunda açgözlü, kendinden geçmiş, boş inançları olan dalkavuk ve kana susamış bir halktı. Sanki ebedî bir gençlikle donatılmış ve yeni bir düşünce akımı onları etkisi altına aldığında büyük şeyler yapabilecek insanlardı. Özgür, cömert ve grurlu olan Arap halkı aynı zamanda öfkeci ve gözü pekti; onlarda hem erdemi hem de kusurları görebiliyorduk. Kendi ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu onları çalışkan hale getirmişti. Doğanın çetin şartlarına karşı ayakta kalma zorunluluğu onları sabırlı yapmıştı. Özgürlükleri ne çok düşkünlerdi çünkü zevk aldıkları tek düşünce buydu. Bu yüzdendir ki başka egemenliklerin altına girmek istemedikleri için savaşçı bir toplum haline gelmişlerdi. Kendilerine karşı bile oldukça sert olan Arap toplumu acımasız ve çoğu zaman da intikama susamış görünmüştü."

"Durum ve hislerin benzerliği herkese aynı onuru yaşatıyor; savaşma ve ölüm yargısı verme hakkı, misafirperverlik ve hitabet sanatı onların en önemli yönleridir. Cesaret, haklarını korumak için ellerindeki tek silâhtır; misafirperverlik onlar için insanlığın bir göstergesidir ve hitabet sanatı da silâhlarla tatmin edilemeyen duyguların dışavurumunu sağlar."

Sayfa :43

Plusieurs causes devaient favoriser la réalisation de l'unité arabe : 1° la communauté d'origine : la rivalité des Ismaéliens et des Jectanides avait disparu ; l'invasion du Négusch d'Abyssinie avait rapproché ces deux grandes familles, et elles n'avaient plus qu'un pas à faire pour se trouver sous un même drapeau ; 2° l'identité de mœurs et d'habitudes : si l'on excepte quel-

Sayfa :44

ques tribus chrétiennes ou juives, la masse de la nation restait attachée aux superstitions de l'idolâtrie et aux anciennes coutumes ; l'usage de la circoncision était général ; partout on voyait le triste sacrifice d'un sexe à l'autre, l'esclavage de la femme, la polygamie autorisée, les filles enterrées vives par le père pauvre qui craignait de voir un jour son nom déshonoré ; une fierté féroce, mais aussi avec le sentiment exagéré de l'honneur, ces idées chevaleresques qui produisent l'héroïsme, inspirent le courage et la générosité, font prendre la défense de l'opprimé au nom de la justice et placent au-dessus de la vie même le strict accomplissement d'une promesse verbale. D'un côté l'amour de la vengeance et ses excès, la loi du talion imposée à tous, le besoin d'égalité, la rapine et le brigandage justifiés [illegible]

Sayfa :44

toire, l'adresse et la force substituées au droit; de l'autre, l'hospitalité pratiquée avec une admirable abnégation, une soif ardente de renommée, ce mobile des plus belles actions et des plus grands crimes, tel était le spectacle que présentait l'Arabie ; la passion y jouait le principal rôle, et l'on pouvait aisément prévoir que le jour où ces esprits bouillants et aventureux se porteraient vers un objet unique, ils prendraient un élan irrésistible. Pour arriver à un tel résultat, deux conditions étaient encore nécessaires : l'uniformité de langage et l'unité de religion ; la première était en partie obtenue. En effet, les Arabes, en obéissant à leurs seuls instincts, avaient préparé la fusion en une seule langue des dialectes de leurs nombreuses tribus. Jaloux de transmettre à leurs descendants le souvenir de leurs exploits, ils aimaient la poésie, qui leur en fournissait

Sayfa :45

le moyen, et voulaient que leur gloire pût se répandre dans toute la péninsule.

Sayfa 43

Bir çok sebep Arap birliğinin oluşmasını destekler nitelikteydi: 1. Soy birliği: İsmaeliens ve Jectanidies'ler arasındaki rekabet son buldu; Negusch d'Abyssinie bu iki büyük aileyi birbirine yaklaştırdı ve bir bayrak altında birleşme yolunda bir adım atıldı. 2. Örf ve âdetlerle alışkanlıkların benzerliği: (Sayfa 44-45) Bazı Hristiyan ve Yahudi sülaleler dışında ulusun büyük bölümü putlara tapmak gibi boş inançlara ve eski geleneklere bağlıydı; sünnet geleneği ise her yerde aynıydı; bir cinsin her yerde acımasızca kurban edil-

diğini görüyorduk. Kadınlar köle olarak kullanılıyor, çok eşliliğe izin veriliyor, fakir babalar kızlarını , yarın bir gün onurlarını zedelemelerinden korkarak diri diri gömüyorlardı. Bu acımasız bir kibirden başka bir şey değildi. Fakat aynı zamanda abartılmış bir onur duygusuyla bu cesur duygular kahramanlığı doğurdu, cesaret ve yiğitlikten ilham aldı. Kanun adı altında ezilenleri korumaya aldı. Bu yolda insan hayatına kıymayı mubah görüyordu. Diğer yanda intikam aşkı ve bunun yol açtığı taşkınlıklar, herkese dayatılan kısasa kısas zihniyeti, eşitlik ihtiyacı, zaferlerin haklı çıkardığım eşkıyalıklar, kanunun yerine geçen güç ve keskin zekâ; diğer taraftan hayranlık uyandıran bir özveriyle gerçekleştirilen misafirperverlik, yeniden şiddetlenen bir tutku, buyuk suçların ve en güzel olayların hareketi Arapları anlatmaya yarar olaylardı. Tutku burada en önemli rolü üstlenirdi ve kolayca anlaşılabilir ki bu ateşli ve maceraperest düşünceleri tek bir noktaya yöneltiği gün karşı konulmaz bir atılım gerçekleştireceklerdir. Fakat böyle bir sonuca varmak için hâlâ gerekli iki şart var: Dil ve din birliği; birincisi büyük ölçüde gerçekleşmiş durumda. Sonuçta Araplar sahip oldukları tek iç güdüye boyun eğerek bir çok soyun farklı şivelerini tek bir dil de buluşturmayı sağladılar. Kazandıkları başarıların anılarını çocuklarına aktarmaya pek meraklı olan Araplar şiiri seviyorlardı ve bu onlara şöhretlerini her yere yayma fırsatı sağladı.

Sayfa :74

A la mosquée, le dos contre un palmier, ou dans une chaire sans ornements, le prophète dicte ses lois, et ses paroles excitent l'enthousiasme; il ne néglige aucune occasion d'annoncer la grandeur de sa destinée; lorsqu'il fait creuser un fossé devant Médine, lui-même saisit la pioche et fait jaillir du roc des étincelles.

Sayfa 74

Cami de sırtını bir palmiyeye ya da mütevazî bir sandalyeye dayanan Peygamber, coşkularına coşku katarak kanunlarını ve sözlerini yansıtıyordu, kanunlarını ve sözlerini yazdırıyordu; kaderinin büyüklüğünü ilân etmek için hiçbir fırsatı önemsemiyordu; Medine önünde bir çukur kazdırdığında kendisi de kazmayı kaptığı gibi kaya parçalarını etrafa fışkırttı.

Sayfa :80

CHAPITRE III

L'ALCORAN (LE CORAN).

Il faut bien le reconnaître, dans Mahomet, c'est l'idée politique qui domine, Pour lui, le moment est arrivé de réunir en un corps de nation les différentes peuplades de l'Arabie par un code à la fois religieux, civil et guerrier. « Incroyable mélange de tout ce que peut produire son pays et son temps : marchand, prophète, orateur, poète, législateur, et sous chaque forme toujours fidèle au type arabe, »

Sayfa 80

BÖLÜM III

KUR'AN

Muhammet için farklı Arap toplumlarını herhangi bir dini, sivil ve askeri kural çerçevesinde, tek bir ulus bünyesinde toplamanın vakti

gelmişti. "Ülkesinin ve yaşadığı devrin meydana getirebileceği en akıl almaz kişilikt. **Tüccar, Peygamber, hatip, şair, kanun koyucu** ve her şekilde de Arap görüntüsünü yansıtan bir insandı."

Sayfa :100

Au combat d'Honaïn, sa voix et son exemple décident la victoire. Tout le monde, il est vrai, a su rendre hommage à la force de sa volonté, à la puissance de son caractère, à son éloquence, à son talent poétique et à sa simplicité. On sait que jusqu'à la fin de ses jours il ne se départit point du genre de vie et de la frugalité que la pauvreté du désert impose à ses habitants. Malgré ses richesses, malgré son immense autorité, il ne prit jamais le ton d'un souverain. Entouré de ses amis et de ses parents qui lui servaient à la fois de gardes et de courtisans, il fut toujours le vrai scheik arabe. Le sceau du prophète imposait l'obéissance, aussi bien que les décrets du roi des Perses ou les édits de l'empereur de Constantinople.

Sayfa 100

Honain çatışmasında onun sesi ve tutumu zaferi belirledi. Şu da bir gerçek ki herkes onun azminin gücüne, karakterinin sağlamlığına, hitabetteki başarısına, şiirsel yeteneğine ve mütevazı-

lığına saygı duyuyordu. Hepimiz biliyoruz ki hayatının son anlarına kadar yaşam şeklini hiç değiştirmedi. Çölde yaşayan halkının bu sade yaşamından kendini soyutlamadı. Zenginliğine ve sonsuz otoritesine rağmen bir hükümdar gibi davranmadı. Etrafındaki arkadaşlarının ve ailesinin yakınlık ve ilgiyle çevrili yaşantısıyla tam bir Arap şeyhiydi. Peygamberlik mührü, Constantinople [İstanbul] İmparatorluğu'nun fermanları ya da Pers kralının kanunları ile aynı otoriteye sahipti. Muhammet, toplumların karşı gelmeksizin boyun eğdikleri bazı eski gelenekleri muhafaza ederek ustalıklı bir politika izledi.

Sayfa :100

Il admit certaines cérémonies sabéennes, comme le pèlerinage de

Sayfa :101

la Kaaba, et, relativement au rit extérieur, il se rapprocha plus des juifs que des chrétiens. Le maintien d'institutions répandues depuis longtemps en Arabie était nécessaire à la réalisation de ses projets.

Sayfa 100-101

Yıldızlara tapma törenleri gibi Kâbe Haccı ve farklı ayinlere göz yumdu. Hristiyanlardan çok Yahudilere yaklaştı. Arabistan'da uzun süre ayakta kalan kurumların durumu onun projelerini gerçekleştirmesinde faydalı oldu.

Sayfa :102

Les mois sacrés étaient de véritables trêves de Dieu; ils avaient de tout temps épargné bien du sang en interrompant des guerres sanglantes. Mahomet devait-il paralyser pour l'avenir ce que cette coutume avait d'utile? Certainement non. Il eut donc raison de ne pas la détruire et de lui donner une nouvelle force par sa consécration. Il fit toutefois une exception au sujet des idolâtres: « Le nombre des mois, disait-il, est de douze devant Dieu. Quatre de ces mois sont sacrés; c'est la croyance constante. Pendant ces mois (schoual, dzou'l-cadeh, dzou'l-hedjeh et moharrem), n'agissez point avec iniquité envers vous-mêmes; mois combattez les idolâtres dans tous les mois, de même qu'ils vous combattent à toutes les époques de l'année, et sachez que Dieu est avec ceux qui le craignent. » (S. IX, 36.) La conservation du pèlerinage de la Mecque eut aussi une raison politique. Les anciens temples chez les sabéens n'étaient, à proprement parler, que des places de commerce où l'on attirait la foule par toutes sortes d'indulgences. Le pèlerinage de la Kaaba rapportait beaucoup d'argent aux Mecquois, et il ne fallait pas les indisposer. Omar interdit l'approche du temple aux infidèles; mais des fêtes religieuses continuèrent d'y faire affluer les négociants, comme jadis elles les appelaient à Siwah et à Axum

Sayfa 102

Kutsal aylar Tanrının savaşmayı yasakladığı aylardı. Kanlı savaşlara ara vererek bir süre de olsa kan dökmemeye çalışıyorlardı

- Muhammet bu geleneği gelecekte ortadan kaldırılmalı mıydı? Kesinlikle hayır. Öyleyse bu geleneği yok etmemekte ve kendi onayıyla bu duruma yeni bir yön kazandırmakta haklıydı. Bununla birlikte puta tapanlara ayrıcalık tanımadı: "Tanrı huzurunda on ik, ay vardır. Şüphesiz bu aylardan dördü kutsaldır. Kutsal aylar süresince(Recep, Şaban, Ramazan ve Muharrem) günah işlemeyin fakat puta tapanlarla her ay mücadele edin. **Onlar sizinle yılın her zamanı savaşacaklardır ve bilin ki Tanrı onlarla mücadele edenin yanındadır(36. ayet)." Mekke'ye hac geleneğinin korunmasının da politik bir sebebi vardır.** Yıldızlara tapanların eski tapınakları, insanları günahlarını affetmek vaadiyle sömürdükleri birer ticaret merkeziydi. Kâbe'ye yapılan hac, Mekkelilere çok para kazandırmıştır. Onların kurduğu bu düzeni bozarak tepki toplamamak gerekiyordu.

- *Sayfa :108*

On a beaucoup disserté sur ces textes du Coran, et l'on a dit avec raison que l'interdiction du vin était une loi du climat de l'Arabie. Mahomet ne faisait que consacrer un usage déjà ancien dans la péninsule. Il était seulement difficile de l'introduire chez des peuples que la conquête soumettait à l'islamisme, et qui devaient conserver leurs habitudes et leur manière de vivre. C'est sur de semblables questions que s'exerçait particulièrement la subtilité des docteurs musulmans; ils allèrent jusqu'à prétendre que le prophète avait condamné uniquement l'abus du vin. N'avait-il pas dit : « Mangez et buvez, mais sans excès, car Dieu n'aime point ceux qui commettent des excès? » (S. V, 94; VII, 29.) Certes, pour des gens qui ne voulaient point se conformer à ce sage précepte, il valait mieux une prohibition absolue.

Sayfa 108

Kur'an'ın bu ayetlerinde Arabistan'da şarap içmenin neden yasak olduğu anlatılıyor. Muhammet İspanya ve Portekiz yarımadalarındaki eski bir geleneğe yer verdi. İslâmiyet tarafından tethedilmiş ve kendi yaşam tarzları [illegible] yaşam tarzlarını korumak durumunda olan halklara bu geleneği uyarlamak zorundaydı. Benzer sorunlar üzerinde Müslüman bilginler de çözüm yolu üretmeye çalışmışlardı. bunun için Peygamberi şarap içmemeyi buyurduğunu öne sürmüşlerdi. **Bu konuda Peygamber şöyle buyuruyordu: "Yiyin için fakat aşırıya kaçmayın. Çünkü Allah aşırıya kaçanları sevmez (s.v, 94; VII. 29)" Allah'ın bu buyruğuna uymak istemeyenler için kesin bir yasa gerekiyordu.**

Sayfa :109

On voit, par ce qui précède, que le Coran donne souvent lieu à des interprétations très-diverses, et qu'il faut se garder de prendre à la lettre certaines prescriptions de Mahomet, ou de lui attribuer de prétendues innovations dont il n'était pas l'auteur. La plupart du temps, il ne faisait que maintenir des usages tellement enracinés dans son pays, qu'il eût été insensé de vouloir les détruire. C'est ainsi que le rit de la circoncision, qu'on trouve établi dans les temps les plus anciens, continua d'être une règle obligatoire pour tous les musulmans. C'est ainsi que la polygamie resta généralement admise (S. II, 226 et suiv.; IV, 3 et suiv.). Ce serait une très-grande injustice que d'accuser Mahomet de la

Sayfa :109

triste condition des femmes de l'Orient; il s'attacha, au contraire, à l'adoucir. Les femmes arabes sont complètement développées avant d'avoir atteint l'âge de raison; elles dépérissent rapidement et semblent condamnées par la nature elle-même à un état d'infériorité et de dépendance qu'on ne saurait contester.

Sayfa 109

Kur'an'da çok çeşitli, yoruma açık ayetler vardı. Ya Muhammet'in sözlerini zaman aşımına uğramadan kaleme almak gerekiyordu ya da aslında yazarı olmadığı sözde yenilikleri ona mal etmek gerekiyordu. Çoğu zaman tek yaptığı [şey] ülkesinde aslında ortadan kaldırmak istediği yerleşik gelenekleri oldu[ğu] gibi korumaktı. **Çok uzun zamandan beri benimsenmiş bir gelenek olan sünnet töreni tüm Müslümanlar için vazgeçilmez bir kural olmaya devam ediyor, aynı kural çok eşlilik için de geçerli. (S.II, 226 ve devamı; IV,3 ve devamı) Muhammet'i doğudaki kadınların yaşadığı küçük düşürücü durumlardan sorumlu tutmamak gerekir tam tersine o bunları yumuşatmaya çalışmıştır.** Arap kadınları ergenlik çağına gelmeden olgunlaşıyorlardı. Çok çabuk çöküyorlar ve doğa tarafından aşağılık ve muhtaç bir duruma mahkûm olmuş bir insan görüntüsü çiziyorlardı.

Sayfa :125

Omar ne suivit pas l'exemple d'Abou-Bekre: il chargea une commission, composée des six principaux personnages de l'islamisme, du soin de nommer celui qui devait le rempla-

Sayfa :125

cer. Une intrigue écarta encore Ali du khalifat, et on ne choisit pas le plus méritant (644). Othman, quoique vertueux et honnête, n'avait pas assez de fermeté, pas assez d'initiative personnelle pour diriger l'empire, dont les conquêtes augmentaient chaque jour l'importance. Son élection était l'ouvrage des Ommiades, ces chefs de Coréischites qui s'étaient opposés, pendant vingt ans, à la mission de Mahomet, et qui ne s'étaient attachés à la nouvelle religion que par intérêt.

Sayfa 125

Omer, Ebubekir'in yolundan gitmedi. İslamiyet'in altı temel kişisinden oluşan, yerine geçecek kişiyi belirleme kavgasıyla bir komisyon kurdu. **Düzenlenen bir entrika sonucu Ali halifeliğe getirilemedi. Böylece bunu en çok hak eden kişi seçilememiş oldu.(644) Onurlu, dürüst bir kişi olan Osman'ın imparatorluğu yonetmek için yeterince kişisel inisiyatifi ve otoritesi yoktu. Bununla birlikte her geçen gün fetihlerin onemi de artıyordu.** Onun halife seçimesi Omer taraftarlarının işiydi. Kureyş kabilesinin şefleri yirmi sene boyunca Osman'ın, Muhammet'in görevini almasını kabullenemediler

Sayfa :190

Les Visigoths, qui possédaient la péninsule depuis le commencement du Ve siècle de notre ère, paraissaient un peuple aussi courageux que puissant. Ils avaient défendu contre Mousa la Mauritanie tingitane, et Ceuta

Sayfa :191

qu'il avait assiégée plusieurs fois inutilement. Son orgueil s'irritait de deux défaites que Wamba (683) et un lieutenant du roi Vitiza (709) avaient fait subir sur mer aux Arabes; il se souvenait aussi que la flotte des Visigoths s'était jointe à celle des Grecs pour surveiller les côtes de l'Afrique consulaire, après la destruction de Carthage. Aussi, quand le gouverneur de Ceuta, le comte Julien, vint lui proposer, au nom d'un parti considérable, de l'introduire dans la péninsule, accepta-t-il avec empressement.

Au moment de s'engager dans cette périlleuse entreprise, il crut devoir toutefois en informer la cour de Damas. Il écrivit donc au khalife, et lui peignit sous les couleurs les plus séduisantes la magnificence et les richesses de l'Espagne. Walid approuva les projets de son lieutenant, en lui recommandant de se tenir à l'égard des traîtres dans une prudente réserve, et de ménager surtout les vrais musulmans. C'était lui dire d'employer les Berberes tant qu'il n'y aurait pas apparence de succès. Mousa le comprit, et prépara un corps expéditionnaire principalement composé d'indigènes, commandé même par un Berbère nommé Tarik dont il avait éprouvé le mérite, et qui s'était voué au triomphe de l'islamisme. Tarik, dans une exploration maritime, avait déjà visité la côte méridionale qui regarde le détroit. Guidé par le comte Julien dont les immenses domaines étaient situés dans cette partie de l'Espagne, et qui lui livra le château d'Algéziras, il opéra heureusement le débarquement de sa petite armée, composée à peine de douze mille hommes.

Sayfa 190

Çağımızın beşinci yüzyılının başından beri yarımadada yerleşmiş olan Vizigotlar güçlü oldukları kadar cesur bir topluluk olarak da biliniyorlardı. Moritanya halkı, Musa'ya ve gereksiz yere bir çok kuşatmalar düzenleyen Ceuta'ya karşı kendilerini korumuşlardır **[sayfa 191]** Arapların denizde Wamba (683) ve Kral Vitiza'nın yardımcılarından biri tarafından (709) iki kez bozguna uğratılması ile gururları kamçılanmış da bulunuyor ki **Vizigot donanması Kartaca bozgunundan sonra Afrika'nın ticarî kıyılarını gözetmek amacıyla Yunan donanmalarıyla birleşmiştir. Aynı zamanda Ceuta hükümdarı Kont Julien ona, yarımadanın hatırı sayılır bir bölümüne girmesini teklif ettiğinde bunu memnuniyetle kabul etmiştir. Bu tehlikeli işe girmeden önce Damas hükümdarlığının bu konuda bilgilendirilmesi gerektiğine inanıyordu. Halifeye yazdı ve ona İspanya'nın zenginliklerinden, sihirli ve en çekici renklerinden söz etti. Velid onun vekilliğindeki işleri onayladı.** Ona vatan hainlerine karşı dikkatli olmasını, özellikle gerçek Müslümanların korunmasını öğütledi. Bu başarının görüntüsü altında olmadıkça barbarları korumak anlamına geliyordu. Musa söylenenleri anlamıştı ve özellikle yerlilerden oluşan akıncı bir birlik kurdu; bu birlik **Tarık** adında saygıdeğer ve kendini İslamiyete zaten kendini adamış bir barbar tarafından yönetiliyordu. Tarık bir deniz keşfi sırasında boğaza bakan güney kıyılarını daha önceden ziyaret etmişti. İspanya'nın bu bölgesinde inanılmaz genişlikte arazileri olan ve Algeziras şatosunu ona bırakan **Kont Julien**'in rehberliğinde on iki bin adamdan oluşan küçük ordusuyla memnuniyetle bir çıkartma yaptı.

La puissance du royaume des Visigoths ne répondait nullement à son étendue et au nombre de ses habitants. Il n'y avait pas, il est vrai, comme en Gaule, opposition et lutte de peuple à peuple: nulle part la fusion des Romains et des barbares ne s'était accomplie plus intimement. Les éléments de faiblesse se trouvaient dans l'organisation de la société, divisée en classes ennemies, dans l'absence de tout esprit militaire et dans les exigences d'un clergé intolérant. La couronne était élective, et le *forum judicum*, composé dans les conciles de Tolède, offrait un singulier mélange de la loi romaine et des coutumes germaniques. Les villes où régnait encore l'ancienne organisation municipale conservaient une sorte d'indépendance locale, sauf les *dons volontaires* que réclamaient impérieusement les conciles et les prélats.

La servitude de la glèbe avait éteint dans les masses tout sentiment national; la foi religieuse n'était plus aussi vive; les persécutions contre les juifs, forcés de choisir entre l'esclavage et l'apostasie, avaient semé dans une partie de la population des ferments de haine prêts à éclater, et devaient donner aux Arabes de nombreux alliés. Enfin la politique des derniers rois, qui cherchaient à rendre absolue et héréditaire une autorité

Sayfa :193

émanant de l'élection et resserrée dans d'etroites limites avait irrité la noblesse et le clergé, jaloux de leurs prérogatives. Roderic venait de ravir la couronne à Witiza; il avait outragé le comte Julien. Celui-ci, animé par le ressentiment, n'hésita pas à trahir son pays. L'archevêque de Séville, Uppas, était entre dans la conjuration, et Tarik put compter sur de puissants auxiliaires. Ces renforts lui donnèrent la victoire dans la bataille qui allait décider du sort de l'Espagne. L'action s'engagea dans une plaine du Guadalète, située non loin de la ville de Xérès. Les Visigoths étaient commandés par Roderic qui s'était empressé d'accourir avec toutes ses troupes et qui avait fait appel à ses propres ennemis, ne les croyant pas capables de sacrifier leur patrie à des idées de vengeance ou d'ambition.

Sayfa 192

Vizigot krallığının iktidarı hiçbir şekilde kendi halkı ve topraklarına yeterli olamıyordu. Şu da bir gerçek ki Gaule'de olduğu gibi toplumların birbirine karşı olan savaşı ve zıtlığı söz konusu değildir. Hiçbir yerde Romenlerin ve Barbarların birbirleriyle karışması bu denli içten olmamıştı. Zayıflık belirtileri toplumun düzeninde ve duşmanların tum askeri zekâdan yoksun bir şekilde sınıflara bölunmüşlüğünde ve toleranssız bir papazın isteklerinde yatar. Hükümdarlık seçim yoluyla oluyordu. Toledo konsillerinden meydana gelen forum judicum Romen kanunlarıyla Germen âdetlerinin bir sentezını sunuyordu. Hala eski belediye organizasyonlarının hukum sürdüğü şehirler yüksek rütbeli papazların zorla istedikleri dons Volontaires'ler dışında bir çeşit bölgesel bağımsızlık sürüyorlardı.

Yurtluk köleliği millî duygular yaşayan halklar içinde tamamen sönmüştü, dinî inanç artık eskisi kadar canlı değildi dinden dönme ve kölelik arasında seçim yapmaya zorlayan yahudilere karşı uygulanan zulümler halkın bir bölümüne patlamaya hazır nefret tohumları serpmiş ve Araplara bir çok müttefik vermek durumunda kalmıştır. Seçim yoluyla ortaya çıkan ve dar sınırlar içine sıkışmış veraset sistemine dayanan mutlak bir otoriteyi oluşturmaya yönelik son krallığın politikası ayrıcalıkları kıskanan papaz sınıfını ve soyluları rahatsız etti. [sayfa 193] **Rodevic Witizan hükümdarını kaçırdı. Bu da Kont Julien'i kışkırttı. Hınçla dolarak ülkesine ihanet için hiç tereddüt etmedi. Seville baş psikoposu Oppas hükümdara karşı bir komplo düzenledi ve Tarık yetkili kıldığı yardımcılarına güvendi. Bu tavsiyeler İspanya'nın kaderini belirleyecek olan savaşta ona zafer kazandırdı. Çatışma Xeres şehrinin yakınlarında ki Guadelete'de bulunan bir düzlükte başladı. Vizigotlar bütün bölükleriyle saldırıya geçmek için sabırsızlanan, tutku ve intikam düşünceleri için vatanalrını feda edemeyeceklerine inandığı kendi düşmanlarını da çağıran Roderiz tarafından yönetiliyordu.**

Sayfa 196

En changeant de maîtres, la péninsule retrouva bientôt son ancienne prospérité; le tribut exigé ne dépassait pas la taxe annuelle payée sous les rois visigoths; on s'y soumit avec empressement. Cependant le pays différait trop par sa constitution physique des déserts de l'Arabie et de l'Afrique pour accepter les mœurs et les lois que leurs habitants lui apportaient. Déjà les khalifes de Damas avaient fait, bien à regret, subir au mahométisme certaines modifications imposées par le climat de la Syrie et de la Perse; en Europe, la lettre du Coran devait avoir encore moins d'autorité.

Sayfa 196

Başındaki yöneticileri değiştirerek İspanya Portekiz yarımadası eski refahına kavuştu. İstenen vergiler Vizigot krallarının iktidarında ödenen yıllık vergilerden çok değildi. Bununla beraber ülke Arabistan ve Afrika çöllerinin coğrafi yapısıyla halklarının onlara taşıdıkları örf âdet ve kanunları kabul etmek için çok büyük bir değişim geçirdi. **Damas halifeleri bile istemeyerek bile olsa Suriye ve Pers ortamı tarafından zorla kabul ettirilen Muhammedizm'deki bazı değişikliklere maruz kaldılar. Avrupa'da Kur'an'ın otoritesi azalmak durumunda kaldı.**

Sayfa :197

Quant à Mousa, il était suivi d'un nombre immense de captifs, et son entrée triomphale à Damas indisposa contre lui Soliman qui venait de succéder à son frère Walid (715). Condamné à une amende de deux cent mille pièces d'or, à l'exposition publique et au fouet pour la sévérité qu'il avait montrée à l'égard de son lieutenant, il fut ensuite exilé à la Mecque où il mourut de douleur en apprenant la fin tragique de ses enfants.

Sayfa 197

Musa'ya göre, inanılmaz sayıda tutsağı izlemişti ve Damas'a zaferle girişiyle, kardeşi Velid'in yerine yeni tahta geçen Soliman'ı karşısına almış oldu (715). Iki yuz bin altın para cezasına çarptırıldı. Halkın gözü önunde, vekilliğini yaptığı kişi adına uyguladığı zulümle, kırbaç cezasına çarptırılmış daha sonra Mekke'ye sürgün edilmiş ve çocuklarının trajik sonunu öğrendiğinde acılar içinde ölmüştür.

Sayfa :200

Enfin dix mille cavaliers de l'Hedjaz se partagèrent les plaines les plus fertiles de l'intérieur. Abdelazis, loin de s'ériger en musulman fanatique, avait constitué un conseil ou divan pour adapter au pays les lois du Coran et faciliter ainsi la fusion des deux peuples. A son instigation, des mariages s'étaient formés, contre les prescriptions du prophète, entre des individus de religion différente, et lui-même avait épousé la veuve de Roderic.

Sayfa 200

Sonunda iki milyon Heccas süvarisi içerdeki en verimli ovaları paylaştılar. Fanatik Müslüman olmaktan uzak Abdülaziz, ülkeyi Kur'an kanunlarına adapte etmek ve bu iki halkın birbiriyle kaynaşmasını kolaylaştırmak için bir kurul ya da divan kurdu. Yaptığı kışkırtmalar sonucu Peygamber'in buyruklarına ters düşerek, farklı dinlere sahip insanlar arasında evlilikler meydana geldi ve Abdulaziz'in kendisi de Roderik'in dul eşiyle evlendi

Sayfa :200

Cependant des dissensions intestines troublèrent de bonne heure son repos et dévoilèrent dans la domina-

Sayfa :201

tion musulmane l'existence du mal qui devait entraîner sa ruine. Les Arabes et les Maures avaient vu renaître en eux une haine amortie quelque temps par la communauté de foi et d'intérêts.

Sayfa 200-201

Bununla beraber kısa zamanda ortaya çıkan geçimsizlikler ve uyumsuzluklar onun huzurunu bozdu. Müslüman egemenliğinde varolan kötülükleri gün ışığına çıkardı. Bu da onun sonunu hazırladı. Araplar ve Mağripliler kimi zaman inanç birliği ve ortak menfaatler doğrultusunda yatıştırılabilen bir nefretle doldular.

Sayfa :202

Du sommet des Pyrénées, Mousa, ***suspendu sur l'Europe***, se préparait à subjuguer les peuples placés entre la Gaule narbonaise et le Bosphore, lorsque sa disgrâce vint arrêter en Occident les progrès de l'islamisme. Les Arabes, énervés par la politique dissolvante de la cour de Damas, ne devaient plus porter dans leurs entreprises cette ardeur et cet enthousiasme qui les rendaient invincibles : ils allaient d'ailleurs trouver dans la Gaule un peuple animé aussi d'une foi sincère, pouvant se recruter à son berceau même, et que de ré-

Sayfa :202

centes victoires avaient rendu confiant en ses propres forces. Les Francs austrasiens avaient, en 687, à la suite de la bataille de Testry, imposé leur joug aux Gallo-Romains qui formaient l'élément principal de la population neustrienne; le rappel de Mousa leur donna le temps de se reconnaître et d'opposer au flot de l'invasion une barrière infranchissable.

Sayfa 202

Pirenelerin tepesinde, Avrupa'ya tutunan Musa, talihsizliği yüzünden İslâm'ın ilerleyişini batıda durdururken Bosfor ve Narbon Galyası arasına yerleşmiş toplumları boyunduruğu altına almaya hazırlanıyordu. Pamas hükümetinin uyguladığı yok etme politikasından rahatsızlık duyan Araplar onları yenilmez kılan bu taşkınlık ve şiddet duygularını kendi içlerinde devam ettirmek durumundaydılar Craule bölgesinde içlerinde duydukları inançtan güç alan hatta daha çocukluk çağındayken silâh altına alınan ve yakın zamanda kazandıkları zaferlerle kendi güçlerine güvenmeyi öğrenen bir toplumla karşı karşıya geleceklerdi. **Testry Savaşı'ndan sonra 687'de Güneyli Franklar Neustrie toplumunu oluşturan Gallo-Romenlere egemenliklerini zorla kabul ettirdiler. Musa'nın çağrısı onlara düşman akınlarına karşı aşılmaz bir engel oluşturma zamanı tanımıştır.**

Sayfa :210

La disgrâce qui frappait Mousa sur les bords du Tage atteignait, à trois mille lieues de distance, Kotaïbah qui venait d'ajouter d'immenses provinces à la monarchie des khalifes, et Mohammed, fils de Cassem,

Sayfa :210

dont la sage politique faisait accepter des Hindous la domination musulmane. On ne pouvait prévoir ce qu'auraient fait ces trois hommes à la tête d'armées victorieuses et pleines d'enthousiasme, si le khalife Soliman, pour se venger d'Hégiage qu'il considérait comme son plus cruel ennemi, n'avait fait porter le poids de sa colère sur les généraux choisis par cet habile ministre. Mais les fils d'Abdel-Malek étaient arrivés à l'apogée de leur puissance; désormais ils ne pou-

Sayfa :211

vaient plus que déchoir, car ils n'avaient pas cette main ferme et vigoureuse qui seule pouvait maintenir l'unité dans leurs vastes États; ils n'avaient pas, à l'exemple des compagnons du prophète, le sentiment de leur force, et en s'abandonnant à d'injustes soupçons contre leurs propres partisans, ils rallumèrent eux-mêmes le feu de la guerre civile.

Sayfa 210

Tage kıyılarında **Musa**'nın yaşadığı talihsizlikler halifelerin moralarşilerine yeni yerler ekleyen üç bin fersah uzaklıkta bulunan **Kotaibah**'a ulaştı. **Cassem oğlu Muhammet'in** uyguladığı makul politika, Hindulara Müslüman egemenliğini kabul ettirdi. Eğer ezeli düşmanı olarak gördüğü Hegiage'den intikam almak için Halife **Soliman** kızgınlığının ağırlığını bu bakan tarafından seçilmiş generalle-

re yansıtmasaydı bu üç adamın zafer kazanan **orduların başında** ne yapmaya çalıştıklarını önceden kestiremezdik **[sayfa211]** Fakat Abdulmelik'in oğulları iktidarın zirvesine ulaşmışlardı. Ama ne yazık ki bu uzun sürmedi. Çünkü bu büyük [geniş] ülkelerini birlik altında tutacak tek şey olan güçlü ve sert bir el üzerlerinde yoktu. Örneğin Peygamber'in yakınları üzerinde kendi güçlerini hissettiremiyorlardı. Kendi yakınlarına karşı duydukları yersiz şüphelerde onları sivil savaşın ateşinde yaktı.

Sayfa :223

CHAPITRE II

PUISSANCE DES ABBASSIDES

752-848 (de J.-C.). — 137-231 (de l'hégire)

Le règne des premiers Abbassides est l'époque de la grande splendeur des Arabes d'Orient. Le temps des conquêtes est passé; celui de la civilisation commence. Aboul-Abbas n'avait régné que deux ans; son frère, Abou-Giafar Almanzor, ouvre la série de ces khalifes éminents dont le nom, resté toujours populaire en Asie, l'est devenu également dans nos pays par le recueil célèbre des *Mille et une Nuits*. Il avait combattu, jeune encore, avec les chefs de sa famille, et il mérita le surnom de Victorieux; mais son principal titre de gloire est d'avoir créé un système de gouvernement qui atteste la profondeur de ses vues. Dans les riches

Sayfa :223

provinces de son vaste empire, les gouverneurs disposaient de la force militaire et des finances ; ils appliquaient une partie du produit des impositions aux besoins des localités, et n'envoyaient que le surplus aux khalifes.

Sayfa 223

Ilk Abbasî hükümdarlığı doğu Arabistan'ın en görkemli dönemidir. Fetih zamanı geride kaldı **uygarlık başlıyor.** Aboul Abbas yalnızca iki yıl hükümdarlığı doğu Arabistan'ın en görkemli dönemidir. Fetih zamanı geride kaldı uygarlık başlıyor. Aboul Abbas yalnızca iki yıl hükümdarlığın ayakta tuttu. Aboul Abbas, varlıklarıyla Asya'da her daim gözde olan bir seçkin halifeler dönemini başlatır. Mık ve Nuits adı tanınmış derlemelere (kitaplarda) Doğu artık bizim ülkemizdedir. Daha genç iken ailesinin şefleri ile savaşmıştı ve muzaffer unvanını elde etmişti fakat zaferin asıl unvanı onun bakışının derinliğini kanıtlayan bir **yönetim sistemini oluşturmuş olmasıdır.** Büyük imparatorluğun zengin taşralarında imparatorlar askeri güce ve paraya sahiptir. Yerel [kasaba] ihtiyaçları için ürünlerin vergilendirilmesi sistemini adapte eder ve halifelere yalnızca artan kısmı gönderir.

Sayfa :224

On s'habitua, sous ce règne, à considérer le khalife comme l'image de la divinité sur la terre. Il exigea toujours de ses sujets le respect le plus profond, et il l'obtint.

Sayfa 224

Bu saltanat döneminde halifenin Tanrı'nın yeryüzündeki yansıması olduğuna alışılmıştır. O her zaman bu konularda derin bir saygı görür, bu saygıya erişir.

Sayfa :226

Almamoun, surnommé l'Auguste des Arabes, surpassa les espérances qu'il avait fait concevoir. Moins brillant qu'Haroun, il lui fut supérieur par les connaissances et la hauteur de son génie. La seule faute politique qu'on ait à lui reprocher fut un acte de reconnaissance et de bonté; il donna à Thaher, en récompense des services qu'il en avait reçus, le gouvernement héréditaire du Khorasan; ce fut le premier démembrement du khalifat d'Orient, non pas que les Thahérites dussent abuser de leur indépendance et méconnaître les bienfaits que le chef de leur famille avait reçus des Abbassides; mais un funeste exemple avait été donné, et l'on vit les gouverneurs des provinces chercher à se soustraire insensiblement à l'autorité de leur souverain légitime.

Sayfa 226

Araplar tarafından Auguste diye adlandırılan Almamoun tasarlanan umutları aşar. Harun kadar parlak olmayan Almamoun, bilgileriyle onu mükemmelleştirir ve dehasını yüceltir. Tek **politik hatası** minnettarlık ve iyilik duygularıyla ona yakınlaşmasıdır. **Aldığı eğitim**

karşılığında Thaher'i ona verir, babadan kalan **Horasan** imparatorluğu'yla, bu Doğu halifeliğinin **ilk parçalanmasıdır**. Thaherilerin özgürlüğünü kötüye kullanmak ve çile reislerinin Abbasîlerinden aldığı iyilikleri tanır olmak değildir. fakat bu uğursuz bir örnektir ve taşrada ki hükümdarlar yavaş yavaş yasal (meşru) hükümdarın otoritesini elinden alır.

Sayfa :227

« et l'on vit, pour la première fois peut-être dans l'histoire du monde, un gouvernement religieux et despotique s'allier à la philosophie, préparer et partager ses triomphes. » Pénétré des idées d'une sage tolérance, et réunissant autour de lui des savants grecs, persans, coptes, chaldéens, il ne voulut pas admettre de distinction en matière de religion. Il fut établi que chaque fois qu'il y aurait dix chefs de famille, chrétiens, juifs ou mages, ils pourraient se constituer une église ; tous furent déclarés susceptibles d'exercer des fonctions publiques, et les préjugés qui repoussaient les dissidents de la société des fidèles parurent un instant s'effacer. Ils devaient renaître plus violents que jamais sous le khalife Mola-

Sayfa :227

wakkel, troisième successeur d'Almamoun. Lui-même ne fut pas toujours à l'abri d'injustes attaques. Les théologiens de Bagdad avaient déjà provoqué des persécutions contre le zendikisme qui, né dans le Khorasan, n'offrait en réalité qu'un amalgame d'idées mages et islamites. Almanzor s'était servi de leurs écrits pour rendre odieuse la mémoire d'Abou-Moslem, et Alhadi avait ordonné de sanglantes exécutions contre les novateurs. Almamoun fut accusé de zendikisme; pour réduire ses adversaires au silence, il aggrava les peines portées contre les séparatistes, et, fidèle cependant à ses principes de tolérance, il évita soigneusement de les appliquer

Sayfa 227

"Dünya tarihinde belki de ilk defa, dinci ve zorba bir hükümdarlığın filozofiyle kaynaşması, zaferlerin hazırlanması ve paylaşılması ilk defa yaşanıyor."

Bilge bir hoşgörünün fikirlerine dalmış ve etrafına Kaldeli, Persli, Yunanlı, Kıpt bilginleri toplamış, din konusunda ayırım yapmak istememiştir. On aile şefinin olduğu her yerde, ister Hıristiyan, ister Yahudi yada mubit olsun birer kilise kurabileceklerdi. kamu işlevlerini yerine getirmek için her şey elverişli görünüyor ve müminleri başkaldırmaya iten on yargılar bir an için ortadan kalkmış gibi görünüyordu. Almamoun'un 3. halef halife **Motawakkel** altında hiç olmadıkları kadar yaman bir şekilde yeniden doğmak zorunda kaldılar. Halifenin kendisi hiç bir zaman haksız saldırıların arkasına saklanmıyordu. Gerçekte Mubit ve Islamî fikirlerin bir karmasından

başka bir şey olmayan zendikizme karşı, Bağdatlı teolojistlere karşı bir kıyım başlatmışlardı. Almanzor, Ebu Muslum'un anısını tekelemek için onların yazılarından faydalandı ve Alhad yenilikçilere karşı kanlı saldırılar düzenledi. Almamoun zendikizme inanmamakla suçlandı, yakınlarını susturmak için, bölücülere uygulanan cezaları arttırdı ve hoşgörü prensiplerine sadık kalarak bunları uygulamaktan kaçındı.

Sayfa :228

داٸمه بالله *

*Okunamadı

Les deux successeurs d'Almamoun, Motassem (833-842) et Wathek (842-846), furent dignes du trône; le premier, prince charitable et généreux, eut le seul tort de former sa garde particulière de jeunes Turcs qui devaient plus tard renouveler, auprès des khalifes, les excès des prétoriens de Rome auprès des empereurs. Pour Wathek, son règne ne fut troublé que par des querelles de doctrines. La divergence des opinions religieuses était grande, puisque l'on a compté chez les Arabes jusqu'à soixante-treize sectes principales; ajoutez à cela les trois cent treize sciences coraniques, et vous aurez une idée de la confusion où devaient tomber souvent les esprits. Wathek, pour avoir apprécié avec les lumières de sa raison le dogme de l'éternité du Coran, soutenu avec véhémence par le docteur Ahmed-ben-Nassar, se vit au moment d'être détrôné et remplacé par ce rude adversaire.

Sayfa 228

Almamoun'un iki halefi, Motassem (833- 842) ve Wathek (842-846) hükümdarlığı hak eden kişilerdi. Merhametli ve cesur bir hükümdar olan birincisinin tek hatası halifelerin yakınında, imparatorluklar yakınındaki Roma askerlerinin fazlalarını yenilemek durumunda kalan Jön Türklere karşı bir koruma oluşturmasıydı. Wathek için, hükümdarlığının yalnızca doktrin çatışmaları sebebiyle yıkıldığını söyleyebiliriz. Dini fikirlerdeki farklılıklar büyüktü, ki Araplarda **yetmiş üç tane temel mezhep** olduğu saptanmıştır. Bunlara birde **üç yüz on üç Kur'an yorumunu eklerseniz,** zihinlerin içine düştüğü karışıklığı anlayabilirsiniz. Wathek, Kur'an'ın evrenselliği düşüncesinin değerini kendi mantığının süzgecinden geçirip anladığı için doktor Ahmed bin Nasur tarafından desteklenerek, hükümdarlığı bitene kadar yaşadı ve bu güçlü hasımı onun yerini aldı.

Sayfa :231

En 829, la guerre recommença sous un singulier prétexte. Almamoun, qui aimait avec passion les mathématiques, ayant appris qu'il existait à Constantinople un savant nommé Léon auquel nul ne pouvait être comparé, désira le voir à Bagdad. L'empereur refusa

Sayfa 231

Sekiz yüz yirmi dokuz yılında, savaş tek bir bahaneyle başladı. Matematiğe çok büyük bir ilgi duyan Almamoun, İstanbul'da **Leon** isimli kimseyle karşılaştırılamayacak kadar iyi bir bilginin bulunduğunu öğrenir ve onu Bağdat'ta görmek ister.

Sayfa :237

Ce n'est pas tout : les Abbassides instituèrent en divers lieux un grand nombre de fondations pieuses, en faveur de mosquées et d'écoles qui, grâce à ces biens de main-morte, subsistèrent sans peine au milieu des révolutions politiques. Ils réunirent à Bagdad les archives du khalifat, afin qu'on pût consulter les ordonnances de leurs prédécesseurs, créèrent dans cette même ville une excellente police, dont la mission n'était pas seulement de protéger les personnes, mais aussi d'assurer le respect des propriétés, et organisèrent un guet nocturne pour empêcher les attaques à main armée. Les marchands eux-mêmes durent se constituer en syndicats responsables, chargés de surveiller les transactions et de réprimer les fraudes en matière de commerce.

Sayfa 237

Hepsi bu değil. Abbasiler çeşitli bölgelere büyük sayıda taş yapılar inşa etmişler, bunlar, okul ve cami olarak kullanmışlar, bu başkasına satılıp aktarılamayan mallar sayesinde de Abbasiler siyasi devrimlerin ortasında varlıklarını sürdürdüler. Seleflerinin talimatlarına danışabilmek için halifenin arşivlerini Bağdat'ta topladılar, aynı şehirde bir de güvenlik örgütü oluşturdular ve örgütün görevi sadece kişilerin güvenliğini sağlamak değil, aynı zamanda mal güvenliğini sağlamak ve silahlı kişilerin saldırılarını önlemek için **gece vardiyaları** düzenlemekti.

Sayfa :238

L'industrie et le commerce ne marchèrent point seuls en avant; on s'occupa aussi activement des arts, des lettres et des sciences. L'architecture et la musique fu-

Sayfa :239

rent cultivées avec zèle; la peinture et la sculpture étaient arrêtées dans leur essor par le Coran qui interdit la représentation soit des figures humaines, soit des images de la divinité; mais elles reçurent d'autres applications. Un nombre considérable de monuments magnifiques s'élevèrent dans les principales villes, à Bagdad, à Bassorah, à Mossoul, à Racca dans la Mésopotamie, à Samarcande dans le Mawarannahár. Quant aux études littéraires, la passion avec laquelle les Arabes s'y adonnèrent dépasse même celle que manifesta l'Europe à l'époque de la renaissance. Les meilleurs écrits de la langue grecque apportés de Constantinople furent immédiatement traduits; une école d'interprètes s'ouvrit à Bagdad sous la direction d'un médecin nestorien; un revenu de quinze mille dinars fut affecté à un collège où six mille élèves de toute condition puisèrent une instruction gratuite; des bibliothèques furent fondées; l'accès en fut ouvert à tout le monde, et ces établissements furent agrandis de siècle en siècle par des princes dont quelques-uns, à l'exemple d'Almamoun, assistaient aux cours publics des professeurs;

Sayfa :239

la langue arabe se propagea dans toutes les parties de l'Asie, et détrôna définitivement les idiomes anciens; elle se plia aux exigences d'une nomenclature nouvelle. les mathématiques brillèrent d'un éclat sans égal; l'astronomie s'enrichit de découvertes importantes; on construisit des observatoires munis d'instruments dont la grandeur étonne l'imagination:

Sayfa 238

Önceleri sadece sanayi ve ticaret yoktu; aynı zamanda aktif olarak sanatla, edebiyatta ve bilimlerle de ilgileniyordu. (sayfa 239) **Mimari ve müzik büyük emekle geliştiriliyordu, resim ve heykel sanatının ilerleyişi, Tanrısal imajların ve insan figürlerinin resimlenip şekillendirilmesini yasaklayan Kur'an tarafından durduruldu, fakat bu sanatlar başka uygulamalarla karşılaştı.** Bağdat, Basora'nın, Musul Mezopotamya bölgesindeki Karra, Maveraünnehir bölgesindeki Semerkant şehirleri gibi belli başlı şehirler de kayda değer sayıda muhteşem yapı yükselmişti. Edebi araştırmalara göre, Arapların gösterdikleri tutku Rönesans çağında Avrupalıların gösterdikleri tutkudan çok daha fazlaydı. Yunan dilinde yazılan ve İstanbul'a getirtilen en iyi yazılar hemen çevrildi. **Bağdat'ta** Nasturi **bir doktor yönetiminde bir mütercim tercüman okulu** kuruldu. Her türlü şarttaki altı bin öğrencinin bedava okuyabileceği bir yüksek okul için on beş bin dinarlık bir gelir ayrıldı. Kütüphaneler kuruldu, yaşanan gelişme tüm dünyaya açıktı ve bu kurumlar yüzyıllar geçtikçe, başa gelen hükümdarlar tarafından geliştirildi. Bu hükümdarlardan bazıları, meselâ Almamoun, hocaların kamuya açık düzenledikleri derslere katıldılar, Arap dili Asya'nın her bölgesine yayıl-

dı Diğer bölge dillerinin ortadan kalkmasına sebep oldu ve Arap dili yeni bir sözcük dizininin gerekliliğine alışmak durumunda kaldı Matematik hiç olmadığı kadar parlak bir dönem yaşadı, astronomi yeni sayesinde zenginleşti. Büyüklükler, insanın hayal gücünü şaşırtan aletlerle dolu bir rasathane kuruldu.

Sayfa :240

Les Arabes enfin créèrent la chimie, et s'ils tombèrent dans de grandes erreurs en accordant trop de confiance aux données astrologiques et aux problèmes de l'alchimie, ces erreurs mêmes contribuèrent indirectement au progrès des sciences d'observation. Nous ne nous étendrons pas sur ce sujet, nous réservant de tracer séparément un tableau plus complet des travaux des Arabes; rappelons seulement que les Abbassides, auteurs de ce mouvement intellectuel si merveilleux, virent l'école de Bagdad briller du plus vif éclat pendant près de deux cents ans, plus fortunés que Charlemagne qui voulut tirer ses peuples de la barbarie en s'appuyant sur les plus savants hommes de l'Occident, mais dont l'œuvre périt avec lui.

Si le siècle littéraire des Abbassides forme un heureux contraste avec l'ignorance profonde de l'Europe au moyen âge, le luxe et la magnificence qu'ils déployèrent ne présentent pas un spectacle moins curieux seuls dépositaires des richesses de tant de provinces,

Sayfa :240

sans armées permanentes, ils avaient la libre disposition des énormes revenus dont on vient d'indiquer la source. Ce furent souvent des profusions sans règle, des dons prodigieux, l'or et les perles répandus à pleine main dans les palais, dans les jardins, dans les mosquées. Almahadi, pendant un seul pèlerinage à la Mecque, dépensa six millions de dinars. Zobéide, la femme d'Haroun, ne se servait jamais que de vases d'or rehaussés de pierres précieuses et d'étoffes tissues avec des fils d'argent ; elle portait des vêtements de soie doublés

Sayfa :241

d'hermine, et ses pantoufles étaient brodées de perles fines.

Sayfa 240-241

Araplar sonunda kimyayı keşfetti ve eğer astrolojik verilere ve simyadaki sorunlara gereğinden fazla güvenerek büyük hatalara düştülerse de, bu hataların gözlem bilimlerinin ilerlemesinde büyük payları oldu. Bu konu üzerinde fazla durmayacağız. Arapların yaptığı çalışmaların eksiksiz bir tablosunu çizeceğiz. Sadece şunu hatırlayalım ki bu muhteşem entelektüel hareketin yaratıcıları olan Abbasiler iki yüz yıldan fazla zamandır bir ışık gibi parlayan Bağdat okulunun etrafında dönüp durdular ve Batılı bilim adamlarından güç alarak halkını barbarlıktan kurtarmak isteyen, fakat ölümüyle beraber tüm emekleri boşa giden Charmant'dan daha şanslılardı. Abbasilerin uygarlaşma dönemleri Orta Çağ'da Avrupa'da hüküm süren cehalete ters düşüyorsa, yaşadıkları lüks ve ihtişamda

aynı derecede merak uyandırıyordu. Sadece pek çok şehirde yaşayan zenginlerin mutemetleri sürekli bir orduları olmadan kaynağı belli büyük miktarda gelirlerden serbestçe yararlanma yetkisine sahiptiler. Bu da düzensiz harcamalara, olağanüstü miktarda bağışlara, camilerde, bahçelerde ve saraylarda aşırı derecede altın ve inci kullanımına yol açmıştır. **Almahadi sadece Mekke'ye yaptığı bir Hac sırasında altı milyon dinar harcamıştı. Harun'un karısı Zübeyde ise üzeri değerli taşlarla süslü altın kaselerde yemek yer ve gümüş ipliklerle dokunmuş kumaşlardan elbiseler giyerdi. Çift kakumlu ipekten elbiseleri ve küçük incilerle bezenmiş terlikleri vardı.**

Sayfa :243

Le fils d'Haroun-al-Raschid protégeait la secte des Motazélites dont les doctrines se résument dans les propositions suivantes; 1° on ne peut séparer les attributs de Dieu de son essence; 2° le Coran a été créé et n'est point eternel; 3° la foi ne se perd point; cependant on ne peut donner le nom de fidèle à celui qui pèche grossièrement; 4° Dieu n'a qu'une influence générale sur les actions des hommes; il leur laisse une entière liberté, et c'est par là qu'ils méritent d'être récompensés ou punis. Ces principes étaient approuvés par les khalifes; le fanatisme les fit rejeter; les jurisconsultes de Bagdad triomphèrent d'Almamoun, de Motassem et de Watek, et ce triomphe fut la première cause de la chute de l'empire

معتزله

Okumamadı.

Sayfa 243

Harun al Reşit'in oğlu, doktrinleri aşağıdaki gibi özetlenebilecek Motazelitlerin mezhebini koruyordu.

1- Tanrı'nın niteliklerini özelliklerinden ayrı tutamayız, 2- Kur'an ortaya çıkmış ve kalıcılığı yoktu, 3- Ruh hiçbir zaman ortadan kaybolmaz, bununla birlikte açıkça, ele geçirilen kişiye sadık olduğu söylenemez 4- Tanrı'nın insanlar üzerinde sadece genel bir etkisi vardır, onlara tam özgürlük verir ve bu yolla onlar cezalandırmayı ya da ödüllendirmeyi hak ettiklerine karar verir ve bu yolla onların cezalandırılmayı yada ödüllendirilmeyi hak ettiklerine karar verir Bu prensipler de halifeleri tarafından benimsenmiştir. Fanatikliği reddederler. Bağdat hukukçuları Almamoun'un üstesinden gelmişler ki bunlar Motassem ve Watek'tir bu galibiyet imparatorluğun yıkılmasındaki en önemli etkendir

Sayfa :244

Les Alides avaient plusieurs fois fait revivre leurs prétentions : sous Alhadi, en 785, sous Haroun, en 792, et même sous Almamoun. Ce dernier, pour mettre fin à des divisions qu'il déplorait, avait même un instant songé à remettre sa couronne entre les mains des Alides, reconnaissant ainsi la légitimité de leurs droits; c'était renouveler les projets de l'Ommiade Omar II, et susciter les mêmes protestations; une révolte éclata immédiatement à Bagdad. Les membres de la maison d'Abbas et leurs partisans, au nombre de trente-trois mille, forcèrent Almamoun de renoncer à l'idée de déposséder sa propre famille.

Sayfa 244

Alidesler bir çok defa **koşullarını yeniden yaşama** geçirmişlerdir. Y785'te Alhadi'nin 792'de Harun'un ve aynı zamanda Almamoun'un halifeliği döneminde yapmışlardır. Sonuncusu ortaya çıkardığı bölünmüşlüğe son vermek üzere, bir an için tahtını Alideslerin eline verecek olmuş, **onların meşruiyetini tanımış, bu da Ommiade Omar II'nin projelerini tekrar yenilemek anlamına gelir. Bunlarda Bağdat'ta anında bir ayaklanmaya yol açmış ve bilindik protestolar ortaya çıkmıştır. Abbas'ın yaklaşık otuz üç bin yandaşı Almamoun'u, gerçek ailesini reddetme düşüncesini açıklamasına zorlamışlardır.**

Sayfa :246

Motawakkel, le Néron des Arabes, ouvre cette nouvelle période ; ses vengeances et sa cruauté dépassèrent toute idée : pour punir un vizir qui l'avait offensé, il le fit brûler vif dans un fourneau garni de pointes de fer ; il laissait circuler librement dans son palais des bêtes féroces et venimeuses dont les courtisans ne devaient ni fuir ni repousser les atteintes. Craignant sans cesse qu'une conjuration ne se trâmât contre lui, il invita à un festin tous les officiers de sa cour, les fit entourer par ses sicaires et ordonna un massacre général auquel il prit part lui-même.

Sayfa 246

(ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SON ABBASİLER MISIR HALİFESİ 846-1055 MİLÂDİ - **232**-447 HİCRİ)

Bu yeni dönemi, Arapların Neronu Motawakkel başlatır. **Mota-**

wakkel için intikam alma ve acımasızlık tüm duyguların üstündeydi: Bir vezirini cezalandırmak üzere onu demir çivilerle donatılmış bir fırına canlı canlı atmış, sarayında yırtıcı ve zehirli hayvanların dolaşmasına izin vermiş ve nedimleri bu hayvanların saldırılarına maruz kalmışlardır. Kendisine gizlice, sürekli düzenlenebilecek komplo ve suikast girişimlerinden korkmamış, bir davete tüm saray erkanına davet ederek onları kiralık katillerle çevirmiş ve toplu bir katliam gerçekleştirmiştir.

Sayfa :253

Ainsi, dès 892, trois grands États s'étaient constitués en Orient; c'étaient ceux des Soffarides, des Samanides et des Thoulonides.

Sayfa 253

Böylece 892'den sonra üç büyük devlet doğuda ortaya çıkmıştır. Bunlar **Soffraidesler, Samanaideler ve Thoulonidler'dir.**

Sayfa :260

Des sectes dans tous les temps avaient troublé l'empire musulman. Les Ommiades avaient eu à combattre les Kharegites, les Cadariens, les Azarakites et les Safriens. Sous les Abbassides, celle des Motazélites, protégée par Almamoun, s'était proposé un plus noble but, et si elle ne sut pas triompher, elle exerça du moins

Sayfa :260

une heureuse influence sur les âmes élevées. D'autres se contentèrent de protester contre la dépravation des mœurs et l'oubli de la morale du Coran, ou demandèrent des réformes sociales. Quelques-unes semblent n'avoir servi que les projets d'ambitieux subalternes ; on voit cependant dans certaines occasions des fanatiques de bonne foi ; c'est ainsi que les Ravendiens prétendaient que les khalifes devaient être adorés comme des divinités, et qu'il fallait considérer leur palais comme

Sayfa :261

une nouvelle Kaaba.

Sayfa 260-261

Tüm dönemlerde mezhepler Müslüman İmparatorluğu'nu karıştırmıştır. Ommiadesler, Kharegitler, Cadarienler, Azarakitler ve Safrienlerle savaşmışlardır. Abbasilerin yonetimi altında, Almamoun tarafından korunan Motazelit'ler kendilerine daha yüce bir amaç edinmişler, bu amaçlarına ulaşamadıklarında en azından ruhlara baskı yapmışlardır. Diğerleri Kur'an'ın ahlâki değerlerini unutarak ölülere saygısızlık yapılmasını protesto etmekle yetinmişler ya da sosyal reformlar yapılmasını istemişlerdir. Bazıları, gözü yükseklerde alt rütbelilerin projelerini uyguluyor görünüyorlardı. Bu sırada kimi iyi niyetli fanatikler fırsat bulduklarında, ki bu fanatikler Ravendien'lerdir; halifelerin tanrı gibi gulümsemeleri gerektiğini ve onların saraylarının yeni bir Kâbe olduğunu ileri sürüyorlardı.

Sayfa :261

Parmi les imposteurs et les faux prophètes, certains personnages jouèrent un rôle assez important : ainsi Moçanna, en 781, excita une révolte dans le Khorasan. Plus tard (834), Babek fonda dans l'Aderbidjan la secte des Ismaéliens, qui professait, si nous en croyons les historiens arabes, le matérialisme le plus complet et qui résista quatre ans à toutes les forces du khalife Motassem. Aucune ne se répandit avec plus de rapidité et de succès que celle des Karmathes, qui dans le Xe siècle infesta l'Arabie et enleva toute la partie orientale de la péninsule à l'autorité spirituelle et temporelle des khalifes

Sayfa 261

Sahtekârların ve yalancı peygamberlerin bazılarının çok önemli etkileri olmuştur. içerinden Moçanna, 781'de Horasan'da bir ayaklanmaya yol açmıştır. **Daha sonra (834) Babek Azerbaycan'da İslâmî mezhep oluşturmuş ve öğretisinde Halife Motassem'in, dört sene boyunca tüm güçlerine dayanmış ve eğer Arapların tarihine inanıyorlarsa, bunun maddecilik kısmının eksiksiz olduğunu öğretmişlerdir**. Ama hiçbiri Karmatîler gibi hızla yayılamamış ve onların başarısına ulaşamamışlardır. Onuncu yüzyılda Arap yarımadasını ele geçirmiş, halifelerin cismani ve ruhsal otoritelerini ele geçirmişlerdir.

Sayfa :276

Les habitants de la Mecque cessèrent dans la Khotbah de prononcer le nom du khalife fathimite, et le remplacèrent par ceux du kha-

Sayfa :276

life (abbasside et du sultan seldjoukide. Ce fut aussi Alp-Arslan qui détruisit l'indépendance des Géorgiens. Il venait d'assaillir le Turkestan lorsqu'il périt frappé du poignard d'un Khowarezmien ; la plus belle partie de l'Asie reconnaissait son autorité ; douze cents chefs lui rendaient hommage ; deux cent mille soldats marchaient sous sa bannière, et cependant, malgré sa magnificence, son courage et ses brillantes expéditions, il ne fut pas le plus grand prince de sa famille : cette gloire était réservée à son fils Djelal-eddin-Malek-Schah (ou Malek-Schah) (1072-1092).

Sayfa 276

Mekke halkı Khotbah da Fatımi halifesinin adını zikretmeyi bırakarak onun yerine Abbasi halifesini ve Selçuklu sultanının adını koydu. Gürcülerin bağımsızlığını ortadan kaldıran Alparslan'da aynı şekilde davrandı. Bir Harezmli tarafından hançerlendiğinde Türkistan'a daha yeni baskın duzenlemişti. Asya'nın en güzel kısmı onun otoritesini kabul etmiş iki yüz kadar şef ona minnet duymuş, iki yüz bin asker onun bayrağı altında yürümüş ve onun cömertliğine, cesaretine ve parlak seferlerine rağmen soyunun en büyük sultanı olamamıştır. Bu ün, oğlu Celadettin Melih Şaha atfedilmiştir.(1072-1092)

Sayfa :277

Pendant que Nedham-el-Mulk s'occupait des utiles travaux de l'administration, son maître ne cessait de parcourir dans tous les sens ses États et en reculait les frontières. Son nom retentissait dans les

Sayfa :277

prières, à la Mecque, à Médine, à Jérusalem, à Bagdad, à Ispahan, à Reï, à Samarcande, à Bokhara et à Kaschgar; il affermit sa domination dans le Djezireh, la Syrie, la Palestine même, et se rendit maître de l'Asie Mineure. Par ses ordres, un de ses parents, Soliman, entra sur le territoire des Grecs et s'avança jusqu'au Bosphore, après avoir conquis tous les pays situés entre la Grande Arménie, la Géorgie, la mer Noire, la Méditerranée, l'Albanie et la petite Arménie (1081). Ce fut là l'origine de la sultanie d'Iconium ou de Roum, plus tard Turquie d'Asie, qui joua, dans les croisades, un rôle si important. Les Grecs furent chassés de l'Asie par les victoires de Soliman

Sayfa 277

Nedim-El- Mülk yönetimle ilgili işlerle ilgilenirken, efendisi ülkeyi karış karış geziyor ve sınırları genişletiyordu. Adı her yerde Mekke'de, Medine'de, Kudüs'de, Bağdat'ta, Isfahan'da, Ree'de, Semerkant'ta, Buhara'da ve Kaşgar'da yayılıyordu. Suriye, Filistin ve Cezire'de egemenliğini kabul ettirdi ve Ön Asya'nın hükümdarı haline geldi. Buyruklarıyla, hısımlarından biri, Soliman, Yunanistan topraklarına kadar geldi ve Gurcistan, Karadeniz, Akdeniz, Arnavutluk ve Kuçük, Buyuk Ermenistan arasında kalan tüm bölgeyi fethettikten sonra boğazlara kadar ilerledi (1081). Konya'nın ya da Rum sultanının soyundan Asya'daki Türkiye'den gelmiş, haçlı seferlerinde buyuk rol oynamıştır. Yunanlılar Asya'dan Soliman'ın zaferiyle atılmıştır.

Sayfa :308

L'industrie et le commerce prirent aussi un accroissement considérable. C'est de Sicile, selon les récits les plus probables, que se répandit au XIIe siècle, en Europe, l'art de tisser les étoffes de soie; les richesses naturelles du pays furent mises en œuvre : l'argent, le fer, le cuivre, le soufre, le sel gemme furent exploités ; les marbres, le porphyre, le granit, le jaspe, servirènt à la décoration des monuments. La plupart des édifices de l'architecture arabe ont disparu ; cependant il en reste assez pour que nous puissions encore admirer l'élégance du style, et surtout la finesse des détails.

Sayfa 308

Sanayi ve ticaret gözle görülür bir gelişme kaydetti. Anlatılan hikayelere göre Avrupa'da, Sicilya'da, 12. yüzyılda ipek dokumacılığı sanatı yayıldı; ülkenin doğal zenginlikleri işlenmeye başlandı. Gümüş, demir, bakır, kükürt ve kaya tuzu çıkarıldı; yapıların dekorasyonunda mermer, kızıl sofakı, granit ve akit kullanıldı. Arap mimarisinin önemli yapılarının önemli yapıları kaybolmuştur. Fakat Arap stilinin seçkinliğini özerkliği de detaylardaki inceliği kavramamızı sağlayacak kadar örnek mevcuttur

Sayfa :319

Une autre cause contribua à l'affermissement de la domination musulmane : la famille d'Ommiah eut le bonheur de produire plusieurs hommes d'un mérite éminent. Abderrahman Ier (755-787), a un coup d'œil juste en politique joignait une grande aménité de caractère. Actif, brave, il fut surnommé le juste par un peuple pour qui l'équite était la première des vertus. Recherchant le luxe et la magnificence, il aimait moins encore les ornements surchargés d'or et de pierreries que les œuvres parlant au sentiment, et les créations de l'intelligence susceptibles d'élever l'esprit

Sayfa 319

Başka bir sebep Müslüman egemenliğinin güçlenmesine katkıda bulunmuştu. **Omias soyu, üstün değerlere sahip bir çok adam yetiştirmenin mutluluğunu yaşadı. I. Abdurrahman (755-787) politika hayatına cana yakın kişiliğini de kattı. Çevik ve namuslu karakteriyle adaleti en buyuk erdem sayan bir toplum tarafından "doğrucu" olarak adlandırıldı.** İhtişamı ve lüksü ararken taş ve altın süslemeler yerine ruhu yüceltmeye elverişli zekâ ürünlerini ve duyguların ifadesi olan eserleri tercih etti.

Sayfa :322

On trouva à sa mort, dans ses papiers, les paroles suivantes: « Cinquante ans se sont écoulés depuis que je suis khalife. Trésors, honneurs, plaisirs, j'ai joui de tout, j'ai tout épuisé. Les rois mes rivaux m'estiment, me redoutent et m'envient. Tout ce que les hommes désirent m'a été accordé par le ciel. Dans ce long espace d'apparente félicité, j'ai calculé le nombre de jours où je me suis trouvé heureux: ce

Sayfa :323

nombre se monte à quatorze. Mortels, appréciez la grandeur, le monde et la vie. »

Sayfa 322-323

Ölümünden sonra, notları arasında şu sözlere rastlandı: "Halife seçildiğimden bu yana elli yıl geçti. Hazineler, arzular, erdemler hepsine ulaştım. Hepsini tükettim. Krallar, yani rakiplerim bana saygı duydular, benden korktular ve bana imrendiler. Bir insanın isteyebileceği her şey bana gökten indi. Mutluluklarla dolu gibi görünen bu uzun zaman süreci içerisinde kendimi gerçekten mutlu hissettiğim günleri saydım, on dört gün oldu. **Faniler, büyüklüğe, dünyaya ve hayata değer verin."**

Sayfa :323

Un jour le khalife, se reposant dans son nouveau pavillon, voit arriver Bechir monté sur un âne et portant un sac vide. Bechir le prie de lui per-

Sayfa :323

mettre de remplir son sac de la terre qu'il foule en ce moment à ses pieds, et quand le sac est plein, il lui demande comme une dernière grâce de vouloir bien l'aider à le charger sur son âne. Alhakem y consent, dans l'espoir de comprendre enfin le but de cette action; il cherche à soulever le sac, mais ses efforts sont inutiles: « Prince des croyants, lui dit alors Bechir avec gravité, ce sac que tu trouves si lourd ne contient qu'une petite parcelle du champ que tu as usurpé sur une de tes sujettes; si tu ne peux la soulever aujourd'hui, com

Sayfa :324

ment supporteras-tu le poids de ce champ tout entier au jour du jugement? » Alhakem, frappé de ce discours, se fait expliquer l'affaire: il reconnaît sa faute, rend immédiatement le champ à la pauvre femme et lui fait don en même temps du pavillon qu'on avait élevé.

Sayfa 323

Bir gün halife yeni çadırında dinlenirken bir eşeğin üzerinde, sırtında boş bir çantayla Bekir onu görmeye gelir. Bekir ondan çantayı halifenin üzerinde yürüduğü toprakla doldurması için yardım ister. Çanta dolduktan sonra da bir sefer eşeğine yüklemesi için yardım ister. Hakem bu davranışın amacını anlamak umuduyla buna razı olur, çantayı kaldırmak için eğilir fakat çabaları sonuçsuz kalır. Bekir ona dönüp şöyle der: "İnsanların sultanı, sizin ağır bulduğunuz bu

çantada zorbalıkla sahip olduğunuz toprağın çok küçük bir parçası var. **[sayfa 324]** eğer siz bugün bunu kaldıramıyorsanız, **kıyamet gününde bütün bu toprakların ağırlığını nasıl kaldıracaksınız." Bu söz karşısında şaşkına dönen Hakem hatasını anladı** ve sahip olduğu toprakları, kendisi için hazırlanan yeni çadırıyla birlikte fakir bir kadına verdi

Sayfa :330

Les khalifes eurent toujours le soin de s'entourer d'une milice étrangère ; les premiers successeurs d'Abderrahman Ier en eurent une zenète ; les autres, depuis Abdallah (900), firent venir de Constantinople des esclaves de Slavonie qu'ils élevèrent au maniement des armes et dont ils se firent des satellites dévoués.

Sayfa 330

Halifeler her zaman, etraflarında yabancı bir milisin bulunmasına özen gösterirlerdi; I. Abdurrahman'ın ilk haliflerinin bir zenetesi vardı, diğerleri Abdullah (900)'dan beri silah yapımında kullanılmak üzere Slovenya'dan İstanbul'a köleler getiriyorlar ve bunları bağlı silahlı yardakçıları yapıyorlardı

Sayfa :331

Déjà les émirs qui avaient précédé Abderrahman Ier avaient été contraints par le Goth Pélage de laisser se former sur les confins

Sayfa :331

de la Galice une petite principauté chrétienne: les successeurs de Pélage avaient profité de tous les troubles survenus dans la péninsule pour attirer autour d'eux les chrétiens impatients du joug de l'islamisme.

Sayfa 331

I. Abdurrahman'dan önceki emirler, Goth Pelage tarafından Galiçya sınırları üstünde küçük bir Hristiyan prensliği oluşturulmasının serbest bırakılmasına zorlanmış, Pelage'in halefleri İslâmın boyunduruğu altındaki tüm Hristiyanları çevrelerine toplayabilmek için yarımadada çıkan tüm karışıklıklardan yararlanmışlardı.

Sayfa :341

Sous le point de vue moral, scientifique, industriel, les Arabes étaient bien supérieurs aux chrétiens; leur caractère, leurs mœurs avaient quelque chose de généreux, de dévoué, de charitable, qu'on eût vainement cherché ailleurs. On trouvait chez eux ce sentiment de la dignité humaine qui les avait toujours distingués, et dont l'abus devait produire la funeste manie des duels.

Sayfa :341

Les rois de Castille et de Navarre avaient tellement confiance dans la loyauté et l'hospitalité arabes, que plusieurs d'entre eux n'hésitèrent pas à se rendre à Cordoue pour consulter les médecins si renommés de cette ville. Le plus pauvre des musulmans tenait autant à conserver intact l'honneur de sa famille que le scheik le plus orgueilleux. L'obscurité de l'origine n'empêchait point d'arriver aux premières dignités ; la noblesse de race ne donnait point seule la considération ; il fallait y joindre le mérite personnel. La religion du Coran s'était épurée : on appréciait les vertus et les bonnes œuvres ; la liberté de l'homme n'était plus écrasée, comme au temps de la conquête, sous la foi religieuse ; le travail était encouragé, la propriété respectée ; l'obeissance au pere de famille, la vénération pour la vieillesse, un vif sentiment de la justice se faisaient partout remarquer ; les cadis se considéraient plutôt comme

Sayfa :342

des arbitres que comme des juges, et n'abusaient que bien rarement de leur autorité.

Sayfa 341-342

Manevî, endüstri ve bilim açısından Araplar Hristiyanlardan daha üstündüler. Karakterleri, töreleri yüksek nitelikliydi, candandı, merhametliydi. Onlarda, onları diğer insanlardan ayıran yüce insanlık duyguları bulunuyordu ve bunun kötüye kullanımı kötü

düellolara davet çıkarmak demekti.

Castille ve Navarre'nin kralları Arapların dürüstlüklerine, misafirperverliklerine o derece güveniyorlardı ki içlerinden bir çoğu, doktorlarıyla ünlü Cordoue kentine akıl danışmak üzere gelmeye tereddüt etmiyorlardı. Müslümanların en fakiri bile adeta gururlu bir şeyh gibi ailesinin şerefini korumaya çalışıyordu. Saygınlıkta en üst konuma gelebilmek için, kökeninizin ne olduğunun hiçbir önemi yoktu. Irkın soyluluğu saygınlık anlamına gelmiyor, değerli olansa kişi olarak saygınlık kazanmaktı. Kur'an'ın dini arınmıştı, erdem ve güzel eserler takdir ediliyordu. İnsanın özgürlüğü kısıtlanmamış, tıpkı fetih zamanında olduğu gibi; gerek din, gerekse çalışmak takdir edilmişti. Mülkiyete saygı gösteriliyor, ailenin reisi erkekti. Yaşlılık büyük saygı görüyor, hukukun üstünlüğü her yerde hissediliyor, kadılar hâkim olmaktan çok arabulucu, uzlaştırıcı gibi görülüyor ve otoritelerinde hiç yanılmıyorlardı.

Sayfa :342

Les Arabes portèrent à un haut degré de perfection l'architecture, la musique et la danse. On étudie encore aujourd'hui le style particulier qu'ils donnaient à leurs édifices ; on admire les ornements dont ils les décoraient. Quant à la musique, Ali-Zériab fonda à Cordoue une école célèbre. Il avait fait une sérieuse étude de la nature des sons et des ressources de la voix humaine; le luth jusqu'alors ne se composait que de quatre cordes; Zériab en ajouta une cinquième.

En fait de poésie, les Arabes cultivaient surtout la romance ou la nouvelle; un grand nombre d'auteurs, plusieurs femmes même, se distinguèrent et s'acqui-

Sayfa :342

rent une grande renommée. Nous les trouvons recherchés dans leurs images et leurs sentiments; mais ils s'adressaient à des imaginations ardentes, à des caractères naturellement exaltés.

Sayfa :343

Les sciences attirèrent aussi l'attention des Arabes. On apprenait dans les écoles l'astronomie, la géographie, la dialectique, la médecine, la grammaire, ainsi que des éléments de physique, de chimie et d'histoire naturelle; les bibliothèques étaient pleines de copies des anciens auteurs grecs et des philosophes alexandrins; les sciences mathématiques, l'algèbre et la géométrie étaient cultivées avec succès. Le fameux Gerbert, qui depuis fut pape à la fin du Xe siècle sous le nom de Sylvestre II, avait puisé en Espagne des connaissances qui étonnaient ses contemporains et le firent accuser de magie.

L'ardeur que les Arabes déployèrent dans les travaux de l'industrie fut plus grande encore : ayant retrouvé les mines dont les Romains et les Phéniciens tiraient leurs métaux, il s'empressèrent de les exploiter; ils en ouvrirent de nouvelles, et l'on a justement vanté leurs mines de mercure près d'Almaden, de rubis près de Malaga et de Beja des Camérès. Du corail fut pêché sur les côtes de l'Andalousie, et des perles sur celles de Tarragone. On perfectionna la manière de tanner et de préparer le cuir, de tisser le coton, le lin et le chanvre. La fabrication des étoffes de soie et de laine fut portée à sa dernière perfection. Bientôt l'on ne parla, dans le

Sayfa :343

Levant et sur la côte d'Afrique, que des lames de Tolède, des soies de Grenade, des harnais, des selles et des maroquins de Cordoue. L'Europe tout entière recherchait les draps bleus et verts de Cuença, les épiceries et le sucre de Valence. Ces produits n'étaient pas les seuls objets du commerce; les Maures et les juifs, qui s'occupaient plus spécialement du trafic, envoyaient en-

Sayfa :344

core en différents pays des huiles, du sucre, de la cochenille, de l'ambre gris, du cristal de roche, du soufre, du safran, du gingembre; déjà peut-être ils se servaient des lettres de change dont l'invention a été attribuée aux Lombards; et si ce moyen leur manquait, du moins ils y suppléaient déjà par un procédé analogue. Ils avaient dans le Levant des correspondants nombreux et recevaient, en échange de leurs envois, de l'aloès, du camphre, des fourrures de martres du Khorasan et **des tapis de Perse.**

Quant à l'agriculture, les services que les Arabes rendirent à l'Espagne sont incontestables; ils sont inscrits encore dans la Huesta de Valence et la Véga de Grenade que les travaux d'arrosement portèrent au plus haute degré de fertilité. Rien n'est plus ingénieux que le système d'irrigation qui fut établi dans la Huesta.

Sayfa 342

Araplar, dans, müzik ve mimari üst seviyede bir mükemmelliğe ulaşmışlardı. Bugün hâlâ onların büyük yapılarda uyguladıkları özel stili inceliyoruz ve hâlâ bu yapılan dekore ederken kullandıkları süslemelere hayranlık duyuyoruz. Müziğe gelince, Ali Zeri-

ab Cordoue'de çok ünlü bir okul kurmuştu. İnsan sesinin kaynaklan ve doğa sesleri üstüne ciddi bir araştırma yapmış, o zamana kadar dört tele sahip uda, Zeriab beşincisini eklemişti.

Şiir konusunda, Araplar özellikle romansı ve öyküyü işliyorlardı. Bir çok yazar üstelik kadınlar bile tanınıyor ve büyük üne sahip oluyorlardı. Biz onları hayallerinde ve duygularında ararken, onlar daha güçlü hayallere, doğal olarak daha coşkun karakterlere yöneliyorlardı.

[sayfa 343]

Bilimde, Arapların ilgisini çekiyordu. Okullarda astronomi, coğrafya, diyalektik, tıp, ve gramer olduğu gibi fizik, kimya ve doğa tarihide okutuluyordu. Kütüphaneler eski Yunanlı yazar ve Alexandrinli filozofların kitaplarıyla dolu idi. Matematik bilimleri, cebir ve geometri büyük merakla takip ediliyordu. Ünlü Gerbert, onuncu yüzyılın sonunda Sylvestre II adı altında, İspanya'dan edindiği bilgilerle, çağdaşlarını bile şaşırtmış ve onları büyü yapmakla suçlamıştır.

Arapların endüstri işlerinde kullandıkları yüksek ısıda dikkat çekiciydi. Fenikelilerin ve Romalıların metallerden çıkardıkları madenleri yeniden buldular ve madenleri işletmek için sabırsızlanıp yenilerini açtılar. Bize sadece Almaden yakınlarındaki cıva ve Malaya'da camer des Bejasındaki madenlerini övmek kalıyordu. Endülüs kıyılarında avlanan mercan ve Tarragone kıyılarından çıkarılan inciler, derinin tabaklanması ve hazırlanmasında, pamuk, keten, kenevir dokumacılığında ustalaştılar. İpek ve yün kumaşın üretiminde mükemmeliyete ulaştılar. Birazdan Orta Doğu ve Avrupa kıyısındakilerden söz edeceğiz. Ama Toledo kılıçlarından, Granada ipeklerinden, yosun, eğer ve Cordoue marokenlerinden söz etmek gerekir. Avrupa'nın tümü Cuença'nın yeşil ve mavi çuhalarını , Valensia'nın şekerine ve baharatlarına sahip olmak istiyordu. [sayfa 344] Ticaretin malları tabii ki bunlarla sınırlı değildi, ticaret trafiğiyle özellikle ilgilenen Mağripliler ve Yahudiler çok farklı ülkelere yağ, şeker, boyamada kullanılan kırmız böceği, akamber, kaya kristali, kükürt, safran, zencefil yolluyorlardı. Belki

de çoktan bulunuşu Lombardiyalılara atfedilen poliçeler kullanıyorlardı.eğer bu imkanları yoksa en azından buna benzeyen bir usul kullanıyorlardı. Orta Doğu'da malları alan adamları ve yolladıklarının karşılığında sansabır, kafur, Horasan samur kürkü ve Pers halıları alıyorlardı.

Tarıma gelince, Arapların İspanya'da bulundukları hizmetler apaçık ortadaydı. Verimliliği en üst düzeye taşıdıkları sulama çalışmaları günümüzde bile Granudu Vega'da ve Valensiya Huesta'da hâlâ görülebilir. Hiçbir şey, Huesta'da inşa edilmiş sulama sistemlerinin üstünde bir ustalıkla yapılmamıştır.

Sayfa :345

Avec de tels procédés, sous le climat fertile de l'Andalousie, on obtenait trois récoltes par an ; il suffisait d'ensemencer immédiatement après la moisson. C'était d'Asie, des plaines de la Chaldée et des vallées de la Syrie que les Arabes avaient importé en Espagne leur savante culture, là ne se borna point leur bienfaisante influence dans le pays. Ils y introduisirent le riz, le coton, le mûrier, la canne à sucre, le palmier, le pistachier, le bananier, et, outre ces produits précieux, des fleurs et des légumes qui de là se répandirent plus tard dans toute l'Europe occidentale, la rose du Japon, le camélia rouge et blanc, l'asperge, etc

Il ne faut point juger, par l'état actuel de l'Andalousie, de son état sous la domination Arabe. La population était alors bien plus considérable. Il y avait dans toute la partie d'Espagne possédée par les musulmans six villes capitales, quatre-vingts cités, trois cents villes du troisième ordre, et un nombre infini de bourgades, de villages et de hameaux. A Cordoue seulement, on comptait deux cent mille maisons, six cents mosquées,

Sayfa :346

**

* Okunamadı

cinquante hospices, quatre-vingts écoles publiques, neuf cents bains publics. La ville contenait un million d'habitants. Dès lors il n'y a plus lieu de s'étonner de l'opulence et du luxe dont les historiens arabes nous apprennent que les khalifes faisaient étalage. Par l'azaque ou dime sur les produits de la terre, le kharadj ou droit d'entrée et de sortie sur toutes les denrées, et le taadil ou imposition sur les marchands en détail, ils atteignaient toutes les richesses du pays; on conçoit sans peine que les revenus aient monté jusqu'à la somme de douze millions quarante-cinq mille dinars d'or. Nous savons déjà que l'État se réservait la cinquième partie du butin, et que les chrétiens et les juifs payaient une capitation à part.

** 12.045

* Okunamadı

Néanmoins l'esprit reste toujours étonné des richesses que les Arabes ont prodiguées et dans leurs monuments, et dans leurs fêtes publiques. La mosquée de Cordoue, qui subsiste encore aujourd'hui, égale en magnificence à celle de Damas, aussi vénérée que l'alaksa de Jérusalem, a six cents pieds de long sur deux cent cinquante de large. En ce dernier sens, elle a trente-huit nefs et dix-neuf dans le sens opposé; les nefs sont soutenues par mille quatre-vingt-treize colonnes de marbre. On entre du côté du midi par dix-neuf portes couvertes de lames de bronze d'un travail exquis; parmi ces portes, celle du milieu est incrustée de lames d'or. En haut s'élèvent trois boules dorées surmontées d'une grenade d'or. Ce vaste édifice était éclairé la nuit par quatre

Sayfa :346

mille sept cents lampes, pour l'entretien desquelles on dépensait tous les ans vingt-quatre mille livres d'huile et cent vingt livres d'ambre et d'aloès ; la lampe du

Sayfa :347

mihrab ou du sanctuaire était d'or massif. Quant aux fêtes de Cordoue, rien ne pourrait nous donner une idée du luxe qui y régnait et de l'enivrement général Toute la nuit, la ville était illuminée ; les rues étaient jonchées de fleurs ; partout dans les promenades, les places publiques, le son des instruments retentissait dans les airs, et la population se livrait à des danses joyeuses.

Sayfa 345

Bir çok değişik yöntemle, Endülüs'ün verimli topraklarında, senede üç hasat alınabiliyordu. Hasattan hemen sonra tohumları ekmek yetiyordu. Bu Arapların Asya'dan, Kaldeden, Suriye vadilerinden Ispanya'ya getirdikleri bozkır kültürüydü. Orada yetiştirebilecekleri sadece iyi niyetleriydi. Pirinç, keten, dut ağacı, şeker kamışı, palmiye, Şam fıstığı, muz ve bu değerli ürünlerin dışında sebze ve çiçekleri getirdiler ve daha sonra bunlar buradan tüm Orta Avrupa'ya yayıldı. Japon gülü, kırmızı ve beyaz kamelya, kuşkonmaz...gibi.

Endülüs'ün, Arapların hâkimiyeti ve önceki durumunu karşılaştırmak bile hatadır. Nüfus gerçekten önemli bir rakama ulaşmıştı. Ispanya'nın tümünde Müslümanların elinde olan altı büyük şehir, seksen, üç yüz tane üçüncü sınıf şehir, sayısız kasaba, köy ve köycük vardı. Sadece Cordoue'de iki yüz bin ev, altı yüz camii, elli güç-

suzler yurdu, seksen devlet okulu, dokuz yuz hamam sayabılıyoruz Şehrın bır mılyon nufusu vardı **[sayfa 346]** Yaşanan bolluk ve lüksun şaşılacak hıçbır yanı yoktu, Arap tarıhçılerın bıze soyledıklerı gıbı halifeler gosterış yapıyorlardı Azak ya da toprak urunlerı uzerinden aşar vergısıyle haraç ya da tum zahıreler uzerınde gırış çıkış hakkıyla ve tadıl ya da ayrıntılı olarak tum tuccarlar uzerınden alınan vergıyle halifeler ulkenın tum zengınliklerıne ulaşmışlardı anlaşılıyor kı gelırler toplam **12 milyon 45 bin altın dinara** ulaşmıştı Şunu da zaten bılıyoruz kı devlet kazanılan ganımetlerın beşte bırını saklıyordu ve Hrıstıyanlarla Yahudiler ayrıca bır vergı daha oduyorlardı

Bununla birlıkte Arapların, yapılarında ve halk şolenlerınde saçıp savurdukları zengınlıkler hala şaşkınlık verıcı Bugun halâ ayakta olan, Damas'da bulunan camıyle aynı muhteşemlıktekı Jerusalem'ın alaksa'sıyla aynı derecede kutsanmış Cordoue camısının altı yuz adım yuksekliğı ve ıkı yuz elli adım da genışlığı vardır **Bu bağlamda, 38 nefi ve karşıt anlamda da 19 nefi vardır; nefler 1093 mermer kolon tarafından desteklenir. Güney yönünde bronz şeritlerle kaplı, ince bir işçilik urünü 19 kapı vardır;** bu kapılar arasında ortada bulunanı altın şerıtlerle suslenmıştır Yukarıda uzerınden altından ufak bır topun oldugu uç dore top yukselır **Bu ihtişamlı yapı, geceleri, 4 700 lamba ile aydınlatılır ve bu lambaların bakımı için her sene 24 bin lira yağa, 120 bin lira da amber ve aloeye para harcanırdı; mihrap lambası som altından yapılmıştı.** [sayfa 347] Cordoue şolenlerınden başka hıçbır şey bıze yaşanan luks ve genel sarhoşluk hakkında daha ıyı bılgı veremez Butun gece şehır, Tanrı'dan esın alır, sokaklar çıçeklerle kaplanmıştır Her yerde, kamuya açık alanlarda muzığın sesı havada hıssedılır ve halk kendını eğlencelı danslara bırakır.

Sayfa :348

Les Arabes d'Espagne étaient donc réellement, au XIe siècle, à la tête des nations civilisées; ils l'emportaient, à cette époque, sur tous les autres peuples de l'Europe. Mais l'esprit de discorde vint souffler l'incendie parmi eux, et précipiter leur ruine, au moment où, pour résister aux chrétiens, ils n'auraient eu besoin que de se fortifier dans une imposante unité.

Sayfa 348

XI yuzyılda Ispanya Arapları, gerçekten de uygar milletlerin başındaydı, bu çağda bunu diğer tüm toplumlara da taşıdılar. **Fakat uyuşmazlık düşüncesi onların arasındaki yangını körükledi ve Hristiyanlara karşı koymak için saygıdeğer bir birlik içinde güçlerini arttırmaya ihtiyaçları olduğu bir dönemde, yıkımlarını hızlandırdı.**

Sayfa :366

L'islamisme était donc, au milieu du XIIe siècle, en pleine décadence du côté de l'Occident; la domination de la Méditerranée lui avait échappé; il reculait en Espagne, et déjà une partie de l'Afrique lui échappait. De nouveaux défenseurs vinrent tout à coup lui rendre un éclat passager; ils sortaient, comme les Almoravides, des déserts du Magreb, et ils allaient se répandre comme un torrent sur l'Afrique et l'Espagne.

Sayfa 366

XII.yüzyılın ortalarında, Batı kıyılarında İslâmcılık gerilemedeydi; Akden z'ın hâkim yeti İslamiyet' akıllardan duşurdu, Islâmcılık Ispanya'ya doğru yoneldı ve zaten Afrika'nın bır bolumu onu gozden duşurmuştu Yenı koruyucular ona, bırden geçıcı bır çekicilik kazandırdılar bu koruyucular, Almorav de'ler g bı, Magreb çollerinden çıktılar ve se gıbı Afrika ve Ispanya'ya yayıldılar

Sayfa :423

NOTE 5, *page* 5. — Voyez l'*Exposition de la foi musulmane*, par M. Garcin de Tassy, réimprimée en 1874, sous le titre de *Science des religions, l'Islamisme*, etc., p. XVII. L'auteur relève dans cet excellent livre bien des erreurs accréditées.

Sayfa 423

Not 5, sayfa 5- Bakınız, "Müslüman İnancının Sergilenmesi," yazan M.Garcin de Tassy, 1874 yılında" Dinler Bilimi, İslâmcılık" başlığıyla yeniden basılmıştır, XVII. Bu muhteşem eserde yazar doğruymuş gibi gösterilen yanlışları ortaya çıkanyor.

MÉMOIRES

DU BARON DE TOTT, SUR LES TURCS ET LES TARTARES.

PREMIERE PARTIE.

A AMSTERDAM.

M. DCC. LXXXIV.

BARON DE TOTT'UN, TÜRKLER VE TATARLARLA İLGİLİ YAZILARI

BİRİNCİ BÖLÜM

AMSTERDAM

M. DCC. LXXXIV.

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 2039		
Yazar	: Baron François Tott		
Cild	: Kırmızı		
Ebadı	:		
	En	: 12 cm.	
	Boy	: 18 cm.	
Sayfa Adedi	: LVI + 274		
Not	Kitabın ilgili bölümleri Orhan Öztaşkın tarafından tercüme edilmiştir		

Sayfa :V

DISCOURS

PRÉLIMINAIRE.

L'HISTOIRE femble au premier coup-d'œil n'offrir qu'un théâtre d'horreur, où l'on ne préfente les victimes que pour illuftrer les bourreaux qui les immolent à leurs paffions; mais elle offre en même temps le tableau précieux des mœurs, & cette partie de l'Hiftoire paraîtra fans doute la plus intéreffante, fi l'on confidère que les ufages d'une Nation la gouvernent, comme le caractère perfonnel gouverne les

Sayfa :VI

individus. Eft-il une fource plus féconde en moyens de connaître les hommes, & de les diriger?

Sous ce point de vue, la politique des Gouvernemens doit s'en occuper. Elle appercevra que les ufages en créant & modifiant infenfiblement les mœurs, font par-tout le grand reffort des actions des hommes; ils préparent & confomment les grandes révolutions des Empires; ils

Sayfa : VJ

étaient l'édifice & le rendent durable, ou bien ils le minent par degrés & le conduifent à fa deftruction totale. Une marche lente couvre les progrès du mal, & ces progrès funeftes ne font apperçus qu'au moment, où celui qui pourrait

Sayfa : ViJ

appliquer le remède, reçoit lui-même une atteinte qu'il ne pourrait repouffer qu'avec des forces qui lui manquent.

Si on laiffe dans l'obfcurité des temps ces torrens de brigands qui, en ravageant la terre, ont foulé aux pieds de petites fociétés qui prenaient le titre faftueux d'Empires; fi l'on excepte encore quelques peuplades, qui après avoir accru Rome naiffante, ont porté la feule réputation de fes forces, au point de lui foumettre plufieurs peuples, par de fimples fommations de fes héraults; nulle Nation puiffante n'a réellement fuccombé fous l'effort d'une attaque ou d'une fe-

Sayfa :VIIJ

couffe étrangère; nul Empire foli dement établi, n'a jamais été détruit par le fort d'une bataille malheureufe. La Grèce affervie par les Romains, Rome elle-même anéantie par les Barbares, ont moins cédé à des forces étrangères, qu'à leur affaibliffement intérieur.

Cette vérité n'a pas befoin d'être examinée.

Sayfa V

İLKSÖYLEMLER

Tarih, ilk bakışta, kurbanları sadece onların zevkleri için kurban eden celiâtların gösterime sunan bir dehşet tiyatrosu olarak gözükmekteyse de, aynı zamanda ahlâkın da değer tablosunu sunmaktadır ve Tarihin bu kısmı şahsi karakterin fertleri yönettiği gibi, bir milletin alışkanlıklarının da onu yönettiği göz önünde tutulduğu takdirde, çok daha ilgi çekici olacaktır. [sayfa vi] **Insanları tanımak ve onları yönetmek için daha verimli bir metot var mıdır ?**

Bu bakış açısından, hükümetlerin politikası bununla ilgili olmak durumundadır. Hükümetlerin politikası, insan davranışlarının, insan eylemlerinin büyük dinamizmi tarafından yaratılan alışkanlıkların futursuzca yaratıldığını ve değiştirildiğini görecek, imparatorlukların büyük kaynaşmalarını görecek, davranışlar bir yapı teşkil edecek veya onu yavaş yavaş yıpratacak ve toptan yıkıma götürecektir. **Yavaş bir ilerleyiş, kötü gidişatın gelişimini kapsamakta ve bu ölümcül gelişmeler, ancak ona reçete uygulayabilecek olan şahsın kendisi de ancak kendisinde mevcut olmayan kuvvetlerle bu işi**

halledebileceğini düşündüğünde ortaya çıkacaktır.

[sayfa vii]

Dünyayı yağmalayarak, küçük toplumların ayaklarının dibine o saf imparatorluk rütbesini yığan haydut dalgalarını karanlıkta bıra kırsak gene Roma'nın büyümesinden sonra, sadece kendi kuvvet leriyle gelişen, önderlerinin kişilikleri'nin katkılarıyla birçok toplumu kontrol altına alarak gelişen birkaç topluluğu göz ardı edersek, hiç bir kuvvetli millet, gerçekten yabancı bir saldırı veya bir etki altında zayıf duruma düşmemiştir.

[sayfa viii]

Sağlam olarak kurulmuş hiçbir imparatorluk, hiçbir zaman şanssız bir muharebenin zoru ile yıkılmamıştır. Romalılar tarafından köleleştirilmiş olan Yunanistan ve Barbarlar tarafından yıkılmış olan Roma'nın bizzat kendisi, kendi iç zayıflamalarına nazaran, dış güçler tarafından çok daha az oranda zayıflatılabilmişlerdir.

Bu gerçekliğin incelenmeye bile ihtiyacı bulunmamaktadır.

Sayfa :XVJ

En réfléchiſſant ſur les rapports des mœurs & des uſages de chaque Nation avec le climat & le Gouvernement actuel, en obſervant avec

Sayfa :XVİJ

ſoin les nuances qui réſultent des Gouvernemens paſſés, on voit avec effroi la multitude toujours entraînée vers le côté le plus vicieux; & conſervant toujours les inſtrumens de ſa deſtruction morale.

Sayfa XVJ-XVİJ

Her milletin gelenek ve davranışlarının, mevcut iklim ve yönetimle ilişkileri düşünulduğunde, geçmiş yönetimlerden intikal eden uygulamalar dikkatle göz önunde tutulduğunda, geçmişte alınan kötu sonuçlar daha sonrada tekrarlanmaktadır

Sayfa :XVIJ

Les Juifs, qui couvrent la terre de leur induſtrie, ſans y avoir conſervé aucun droit légitime de poſſeſſion, cédant par-tout aux impreſſions du Gouvernement où ils ſe trouvent, conſervent encore au milieu même de ces divers Gouvernemens, une

Sayfa :XVIIJ

nuance de leur ancienne théocratie dans l'exercice d'une eſpéce de municipalité qu'on leur permet, & qui peut ſeul entretenir cet orgueil ſtupide qui les rend inſenſibles à l'outrage. Les Juifs portent cette inſenſibilité juſques dans les pays froids & montueux, où les hommes fortement conſtitués ſont toujours courageux & ſouvent vindicatifs. Le moral domine toujours le phyſique, lorſque la tyrannie ou l'abus de la liberté ne lui rendent pas tout ſes droits.

Sayfa XVIJ-XVIIJ

Endüstrilerinin topraklarını örten Yahudiler, hiçbir hukukî sahiplik hakkına sahip olmaksızın, bulundukları yerdeki yönetimlerin her türlü baskısı ile zayıflayarak, buna rağmen bu farklı yönetimlerin ortasında, kendilerine müsaade edilen bir çeşit belediye yönetimini gerçekleştirmek için kendi eski teokrasilerinin bir nüansını muhafaza ederler ve bu da tek başına onları hakaretlere karşı duyarsız hâle getirerek, bu garip üstünlüklerini sürdürme olanağını verir. **Yahudiler bu hassasiyetsizliği, iri yapılı insanların her zaman cesur ve saldırgan olduğu soğuk ve dağlık ülkelere de taşıdılar. Diktatörlük ve hürriyetin ihlâl edilmesi ile kendilerine [Yahudilere] hakları iade edilmediği ölçüde [Yahudilerin] manevî işleri her zaman fizikî güçleri yener.**

Sayfa :XX

Dans un pays montueux, il y conſerve une indépendance que le ſitu

Sayfa :XXJ

favoriſe : accoutumé à gravir les montagnes, il les franchit ſans difficulté, & c'eſt de leur ſommet qu'il brave le pouvoir auquel l'habitant des plaines n'eſt pas moins ſoumis par l'habitude que par la nature du terrain qu'il habite, & dans lequel l'abondance & le repos le conſolent de l'aſſujettiſſement qu'il éprouve ;

Sayfa XX-XXJ

Dağlık bir ülkede, arazının desteklediği bir bağımsızlık bulunmaktadır **dağları ovalarda oturanların, doğanın onlara sağladığı bolluk rahatlık ve daha az sahip oldukları direnç nedeniyle dağlardan gelenler ovada yerleşik olanlara üestünlük sağladılar. Oysa oturdukları zor araziler, dağlıların zorluklar yaşayarak kaçtıkları tek hürriyet sığınaklarıydı.**

Sayfa :XXJ

En parcourant la côte deSyrie, on voit le defpotifme s'étendre fur toute la plage, & s'arrêter vers les montagnes au premier rocher, à la première gorge facile à défendre ; tandis que

Sayfa :XXIJ

les Curdes, les Drufes, & les Mutualis maîtres du Liban & de l'Anti-Liban, y confervent conftamment leur indépendance, leurs mœurs & le fouvenir du fameux Facardin.

Sayfa XXJ-XXIJ

Suriye kıyılarını katedersek, butun kıyı boyunca devam eden despotlukların, dağlara doğru ilk kayada, savunulması kolay ilk boğaz-

da bittiğini ve buralarda **Kürtlerin, Dürzülerin, Lübnan'ın ve Anti Lübnan'ın efendilerinin bağımsızlıklarını, geleneklerini ve hatıralarını koruduklarını görürüz.**

Sayfa :XXIJ

Nulle révolution n'a donc altéré chez ces montagnards les influences du climat.

Sayfa XXIJ

(Dağlı Makedonyalılarda, Romalılardan sonra bugün Osmanlıların baskıları da) **Hiçbir baskı dağlılarda iklimin etkilerini değiştiremedi,** (dağlarda baskılara karşı koydular.)

Sayfa :XXIIJ

Il n'eſt point de Nation ſur laquelle on ait plus écrit que ſur les Turcs, & peu de préjugés plus accrédités, que ceux qu'on a adoptés ſur leurs mœurs. La volupté des Orientaux, l'ivreſſe du bonheur dont ils jouiſſent au milieu de pluſieurs femmes ; la beauté de

Sayfa :XXIV

courage des Turcs, la nobleſſe de leurs actions, leur généroſité, que d'erreurs accumulées : leur juſtice même a été citée pour modèle. Mais comment ſe pourrait-il (dit M. de Monteſquieu) que le peuple le plus ignorant eut vu clair dans la choſe du monde qu'il importe le plus aux hommes de ſavoir?

Sayfa XXİİI

Haklarında Türkler kadar çok şey yazılmış ve eserleri hakkında Türkler kadar önyargıya maruz kalmış, onaylanmamış başka bir millet yoktur. Doğuluların mutluluğu birçok kadının ortasında yaşadıkları saadet, varsayılan sarayların içinde yetiştirdikleri guzellik, doludizgin entrikaların karşısında, (sayfa XXIV) **Türklerin cesareti, hareketlerinin asilliği, sıcakkanlılıkları, birikmiş hatalarına karşı daha önemlidir; hatta adaletleri, örnek olarak gösterilmektedir. Fakat (De Montesquieu'nun dediği gibi) en cahil halk, dünya meselelerini nasıl oluyor da bilge kişiler gibi anlıyor?**

Sayfa :XXIV

il aurait apperçu qu'une Nation ignorante ne peut rien pour ſon bonheur, parce que ſon ignorance

Sayfa :XXV

tient à un principe qui détruit toujours & n'édifie jamais.

Sayfa XXIV-XXV

Cahil bir milletin kendi mutluluğu için hiçbir şey yapmayacağı, **zira cahilliği her zaman yıkıcı, hiçbir zaman yapıcı olmayan bir prensip olmuştur.**

Sayfa :XXV

Chez une Nation éclairée, les richeſſes procurent tout; elles ne ſont chez

Sayfa :XXVJ

X un peuple ignorant qu'un fardeau d'autant plus à charge que ne trouvant rien à acquérir, on ſe borne à conſerver avec ſoin.

Sayfa XXV-XXVJ

Aydınlatılmış bir millette, zenginlikler her şeyi temin ediyor, ki bunlar cahil bir millette sahip olunacak hiçbir yönü olmayan bir yük teşkil ediyorlar, bunlar sadece özenle korunmaya gayret ediliyor.

Sayfa XXVJ

C'eſt peut-être le ſeul cas, où l'ignorance prend le moyen le plus facile; mais on ne peut diſconvenir qu'il faut des connaiſſances, pour jouir, comme il faut de

Sayfa :XXVIJ

la ſobriété pour ſe conſerver une bonne ſanté.

Sayfa XXVJ-XXVIJ

Bu, cahilliğin en kolay yolu seçtiği tek durumdur, fakat sağlık
ıı olmak için ölçülü olmak gerektiği gibi, zevk almak için de bilmek gerekmektedir.

Sayfa :XXXIJ

Croirez-vous, quand on vous le dira, qu'un manchot ſe ſoit ſervi de ſes deux mains, & qu'un borgne ait fermé ſon œil pour y mieux voir? Et ſi vous ne croyez pas de ſemblables ſottiſes, comment pourrez-vous croire que le deſpotiſme ne détruiſe pas les facultés qui rendent l'homme heureux? Etabliſſez ce monſtre politique; voyez-en les réſultats, ſuivez-en les détails, combinez-en les rap-

Sayfa :XXXIIJ

ports, & l'on ne pourra plus vous tromper que ſur le colons, & ſur quelques détails peu importants; n'eſt-ce pas encore aſſez pour accréditer & perpétuer bien des erreurs?

Sayfa XXXİJ-XXXİIJ

Size, bir çolak iki elini birden kullanıyor denilse inanırmısınız, ya da bir ama, daha iyi gormek için gözlerini kapatıyor denilse inanırmısınız ? **Bu tip saçmalıklara inanmıyorsanız, nasıl olur da despotizmin insanı mutlu kılan yetenekleri tahrip etmediğini umabilirsiniz ? Bu siyasî canavarı oluşturunuz, sonuçları görünüz, onları raporlar halinde birleştiriniz ve** artık sizi ancak renkler, az onemli bazı detaylar hakkında yanıltabilirler.

Sayfa :XLİJ

Les Turcs laiffent rarement de grandes fortunes à leurs enfans. Des fommes affez confidérables pour fuffire à des partages, le feraient affez pour exciter l'avidité du Souverain; il trouverait dans la manière dont elles font acquifes des prétextes fuffifans pour s'en emparer.

Sayfa XLİJ

[Ticaretle yapılanlar hariç ve ekonomilerinin yapısı ile zenginleşenler hariç.] Turkler çocuklarına nadiren buyuk servetler bırakırlar Paylaşmak için oldukça yeterli meblağlar, hukumdarın da gozdikmesi için yeterlidir Hukumdar bu **meblağların,** el koymak için şupheli yollarla elde edilmiş olmasını mumkun gormektedir

Sayfa :XLVİJ

Non plus que les Turcs, les Grecs, les Arméniens, les Juifs

Sayfa : XLVIJ

même ne font foumis à aucun efclavage naturel. Le defpotifme du Sultan ne pourrait s'emparer d'une fille, quelque paffion qu'elle infpirât à fon Souverain; & quoique le fang Grec préfente encore les mêmes formes qui ont fervi de modéles aux Praxitelles, les annales Turques n'ont encore fourni aucun exemple de cette attrocité.

Sayfa XLVIJ

Turkler, Yunanlılar, Ermeniler, Yahudiler dahi doğal bir kölelik altında değildir. **Sultan'ın despotizmi, bir kızın hükümdarına bir aşk duymasını engelleyemez ve bununla birlikte, Rum kanı, Praxitelles'lere örnek teşkil edecek şekilde aynı tarzları sunmaktadır. Türk tarihleri böyle bir örneği ortaya koymumaktadır**

Sayfa: 5

Si l'ambition de dominer l'univers étudiait fur la carte, le fite le plus favorable pour y établir la capitale du monde, la fituation de Conftantinople ferait fans doute préférée. Placée entre deux mers, cette ville ferait auffi dans le centre des productions utiles & du commerce le plus floriffant, fi la preffion du defpotifme ne brifait pas à vingt lieues à la ronde, tous les inftruments de la culture & de l'induftrie.

Sayfa 5

Şayet, dünyayı yönetme arzusu harita üzerinde incelenirse, dünyanın başşehrini kurmak için en elverişli yer olarak İstanbul'un bulunduğu yer hiç şüphesiz ki tercih edilecektir. İki denizin arasına yerleşmiş olarak, bu şehir despotizmin baskısı, her türlü kültür ve endüstri unsurlarını yuvarlak olarak yirmi yerinden kırmış olmasa, yararlı üretimlerin ve en verimli ticaretin de ortasına yerleşmiş olacaktır.

Sayfa :10

& quand la vie d'un homme suffit à peine pour apprendre à bien lire, que lui reste-t-il pour choisir ses lectures, pour profiter de ce qu'il aura lu?

C'est essentiellement à cet inconvénient qu'il faut attribuer l'ignorance des Turcs, sur tout ce qui est du ressort des Sciences abstraites.

Sayfa 10

Bir insanın hayatı, ancak iyi bir şekilde okumayı öğrenmeye yetiyorsa, okuduğundan faydalanmak için ona okuma konularını seçecek ne kadar bir zaman kalacaktır ?

Türklerin cahilliğini, daha ziyade ihtiyari bilimlerde, temel olarak bu sebebe bağlamak gerekmektedir.

Sayfa ·15

Cependant un objet que le Turc croyait sans doute plus intéressant l'occupa bientôt tout entier. Je ne vois plus votre femme, me dit-il. . . . Ah! bon la voilà. . . Mais quelqu'un lui parle! courrez vite rompre cet entretien. Pourquoi donc, lui dis-je? Il s'expliqua alors plus clairement

Sayfa 15

Bununla birlikte, Türk'ün daha ilgi çekici bulduğu bir şey onu tamamıyla meşgul etti. **"Artık hanımınızı görmüyorum" dedi, bana... Hah ! İşte... Birinden bahsediyor ! Hemen bu fırsatı yakala.... Niye? dedim. O da daha açık izah etti...**

Sayfa :19

Dès ce moment on ne pensa plus à le contenir, & l'on consentit à lui laisser dévorer tout ce qui se trouvait sur la direction du vent, jusqu'aux murs de la Marine, de l'autre côté de la montagne.

Sayfa 19

Bu andan itibaren onu kapsamayı artık düşünmüyoruz ve rüzgârın yönü üzerinde, onu dağın öbür tarafındaki deniz surlarına kadar her şeyi etkisi altına alması için bırakıyoruz

Sayfa :26

¹ Le Grand-Seigneur ne donne jamais audience aux Ambaſſadeurs que le mardi, c'eſt le jour du Divan du Sérail ;

Sayfa 26

Padişah, Büyükelçilere, Saray'ın divan günü olan Salı günü hariç, hiç görüşme randevusu vermezdi.

Sayfa :33

Rakyil

Rakyil Racub joignait à l'eſprit le plus ſéduiſant, beaucoup de force dans le caractère. Jamais Viſir n'a mieux poſſédé que lui les talens de ſa place ; il ſavait corrompre avec adreſſe & intimider les plus audacieux ; toujours perfide, toujours méchant, mais toujours habile & maître de lui-même, il comptait les hommes pour peu de choſe & leur vie pour rien.

Sayfa 33

Rakib (Paşa), **fikri beğenerekten bu fikre katıldı. Karakteri çok güçlüydü. Hiçbir vezir, onun yerinin özelliklerini onun kadar karşılayamıyordu.** (Bırını) **Saygılı bir şekilde bozabilmeyi ve en cesa-**

retlileri bile utandırmayı biliyordu. Her zaman sinsi, her zaman şiddetli, fakat her zaman dürüst ve kendiliğinden efendiydi. İnsanlara küçük şeyler için değer verirdi, hayatlarına hiçbir şey için değer vermezdi.

Sayfa :35

Les cérémonies d'ufage dans ces occafions étaient terminées, & cependant Racub continuait à entretenir amicalement M. l'Ambaffadeur, lorfque le Muzur-aga[1] arrivant dans la falle, & s'approchant du Pacha, lui dit un mot à l'oreille. Nous obfervâmes bien qu'il n'en reçut pour toute réponfe qu'un très-petit mouvement horifontal de la main : après quoi fon Alteffe reprenant fur le champ un fourire agréable, continua à s'entretenir avec M. l'Ambaffadeur pendant quelques inftans encore. Nous fortîmes enfuite de la falle d'audience pour regagner le pied du grand efcalier où nous remontâmes à cheval ; & neuf têtes coupées & rangées en dehors de la pre-

Sayfa :36

mière porte, nous donnèrent en paſſant, l'explication du geſte que le Viſir venait de faire en notre préſence.

Sayfa 35-36

Bu sebeplerle (yeni vezir tayinleri) **yapılan seremoniler sona ermişti ve buna rağmen Rakib, Büyükelçiye arkadaşça davranmaya devam ediyordu. Muzur Ağa salona geldiğinde Paşa'ya yaklaştı ve kulağına bir kelime söyledi. Ona cevap olarak, sadece eliyle çok küçük yatay bir hareket yaptığını gayet iyi gördük : Daha sonra Altesleri** (sadrazam) **memnun bir gülümsemeyle geri döndü, bir müddet daha Büyükelçi ile ilgilenmeye devam etti. Daha sonra kabul salonundan çıktık ve ata bineceğimiz büyük basamağa** (binek taşını) **doğru yürüdük, birinci kapının dışında sıralanmış olan dokuz kesik kafa, Vezir'in bizimle konuşurken yaptığı işaretin anlamını açıklıyordu.**

Sayfa :42

On avait penſé qu'elle était originaire de l'Egypte ; & l'on verra que mes obſervations faites ſur les lieux détruiſent abſolument cette dernière conjecture.

Sayfa 42

Bu hastalığın Mısır kaynaklı olduğu düşünülmüştü ve mahallinde yaptığım araştırmalar, kesinlikle son konjektürü ortadan kaldırıyordu.

Sayfa :43

C'eſt auſſi aux approches du prlntems qui ſuivit la diſette, qu'on apperçut les premiers indices de la peſte ; elle emporta cette année plus de cent cinquante mille ames dans la ſeule ville de Conſtantinople, & le nombre des morts arriva au degré d'autoriſer des prières publiques pour demander à Dieu la ceſſation de ce fléau.

Sayfa 43

Kıtlığı takip eden ilkbahar yaklaşırken, vebanın ilk izlerini gördük. Sadece İstanbul şehrinden yüz elli binden fazla can götürdü ve ölümlerin sayısı, bu felâketi durdurması için Allaha yalvarmak üzere halka açık dualara izin verilmesi noktasına kadar geldi.

Sayfa :50

Murad Mollach, trop accoutumé aux

Sayfa :51

excès, n'était pas aiſé à conduire ; il céda cependant aux inſtances que je lui fis, d'uſer plus modérément des liqueurs, il conſentit à ne ſe rendre que gai : nos converſations en devinrent plus intéreſſantes, j'en ai extrait ce que j'ai déja dit ſur les femmes, & les ſiennes qui faiſaient de fréquentes viſites à Madame de Tott, enrichirent beaucoup mes connaiſſances à cet égard. Je voulus voir par mes yeux ce troupeau, que le Berger ne priſait guère ; j'entrai précipitamment dans l'appartement où elles étaient, le cri fut général : il n'y eut cependant que les vieilles qui s'empreſsèrent à ſe cacher le viſage, mais je trouvai les jeunes bien vaines dans leur lenteur.

Sayfa 50-51

Aşırılıklara çok alışmış olan Murat Molla'yı idare etmek kolay olmadı. Ona rağmen gayretlerimi boşa çıkarmadı. İçkiyi çok ölçülü kullanarak, kendisini sadece daha dinç hissetmesine musaade etti

Konuşmalarımız daha ilgi çekici hâle geldi, ondan daha önce hanımlar için söylediklerimi duyabildim ve onun hanımları sık sık Bayan de Tott'u ziyaret ediyorlardı ve benim bu konudaki bilgilerimi artırdılar. Bu sürüyü artık çobanın da pek sevmediğini gördüm. Bulunduklar eve birden dalınca bağırışıyorlardı. Ama sadece yaşlılar yüzlerini kapıyor, gençler bundan pek de ağır davranıyorlardı.

Sayfa :54

LE MOLLACH.

Il faut toujours croire ce que l'on ſent, & ſentir le plus que l'on peut. Mais il faut croire auſſi, que tout ce que l'on ſent, n'eſt pas tellement dans

Sayfa :55

la nature, que ce ſoit lui manquer que de ne pas l'éprouver.

Sayfa 54-55

MOLLA

Hissedilene her zaman inanmak ve her zaman hissedebileceğinin azamisini hissetmek gerekir. Fakat, aynı zamanda, hissedilen her şeyin doğada olmadığına, dolayısıyla hissedilen her şeyi de onaylayamayacağımıza da inanmak gerekir.

Sayfa :56

Dans le nombre des gens qui l'environnaient, le nom de Haidout Muſtapha m'avait pluſieurs fois frappé : le premier

Sayfa :56

mot fignifie voleur. C'était en effet l'ancien métier de Muftapha, il s'hono rait encore de ce titre,

Sayfa 56

Etrafta bulunan insanlar arasında Haydut Mustafa'nın adı, beni pek çok kere etkilemiştir; ilk isim "hırsız" anlamına gelmektedir. Bu aslında Mustafa'nın eski mesleğinin adıdır ve hâlâ bu adla anılmaktadır.

Sayfa :57

Cependant le

Sayfa :58

Mollah qui n'en doutait pas, le gardait toujours à fon fervice, & fe faifait accompagner dans fes promenades par ce brave homme qui donnait de fi fréquentes preuves de courage.

Sayfa 57-58

Bununla birlikte, Molla onu (Haydut Mustafa) hâlâ hizmetinde tutuyor ve sık sık cesaret ispatlarında bulunan bu cesur adamı gezintilerinde yanında bulunduruyordu.

Sayfa :68

A ce vent-là près qui souffle très-rarement, le climat de Constantinople ajoute encore à la beauté du site

Sayfa 68

Bu rüzgarın çok nadir esmesiyle, İstanbul'un havası, mahallin güzelliğine güzellik katmaktadır.

Sayfa :70

La position de cette ville fait aussi que les orages qui y sont assez fréquens, sont toujours suivis d'un éclairci rapide au Nord-Ouest dont le vent amoncele bientôt tous les nuages sur l'Asie-Mineure.

Sayfa 70

İstanbul'un pozisyonu, bu şehrin sık sık fırtınalara maruz kalmasına sebep olmakta, fakat hava hemen kuzeybatıdan başlayarak açmakta ve ruzgar bulutları parçalayarak Kuçük Asya üzerinde toplomaktadır.

Sayfa :74

Celui de Sultan rend habile à ſuccé der, & l'ordre de ſucceſſion établi chez les Turcs, appelle toujours le plus âgé de la famille; il doit, comme on l'a déja dit, être né ſur le Trône.

Sayfa 74

Sultanı, tahta çıkacak kurallar esasen, Türklerde yerleşmiş kurallardır. Ailenin en yaşlısı tahta çıkar ve bu şahıs, daha önce söylediğim gibi, tahta çıkmak için doğmuştur.

Sayfa :76

Je ne parle point de celles que produiraient les Princes que la politique reſſerre dans l'intérieur du Sérail, & auxquels on donne cependant des femmes; leurs enfants nés entre le Trône & l'Etat, n'appartiendraient ni à l'un, ni à l'autre. Le menſonge peut d'ailleurs ſauver à la nature l'horreur de les ſavoir

Sayfa :76

détruits. Le préjugé peut encore répandre l'erreur consolante que les femmes destinées à ces Princes sont d'un âge à ne pas contraindre au crime.

Mais les filles & les sœurs du Grand-Seigneur mariées aux Visirs & aux Grands

Sayfa :77

de l'Empire habitent chacune séparément dans leurs Palais ; l'enfant mâle qui y naît doit y être étouffé dans le même instant, & par les mains qui délivrent la mere.

Sayfa 76

Politikanın sarayın içerisine kapattığı, fakat (kendilerine) **gene de haremler verilen prenslerden artık bahsetmeyeceğim. Bunların çocukları Taht ve Devlet arasında doğuyor ve ne birine, ne de diğerine ait oluyorlardı. Yalan,** (saray tarafından söylenen yalanlar) **ortadan kaldırıldıklarının bilinmesi halinde ortaya çıkacak dehşeti önleyebiliyordu. Bu prenslere verilen hanımların suça teşvik etmeyici bir yaşta oldukları inancını da bir yalan engelleyebiliyordu.**

(sayfa 77)

Fakat, padişahın, devletin vezir ve büyük bürokratları ile evlendirilen kızları ve kız kardeşlerinin her biri ayrı ayrı kendi saraylarında oturuyordu. Bunlardan doğan erkek çocuk, aynı anda, anneye (bebeği) **veren eller** (ebe) **tarafından boğulmak zorundaydı.**

Sayfa :78

Tel eſt l'ordre qui fixe le titre de Sultane chez les Turcs. Les Tartares plus humains, parce qu'ils ne ſont pas deſpotes, n'étouffent perſonne; ils ſe contentent de faire prendre au fils d'une Sultane, le nom, le rang & les titres du Mirza qu'elle aura choiſi pour en être le pere.

Sayfa 78

Türklerde Sultan unvanını tespit eden düzen nedir ? Tatarlar daha medenidirler, zira despot değildirler, kimseyi boğmazlar, babası oldukları bir Sultanın oğluna, Mirza adını, sırasını ve unvanlarını vermekten memnun olurlar.

Sayfa :79

Aucune de ces quatre femmes ne ſont épouſées, elles repréſentent ſeulement les quatre femmes libres que la Loi

Sayfa :80

permet. On peut préſumer auſſi qu'elles n'y ſont que pour la repréſentation.

Sayfa 79-80

Bu dört kadının (padişahın hanımları) hiçbiri nikahlı değildir. Bunlar kanunen izin verdiği dört kadını temsil ederler. **Sadece temsil özellikleri olduğunu duşünmek mümkundür.**

Sayfa :80

Le Palais même d'une Sultane, où, jufqu'à fon mari, tout lui eft également foumis, ne peut éclairer fur l'intérieur du Sérail. Ce n'eft donc pas un rayon de lumière que je prétends porter dans cet antre vraiment inacceffible ;

Sayfa 80

Bir Sultanın (padişah kızı / kız kardeşi), kocasına kadar herşeyinin, kendisine sunulmuş olduğu sarayı bile, padişah sarayının içerisi hakkında bir fikir vermez. Dolayısıyla anlatacaklarım, gerçekten ulaşılamayan bu sığınağın içerisine tutulan bir ışık değildir.

Sayfa 82

Cependant la Princeffe livrée aux préjugés de fa Religion ne voulait recevoir la vifite que derrière des jaloufies, afin de voir fans être vue ; mais ma belle-mere ayant déclaré qu'elle fe retirerait, fi la Sultane perfiftait à fe cacher.

Sayfa 82

Bununla birlikte, dinin kabullerine bağlanmış olan prenses, ziyareti ancak, görülmeden görmek için kafesler arkasında kabul etmek istiyordu. Ama kayınvalidem, Sultan saklanmakta ısrar ederse döneceğini ifade etti...

Sayfa :84

& étendus devant la Sultane, fervirent à les affeoir, en même-tems que foixante jeunes filles, richement vêtues & robes détrouffées, fe partagèrent à droite & à gauche en entrant dans la falle, & vinrent de chaque côté fe ranger en haie, les mains croifées fur la ceinture.

Sayfa 84

Aynı zamanda şatafatlı bir şekilde giyinmiş **altmış genç kız,** sultanın solundan ve sağından başlayarak bir çember yapacak şekilde, elleri kemerlerinin üzerinde bağlanmış bir şekilde dizilmişlerdi

Sayfa :87

bientôt une nouvelle troupe de douze femmes, vêtues en hommes, arriva pour ajouter fans doute à ce tableau l'apparence d'un fexe qui manquait à la fête. Ces prétendus hommes commencèrent alors une

Sayfa :87

efpèce de joûte, pour fe difputer & s'emparer des fruits que d'autres Efclaves venaient de jetter dans le baffin. Un petit bâteau conduit par des bâteliers femelles, également déguifés en hommes, donna auffi aux Etrangères le plaifir de la promenade fur l'eau;

Sayfa 87

Daha sonra, yeni bir on iki hanımlık, erkek gibi giyinmiş grup, diğer cinsin eksikliğinin hissedildiği bu bayrama katılmak için geldi. Bu sözde erkekler, diğer kölelerin havuza attıkları meyvaları paylaşmak için bir nevi tartışmaya ve güreşe girmişlerdir. Kadın denizciler tarafından yürütülen küçük bir gemi, yabancılara su üzerinde gezinme zevkini tattırıyordu.

Sayfa :104

La familiarité dans laquelle nous vivions me mettait à portée de bien apprécier fon intérieur, & j'y découvrais journellement le mélange des mœurs Grecques & Turques Une petite lampe conftamment allumée devant le tableau de la Panaghia ' éclairait en même-temps les jeunes efclaves qui habillaient & deshabillaient le Serdar:

Sayfa 104

Yaşadığımız samimiyet, için [Osmanlı hayat düzenini] anlamama sebep oldu ve günlük olarak Yunan ve Türk geleneklerinin karşımını keşfetmeye başladım. **Küçuk bir lamba sürekli olarak Panaghia'nın önünde yanıyor ve aynı zamanda Serdar'ı giydirip soyan köleleri aydınlatıyordu.**

Sayfa :110

La pêche fut médiocre, les Dames furent bien cahotées ; des femmes Turques qui se pormenaient auſſi nous furent très-incommodes par leurs queſtions, & ſe montrèrent fort inſolentes dans leurs réponſes. On rapporta de cette promenade quelques vaſes de lait caillé, du creſſon recueilli dans une fontaine, & il n'y eut qu'une voix ſur les délices dont on venait de jouir.

Sayfa 110

Balık (balığa çıkmamız) pek de iyi geçmedi, hanımlar iyice sarsılmışlardı. **Oralarda gezinen Türk hanımları da bizi sorularıyla epey sıkmışlardı ve kendi cevaplarında da çok saygısızdılar.** Bu geziden birkaç lor, ayran, bir çeşmeden [çeşmenin suyunun aktığı dereceden] toplanmış tere ve hatıralarla döndük.

Sayfa :111

& j'ai

vu une femme pendant notre dîner pren-

Sayfa :112

dre des olives avec ses doigts, & les piquer ensuite avec sa fourchette pour les manger à la Française.

Sayfa 111

Akşam yemeği esnasında bir [Rum] hanımın, zeytini parmaklarıyla alıp, sonra Fransız usulü çatala batırarak yediğini gördüm.

Sayfa :122

Sultan Osman lui demande

alors de quel Orta [1] il est. Sur sa réponse il envoie chercher son Caracouloucchi [2]. On court le chercher; il arrive. Désarmez cet homme, lui dit le Grand-Seigneur, & conduisez-le au Château [3].

Sayfa 111-112

Sultan Osman onun hangi ortadan (Yeniçeri birliklerine verilen isim) olduğunu sordu. Aldığı cevap üzerine Karakulluk... sunu (Zab tiyel) bulmaya ... gönderdi. **Karakullukçu gelince, Padişah : "Silâhlarını alın bu adamın, Şato'ya götürun" dedi.**

Sayfa :131

Les Gens de Loi font remarquables par la groffeur de leurs turbans & la fimplicité des houffes de leurs chevaux.

Sayfa 131

Kanun adamları, sarıklarının büyüklüğü ve atlarının eğerlerinin basitliği ile dikkat çekiyorlardı.

Sayfa :140

Les crieurs publics n'avaient pas terminé la proclamation de la Loi, que le Grand-Seigneur déguifé, ainfi que les exécuteurs de fes volontés qui l'accompagnaient, puniffait déja ceux des Grecs, des Arméniens & des Juifs qui fe trouvaient vêtus des couleurs pro-

Sayfa :141

hibées pour ces trois nations. Un malheureux chrétien mendiant qui portait une vieille paire de maroquin jaune '; qu'il venait d'obtenir de la charité d'un Turc, fut arrêté par le Grand-Seigneur, & cette excufe ne lui fauva pas la vie. Chaque jour éclairait quelque nouvelle horreur.

Sayfa 140

Tellalların duyurusu daha bitmemişti ki arkalarından gelen, padişahın emirlerini yerine getiren icracılar, padişahın hoşuna gitmeyen renkleri giyen Rum, Ermeni ve Yahudileri cezalandırmaya başlamışlardı (sayfa 41) Bir Turk'un bağışı olan bır çift sarı ayakkabı giyen bahtsız bir Hristiyan fakir, padişah tarafından tutuklandı. Bu ozur, onun hayatını kurtaramadı. Hergün ortaya birkaç yeni dehşet haberi çıkıyordu.

Sayfa :144

¹ Racub Pacha plus inftruit que les Turcs ne le font ordinairement, avait fans doute pris ce projet dans Pline.

Sayfa 144

Rakib Paşa, Türkler'den daha iyi eğitilmişti ve bu projeyi (Sakarya nehrini Manyas golunu de kullanarak İznik'e bağlamak suretiyle Kuçuk Asya'yı uzerinde seyir yapılabilen bir kanalla bolmek) **kabullendi.**

Sayfa :174

* Aux fondations des Mofquées fe joint ordinairement celles d'écoles publiques où les enfans du quartier vont apprendre à réciter leurs prières. Plufieurs gens riches font auffi conftruire des fontaines & des Namas-Giaak ¹, afin d'indiquer aux dévots Mufulmans la direction de la Mecque. C'eft fur-tout dans la campagne, où ce genre de luxe fe développe avec profufion.

namaz - gahı

Sayfa 174

Camii vakıflarında normal olarak halka açık, mahallenin çocuklarının dualarını öğrendiği okullar vardır. Birçok zengin insan da, çeşmeler ve inançlı Müslümanlara Mekke'nin yönünü gösteren namazgahlar yaptırmıştır.

(Atatürk bu sayfanın solunda, bu paragrafta Fransızca okunuşu "namazgiak" olan "namaz giack" sözünün "giack" kısmını metinde çizerek, doğru okunuşu veren "namaz guakh" olarak düzeltmiştir.)

Sayfa :182

Tellak

Des baigneuſes nommées ~~Tellaks~~, la main paſſée dans de petits ſacs de ſerge frottent la peau juſqu'au deſſéchement. Elles ſe ſervent auſſi d'une argile très-fine, pétrie avec quelques feuilles de roſe, & deſſéchée enſuite au ſoleil; comme d'une eſpèce de ſavon pour en frotter la tête, en y verſant de l'eau chaude avec de grandes taſſes de métal. Les cheveux des femmes ainſi nétoyés & parfumés, ſont enſuite réunis en une infinité de petites treſſes.

Sayfa 182

Tellaklar olarak adlandırılan banyocu kadınlar, elleri ipek küçük torbaların içinde, deriyi kuruyuncaya kadar ovalarlar ve bir-

kaç gül yaprağı karıştırılmış ve güneşte kurutulmuş çok ince bir cins kil ve başı yıkamak içinde bir cins sabun da kullanılar ve büyük metal taslarla sıcak su dökerler. Kadınların saçı daha sonra kurulanır ve parfümlenir, daha sonra bir dizi ince örgüler halinde toplanırlar.

Sayfa :200

J'ai vu entr'autres un faux Stambol Effendiſſy ¹, auquel on laiſſait exercer tranquillement une juſtice diſtributive aſſez ſévère. Le haſard le fit rencontrer avec le véritable, ils ſe ſaluèrent réciproquement avec beaucoup de gravité, & continuèrent chacun leur route.

Sayfa 200

Diğerlerinin yanısıra, bir de oldukça ciddi bir şekilde adalet dağıtan, yalancı bir Istanbul Efendisi gordum. Buyük bir ciddiyetle karşılıklı olarak selâmlaştılar, herbiri yoluna devam etti.

Sayfa :205

Les réjouiſſances étaient à peine terminées qu'on annonça une nouvelle groſſeſſe; elle donna naiſſance à Sultan Sélim, & la Princeſſe Esbed Oullah

Sayfa :205

ſon ainée fut mariée à l'âge de ſix mois à un Pacha fixé dans ſon Gouvernement, qu'on avait plus d'envie de dépouiller que de favoriſer, & qui ſentit auſſi bien plus vivement la néceſſité d'envoyer annuellement cent mille piaſtres pour l'entretien de ſa jeune épouſe, que l'honneur d'une auſſi belle alliance.

Melek Pacha éprouva auſſi dans ce genre un déſagrément qui dut lui paraître encore plus ſenſible. Jeune, aimable & parvenu à la place de Capitan-Pacha [1],

Sayfa :206

il jouiſſait tranquillement dans ſon intérieur du plaiſir de n'avoir qu'une ſeule femme qui fixait tous les ſoins dont il était tendrement aimé. La bienveillance de ſon Maître venait de l'élever à la dignité de Viſir [1], & rien ne manquait à ſon bonheur, lorſqu'une ſœur du Grand-Seigneur, veuve pour la ſixieme fois, le vit paſſer dans une cérémonie publique. Frappée de la bonne mine de Melek, cette vieille Sultane le demanda à ſon frere, qui ſur le champ fit ſignifier à l'Amiral qu'il l'honorait

Sayfa 205

Sultan [illegible] bitmiş [illegible] Prenses [illegible] paşa kendi [illegible] bakımı için yılda yüz bin kuruş [illegible]

[sayfa 206]

[illegible] Bir tek hanımı olmanın ve onun tarafından sıcak bir sekilde sevilmenin mutluluğunu yasıyordu [illegible] nikahladı

Sayfa :218

On a déja vu que les gens de loi font [illegible] jouir [illegible] de leur fortune, & je ne [illegible] point des [illegible] Chrétiens ou Juifs.

Sayfa 218

Sadece hukuk adamlarının rahatlıkla servetlerinden faydalanabileceklerini daha önce gormuştük ve Hristiyanlarla Yahudilerden de hıc bahsetmeyeceğim

Sayfa :219

On pourrait croire sur la foi des Européens que la douane eſt plus douce chez les Turcs que chez les autres Nations. Les Francs n'y payent en effet que trois pour cent.

Sayfa 219

Avrupalıları gümrüğün Türklerde diğer milletlerden daha yumuşak olduğuna dair inanırlar. Fransızlar aslında sadece yüzde üç ödemekteydiler.

Sayfa :226

La populace s'aſſemble, la garde arrive, la maison du Juif eſt [illegible] on conduit sa fille chez le Visir, [illegible] de nouveau qu'elle eſt Turque, que [illegible] l'a [illegible] & l'a maltraitée pour l'obliger [illegible], qu'elle a mis le feu à sa maison pour sauver une Mahométane. On [illegible] son [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] devant [illegible] qui fumoient encore.

Sayfa 226

[illegible] Draco'nun onu esir olarak tuttuğunu ve onu Hıristiyan yapmak için kötü muamele ettiğini söyledi. Evi bir Müslümanı kurtarmak için yaktığını söyledi. Gayreti takdir edildi, kendisine destek sağlandı ve Draco hâlâ dumanı tüten evlerin önünde iki gün daha asılı kaldı.

Sayfa :244

Ces vertus [illegible] un reméde naturel à [illegible] & aux néceſſités qui [illegible], & dans ce rapport, [illegible] être exercée avec [illegible] & [illegible]reſſement chez les peuples [illegible], mais le deſpotiſme [illegible] d'humanité & de [illegible] dans les [illegible], comme il en eſt [illegible] aux hommes [illegible]preſſion que le [illegible],

Sayfa 244

[redacted] des-
potluk [redacted] harap etmiş
ve [redacted] için baskı al-
tındaki [redacted] aşılamıştır

RÉVOLUTIONS

DE

CONSTANTINOPLE

EN 1807 ET 1808,

PRÉCÉDÉES D'OBSERVATIONS GÉNÉRALES SUR L'ÉTAT ACTUEL DE L'EMPIRE OTTOMAN;

PAR A. DE JUCHEREAU DE SAINT-DENYS,

Colonel au Corps royal d'état-major; chevalier de l'ordre royal et militaire de Saint-Louis, de l'ordre royal de la Legion d'honneur et de l'ordre du Croissant ottoman.

TOME PREMIER.

PARIS,
A LA LIBRAIRIE DE BRISSOT-THIVARS,
Rue Neuve des Petits-Peres, n° 3, pres la place des Victoires.

1819.

İSTANBUL DEVRİMLERİ

(1807 ve 1808 yıllarında)

S. H. WEISS KİTAP EVİ

İstanbul

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 2040
Yazar : Tome Premier
Cild : Kahverengi
Ebadı :
En : 13 cm.
Boy : 19 cm.
Sayfa Adedi : VIII + 285
Not : Kitabın yapı bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.

Okuyucunun Dikkatine

AVERTISSEMENT.

Témoin oculaire des dernières révolutions de Constantinople, j'ai pu, comme inspecteur en chef du génie militaire, et par mes relations directes et fréquentes avec les ministres de la Porte, observer avec exactitude, les mouvements et les acteurs, et apprécier les obstacles et les événements. Ce récit est donc le résultat de mes propres observations, et de nombreux renseignements que j'ai pris sur les lieux et que je considère comme exacts par leur conformité avec mes notions sur le temps, les personnes et les localités.

Okuyucunun Dikkatine

Son İstanbul devrimlerinin canlı tanığı, Askerî İstihkam Başmüfettişi olarak ve Osmanlı Hükümetinin bakanlıklarıyla doğrudan ve sürekli ilişkilerim sayesinde hareketleri ve kişileri dikkatle izleyebildim. Engelleri ve olayları da değerlendirebildim. Bunun için bu anlatı, benim kendi gözlemlerimin, yerler, kişiler ve zaman hakkında kendi bilgilerime benzerlik taşıdığından doğru olarak değerlendirdiğim ve yerinde edindiğim birçok bilginin sonucudur.

Ön Söz [Özet]

18. yüzyılın başında Pierre le Grand iktidarı din adamlarının isteklerini baskı altına almaya, Strelitz'in disiplinsiz ve baş kaldıran milislerini ortadan kaldırmaya son olarak da Tatarlara bağlı olan ve Asya uluslarının gelenek göreneklerini uzun zaman korumuş ve Avrupa'daki sanat, bilim ve medeniyetteki gelişmelere hiç katılmamış olan ulusuna yeni bir ruh vermeye girişti. Ve sonunda bunu başardı da. Böylelikle Rusya barbarlıktan uzaklaştı ve dev adımlarla refaha doğru ilerledi.

19. yüzyılın başında III. Sultan Selim yorulmak bilmeyen bu fatihin torunları arasında bir proje geliştirdi. Ruslar bu kargaşadan yararlanarak cesaret kazandılar, eski arazilerini yavaş yavaş yeniden elde ettiler.

Rahipler, halkın coşkusunu sonradan Müslüman olan zorba kişilere karşı kışkırtıp vatanlarının kurtuluşuna katkıda bulunarak hükümdarların ve imtiyazlı kişilerin minnettarlığını kazandılar.

Strelitz'ler bir birlik oluşturarak Tatar süvarilerini yendiler. Casan ve Astracan krallıklarını Rusya'ya kattılar.

Hükümdar Ailesinin zayıflamasının, Boris Godonov'un zorba davranışlarının ve Demetrius'un isteklerinin yol açtığı kargaşa, halkı hükümdara bağlayan sevgi ve saygı bağlarını koparır.

Rahipler zenginliklerin ve halk üzerindeki etkilerin daha da artırmak için bu kargaşadan yararlandılar.

Gaspçıların dalkavukluk ettiği Streltzler kışkırtıcı ve doyumsuz kişiler oldular.

Hükümdar Ailesinin zayıflaması, yabancı birçok prensin tahta geçme talebine neden oldu.

Fakat Ruslar bu talepleri geri çevirerek kendi içlerinden birisini onları yönetmeye uygun buldular. Bu kişi Rostov'un başpiskoposunun oğlu Michel Romanowitz. Rusya'nın sıkıntılarının bitip yeniden canlanmasını, gücünü ve zaferlerini işte bu aileye borçludur.

Yeni Çar Michel Romanowitz, papazların isteklerine ve Streltzlerin taşkınlıklarına katlanmak zorunda kalmadı, çünkü başpiskopos olan babası patrik olmuştu ve onu öğütleriyle yönlendiriyor, büyük etkisini, zenginliklerini ailesini Rusya Hükümdarlığı'nda güçlendirmek için kullanıyordu.

Fakat Michel'in oğlu Alexis aynı desteği patrik Nicon'da bulamadı. Çok hırslı bir kişi olan Nicon kendisinin manevi otoritenin lideri olduğunu, çarın da maddi otorite olduğunu ilan etti. Dinin öneminin büyük olması nedeniyle onsuz ne barış ne savaş yapılabilir ne de yasa ve vergiler hazırlanabilirdi.

Kibrinin ve hırslılığının kurbanı olan Nicon kendi birliğinde ona birçok düşman kazandırdı. Ama savaşlarla bunalan Alexis hükümdarlığı boyunca papazların istekleri ve askerlerinin taşkınlıklarıyla mücadele etmek zorunda kaldı. Bağımsız bir otoriteyi ancak birlikleri disipline ederek ve ülkesini uygarlaştırarak elde edebileceğini anlayınca bütün çalışmalarını yeniden kalkınmaya yöneltti.

Oğlu Fedor, Alexis'in izinden gitti. Ama zayıf ve hastalıklı bir kişiliğe sahip olmasından dolayı hükümdarlığı kardeşi Pierre'ye devretti.

Çar Pierre Alexiowitz 10 yaşında olduğundan kardeşi Fedor'un ona bıraktığı hükümdarlık otoritesini yerine getiremiyordu. Annesi Narishkin'in ailesi, hükümdarlığı çok istiyordu. Ama çok hırslı, tutku-

lu bir kişi olan Sophie, krallık naibi olmayı istemeyerek iki erkek kardeşi ile hüküm sürmek istiyordu.

Pierre 17 yaşına geldiğinde ülkeyi tek başına yönetmek istediğini bildirdi. Fakat kız kardeşi ve Galitzin bu genç prensi öldürmek istedi. Zamanında haber alan Pierre bu olaydan kurtuldu. Ailesine bağlı boyarları, eski Rus soylularını toplantıya çağırdı. Birçok Streltz liderini kendi tarafına çekti. Küçük bir ordu oluşturdu. Moskova üzerine doğru ilerledi. Sophie bir manastıra kapatıldı. Galitzin büyük servetini kaybetti. Pierre hükümdarlık otoritesini kurtarmak için rahiplerin etkisini azaltmak, Streltz'leri durdurmak ve ülkesini uygarlaştırmak gerektiğine inanarak bu konuda babasının görüşlerini kabul etti.

Ülkesini uygarlaştırmak ve eğitmek için ablası tarafından tamamen ihmal edilen eğitimini tamamlaması gerekiyordu. Kendisini geliştirmek için Rusya'da yeterli imkan bulamadığından imparatorluğu terk edip takma bir isimle Avrupa'yı baştan başa dolaşmaya başladı.

Pierre rahiplere ve patriklere başkaldırı desteği veren Streltz'lerin gücünü azaltmadan onların otoritesini azaltamayacağını anladı. Bu yüzden öncelikle [illegible] Rus hükümetini değiştirdi.

Bu Rusya'yı kurtaran bir önlemdi. Ancak Pierre kendisini eğitmek ve ülkesini geliştirmek için yaptığı yolculuklar sırasında bağnazlık ve barbarlık taraftarları gizlice onun tasarılarını başarısızlığa uğratmak için çalışıyorlardı. Prenses Sophie hükümdarlık tutkusuyla rahiplerle anlaştı, reformlardan memnun olmayan eski asillerle birlikte entrikalar çevirdi ve Streltz'leri ayaklandırdı.

Bu askerler Sophie'yi tekrar tahta çıkarmak için Moskova'ya yürüdüler. Fakat bu denemeler başarısızlıkla sonuçlandı. Cezalandırılıp hapse atıldılar veya sürgün edildiler. Pierre Sophie'yi affetti.

Streltz'lerin çöküşü rahiplerin de çöküşüne neden oldu. Artık askerlerin desteğini alamayan rahipler hükümdarlara boyun eğmek zorunda kaldılar, tüm servetleri hükümdarların servetlerine eklendi.

Avrupa'dan daha çok Asya'da olan Rusya'nın büyük [illegible] Tatarları [illegible] ve sakal [illegible] [illegible] gibi [illegible] [illegible] etti.

[illegible] değişimler [illegible] [illegible] ve bütün sınıflardan seçmiş [illegible] başarılı olmuştur.

[illegible] nüfus ve [illegible] artmıştır. Yeni [illegible] ve zenginliğin [illegible] sağladı [illegible] Saint [illegible] ve Karadeniz'de [illegible]

[illegible] Nara [illegible] Pierre ve Grand [illegible] uğrattı.

[illegible] Pierre ve Grand [illegible] Kanunlar [illegible] etmekler [illegible]

Pierre ve Grand [illegible] Rusya en az bir yüzyıl [illegible] biri oldu.

Bütün bu reformlardan [illegible] Pierre ve Grand [illegible] ve Sterlitz'lere [illegible]

Sultan [illegible] Ama bu isteğine rağmen [illegible] Osmanlıları büyük Avrupa [illegible] getirebilmek için ulusunda bu desteği ve yeterli olanakları [illegible] bulamadı.

Sayfa :57

Un prince qui, né dans le sérail, élevé dans la mollesse, captif pendant la meilleure partie de sa vie, et enchaîné dans ses opinions par les préjugés les plus propres à abrutir l'esprit humain porterait sur le trône le discernement nécessaire pour connaître le néant de sa grandeur apparente et les vices des institutions actuelles, et qui, en faisant les réformes indispensables, donnerait lui-même l'exemple des vertus et des qualités qu'il voudrait inspirer à ses ministres et à ses soldats, serait un phénomène extraordinaire qu'il n'est guère raisonnable d'attendre et d'espérer

Sayfa 57

Sarayda doğan, refah içinde yetişen fakat hayatının en güzel günlerinde sarayda tutsak olan, fikirlerinde insan düşüncesini alçaltmaya yönelik ön yargılarla zincire vurulmuş prens, var olan kurumların hatalarını ve görünen haşmetinin hiçliğinin farkına varmak için gereken sağduyuyu tahta taşıyacaktı. Mutlaka yapılması gereken reformları gerçekleştirerek prensin bizzat kendisinin bakanlarına ve askerlerine esin kaynağı olmasını arzu ettiği değerlerin ve erdemlerin örneğini verecek olması (aslında bunun) umut edilmesi ve beklenmesi pek de mantıklı olmayan olağanüstü bir olay olacaktır